

Úvodní zasedání

Elie Wiesel

Pane prezidente Havle, paní Havlová, dámy a pánové. Je mi ctí zahájit toto mezinárodní setkání. Děkuji vám všem - státníkům, učencům, umělcům, vědcům, fyzikům, učitelům, novinářům, studentům a přátelům, vám všem váženým mužům a ženám, kteří jste se rozhodli pomoci slabým, nemocným a bezbranným překonat jejich zoufalství zkoumáním naší společné budoucnosti, že jste přijali naše pozvání, prezidenta Havla a moje, a že jste přijeli ze vzdálených míst, kde jste přerušili svou důležitou práci.

Zdá se, že moderní společnost je ohrožena celou řadou rozkladných faktorů, jak ve své vlastní vizi, tak ve vztahu k ohrožení života na své planetě Zemi. Víme, že minulost se projevuje svými důsledky v přítomnosti, a že žádná událost není izolovaná od ostatních. Cokoliv se stane dnes, pocítíme zítra. Zdá se, že stále rychleji směřujeme k roku 2000 a postačí přečíst si noviny a poslechnout si televizi, abychom rozpoznali naši rostoucí bolest. Nikdy dříve se události nestřídaly tak rychle za sebou. Zdá se, že historie se nemůže dočkat konce století, století, ve kterém pády převládaly nad vzestupy. Kam lidstvo směřuje? Jak máme porozumět ideálům, které mají osvětlit cestu k pokroku?

Končící 20. století, které Hannah Arendtová popsala jako "nejnásilnější" v proších dějinách, překonalo své limity jak v dobrém, tak ve špatném směru. Dvě totalitární ideologie, ačkoliv se lišily svým vzhledem a metodami, které více než kdy jindy zatlačily lidstvo na okraj propasti, byly poraženy. V oblasti medicíny byly zaznamenány nebyvalé úspěchy. Společnost dosáhla úžasných úspěchů na poli vědy a nových technologií, ale na úrovni sociálního svědomí, morální filozofie a citlivosti pro podstatu událostí je stále žalostně pozadu. Dejme tomu, že člověk dobyt viditelný vesmír a odhalil skrytá tajemství hmoty. Ale co se člověk dozvěděl o lidské duši? Co ví člověk o tom, co ho čeká, když vidí v televizi oběti hladomoru v Africe, mrtvá těla v uprchlických táborech anebo sirotky ve zničených vesnicích? To je důvod, proč jsme se já a prezident Havel rozhodli zorganizovat toto mezinárodní kolokvium. Setkáváme se proto, abychom přednesli společný závazek a nevyhnutelnou, ale nutnou naději.

A nyní je mi velkým potěšením a ctí vyzvat našeho hostitele, muže svědomí, odvahy a talentu, prezidenta Havla, aby přednesl projev o hlavních myšlenkách tohoto setkání.

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přátelé. Ještě než začnu svůj projev, bych vám chtěl, po dohodě s Eliem Wieselem, navrhnout minutu ticha jako vzpomínku na princeznu Dianu.
(minuta ticha)

Dámy a pánové, vážení přítomní, dovoluji mi, abych vás všechny co nejsrdčněji přivítal v České republice, v Praze a na Pražském hradě. Děkuji vám, že jste přijali pozvání na konferenci Forum 2000, kterou jsme si vymysleli s přítelem Elie Wieselem a která se tu koná a může konat především díky nadacím, jež ji sponzorují a organizují.

Nejprve, souhlasíte-li, několik slov o naší zemi, o tomto městě a o tomto hradu. České země byly odnepaměti, především asi proto, že se ocitají v samotném středu střední Evropy, křižovatkou nejrůznějších mocenských zájmů i duchovních proudů. Nebyla zajisté náhoda, že v dávných dobách i poměrně nedávno začínaly různé velké války právě zde a zde začasté i končily; nejednou, jako třeba v třicetileté válce, naposled v době mnichovského diktátu, v době komunistického puče v roce 1948 i v době přepadení naší země vojsky Varšavského paktu v roce 1968, bylo dění v naší zemi zkouškou pro celou Evropu, varováním pro ni, výzvou k tomu, aby znovu definovala své základní hodnoty a artikulovala míru své odvahy tyto hodnoty hájit. Ale možná ještě důležitější než tento politický osud je to, co bych nazval duchovním příběhem naší země. Východ a Západ, katolictví a protestantství, demokracie a

totalita, republikanismus a monarchistický absolutismus, mystika a osvícenství, národní podmanění i státní rozkvět, tolerance i šovinismus, vědomí globálních souvislostí i provincialismus a izolacionismus, střeoevropanství i tradiční hluboký zájem o všechno mimoevropské, sobecká a zaslepená krátkozrakost i neobyčejná historická předvídatost, to všechno se tu po dlouhá desetiletí a staletí zvláštním způsobem kombinuje a sváří.

To, co tu říkám o naší zemi, má svou zvláštní podobu, která se jmenuje Praha. Toto město nejednou ve své historii bylo skutečnou křižovatkou evropského duchovního proudění, ba přímo jeho centrem, jako například v době rudolfínské, o níž tu v těchto dnech pořádáme velkou výstavu. Toto město bylo mnohokrát nazváno magickým, tajemným, kouzelným, záhadným, protože jeho pohnutá a mnohvrstevnatá historie vyrůstající z trvalého proplétání živlu českého, německého, židovského a italského s nejrůznějšími dalšími evropskými prvky se zřejmě nezníitelným způsobem zapsala do jeho tváře a do jeho atmosféry.

Dominantou Prahy, města spíš střeoevropského a evropského než pouze a jen českého, je tento hrad, v jehož prostorách se dnes ocitáme. Je to velký a téměř encyklopedicky důkladný svědek historie tohoto města i této země, který jejich dějiny jako čočka zhuštěně zobrazuje, je to, či po dlouhá staletí to bylo, i centrum našeho života duchovního a kulturního.

Z důvodů, které jsem tu naznačil, se mi zdá, že Česká republika, Praha a Pražský hrad jsou místem velmi vhodným pro setkání, které tu dnes začíná. Protože kde jinde by měli moudří lidé z celého světa několik dní společně přemýšlet o osudu a budoucnosti naší společné civilizace než v místě s tak pohnutou historií, v místě, které vždycky tak senzitivně vnímalo hrozby vznášející se nad lidským rodem a jeho kulturou, jakož i naděje, k nimž se člověk může a musí upínat?

Naše konference navazuje na sérii podobných konferencí, které už léta pořádá nadace Marion a Elie Wieselových a z nichž některých jsem měl i já tu čest se účastnit, má však zároveň svůj osobitý ráz a charakter, kterými se z této série možná trochu vymyká. Mám tím na mysli nejen její tematické zaměření, nejen její vnější rámec a příslušné doprovodné události, nejen její ambice založit určitou tradici, ale především okruh jejích hostů. Pozváno bylo asi sto významných osobností veřejného života, filozofů, politologů, politiků, vědců, náboženských činitelů či intelektuálů ze všech kulturních či civilizačních oblastí dnešního světa. Všichni pozvaní se samozřejmě účastnit nemohli, ale přesto se domnívám, že vy, kteří jste si čas na cestu do Prahy udělali, jste vskutku vynikajícím vzorkem lidí zabývajících se na této planetě základními otázkami jejího osudu.

Než se proměním ve vnímavého posluchače vašich rozprav, pokusím se stručně a zajisté dost zjednodušeně říct, co já osobně od této konference očekávám, či co si od ní slibuji.

Dnešní lidstvo velmi dobře ví o pestrém spektru hrozeb, které se nad ním vznášejí. Víme přece o tom, jak závratnou rychlostí roste počet obyvatel naší planety a že v relativně brzké době nás tu může být několik desítek miliard. Víme, že bude téměř nemožné, aby se takové množství lidí užívalo, víme, jak nebezpečně může takto rychlý růst populace prohloubit propasti mezi chudými a bohatými, propasti už dnes velmi hluboké, víme, jak těžko budou lidé různých národů a kultur, takto dramaticky stlačeni k sobě, spolu soužití a kolik konfliktů taková situace může vyvolávat. Obecně známo je také, jak dnešní lidstvo ničí životní prostředí, na němž je existenčně závislé, jak stále rychleji vyčerpává neobnovitelné zdroje energie a další poklady této planety, jak přispívá svou činností k oteplování země, k tvorbě skleníkového efektu i ozónových děr, jak rozrušuje celkovou rovnováhu všech ekosystémů. Všichni rovněž víme, do jakého nebezpečí moderní lidstvo samo sebe uvrhuje rozvojem, výrobou a šířením nukleárních zbraní a vůbec zbraní hromadného ničení. Všichni posléze víme, jak rostou a dál porostou sociální problémy, kriminalita, narkomanie a různé typy lidského odcizení a frustrace, když bude pokračovat koncentrace lidí ve velkých aglomeracích ničících přirozená lidská společenství a přirozené lidské vazby. Ve výčtu podobných hrozeb, v jejich konkrétním a barvitém popisu a ve výkladu, jak hluboce jsou navzájem provázány, by

každý z nás mohl zajisté dlouho pokračovat, byly o nich napsány stovky knih, o některých z nich jsou dokonce pořádány nákladné celosvětové summity.

Spatřuji veliký, ale pro naši éru typický paradox v tom, že ačkoli soudobý člověk tolik o těchto nebezpečích ví, nedělá téměř nic pro to, aby jim čelil nebo aby je odvrátil. Je vskutku fascinující, s jakým zaujetím dnešní lidé sledují všechny katastrofické prognózy - vždyť knihy přesvědčivě prokazující, do jakých neštěstí se řítíme, jsou vesměs bestsellery! A jak pramálo k nim ve svém konání přihlížejí. Kolik let se přitom o většině varovných faktů přednáší na školách a jak nepatrný vliv má toto vědění na lidské chování! Vždyť dnes už snad každý školák ví, že zdroje této planety jsou omezené a že vyčerpáváme-li je rychleji, než jak rychle jsou schopny se obnovit, nemůže to s námi dopadnout dobře. A přesto to děláme a vůbec, zdá se, nejsme neklidní. Naopak: neustálý růst výroby a tím i spotřeby je pocíťován jako hlavní znak úspěšnosti států, a to nejen těch chudých, u nichž by takový pocit byl na místě, ale i těch bohatých, které si svou ideologií tupě nekonečného a rozumný smysl postrádajícího růstu samy pod sebou podřezávají větev.

Zdá se mi, že v tuto chvíli už není nejdůležitější znovu a znovu upozorňovat na všechny hrůzy, které nás mohou v nadcházejícím tisíciletí potkat, nezmění-li celá naše globální civilizace zásadně svůj směr. Důležitější dnes je podle mne zkoumat, proč lidstvo nedělá nic pro to, aby tyto hrozby, o nichž už toho tolik ví, odvrátilo, a proč se nechá unášet jakýmsi svým samopohybem, který je jeho vědomím o sobě samém a svých budoucích možnostech v podstatě neovlivněn, ba možná dokonce neovlivnitelný.

Věřím a doufám, že se naše konference tohoto tématu dotkne. Vždyť předpokladem jakékoli změny k lepšímu je, že nejprve pojmenujeme správně situaci, kterou je třeba změnit, a rozebereme její příčiny.

Bylo by samozřejmě nespravedlivé, kdybych popíral, že existuje bezpočet projektů, jak tomu či onomu nebezpečí čelit nebo jak ho omezovat, a že již bylo vykonáno mnoho pro jejich uskutečnění. Všechny pokusy tohoto druhu mají však společné jedno: vůbec se nedotýkají základních vývojových trendů, z nichž hrozby, o nichž tu mluvím, vyrůstají, ale pouze technicky či administrativně regulují jejich neblahý dopad. Typickým příkladem této cesty jsou zákony, vyhlášky či mezinárodní smlouvy o tom, kolik smí být v tom či onom výrobku toxických látek nebo kolik toxických odpadů smí ta či ona továrna šířit do svého okolí. Nekritizují tento druh norem či pojistek proti těmto hrozbám, naopak: radují se z toho, že vůbec něco takového existuje. Tvrdím pouze, že jde o technické triky omezující nedobrý dopad jiných technik, aniž se taková regulační činnost dotýká podstaty věci.

V čem je však podstata věci? Co vlastně může změnit samo směřování dnešní civilizace? Co vůbec může zastavit onen samopohyb, který zatím zastavit neumíme?

Podle mého hlubokého přesvědčení jedinou možností je, že se něco změní ve sféře ducha, v oblasti lidského vědomí, v samotném postoji člověka ke světu a v samotném jeho porozumění sobě samému a svému místu v celkovém řádu bytí. Nestačí vymýšlet nové stroje, nové předpisy, nové instituce. Je třeba jinak a lépe chápat sám smysl našeho pozemského bytí a počínání. A teprve toto nové pochopení může vytvořit nové modely chování, nové stupnice hodnot a životních cílů, a skrze to posléze dát i nového ducha a nový smysl všem příslušným předpisům, smlouvám a institucím.

Stručně řečeno: zdá se mi, že je třeba začít od hlavy, nikoli od ocasu.

Samozřejmě bych uvítal, kdybych od vás uslyšel, zda sdílíte toto mé přesvědčení či nikoliv, popřípadě co dalšího a konkrétnějšího můžete, opření o své životní zkušenosti, o své poznání i o své přesvědčení či víru, k tomuto tématu dodat.

Jedním z důvodů, proč si myslím, že skutečná a zásadní změna k lepšímu se může odvíjet jediné od změn ve sféře ducha, je jedno mé pozorování: ať jsem kdekoli na světě narazil na jakýkoli hlubší civilizační problém a mohlo jít stejně dobře o kácení deštných pralesů, etnickou či náboženskou nesnášenlivost nebo o brutální ničení kulturní krajiny, jak po staletí

vznikala, vždy jsem kdesi na konci celého řetězu důvodů, které daly dotyčnému problému vzniknout, nalezl důvod týž a jediný: nedostatek odpovědnosti ke světu a za svět. Existuje bezpočet druhů odpovědností naléhavěji či méně naléhavě pociťovaných, z nichž mnohé a v různé míře má přirozeně každý člověk. Cítíme odpovědnost k sobě či za sebe, za své zdraví, za své výkony, za svůj blahobyt; cítíme odpovědnost za svou rodinu, za svou firmu, za svou obec, za svou profesi, politickou stranu, církev, region, národ či stát; a kdesi v pozadí těchto nejrůznějších odpovědností je v každém z nás i kousek odpovědnosti za svět jako celek a za jeho budoucnost; že svět neskončí naší smrtí a že by nám nemělo být úplně jedno, přijde-li po nás potopa, cítíme přece všichni. Zdá se mi však, že tato poslední a nejhlubší odpovědnost, totiž odpovědnost za svět, je z mnoha různých důvodů dnes velmi nízká a že je až nebezpečně nízká na pozadí faktu, že svět je dnes propojenější než kdykoli dosud ve své historii, že de facto už žijeme jediný globální osud a že téměř cokoli, co se někde stane, tak či onak může ovlivnit život všech.

Přesto žijeme ve světě, který jako by velmi silně legitimizoval všechny možné i nemožné zájmy partikulární a který jako by neuměl náležitě legitimizovat zájmy obecné, totiž ty, které překračují rámec rodiny, firmy, podniku, strany, státu či žijící generace. Tedy přesně ty zájmy, které by měly v dnešním globálně propojeném a mnohonásobně civilizačně ohroženém světě dominovat. Ti, kteří tyto zájmy sledují nikoli jen na oko, verbálně, ale vskutku upřímně, jsou dnes stále zřetelněji zatlačováni na okraj společnosti jakožto idealisté ocitající se mimo reálný stav věcí.

Dnešnímu světu dominuje několik velikých náboženských systémů, jejichž rozdíly se zdají stále zřetelněji vystupovat do popředí a být dokonce v pozadí mnoha skutečných či potenciálních politických i ozbrojených konfliktů současnosti i budoucnosti. Tento fakt, kterého si pochopitelně všichni pozorovatelé zneklidněně všímají, podle mého názoru trochu zastírá okolnost nepoměrně podstatnější, totiž že soudobá globální civilizace, v jejímž rámci se napětí různých náboženských okruhů odehrává, je civilizací svou podstatou hluboce ateistickou. Je to dokonce první ateistická civilizace v celých dosavadních dějinách lidského rodu. Zároveň to je první civilizace, která obepíná celou planetu. Důvod, proč to právě v tomto okamžiku zdůrazňuji, je snad zřejmý: ateističnost této civilizace s hypertrofií partikulárních zájmů a partikulárních odpovědností, s krizí globální odpovědnosti totiž podle mne hluboce souvisí.

Nebo není snad fakt, že člověk myslí jen v hranicích dohlédnutelného a není schopen pamatovat i na to, co je za nimi, ať už ve smyslu časovém nebo prostorovém, důsledkem ztráty metafyzických jistot, úběžníků a horizontů? Není snad celá povaha současné civilizace, s její krátkozrakostí, s jejím pyšným důrazem na lidského jedince jako na vrchol stvoření a jeho pána a s její neomezenou důvěrou ve schopnost člověka pojmout všehomír nástroji svého racionálního poznání, není snad to všechno jen přirozeným projevem úkazu tak prostého, jakým je ztráta Boha? Anebo přesněji: ztráta respektu k řádu bytí, jehož nejsme tvůrci, ale jen součástmi, k tajemnému vnitřnímu smyslu či duchu, který tento řád má, k jeho paměti, schopné registrovat nejen to z našich činů, na co jini nevidí, ale registrovat to navždy, čili zhodnocovat naše počínání tak říkajíc z hlediska věčnosti? Nejde tu v podstatě o krizi respektu k mravnímu řádu přicházejícímu k nám shůry nebo prostě o krizi úcty k jakékoli vyšší autoritě, než jakou je naše vlastní pozemské já a jeho materiální a veskrze pomíjivé pozemské zájmy? Zkrátka a dobře: není krize odpovědnosti za svět jako celek a k němu, jakož i za jeho budoucnost, vlastně jen logickým důsledkem novověkého pojetí světa jakožto souboru úkazů řízeného určitými vědecky poznatelnými a bůhví proč vzniklými zákonitostmi, tedy pojetí neznačícího otázku po smyslu bytí a zříkajícího se jakékoli metafyziky či jakéhokoli svého metafyzického zakotvení?

O základních otázkách a paradoxech současné civilizace přemýšlím dlouhá léta a v poslední době mám dokonce příležitost setkávat se s jejich různými aspekty v nejrůznějších zemích

všech kontinentů. A aniž je můj pohled zatížen jakýmkoli apriorními paradigmaty, vždy se znovu jen utvrzuji v tom, o čem jsem se tu právě stručně zmínil. O to víc mne bude zajímat, co k tomu řekne toto shromáždění moudrých lidí, jakým způsobem mi mé přesvědčení vyvrátí či naopak doplní.

Prostě řečeno: slibuji si od této konference mimo jiné, že mně a mnoha dalším odpoví na otázku, zda mám pravdu či se mýlím, domnívám-li se to, co se domnívám. Totiž že krize tolik dnes potřebné globální odpovědnosti má svou rozhodující příčinu v tom, že jsme ztratili jistotu, že vesmír, příroda, bytí a náš život jsou dílem stvoření, které je vedeno určitým záměrem, má určitý smysl a sleduje určitý cíl, a spolu s touto jistotou pochopitelně i veškerou pokoru před tím, co nás přesahuje a obklopuje. Tuto ztrátu samozřejmě doprovází i ztráta pocitu, že vše, co děláme, musíme podřizovat ohledu na vyšší řád, jehož jsme součástí, a úctě k jeho autoritě, v jejímž zvláštním zorném poli se každý z nás trvale ocitá.

Zmínil jsem se o tom, že v obraze dnešního světa převládá několik velkých náboženských systémů, které hrají stále významnější roli nebo přesněji: jejichž vzájemná "jinakost" je jakoby stále důležitější, a že mnozí dokonce jednu z hrozeb, s nimiž se lidstvo v budoucnosti utká, spatřují v konfliktu těchto různých náboženských světů.

Ano, po pádu koloniálního systému a po konci bipolárního rozdělení světa a vzhledem k velkému populačnímu rozvoji a růstu sebevědomí a vlivu různých zemí a kontinentů ocitajících se vně dosud dominujícího euroamerického civilizačního okruhu, vstupuje lidstvo skutečně do světa, jehož příznačným znakem je multipolárnost a multikulturnost.

Zatím se zdá, že čím víc jsou různé civilizační, kulturní a náboženské okruhy svazovány pouty jediné globální civilizace, která má nutně unifikující dopad, tím víc se snaží tomuto sevření čelit důrazem na svou svébytnost, nezaměnitelnou identitu, zvláštnost, prostě na to, čím se liší od okruhů ostatních. Jako bychom žili v epoše důrazu na duchovní, náboženskou a kulturní "jinakost". Tento rostoucí důraz znamená skutečně další velkou hrozbu tomuto světu.

Jak ale obnovovat v lidském vědomí společný vztah k tomu, co je nad námi, když to, co je nad námi, si představují všude jinak a všude pociťují potřebu právě tuto "jinakost" zdůrazňovat? Má vůbec smysl pokoušet se obracet lidský pohled k nebesům, když takový obrat může jen zesílit konflikt našich různých božstev?

Nejsem pochopitelně odborník na různá náboženství, ale vše, co o těch hlavních vím, co se o nich průběžně dozvídám a čeho si na nich během bezprostředního kontaktu s nimi všímám, vyvolává ve mně neodbytný dojem, že toho mají navzájem společného daleko víc, než si přiznávají a jsou ochotna přiznat. Od základního východiska, totiž od jistoty, že tento svět a naše existence v něm nejsou jen výsledkem nahodilé souhry různých náhod, jež dohromady nic neznamená, ale že tu jde o tajemné, ale integrální dílo, jehož zdroje, směřování a cíle těžko můžeme v jejich celistvosti dohlédnout, až po velký soubor mravních imperativů, kterými nás toto dílo oslovuje, to všechno se mi zdá překvapivě různé náboženské systémy spojovat, přičemž různorodost jejich tradic, akcentů, liturgií a interpretací mi připadá jako jev sice nesmírně důležitý, ale nikoli převládající. Co se mi zdá převládat, je naopak podobnost toho, k čemu nás, jako lidské bytosti, různá náboženství vyzývají, či jako co nás chápou. Poslední, ale možná nejdůležitější otázka, kterou bych vám rád položil, je otázka, zda cestou ze současné neradostné situace není právě hledat to, co různá náboženství a různé kultury spojuje, hledání jejich společná východiska, principy, jistoty, naděje a imperativy, to všechno cílevědomě a způsoby odpovídajícími naší době kultivovat a duchem tohoto, dovolíte-li to tak nazvat společného duchovního a mravního minima, se pak pokoušet prodchnout všechny způsoby lidského soužití a snažení, jakož i zacházení s planetou, na niž je nám dáno žít. Domníváte se, že by tudy mohla vést cesta k zastavení onoho slepého samopohybu vlekoucího nás do pekel, anebo se vám to zdá být nereálné a naivní? Domníváte se, že takovéto společné a univerzální vzpamatování lidského ducha a lidské odpovědnosti za svět,

takováto, jak jsem to kdysi nazval, existenciální revoluce, může být vyvolána jen nějakým nevidaným otřesem či katastrofou, anebo že je v silách moudrých lidí ji vyvolat vlastní vůlí a spojením svých sil bez nějakého hrůzného impulsu zvenčí? Domníváte se, že k něčemu takovému stačí prostě přesvědčivá slova moudrých lidí, anebo je opět tak jako kdysi třeba charismatických proroků či novodobých mesiášů, nebo dokonce jakýchsi historických zázraků?

Vážení přátelé, velmi bych se divil, kdyby na několik velmi všeobecných otázek, které jsem vám tu položil, měli kteříkoli dva z vás identickou odpověď. Jenomže nejde přece o to, abychom se všichni na něčem neutrálním a kompromisním shodli a pak to vydali jako společný manifest, který nikdo pro jeho vágnost nebude číst. Tento postup můžeme směle přenechat oficiálním mezinárodním konferencím a summitům. Na tomto setkání běží o něco jiného: aby jeho účastníci, společnost vsutku pestrá, vyjevili co nejoriginálněji a nejpoutavěji své vlastní názory na otázky, které nás nepochybně všechny trápí, a aby vzájemná výměna a konfrontace těchto názorů vytvořily skutečné fórum. Totiž fórum jako prostor, kde se společně přemýšlí a diskutuje o věcech, které se týkají všech.

Děkuji vám za pozornost a přeji nám všem, aby se toto setkání vydařilo. Zároveň vám přeji, aby se vám v Praze líbilo, abyste nadechli něco z její zvláštní atmosféry a aby vás toto nadechnutí určitým způsobem obohatilo, přinejmenším tak, jako mé spoluobčany obohatí vaše přítomnost zde a myšlenky, které tu vyslovíte.

--

Děkuji vám. Když dovolíte, měl bych dvě krátké poznámky, které se vztahují k vystoupení pana prezidenta Havla. Domnívám se, že když pan prezident hovořil o ateistické civilizaci, tak neměl na mysli, že je zapotřebí vytvářet teokratické společnosti či státy. Myslím si, že sekulární struktura země je výdobytek lidstva a že žádná jiná struktura ji nemůže nahradit, přestože demokracie sama o sobě je špatným způsobem kontroly. Ale nic lepšího se nepodařilo vynalézt. Na druhé straně problém svědomí je již jinou otázkou. Měl bych vám připomenout - stejně tak všem mým kolegům ze západních zemí, neboť ti to asi moc dobře nepochopí - že ti z nás, kteří pocházejí z východní Evropy či z Ruska, si stále pamatují to, o čem se nyní chystám hovořit.

Úplný zárodek nezávislosti je něco, co je hlouběji zakořeněno v našem svědomí. To, co jsme nazývali disidentské hnutí v Rusku či v Československu nebylo politickou opozicí. Ve skutečnosti to bylo něco, co se zakládalo na náboženském myšlení. Mám na mysli spíše jednodušší věc, protože hlavním znakem náboženského myšlení je, že věci je nutno dělat tak, jak je to správné. O výsledek se nestarejte, výsledek bude totiž posouzen někým tam nahoře. Jinými slovy jsem si jist, že pan prezident Havel si stále pamatuje, jak o těchto věcech tenkrát přemýšleli čeští disidenti. Neočekávali žádné praktické výsledky svých aktivit. A to je právě náboženské myšlení, anebo také, pokud si to přejete, i globální zodpovědnost.

S vaším dovolením bych ještě stručně okomentoval diskusi vztahující se k vědě. Na první pohled se zdá, že věda ve své podstatě nemá žádný vztah k morálce, k etice. Je dobře anebo naopak špatně, že existuje konvergence nebo vzájemná přitažlivost, že tato vzájemná přitažlivost je úměrná nebo neúměrná? Není to dobře, není to ani špatně. Je to ovšem zjednodušený přístup k věci. Myslím si, že skutečná věda se zakládá na hlubokých mravních základech. Proč? Protože věda se zakládá na třech zásadách: opravdový vědec nemá strach, opravdový vědec nemá žádné osobní cíle a je nezaujatý. Tyto tři zásady spadají do kategorie etiky. A nakonec bych chtěl dodat, že je správné snažit se na naší konferenci diskutovat o věcech, které jsou spíše beznadějně, protože zabýváním se naprosto

beznadějnými věcmi můžeme dojít k pozitivním výsledkům. O tom svědčí i historie vědy.

Elie Wiesel

A nyní je mi velikým potěšením požádat pana kancléře Schmidta, aby promluvil. Před mnoha lety jsme měli konferenci v Moskvě, kde došlo k velmi dojemnému setkání pana Schmidta s panem Jakovlevem. Oba byli za války vojáky, důstojníky. Jeden na německé a druhý na ruské straně stejné fronty. V Moskvě se setkali a hovořili spolu bez nenávisti, ba naopak, prožívali vzájemný pocit soucitu a solidarity. To byla dojemná chvíle. Pan kancléř Schmidt.

Helmut Schmidt

Děkuji vám, pane předsedo. Chtěl bych navázat na předcházející diskusi a začít tím, že mi připadá přirozené, že po pádu diktatury se ochrana základních práv každé osoby stává primárním a největším úkolem každého národa. Svědky této skutečnosti jsme byli po pádu Mussoliniho, Hitlera i po pádu komunismu ve východní Evropě. Ze stejného důvodu přijaly Spojené národy po druhé světové válce a po porážce krvavé německé a japonské diktatury v roce 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv. Až sem je všechno v pořádku a naprosto nezbytné. A, díky Bohu, mnoho lidí se zásadami zmíněné deklarace řídí. Někdy však někteří lidé nechápou, že práva nelze užívat bez odpovědnosti. Kdyby každý jedinec výlučně sledoval pouze svá vlastní práva a nepřijal by žádné povinnosti a odpovědnosti, pak by společnosti, státy a lidstvo jako celek upadly do konfliktů a chaosu. Bez odpovědnosti se svoboda změní ve vládu silných a mocných, v nespravedlnost, a možná také v nové diktatury. Proto je stálou úlohou státníků, legislativců i všech občanů udržovat práva a odpovědnosti v rovnováze. Půl století po přijetí Všeobecné deklarace lidských práv se zdá, že její vliv na lidstvo je ohrožen dvěma vzájemně propojenými faktory. Na jedné straně tu máme módní výraz "lidská práva", termín, který je některými vládami selektivně užíván jako nástroj zahraniční politiky a také jako nástroj politikaření některých politiků. Na druhé straně celá řada muslimů a dalších Asiatů, zvláště těch, kteří se řídí tradicemi konfucianismu, nejen že považuje pojem lidských práv za typickou západní ideologii, ale zároveň za prostředek západní nadvlády, a proto se staví proti němu. Dnes nejen někteří lidé v západním světě, ale i lidé v Asii, hovoří velice nebezpečně o nevyhnutelném blížícím se střetu civilizací, o kterém jsme tady již slyšeli od Jeho Veličenstva, korunního prince Hassana. K takové konfrontaci dochází ve světě, jehož společnosti, ekonomiky a národy prodělávají velice rychlý proces globalizace.

Nejen všechny národy Evropy a obou Amerik, ale také národy téměř celé Asie, včetně Středního východu, se poprvé v historii plně účastní světové ekonomiky.

Na prahu nového století, vzhledem k obrovskému pokroku v technologii, zvláště pak v oblasti telekomunikací, letecké dopravy a kontejnerové lodní dopravy, jakož i díky rekordní liberalizaci obchodu a finančnictví, jsou na sobě národy na celém světě daleko více vzájemně závislé, než kdykoliv předtím. Mír mezi nimi však bude porušen a jejich socioekonomický blahobyt bude ohrožen, pokud se nenaučí vzájemně respektovat svá náboženství, své společné civilizační dědictví a pokud se jejich občané nenaučí hledat rovnováhu mezi dvěma pojmy: svobodou a odpovědností.

Blíží se padesáté výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv OSN a to je vhodná doba pro rozhovory o lidských povinnostech a o odpovědnostech, jak zde již dnes ráno poukázal pan prezident Havel. Společné etické minimum, jakožto základ, který nám pomůže žít společně v tomto světě, se stává imperativem nejen pro chování jednotlivců, ale i pro náboženské instituce, politické autority, národy a také pro velké společnosti, které se zabývají výrobou, financováním, obchodem, a to nejen mezinárodně, ale i vnitrostátně. Imperativem se to stává také pro rozhlas a především pro televizi.

Tyto výzvy jsou stále naléhavější v důsledku globální populační exploze. Na začátku století nás bylo 1,6 miliardy, zatímco na konci tisíciletí nás bude více než šest miliard. To, že se během jednoho století počet obyvatel čtyřikrát zvýšil, nemá v historii žádný precedens. Stejně jako bylo v roce 1948 nutné vynaložit úsilí v oblasti lidských práv, je i dnes, vzhledem k výzvám, které před nás staví populační exploze a socioekonomická globalizace, včetně intoxikace globální televizí, která nám ukazuje přestřelky, vraždy a násilí, nutné vytvořit deklaraci lidské odpovědnosti, která doplní existující Všeobecnou deklaraci lidských práv. V letošním roce se po dlouhých přípravách a jednáních s duchovními, politickými a ekonomickými vůdci z pěti kontinentů, zastupujícími všechna hlavní náboženství a různé filozofické směry, sešla mezinárodní skupina čtyřiaadvaceti bývalých státníků, bývalých prezidentů a premiérů, která vytvořila návrh takovéto Všeobecné deklarace lidské odpovědnosti. Tento návrh je v současné době rozepisován všem vládám světa a generálnímu tajemníkovi OSN a vy ho máte před sebou, protože byl před krátkou chvílí rozdáván. Tento návrh podepsali lidé jako Oscar Arias Sanchez z Kostariky, od kterého jste slyšeli pozdrav dnes dopoledne, podepsal ho Jimmy Carter ze Spojených států, Lord Callaghan ze Spojeného království, Ichimi Azawa z Japonska, Anand Panyarachun, bývalý premiér Thajska, Šimon Perés z Izraele, který zde sedí po mé levici, Miguel de la Madrid z Mexika, Michael Pastrana Borero z Kolumbie, já sám i celá řada dalších členů této interaktivní rady. Svě jméno připojily i další vynikající osobnosti, dovolte abych mezi jinými jmenoval Lestera Browna, Paula Walkera a Roberta McNamaru. Text tohoto návrhu Všeobecné deklarace lidské odpovědnosti se skládá z devatenácti článků. Dovolte, abych ze tří z nich citoval. Článek 4 opakuje zlaté pravidlo, které spojuje všechna náboženství světa, a to: „Co si nepřejete, aby se stalo vám, nečiňte jiným“. Text je adresován všem lidským bytostem, ale především se vztahuje na politiky, vlády, média, korporace, podniky a zvláště také na náboženské vůdce. V článku 15 se říká: "Náboženská svoboda musí být zaručena, zástupci všech náboženství světa mají zvláštní zodpovědnost za odstranění projevů předsudků a za zamezení diskriminačních aktivit vůči těm, jejichž víra je jiná. Měli by upevňovat toleranci a vzájemný respekt." A v článku 9 se uvádí: "Všichni lidé mají odpovědnost za podporu udržitelného rozvoje na celém světě a za zajištění důstojnosti, svobody, bezpečnosti a spravedlnosti."

Dovolte mi, pane předsedo, zakončit velice osobní poznámkou. Většinu svého života jsem byl aktivním politikem a výkonným pracovníkem. Většina lidí mě považovala za pragmatika. Ve skutečnosti mi vždy šlo o zodpovědné plnění mých povinností. Mým největším učitelem byl Jean Monnet z Francie a Anwar Sadát z Egypta. Oba byli velkými patrioty ve své zemi, ale zároveň byli oba vynikajícím příkladem lidí, kteří sledovali a žili zodpovědně ve vztahu ke svým sousedům. Domnívám se, že je důležité, abychom se řídili jejich příkladem, protože 21. století s sebou přinese nová nebezpečí, jak tady již dnes dopoledne poukázal prezident Havel. Náboženské a civilizační konflikty se nad námi skutečně vznášejí. Stejně tak jako žralok, vynořuje se i přízrak kapitalismu a spekulací. Také atmosféra, oceány, celá příroda a život v ní jsou v nebezpečí. A proto vás prosím, abyste se připojili k mým kolegům a šířili společně s námi nejenom principy lidských práv a svobod, ale zároveň s tím také odpovědnost každého jednotlivce tak, aby blížící se 21. století bylo mírumilovnější a pokojnější než krvavé století dvacáté, které nyní končí. Velice vám děkuji.

Elie Wiesel

Děkuji vám, pane kancléři Schmidte. A nyní má slovo muž, jehož nemilosrdný boj za mír mu již zajistil místo v historii - pan Šimon Perés.

Shimon Peres

Děkuji vám, pane předsedo. Chtěl bych vyjádřit svou vděčnost této konferenci nádhernou citací z Theodora Herzla: "Co je ve světě napsáno, mělo by být naším světem". Před týdnem podepsaly Jordán a Izrael smlouvu o využití letiště Aqaba pro cestující přilétající do Izraele. Tím došlo ke splnění velkého snu obou našich zemí, usilujících o mír v moderním Izraeli. Naše hranice již není polem konfrontace, ale údolím spolupráce. Není nutné, aby naše země rozdělovala, je možné, abychom spolupracovali také na ekonomické úrovni.

Tato dnešní diskuse je velice důležitá. Domnívám se, že ačkoliv k nám již dorazilo 21. století, setrváváme stále svým jednáním a chápáním ve století dvacátém. Pozornost, kterou věnujeme novým příležitostem, je omezená a to je špatně. Nevěřím, že by věda mohla vyřešit všechny problémy, jejím pravým posláním je vytvářet nové příležitosti. 21. století není podle mne pokračováním historie, ale naopak odloučením od ní. A co jsme po tomto století zdělili? Dvě věci: minulost, ale také budoucnost.

Podívám-li se na hlavní změny, ke kterým došlo, počínaje naším dobrým přítelem Frederickem De Klerkem a Nelsonem Mandelou, kteří v Jižní Africe vyřešili neřešitelný problém a kolapsem Sovětského svazu konče, chci a musím říci, že hlavní změnou, které v současné době čelíme a která je současně i největším problémem, je to, že prostředky moci a bohatství v naší a pozdější době již nejsou materiální, teritoriální ani numerické. Současná moc a bohatství jsou produktem vědy a technologie. Nezáleží na velikosti vaší země, na množství přírodních zdrojů a počtu obyvatelstva. Záleží na úrovni vědeckého úsilí, investic do vzdělání, míře svobodného rozvoje lidského intelektu a ve schopnosti reagovat na nové myšlenky. A tento rozdíl je veliký. Nejedná se pouze o změnu disciplíny, ale o změnu obsahu. Věda, technologie a informace nemají žádné hranice. Věda nepotřebuje cestovní pas, aby mohla cestovat z jedné země do druhé. Technologie nepotřebuje vízum a proud informací nemůže zastavit nic, ani tradiční hranice, ani železná opona. Televize se stala daleko mocnějším nástrojem, než kdy byla železná opona komunismu. A rozhlédnu-li se kolem sebe, posledních padesát let bylo prvním tak dlouhým obdobím, kdy se Evropa nezúčastnila žádného většího válečného konfliktu.

Lituji událostí v Bosně, ale naštěstí nemáme již žádného Stalina, žádného Hitlera nebo Mussoliniho. Helmut se zmínil o Jeanu Monnetovi. Jeho velkou zásluhou byl podle mého názoru návrh, abychom Evropa i my ostatní přešli z uvažování ve světě politiky do světa ekonomie. Politika je v zásadě dobrá pro politiky, kteří se chtějí proslavit, ekonomie zase pro lidi, kteří potřebují jíst. Ve věku televize je pro vůdce stále obtížnější zaslepit lidi a oklamat je povídáním pohádek. Mladí lidé srovnávají svůj osud s osudem jiných lidí a vědí, že všechny ty staré příběhy o zeměpisných rozdílech mezi Severem a Jihem, o ideologických rozdílech mezi demokracií a komunismem nebo o rozdílech v barvě pleti či tradici dnes již neexistují. Kdokoli chce postavit svůj průmysl na vědeckých poznacích nebo převzít technologie, může dnes nabídnout novou pracovní příležitost komukoliv, aniž by záleželo na místě bydliště nebo barvě pleti. Neignoruji úplně to, o čem se zde hovořilo, tedy střet civilizací a náboženství, ale domnívám se, že skutečným problémem je střet každého náboženství s moderní dobou. Dnes již nejsou problémem vztahy mezi muslimským, křesťanským a židovským světem, ale konflikt křesťanství, buddhismu, islámu a judaismu se světem úplně novým.

I tento svět má své problémy. Potřeba budovat rozsáhlé armády a vést války klesá, protože žádná armáda nemůže vyhrát nad moudrostí a ani se jí ubránit. Je stále obtížnější praktikovat staré obranné strategie. Příležitosti jsou bezmezné, ale nebezpečí také, neboť rakety neuznávají hranice, nejsou omezeny vzdálenostmi. Nebezpečí se snadno šíří na velké vzdálenosti, protože teror není limitován na jediný stát a může se ocitnout na nejméně očekávaných místech. Účinky fundamentalismu jsou srovnatelné s válkou a raketami a vytváří zcela odlišný typ nebezpečí. Přejít z světa nepřátel

do světa problémů. Nepřátelé mají teritorium, problémy teritorium nemají, jsou skryty. Musíme změnit své koalice a své strategie, abychom byli schopni se postavit novým nebezpečím, protože jsou to nebezpečí neočekávaná, nebezpečí globální a jsou to nebezpečí úplně nepotřebná. Není třeba dobýt zemi, a proto není třeba skutečné armády. Ve svých úvahách žijeme stále ještě v minulosti. Myslím si, že nikdo se nemůže vrátit do minulosti. Já sám historii nerespektuji. Protože co je to historie? Hezkými pozůstatky historie jsou paláce, pane prezidente. Ale zanechala nám také ošklivé věci - války, kterými jsme museli projít. Historie je příběh krveprolití, nenávisti a vzájemného zabíjení. Možná, že kdysi válčení bylo potřebné, ale dnes již ne.

Jsem zvědav, co si o nás budou myslet příští generace. Budou si myslet, že pocházíme z doby kamenné, kdy se lidé mezi sebou stále jen hádali a bojovali, místo aby spolu tvořili a soutěžili. Musím přiznat, že jsem byl celý život optimistou. Vždy jsem si říkal, že život je příliš krátký, tak proč ho promarnit pesimismem. Byl jsem a nadále zůstanu optimistou. Domnívám se, že tato situace je novou výzvou pro všechny z nás. Snad největším úkolem, který nyní máme, je otevřít oči novým příležitostem a vysvětlit, že to, co se děje, co se dělo a co se může dít, jsou tři zcela odlišné věci. Děkuji.

Elie Wiesel

Děkuji vám, pane Perési, a nyní tu máme člověka, jehož knihy mu přinesly velkou slávu a jehož myšlenky mu přinesly utrpení, člověk, který dnes žije v exilu, nemůže žít ve své zemi, v Nigérii, můj přítel, Wole Soyinka.

Wole Soyinka

Pane prezidente, příteli Elie, myslel jsem si, že jsem velice chytrý. Podíval jsem se na návrh programu, který jsem obdržel od organizátorů, a tam byli uvedeni tři řečníci. Rozdělil jsem si tedy čas a zjistil jsem, že na mne zbývá něco přes 20 minut. Už jsem si nevšiml, že tam bylo ještě připsáno "následuje diskuse", a teď jsem najednou zjistil, že mám jenom deset minut. Pokusím se tedy zkrátit to, co jsem chtěl říci.

Mou největší obavou z příštího tisíciletí je otázka moci, teroru a tyranie, která hrozí vám i mně. Doba osvobození skončila. Skončila s tak nezvyklou jasností, že světu může být odpuštěna fáze neopodstatněné euforie. Pádem železné opony, symbolu rozdělení světa, byly z mapy světa najednou vymazány mocné organizace ideologického otroctví. Rád věřím, že jakýkoliv oprávněný pocit vítězství, tj. vítězství nad hrůznými rivalitami soupeřících zemí, bloků a vlád, je výrazem prosazení tázajícího se lidského ducha, nebo lidské mysli, která neustále bojuje proti rigiditě, zatvrdlosti a škatulkování, a že je návratem přerušného pochodu směřujícího ke skutečnému sociálnímu osvobození.

Pád Berlínské zdi nebyl důsledkem potyček mezi Východem a Západem, kapitalismem a socialismem, jak se zjednodušeně uvádí, ale znamenal odsouzení uzavírání se a vylučování, zbavování se duševních pout a upevnění ctností, zkrášlujících lidskou mysl: hladu po vzdělání, zkoumání a objevování a odporu proti neměnným ortodoxním názorům. Materiální svět, ze kterého jsou všechny teorie a víry odvozeny, zůstává nekonečným a z větší části utajeným, a to i přes nejvýznamnější vědecké objevy. Jestliže existuje nějaká teorie, která by byla vhodná pro vědomí člověka nového tisíciletí, pak je to teorie o lidské mysli. Mnoha lidem se toto může zdát přebytečné, neboť je možné uvést celou řadu historických osobností, které bojovaly za tuto věc, jako například Sokrates, Galileo, Giordano Bruno, Martin Luther, a samozřejmě je tu Magna Charta, původní deklarace lidských práv. Dříve tabuizované společnosti jsou dnes nejenže tolerovány, ale dokonce běžně akceptovány jako rovnocenné. Důkaz, že mysl nabyla skutečné sebedůvěry, je podán tehdy, když tato mysl již

nepociťuje potřebu zničit všechny ostatní.

Vzpomeneme-li si z historie světa, že boj o duchovní oblasti mysli nebyl nikdy oddělen od každodenního boje o politickou a teritoriální moc, od snahy panovat a otročit, budeme si schopni uvědomit, že tvář fanatického náboženství je ve skutečnosti známým hladem po moci, který svět nikdy neopustil. Zotročení myslí těch, kteří by raději zabili to, co jim konkuruje, než aby upadli do nejistoty otázek a skepticismu, kteří zavrhnou i pouhou přítomnost nějaké nesnáze, se ve svých důsledcích neliší od tyranické povahy diktátora jakéhokoliv věku, jež vnímá svou existenci pouze jako úplné a zřetelné podmanění obyvatel, a to v každé oblasti jejich života, bez otázek, bez pochyb, bez ústupků směrem k možnému jinému sociálnímu uspořádání. Společným cílem diktátorů je přehnané vyzývání jejich osobnosti. Jestliže vůbec kdy existoval nějaký nesvatý sňatek, tak to bylo toto spojení teokratické a světské moci, jehož důsledkem vždy bylo jenom zotročení, smrt a destrukce.

Osvobození mysli, tedy znovuobjevení mysli jako přirozeného sídla svobody (kde jinde bychom ji mohli najít?), je tím nejvznešenějším úkolem lidstva, jehož stále se opakující nutnost je stálou kritikou celé historie lidského vývoje. Důkaz je jednoduchý a přímý: vývoj je možný pouze, je-li osvobozována mysl, neboť je to právě mysl, která nám nabízí ony mnohé varianty dalšího vývoje. Totalitarismus a diktátorství v jakémkoli pojetí, ať už v teokratické či světské podobě, naopak znamenají právě maximální potlačení mysli, a proto jsou prioritním kandidátem na nedokončenou práci tohoto století či dokonce tisíciletí: tou je vykořenění diktatury ve všech jejích formách a navždy. Rwanda je příkladem nacionalistických okovů, které svazují mysl, korumpují ji a ochromují, rozsáhle a krutě. Vzpomeňme historii etnických konfliktů mezi Hutu a Tutsii, kteří se rozhodli řešit své problémy genocidou. Tento kolektivní zločin by nás měl varovat, jak znepokojivě křehká je lidská mysl reagující na ty nejničivější podněty. Musíme si uvědomit, že na tomto boji se podíleli i duchovní, akademici, obchodníci, zdravotníci, rolníci, dělníci stejně jako vojáci a že pokračoval měsíci intenzivního bombardování nacionalistické struny v radiu, letácích a při náboženských ceremoniích. Ve světle Srby vyhlášených "etnických čistek" a jejich krvavé realizace, může být jenom s velkým nebezpečím ignorována doktrína národního uzavření a exkluzivity.

My víme, jakým způsobem byl vzrušen celý svět po zavraždění známého nigerijského spisovatele, jakým způsobem reagovaly vlády a OSN. Na druhé straně je brutální skutečností, že tato arogance nebyla potrestána, že diktatura, která má tento zločin na svědomí, zůstává nezměněna a má dále neomezený přístup k moci. Ken Saro-Wiwa je proto symbolem zla nekontrolované moci v tomto století a připomíná skutečnost, že svět zůstane neosvobozený, dokud na světě bude jediné místo, kde se lidé budou muset potýkat s dnes již odsouzeným feudálním a otrokářským uspořádáním. Dnes je vyžadováno nové globální vědomí, podobně jako ve své době tomu bylo s genocidou, rasismem a zotročováním jakékoliv lidské rasy. Vědomí, které rozpozná a prohlásí diktaturu ve všech svých podobách, ať světské či teokratické, za zločin proti lidskosti.

Odhalením temné moci, arogance a tyranie protivníka a za volání opravdových inovativních globálních strategií se dostávám ke svému poslednímu přirovnání. Staříkovi, mému soukmenovci, jehož posláním bylo zasvětit svůj život kavalerii - Naguibu Mafouzovi, který dnes zastupuje stovky alžírských spisovatelů a umělců a jiné oběti netolerance. Ten je světlou výjimkou, protože se mu podařilo přežít v tak nebezpečných zónách, kde si novináři píšou své vlastní nekrology, neboť vědí, že každý den může být také jejich posledním. Básníci a malíři se chovají ke své práci jako k možné poslední vůli a testamentu. Aby mohlo být zachováno tvůrčí dědictví těchto pronásledovaných lidí, nastala vhodná doba pro přesun do oblasti politické vůle, pro přesun z pouhého rétorického odsuzování k plánování strategií. Je nutno sterilizovat živnou půdu fanaticismu a nechat ji vyhladovět. Národy musí pomoci postiženým oblastem, upustit od diplomatických hrátek a jednat jménem celého

ohroženého lidstva. Celosvětové nebezpečí fanatismu se musí stát prioritním projektem Spojených národů, ne pouze během vyhlášeného Roku tolerance, ale i poté. Věřím, že různá náboženská zjevení, jakkoli dávná, propracovaná nebo upřednostňovaná zvyklostmi, a jejich postupná přeměna si zachovají svou exkluzivitu. Jejich vliv na občanskou společnost je možný jedině prostřednictvím přesvědčování a souhlasu. Lidskost je paradoxně něco, co chápeme subjektivně i objektivně. Je to lidskost, která tvoří společnost a jakýkoliv sociální projekt musí být založen na správně chápané lidskosti. Intuice a zjevení, které se strukturují do víry a náboženství, mohou zůstat pouze záležitostmi soukromého přesvědčení, ale zároveň musí být zachována jejich svoboda a volnost, aby se svými činy a pozorováními mohli spojit při veřejném opěvování.

Nastal čas rozehrát zvonkohru celosvětového osvobození. 21. století nebude určitě světem světských národů, neboť lidé spolu mohou žít jenom prostřednictvím světských arbitrážních rozhodnutí. Jedině světský řád může řídit negociace, protože je přístupný všem, a jedině on může zaručit a rozvíjet ty privilegované oblasti duchovní intuice, které ovlivňují nás méně privilegované a žijící bez přímého kontaktu s Božskou myslí. Děkuji vám.

Elie Wiesel

Děkuji Wole Soyinko. Sarajevo v nás vyvolává pocity obrovského utrpení a ostudy - utrpení pro lidi a ostudy pro ty, kteří nedělali z počátku nic a později jenom velice málo pro to, aby tomu zabránili. Další řečník o tom něco ví. Je to jeden ze společných ministerských předsedů Bosny a Hercegoviny, pan Haris Silajdžić.

Haris Silajdžić

Děkuji, pane předsedo. Pane prezidente, Vaše Výsosti, Excellence, drazí kolegové a přátelé. Je pravda, že pocházím ze Sarajeva. Nebudu hovořit o agresí v Bosně a Hercegovině. Všichni víme, kdo je tím agresorem, ale na této konferenci, jestli tomu správně rozumím, bychom se rádi dozvěděli cí obětí je tento agresor. Tuto konferenci ospravedlňuje fakt, že nehledě na rozšířené vědomí lidských práv, jsou tato práva každý den porušována. V současné době existuje asi dvacet sedm milionů uprchlíků. Navzdory tomu, že jsme si vědomi ekologické katastrofy, jsou ekologické systémy i nadále ohrožovány. Přesto, že potřebujeme toleranci a že vlastně tolerance bude tou nejdůležitější z lidských vlastností v příštím století, je naše vidění stále omezené. Máme jakési tunelové vidění, máme omezené možnosti, žádnou toleranci a žádný soucit. To je skutečnost. Moje otázka zní: Je toto nový či starý svět? Myslím si, že toto je svět lidských bytostí a můj optimismus - a já jsem optimista - vyplývá z toho, že jsme se zde mohli sejít, že jsme byli pozváni prezidentem státu, hlavním představitelem tohoto státu. A to mi dodává optimismus.

V případě Bosny jsem často konfrontován následujícím dilematem: mám hovořit o idealismu, o potřebě morálního konsensu, zdůrazňuji nejen politického, ale i konsensu morálního, anebo mám hovořit pouze pragmaticky? A tato konference je také právě o tom. Pragmatismus se postará sám o sebe. Idealismus je nadstavbou a reflexí, která musí být zušlechťována. Proto vám gratuluji k této myšlence a doufám, že bude mít pokračování. Chtěl bych vás informovat, že plánujeme svolat podobnou konferenci, nazvanou Bosna a bosenské paradigma. Měla by se konat někdy příští rok v Evropě, snad ve Vídni. Nejsem si ještě jist. Vaše konference nás velice inspirovala a jsem přesvědčen, že naše konference bude inspirovat i řadu dalších podobných setkání. Faktem zůstává, že svět je takový jaký je. Kde lze nalézt recepty, jak ho vylepšit? Existují některé staré recepty, ale protože jsme konfrontováni množstvím dilemat a paradoxů, potřebujeme určité pevné základy. Často je najdeme ve svatých knihách. Bible říká, že člověk není živ jenom chlebem. Jinými slovy říká, že lineární

technologický pokrok není to jediné, co můžeme získat. Na této planetě je nás stále více a budeme se muset naučit potřebovat méně a budeme muset zpomalit, abychom přežili. To je to čemu věřím. Bosna je důsledkem skutečnosti, že jsme ignorovali lidskou přirozenost. Kdykoliv se postavíme proti lidské přirozenosti, proti přírodě samotné, vždy prohráme. Korán říká: "nezničte Zemi poté, co byla stvořena pro lidskou existenci". A tak věřím, že bychom měli zpomalit, že bychom se měli naučit potřebovat méně. Bude to bolestivé, bude potřeba trochu učení, bude to vyžadovat úsilí, ale je to věc naprosto zásadní, pokud máme přežít. Svatý text, korán, říká, že člověk vytvořil národy a kmeny, aby se navzájem poznávaly, ne, aby spolu bojovaly nebo spolu pouze komunikovaly, ale aby se poznávaly. Známe se snad, protože spolu mnoho komunikujeme? Cítí se lidé méně osamoceni jenom proto, že existuje lepší komunikace? Omlouvám se za toto zjednodušení, ale, pane předsedo, přidělený čas mi nedovoluje víc.

Ještě bych chtěl citovat Sokrata a jeho starý recept, kde říká: jestliže filozofii nepoužíváme současně s politikou, potom politika ztrácí moc generovat morální povinnosti. A to je právě ta zodpovědnost, o které hovořil pan prezident Havel. Ta odpovědnost. Tak máme na jedné straně Všeobecnou deklaraci lidských práv a nyní i Všeobecnou deklaraci lidských odpovědností. A tato odpovědnost je do značné míry politická. Je politická. Myslím, že toto byl věk pragmatismu, a že století, o kterém se hovořilo jako o století osvícenství, se nakonec ukázalo být stoletím plným válek a krveprolití, ve kterém bylo z důvodů ideologií zabito 170 milionů lidí. Zabito. V koncentračních táborech, ve vyhnanství, ve válkách - ale 170 milionů lidí! Já jsem přesvědčen, že příští století může být stoletím prosperity, stoletím humanity, stoletím duše, lidské duše. Protože bez ní a bez uvážení těchto faktů nejsme schopni přežít. Ale je také skutečností, že další globalizace, další racionalizace naší historie nemůže přijít pouze ze Západu. Musí být nyní složena z jiných komponentů. Hovoříme o globálním politickém konsensu, hovoříme - jako pan Schmidt - o minimu etického konsensu. Toho musí být dosaženo. A může toho být dosaženo jenom za předpokladu, že všechny tyto jednotlivé komponenty budou přicházet z různých kultur. Věřím, že v Bosně máme příklad, který je určitým testem. Věřím, že Bosna je elektrická pojistka, která se při příliš vysokém napětí spálí - to je historická role Bosny, protože se tam protínají všechny souřadnice. Nevěřím ve střet civilizací. Nevěřím v prognózy, ale věřím a musím vzít v úvahu, jako všichni ostatní, diagnózu věcí. Ano, existují různé kultury. Ano, tyto kultury nemají čas se zkulturnit. V důsledku komunikací se lidé setkávají stále víc každý den a nezbyvá jim čas poznat jeden druhého, dělat víc než pouze komunikovat. Proto tolerance bude nejméně požadovanou lidskou vlastností v příštím století. Ale jak jí dosáhnout?

Vezměme si příklad Bosny. Bosna byla po tisíciletí místem uprchlíků. Po tisíc let sloužila Bosna jako místo uprchlíků, hlavně těch, kteří utíkali před náboženským pronásledováním v Evropě. V současné době je Bosna zabíjena před celým světem. Je zabíjen jeden úspěšný památník multietnické a multikulturní koexistence. Téměř před očima nás všech. Vypadá to jako černá díra, kterou v době vylučování, zjednodušujících názorů a postojů vůbec nepotřebujeme. Bosna je příkladem a tento příklad nesmíme ztratit. Musí patřit kolektivní paměti lidstva, to je její úloha. Všechno to utrpení těch 200 tisíc a více lidí, ke kterému tam došlo, by bylo jinak marné. Nevěřím, že je marné. Bosna se stane projekcí naší budoucnosti. Kultury se budou stýkat a doufám, že se budou stýkat v míru, protože bychom měli vzít v úvahu co by se stalo v případě konfrontace. Proto nyní použiji politický termín, neboť musím: fašistický virus v Bosně musí být zabit. Jednou provždy. Bosna by neměla být novou stránkou v té staré černé kronice. Měla by být její poslední stránkou. Velká část Berlínské zdi spadla na Bosnu. Platíme za to, ale také sbíráme její kousky a snažíme se postavit most a to je to, čím Bosna vždycky byla, a doufám, že vždycky bude, aby sloužila lidstvu. Velice vám děkuji.

DISKUSE

Elie Wiesel

Tři muži požádali o slovo. Prvním je pan Sato, potom profesor Lederberg a pan Geremek.

Seizaburo Sato

Děkuji vám, pane předsedo. Mám dvě krátké vzájemně provázané poznámky k tomu, co zde řekli předcházející řečníci. První se týká důležitosti soucitné štědrosti k jiným náboženským tradicím, jak jsme také slyšeli od jeho Svatosti Dalajlámy a J. k. V. korunního prince Hassana. Nemusím se tedy k tomu dále vracet. Druhá poznámka se vztahuje k dvěma základním trendům moderního světa. Prvním trendem je sekularizace. Druhým je oživení úzkoprsých náboženských hnutí, náboženského fanatismu v mnohých částech světa. Jeden z předcházejících řečníků zdůraznil zvyšování počtu nevěřících v západním světě, západní Evropě, hlavně v Německu. Souhlasím. Je to zřejmé, protože jedna z hlavních charakteristik moderní průmyslové civilizace je silný posun k sekularizaci. Jakmile jednou dojde k modernizaci nebo industrializaci společnosti, jsou sekularizační trendy nevyhnutelné, ale současně dochází ke vzniku nových náboženských hnutí mnohdy více úzkoprsých a nevráživých vůči příslušníkům jiných náboženství. Tyto trendy jsou podle mého názoru velice těsně propojeny. Jak zdůraznil premiér Bosny a Hercegoviny, lidská bytost není živa jenom chlebem. Tento boj mocných se zdá být výsledkem industrializace. Lidské bytosti nemohou přežít pouhým uspokojováním fyzických potřeb. Duchovní potřeby lidských bytostí musí být splněny také. Jeden z předešlých řečníků zmínil, že ateismus se rozšiřuje. Ateisté jsou ti lidé, kteří nevěří v existenci jediného Stvořitele, Boha s velkým "B", ale jejich pojetí nespočívá pouze v odmítnutí jediného Stvořitele. V buddhistické tradici, v které jsem byl vychován, není žádné pojetí jediného Stvořitele; zároveň neobsahuje ani pojetí ateistické. Měli bychom se oprostít od takové zaujatosti. Je rozšířena mezi nevěřícími lidmi. Existence lidí, kteří jsou lhostejní vůči náboženství, je pouze jedním aspektem moderní civilizace. Je třeba se zaměřit na více nebezpečný aspekt, kterým je návrat fanatických náboženských hnutí. To je jeden z nejdůležitějších úkolů, které před námi stojí. Děkuji vám.

Elie Wiesel

Děkuji vám, pane Sato. Protože se můj přítel, pan Geremek, velkoryse vzdal svého času v náš prospěch, je tak na řadě poslední řečník. Je skvělé, že se i pan profesor Lederberg rozhodl pustit nás dříve na oběd. Mohl bych přijmout ještě jednoho komentátora, na dvě minuty ... Prosím, pan Michael Mann, poslední řečník.

Michael Mann

Mezi těmi čtyřmi řečníky, které jsme slyšeli, jsem odhalil jistý rozdíl v důrazu mezi prvními dvěma a druhými dvěma. První dva byli nejenom více optimističtí, ale také zdůrazňovali proces globalizace, zatímco druzí dva zdůrazňovali jádra problémů, jež spíše považujeme za tradiční. Přidal bych se spíše k těm druhým dvěma a jenom bych řekl, že globalizace je přeceňována a jestliže je například Evropa jakousi známkou úpadku národního státu, tak to není příznak globalizace, ale důsledek 170 milionů mrtvých ve válkách mezi národními státy. Totéž se týká i střetu civilizací a náboženských konfliktů ve světě. Zdá se mi, že hrozba je mimořádně vážná, je-li náboženství spojováno s národem nebo státem. A začne-li si národ nebo stát myslet, že je organicky čistý, začne se projevovat náboženská netolerance menšin. Problémy 20. století, které se nejvíce projevily v Evropě, díky oněm nespočetným sto sedmdesáti milionům mrtvých - přetrvávají do budoucna, pokud nezměníme

náhledy na národ a stát.

Elie Wiesel

Nejlepším způsobem, jak ukončit tento blok, je citovat Alberta Camuse. Je vždy vhodné ho citovat. "Někdy musíme volit mezi usmívajícím se pesimistou a plačícím optimistou." Děkuji vám. Dobrou chuť.

--

Odpolední zasedání 4. září

Elie Wiesel

Všichni si jistě pamatujete téma. Tématem dne je Svět, který jsme zdělili: břemena, hodnoty, prostředky a vize. Slyšeli jsme slova strachu, slova naděje, ale všechno to byla slova moudrosti a lidskosti. Dnes odpoledne máme tu čest přivítat velice zvláštní sestavu řečníků. Debatu otevře člověk s významným osudem - pan De Klerk. V roce 1975 jsme já a moje žena přednášeli v Jižní Africe. Kdyby nám tehdy někdo řekl, že budeme dnes sedět s vámi, a že k vám budu pociťovat veliký obdiv, věřte mi, bylo by to tenkrát těžké uvěřit. A zde jste - uctívaný, oslavovaný muž pravdy a lidského soucitu. Je mi velkým potěšením předat vám slovo.

Frederik Willem De Klerk

Děkuji, pane předsedo, za vaše velice přívětivá slova. Je mi ctí, že tu mohu být a že mohu přispět k tomuto významnému fóru. Dříve než přednesu to, co jsem si připravil, bych chtěl něco říci o té stimulující debatě, která zde proběhla dnes dopoledne.

Co se týká globalizace a toho jakým způsobem zajistíme mír v novém tisíciletí, chtěl bych říci, že tu jsou dvě skutečnosti, které v tomto světě nikdo nezmění. Tou první skutečností je na jedné straně globalizace, zvětšující se vzájemná závislost a potřeba užší spolupráce. Tu podporuji. Druhou skutečností je různorodost. Každý jedinec má jako součást své identity specifické náboženství, víru, jazyk a kulturu. Velice důležité je také to, že ti, kteří sdílejí stejný jazyk a obecně řečeno tudíž i stejnou víru a stejnou kulturu, tvoří národ a na stále více geografickém základě vzniká regionální identita. A pak se, prostřednictvím globalizace, každý z nás stává světovým občanem. A úkolem není přinutit lidi, aby si vybírali v tomto multidimenzionálním aspektu svou identitu, nýbrž vytvořit prostor pro každý prvek této multidimenzionální identity, kterou každý vlastní. Potlačíme-li jednu identitu, abychom podpořili jinou, povede to, obecně řečeno, k napětí a potenciálnímu konfliktu. My jsme se o to v Jižní Africe pokusili. Máme 11 oficiálních jazyků a v naší nové Listině práv jsme se pokusili vytvořit místo pro tuto velikou kulturní různorodost, abychom z ní vytvořili silnou stránku naší země, než aby se stala hrozbou visící nad našimi hlavami. Nemůžeme žádat od Francouze, aby přestal být Francouzem, jenom proto, že je Evropan a žije v Evropské unii. A podobně bychom neměli po nikom žádat, aby se vzdal toho, čeho si váží, protože je částí většího celku. Je velkým úkolem v této oblasti vytvořit rovnováhu mezi těmito skutečnostmi, které jsou nevyhnutelné a nezměnitelné. Dostávám se k vlastnímu tématu a velice těsně naváží na pana prezidenta Ariase Sancheze.

Protože pocházím z Jižní Afriky, chtěl bych stručně podat perspektivy o zděděné současnosti mého kontinentu - Afriky. To o čem jsme dnes ráno hovořili se nemůže stát starostí rodiče, jehož dítě tam leží pokryto hejnem much a umírá hladu. Kromě toho, Afrika potřebuje jasný a praktický rozvojový plán, který je založen na principech a ideálech, o nichž se zde bavíme. Ten plán musí být dostatečně konkrétní, aby přinesl výsledky a lepší kvalitu života.

V regionech, které jsou motory růstu - v západní, centrální, východní a jižní Africe - je třeba umístit do srdcí a mysli všech Afričanů respekt a přijetí kultury založené na lidských právech. Africe by měla být spolu s jinými specifickými zeměmi věnována mimořádná pozornost na fórech podobných tomuto. Děkuji.

Elie Wiesel

Děkuji, pane prezidente De Klerku. Nyní mám to potěšení dát slovo disidentovi, člověku, který za svou odvahu strávil léta ve vězení, Sergeji Kovaljovovi.

Serguey Kovalyov

Děkuji. Vážení hosté, dámy a pánové, drazí přátelé. Získal jsem reputaci naivního člověka, který je zcela vzdálen praktické politice. Dovolte mi dnes, abych tuto reputaci potvrdil. Chtěl bych jenom uvést své vystoupení odvoláním na pana prezidenta Havla, který kdysi řekl: "Není nic praktičtějšího, než morální politik." Nebojím se, že budu považován za utopistu. Na rozhraní tisíciletí nemůžeme počítat s tím, že ihned začne nová epocha, protože jsme doposud nevyřešili nejdůležitější úkoly, které před nás historie postavila. Patřím k těm, kdo věří, že všichni budeme dříve nebo později, tak jako tak, dětmi nové epochy. Smysl této nové epochy bude spočívat v hledání nových forem společenského zřízení, které by odpovídalo našim hodnotám, svobodě a právu. Už se nám podařilo tohoto cíle dosáhnout? V jistých oblastech jsme se dokázali přiblížit některým z těchto osvíceneckých ideálů. V té době zvítězily v některých zemích principy liberální demokracie. Ve dvacátém století pak tyto principy prokázaly svoji životaschopnost celkem dvakrát: poprvé, když byl překonán Hitlerův nacismus, a podruhé poražením sovětského komunismu. Společnost založená na lidských právech a svobodách je určitě více připravena pro další rozvoj, než kterékoliv jiné společenské systémy. Je schopna samoregulace způsobem odpovídajícím samotné podstatě lidského ducha. Jenom skrze lidského ducha je možno nalézt rovnováhu mezi stabilitou a schopností vlastní obnovy. Je však možné říci, že lidský rod po této cestě kráčí? Obávám se, že ne. V planetárním měřítku pocítujeme okamžité výzvy šířících se globálních krizí. V oblasti životního prostředí, v potravinářském průmyslu, v globální ekonomice a také v důsledku propasti mezi chudými a bohatými tohoto světa. Také se musíme postavit globálním hrozbám nukleárních, chemických a biologických zbraní. Vzdělání je nedostatečné, existuje negramotnost a tak dále. K těmto krizím se přidávají i další. Kupříkladu krize sebeuvědomění. Kromě toho některé regiony stále více zaostávají za rozvinutými zeměmi na cestě budování efektivní společnosti, a proto se zatím nemohou důstojným způsobem účastnit řešení globálních problémů lidstva. Statut druhého a třetího světa jim tuto účast ještě více ztěžuje, stávají se izolovanějšími. Současné problémy může vyřešit jenom lidstvo jako celek, jedno lidstvo. Toto je velice důležitý aspekt mezinárodních vztahů, poté, co svět prošel procesem globálního rozšíření komunikací, revolucí v pravém slova smyslu, která vedla k úplné globalizaci našeho světa.

John Donne se zmínil o lidském duchu a jeho vize lidského ducha se stala skutečností. Doba národního sobectví a egoismu skončila. Lidstvo přišlo k jakési jednotě, aniž by ztratilo svou identitu. Je ale potřeba podporovat lidskou globální identitu. K tomuto ideálu se můžeme přiblížit, pokud budeme připraveni zahrnout do základních zásad demokracie i mezinárodní politiku. To znamená, že delegujeme část státní suverenity nadnárodním orgánům a institucím, které budou mít zákonodárné, soudní i výkonné pravomoci.

Jinými slovy se jedná o mocenské pravomoci srovnatelné se současnou mocí státu, ale tyto pravomoci by byly velice úzce vymezeny, například v oblasti lidských práv a jiných. Tedy, jinými slovy, navrhuji, abychom vytvořili globální nebo celosvětovou vládu. To je nápad starý, a již mnohokrát jsme se tomuto nápadu vysmívali, ale já jsem přesvědčen, že již zítra tento nápad bude znovu na pořadu jednání. Jeho základem je koncepce lidských práv,

tj. společenská svoboda, občanská rovnost a legitimita. Stejná koncepce by se měla stát základem nového světového zřízení. Je zapotřebí zabezpečit práva menšin, ale především je zapotřebí zabezpečit práva jednotlivého člověka, a tím založíme základy pro jednotu a bezpečnost lidstva.

Na druhé straně samotná podstata lidských práv předpokládá jednotu lidstva. Pouze v takovém případě lze lidská práva realizovat v celém rozsahu. Toto pochopili Immanuel Kant nebo Vladimir Solovyov a dnes by s tím souhlasil snad každý. Tyto otázky jsou tak základní. Otázky svobody, bezpečnosti a jiné by měly být v pravomoci celosvětové vlády nebo celosvětového parlamentu, které by vytvořily mezinárodní řád, jež by nahradil dosti chaotický svět mezinárodních smluv, dohod a často neslučitelných nařízení. Tento mezinárodní právní řád bude mít sílu zákona a bude nadřazený národním právním normám. Lidská práva v něm budou důležitější než všechno ostatní. Před sebou vidím také možnost vytvoření celosvětového a globálního soudu. Ten by zkoušel hledat řešení, kterými by ukončoval konflikty celosvětového dopadu. Budou sem patřit i jakákoliv porušení lidských práv. Na úrovni výkonné moci by mohlo být vytvořeno něco na způsob dnešních Spojených národů nebo Rady Evropy, ale jednalo by se o mnohem širší pravomoci a možnosti. Tato instituce nebo orgán bude zabezpečovat bezpečnost a rozvoj jednotlivých států a lidstva jako celku. Základem její práce by opět byla lidská práva a svobody. To bude samozřejmě spojeno s omezením národní suverenity, protože bude také nutné předat do pravomoci celosvětové vlády větší části národních ozbrojených sil. Státům zůstanou pouze policejní sbory. Vypadá to jako vědecko-fantastický román? Varoval jsem vás hned na začátku, že budu vystupovat jako naivní idealista, což se ode mne očekává. Ale bohužel, už skoro nemám žádný čas, a proto bych s vaším dovolením řekl ještě dvě nebo tři věty na závěr.

Věřím, že jisté součásti nebo prvky takového nového světového zřízení již existují. Ještě jsou velmi nedokonalé, ale už existují. Myslím si, že prvky tohoto nového celosvětového zřízení v žádném případě nejsou příznačné pro OSN. Snaha o zdokonalení OSN vede podle mne do slepé uličky. Nevede nikam. OSN sice hraje významnou roli, má dokonce i určité úspěchy, nicméně není fórem národů, je to pouze fórum vládních úředníků. V OSN je mnoho lidí, kteří hájí pouze úzce pojaté zájmy jednotlivých národů. A nakonec bych chtěl říci, že ve světle toho, co jsme slyšeli od pana prezidenta Havla, nehovořím o těch vznešených úkolech, které popsal prezident Havel. Spíše hovořím o všech těch podmínkách, které jsou absolutně nezbytné, možná nedostatečné, ale absolutně nezbytné pro to, aby otázky, které dnes prezident Havel položil, mohly být řešeny. Velice vám děkuji.

Elie Wiesel

V dalších deseti minutách uslyšíme profesora z Hongkongské univerzity, jehož dílo je věnováno Konfuciovi, lidským právům a liberalismu: profesor Joseph Chan.

Joseph Chan

Děkuji vám, pane předsedo. Chtěl bych využít této příležitosti, abych pohovořil o čínské civilizaci: o její minulosti, problémech a vztahu k hodnotám moderního světa, zvláště k lidským právům. Ale nemám čas hovořit dlouze o minulosti. Řekl bych, že posledních sto padesát let se čínská civilizace nacházela v krizi identity a čínský lid pochyboval a debatoval jestli a jak by měly být lidská práva a demokracie zabudovány do čínské civilizace. Ale i dnes, bohužel, jsou v Číně lidská práva a demokracie zdánlivě vzdálené a těžko realizovatelné. Náš dnešní úkol je ten týž, který jsme měli před sto padesáti lety, a to vytvořit podmínky přispívající k zakotvení lidských práv a neustálé demokratizaci. Tyto podmínky nezahrnují pouze politické a právní instituce, ale také novou vizi toho, jakým způsobem lze spojit čínské a západní hodnoty v moderní čínskou společnost.

Domnívám se, že dnes jsme v lepší pozici, abychom mohli podobnou vizi formulovat a

vytvářet, protože lépe chápeme lidská práva a tradiční čínskou kulturu. Díky aplikaci lidských práv v západních zemích po několik desetiletí chápeme dnes lépe povahu lidských práv, jejich úspěchy stejně jako jejich omezení. Také i čínské společnosti v zemích jako Tchaj-wan a Hongkong začínají zakládat instituce na ochranu lidských práv. Můžeme tak pozorovat, jak se zhmotňují lidská práva v čínské společnosti a jak ovlivňují čínskou kulturu a naopak.

Tchaj-wan a Hongkong by mohly být příkladem pro Čínu. Nejdůležitější ale je to, že mnoho Číňanů z Číny, mezi jinými politici, akademici, nakladatelé a učitelé, začíná opět zdůrazňovat hodnotu tradiční čínské morálky, hlavně konfucianismu. Je pro to řada důvodů. Jedním z těchto důvodů je úpadek marxistické ideologie, čímž vzniklo morální vakuum. A tradiční čínské hodnoty se zdají být nejpřirozenějšími zdroji pro vybudování současného čínského ducha. Navíc začínají Číňané zjišťovat, že v moderních kapitalistických kulturách je právě tolik neduhů jako v jejich vlastní kultuře. Kapitalismus sebou přináší materialismus, krutou konkurenci, spotřební společnost a přílišný individualismus. Čína, jako jiné industrializující se asijské země, se též ubírá touto cestou. Je nutné oživit kulturní a duchovní hodnoty, aby bylo možné čelit těmto výzvám.

Ale chtěl bych ještě zmínit v této spojitosti, že v Asii existují autoritativní vůdci, kteří obviňují lidská práva a demokracii z neduhů, o kterých jsem hovořil. Argumentují, že řešením je silná autoritativní vláda nebo policejní stát, který bude pevně kontrolovat činy občanů.

Tento názor je nepochybně špatný. Za prvé, příčinami těchto neduhů nejsou lidská práva a demokracie, ale rozkladné síly industrializace a modernizace. A za druhé, autoritativní nebo tyranská vláda by sama ve skutečnosti přivodila egoismus, cynismus, nedůvěru a nepřítomnost pocitu sounáležitosti. Domnívám se, že řešením těchto problémů není zavádět teror policejního státu, ale zdůrazňovat etické vzdělání a duchovní hodnoty.

Stručně řečeno dnes máme lepší pochopení pro moc a limity lidských práv a potřebu obnovy tradiční čínské kultury a domnívám se, že tyto faktory se mohou navzájem podporovat. A ve zbytku mé prezentace bych chtěl pokračovat tímto bodem. Za prvé si myslím, že konfucianismus může lidským právům prospět. Konfucianismus, jak ho vidím já, neobsahuje myšlenku lidských práv, ale jsou mu vlastní mnohé zdroje, které mají k lidským právům velice blízko. Především konfuciánská koncepce lidskosti a teorie politické moci nevedou národ k ustanovení nezodpovědné a zneužívající vlády. Ale konfucianismus také klade veliký důraz na společenskou povinnost, na úctu k starším a na úctu k vůdcům, na vzájemnou důvěru mezi členy rodiny a péči o ně. Pokud jsou tyto principy zakotveny v kultuře, která neuznává lidská práva nebo základní rovnost lidí, mohou snadno sloužit autoritativním účelům. Proto si myslím, že konfucianismus má potřebu lidských práv, neboť lidé mohou selhat a nechovat se morálně. Kdyby se to přihodilo, mohla by tato práva působit jako vyrovnávací mechanismus, který ochraňuje ty slabé. Dovolte mi dát vám příklad. Představte si rozpad manželství. Jestliže vypršela manželova láska k manželce, v mnoha ohledech tím ubližuje jejím zájmům. Je důležité, aby jeho manželka měla formální práva, na která se může obrátit pro svou obranu. Ale konfucianismus může také něčím přispět k moderní diskusi o lidských právech.

Přeměněný konfucianismus by nejdříve usiloval o omezení role práv na důležitý, ale minimální, vyrovnávací mechanismus. V blízkých vztazích mezi lidmi, zvláště mezi rodinou a přáteli, by bylo správné ignorovat práva a zaměřit se místo toho na normy vzájemné péče a lásky - nejlepší způsob, jak dát do pořádku poškozený vztah, je obnovit spíše závazky vzájemné péče, než opravdové prosazování práv.

Omezení role práv na vyrovnávací mechanismus nám pomůže vyhnout se přílišnému zdůrazňování práv, které se nyní objevuje na Západě, zvláště pak ve Spojených státech.

"Rights talk", diskuse o právech, povzbuzuje lidi, aby pohlíželi na zájmy jiných jako na svá omezení, místo aby své zájmy prosazovali společně. Někteří západní učenci začínají varovat před trendem nadměrné diskuse o právech v jiných částech světa. Například diskuse o rodině byla nadměrně postižena právnickým slovníkem: manželství je nyní chápáno více jako

smlouva než stálý svazek; a vztah rodič-dítě je nyní regulován zákony, které jsou založeny více na právech než na blahobytu. Jestliže tradiční etické kódy byly vážně oslabeny působením modernizace, práva se stanou hlavním nástrojem k řešení konfliktů. Domnívám se, že teorie práv nemůže existovat sama o sobě. Teorie práv musí být doplněna teorií ctností, kterou by se řídilo chování držitelů práv. A právě zde spatřujeme význam konfuciánské etiky pro moderní čínskou společnost. Konfucianismus by dodal bohaté morální normy a ctnosti, které by se ujaly místa vedle lidských práv, aby řídily lidské chování a lidem připomenuly, že práva jsou poslední možností, jak bránit své zájmy.

Nyní chci zdůraznit, že také nebezpečí nadměrného individualismu, zneužití práv a materialismu mohou být důsledkem jak komunismu, tak kapitalismu. Jak ukazují poznatky některých postkomunistických evropských zemí, mohly být tyto problémy zapříčiněny pevnou státní kontrolou nad lidskými životy a nadměrnými požadavky na jednotlivce, aby obětovali své zájmy ve jménu komunity. Když byly tyto postkomunistické země liberalizovány a demokratizovány, začaly se projevovat dlouho potlačované touhy lidí po vlastnictví a bohatství. V roce 1993 jeden český spisovatel napsal, že v České republice je nebezpečím, že: "Každý si dělá nároky na lidská práva, ale nikdo nechce plnit své povinnosti." Dnes se setkáváme s podobným jevem v Číně. Samozřejmě, že hlavním problémem v Číně je nedostatek práv, nežli jejich nadbytek. Ale zavádění tržního hospodářství již také vyvolalo touhy čínských lidí po pohodlí a zisku, touhy dlouho potlačované praktikami komunismu, dnes vážně narušovaného rozsáhlou korupcí. Bez morálky, dokonce i za existence lidských práv a demokracie, by tyto věci mohly být lehce zneužity a změněny v něco destruktivního pro osobní zisk.

Abych to uzavřel, budoucnost Číny nezávisí pouze na pokračujícím růstu, ale více na silném závazku vůči lidským právům a demokracii a oživení čínských hodnot. Ignorování jednoho nebo druhého závazku by bylo chybou, kterou si Čína nemůže dovolit udělat.

Jedno slovo na závěr. Je možné se zeptat, jakou úlohu mohou západní země sehrát v pomoci Číně při zlepšování situace v oblasti lidských práv. Či jiným asijským zemím. Věřím, že občasné odsuzování porušování lidských práv je vhodné a dokonce nutné, ale z dlouhodobého hlediska se domnívám, že nejučinnější strategií je dialog namísto konfrontace: angažovanost, nikoliv izolace. Sociologové nám říkají, že v každém sociálním systému, ve kterém je centrum a periferie, nemají lidé v centru zájem pochopit a respektovat lidi na periferii a je velice obtížné, aby mezi sebou vedli opravdu rovnocenný dialog. Čína udělala stejnou chybu, když byla před mnoha stoletími velkou mocností. Dnes zaujímají ústřední místo ve světových záležitostech Spojené státy a obávám se, že dělají to samé. Ale podle mě, problém dnešní Číny není v tom, že by Čína měla jasnou množinu vizí a hodnot, které by šly proti zbytku světa a ohrožovaly stabilitu ve světě. Problém Číny spočívá spíše v tom, že nemá žádnou jasnou množinu vizí, kterými by řídila svůj politický, ekonomický a kulturní rozvoj. Strategie izolace by zatlačila Čínu k sebeobránnému nacionalismu. Angažovanost by pomohla Číně pohnout se vpřed na cestě k lidským právům a demokracii. Mnohokrát vám děkuji.

Elie Wiesel

Od dětství ve varšavském ghettu přes renomovanou College de France do polského parlamentu - velice mimořádný muž, Bronislaw Geremek.

Bronislaw Geremek

Děkuji, pane předsedo, dámy a pánové. Nejprve bych chtěl učinit jakési osobní vyznání. Když jsem se rozhodl stát historikem, byl jsem si naprosto jist, že historie může být někdy smutný příběh, ale vždycky je to příběh o historické pravdě. Když jsem se rozhodl věnovat se politice, byl jsem přesvědčen, že mohu přispět svou zkušeností s velice prostými věcmi jako je pravda, spravedlnost, veřejná zodpovědnost, a že bych se nikdy nemohl stát politikem, který si myslí,

že politika je pouze pro politiky. Politika je pro lidi. A proto bych si dovil vám navrhnout určité úvahy o zneužívání politiky, protože mám pocit, že na konci tohoto století bychom se neměli zamýšlet jenom nad tím, co je zdrojem strachu, ale měli bychom se také zamyslet nad pozitivními úkoly, které může politika jen zkompromitovat. V roce tisíc, tzn. před jedním tisícem let, se někteří lidé domnívali, že přichází konec světa. Mýlili se. Nemyslím si, že je potřeba teď obnovovat tento katastrofický přístup. Měli bychom místo toho uvažovat o zkušenostech ze současné doby, protože jsou to zkušenosti velice důležité. Jestliže Elie Wiesel na začátku tohoto bloku přednášek řekl, že 20. století bylo vůbec nejdramatičtějším stoletím v celé historii lidstva, je to proto, že právě v tomto století existovaly totalitní režimy a ideologie, které jsou součástí naší zkušenosti. Tisíciletí, které právě končí, se někdy nazývá evropské. Tento popis možná vychází z určitého eurocentristického vidění světa. Můžeme ale říci, že toto století je evropské, protože znamenalo začátek rozvoje, ale i úpadek Evropy. Jedná se o období, ve kterém bylo specifické dědictví Evropy, tj. lidská důstojnost a svoboda, ohroženo totalitními režimy.

Válka, která vypukla v roce 1914, a která se zrodila z evropského konfliktu a z rozpadu struktur zaručujících rovnováhu v evropské diplomacii, se rozšířila do celého světa. Byla to vůbec první válka, která mobilizovala celou světovou společnost. Byla to masová a totální válka a pochopitelně otřásla základy moderního veřejného pořádku. Tato totální válka vytvořila podhoubí pro totalitní systémy a vedla ke krizi carismu a bolševismu a k vytvoření velice slabé Výmarské republiky a zrození nacismu. Druhá světová válka byla plodem spojení totální války a totalitárního režimu a jedinečným způsobem vyústila v holokaust. Totalitární systémy zpochybnily základní hodnoty, na kterých stála evropská civilizace, ačkoliv byly - dosti paradoxně - právě jejím produktem. Abych parafrázoval Tolstého, je možné říci, že kolektivní pocit neštěstí a tragédie národa se projevují pokaždé jinak a je obtížné je srovnávat. Nemůžeme srovnávat tragédii Šoa se Souostrovím Gulag. Lišily se od sebe stejně jako stalinismus a nacismus. Obě ale vycházely z jedné příčiny: z nenávisti, pohrdání lidskou bytostí a fanatismu. Dnes, na prahu dalšího tisíciletí, nám připomínají, že žádná civilizace, žádná společnost, žádný národ si nemůže připadat bezpečný a nemůže si myslet, že mu takové nebezpečí nehrozí. Úspěchy myšlenek svobody a filozofie lidských práv v euroatlantické sféře symbolizované rokem 1989 nám daly novou naději, že si Evropa v novém tisíciletí v procesu integrace udrží své základní hodnoty a tradice, které budou představovat jakousi zábranu před opakováním hrůz dvacátého století. To je moje první poznámka.

Druhá poznámka se týká etnických problémů a hrozby nacionalismu. Pád komunismu a konec studené války byly jenom krátce oslaveny a hned přišla nová zklamání. Vypukly nové konflikty, ale ne ve smyslu nových výzev, nýbrž nových hrozeb pro budoucnost Evropy a celého světa. Nejvýznamnějšími z nich jsou národní konflikty a etnické napětí. Jedna z mezinárodních konferencí, která se konala před několika lety v Paříži, vyjádřila tuto katastrofickou diagnózu nové situace již ve svém názvu: "Evropa kmenů?" (Tribal Europe?). To byl název té konference. V době triumfu svobody po roce 1989 se místo naděje na otevřenou společnost - tak jak o ní hovořil Karl Popper - najednou začala jako trend prosazovat společnost uzavřených kmenů, kterou on tak odmítal. To by se dalo snadno omluvit jako důsledek faktu, že západní veřejné mínění bylo překvapeno rozpadem bipolárního světa, ale neměli bychom podceňovat skutečný problém.

Rozpad dvou nadnárodních států, Sovětského svazu a Jugoslávie, přirozeně vedl k vytvoření nových národních států, jak tomu bylo vždy v historii po rozpadu velkých říší. A v tomto procesu můžeme nalézt určité stigma velice dlouhé historie Ruska a Balkánu. Jugoslávie byla po druhé světové válce udržena pohromadě násilím a tlakem mezinárodní rovnováhy sil. Tradice Balkánu, která často vytvořila více dějinných událostí, než byl Balkán schopen absorbovat, byla i u zrodu jugoslávského dramatu. Je však potřeba pochopit, že tyto lidé přirozeně spojují svobodu s pocitem národní identity. Právě pocit ohrožení národní identity

byl příčinou jejich odporu proti komunismu. Proto etnické konflikty v postkomunistickém světě, tak jak k nim docházelo, nebyly projevem nějakých kmenových svazků, ale přirozenou touhou znovu získat ztracenou nezávislost na straně jedné a zneužitím těchto pocitů politickou elitou na straně druhé. A to je to nebezpečí: zneužívání národnostních citů ze strany politiků a samotné politiky. Pravdou je, že tento agresivní nacionalismus se objevil v postkomunistických oblastech jako nový způsob organizování společnosti, jejíž demokratické instituce, například tradice účasti občanů na veřejném životě a kultuře veřejného života, byly naprosto devastovány. To byl také důvod, proč se nacionalismus objevil v posledním stádiu komunismu. Politika a politici samotní hrají v tomto obtížném období přechodu po pádu komunismu velice odpovědnou roli. Problém spočívá v tom, že je daleko jednodušší získat podporu společnosti hlásáním agrese a nenávisti, než pozitivním úsilím o řešení problémů. Je snazší získat a seskupit následovníky rozdělením světa na "my" a "oni", vytvořením atmosféry ohrožení a strachu z nepřátel, než přesvědčit lidi o důležitosti společného postupu. Ale nemyslím si, že bychom měli na konci tohoto století vnímat tento nový důraz na etnickou příslušnost nějak pesimisticky. Ve skutečnosti se za těmito etnickými konflikty vždy skrývají různé zájmy týkající se ekonomie, ekologie nebo politiky, boje o moc, kontroly nad územím, přírodními či vodními zdroji, přístupu k pracovní síle, kapitálu nebo potravinám. Skutečné hrozby leží v politice, která tyto konflikty zneužívá jako svůj nástroj. Ačkoliv by mezinárodní instituce a výchova mohly vytvářet nové příležitosti, jak překonat tuto situaci, zdá se, že v současné době neexistuje žádný institucionalizovaný systém mezinárodní spolupráce, který by na tuto situaci reagoval. Současný systém se stává stále více anachronistickým a neefektivním a výchova v dnešní době již vůbec není považována za prioritní. Přestože stav současné světové politiky nepotvrzuje samotné tvrzení o střetu civilizací, není stále podle mne těžké ukázat na politiky a státy, jejichž aktivity a politika směřují právě tudy. Abychom to shrnuli: jestliže má Tonbee pravdu, když říká, že civilizace vychází z náboženství, měli bychom se soustředit právě na náboženské metody a praxi. Žádné z moderních světových náboženství nehlasá nenávist. Žádné z těchto náboženství není ve své podstatě fundamentalistické. Ale každé z nich obsahuje určitou totalitární tendenci, jakési připisování si práva vědět všechno lépe. Proto není žádné náboženství osvobozeno od odpovědnosti, od možnosti zneužití. Pro budoucnost je důležité zúčtovat s minulostí tím, že odsoudíme nenávist, perzekuce a fanatismus. S určitou nadějí můžeme říci, že toto je právě to poselství, které chceme vyslat do dalšího století.

Moje poslední a třetí poznámka se týká třídního boje. Můžeme říci, že určité agnostické tradice zaujímají v historii myšlení silnější pozici, než harmonické a mírumilovné vztahy mezi lidmi. Sociální darwinismus přinesl přesvědčivou diagnózu naší společnosti a popravdě triumfoval také v moderní politice. Naše století nevynalezlo třídní boj ani rasovou nenávist, ale obě oblasti rozvinulo do maxima. Toto platí o fašismu a o jeho nejružnějších proměnách, jak jsme tomu ve 20. století byli svědky. Určitě to také platí o komunismu, ať už ve smyslu jeho dlouhého života nebo jeho vysoké přitažlivosti. Mám pocit, že pád komunismu v roce 1989 je velice důležitým poselstvím pro nás všechny. V roce 1988 napsal lord Dahrendorf knihu, která obsahuje prorockou větu. Řekl, že v roce 1789 jsme byli svědky zrození svobody, v roce 1889 svobody dělníka - odborových svazů. Je to možná poselství - napsal totiž také, že rok 1989 se stane významným datem, ale my ještě nevíme proč. A teď to víme. Myslím, že je rokem občanské společnosti: v roce 1989 to byla lidská solidarita vytvořená původně malým disidentským hnutím, ale především to byla solidarita lidských bytostí dost silná na to, aby zničila totalitární režim. Myslím si, že toto je také poselstvím naděje do dalšího století. Děkuji.

DISKUSE

Elie Wiesel

Děkuji, pane Geremeku. Mám pro vás smutnou zprávu. Právě jsem byl informován, že v Jeruzalémě vybuchly tři bomby. Několik lidí bylo zraněno. Nevím kolik, ale jistě se shodneme na tom, že ti, co činí takové věci, jsou nepřátelé míru, nepřátelé všech stran, a že toto velice často přináší pocity bezmoci. Zde sedíme - židé, křesťané, buddhisté, muslimové - a pokoušíme se spolu hovořit, pokoušíme se nalézt mosty pochopení, porozumění a něco společně vykonat. Ačkoliv jim to nepomůže, jsou na druhé straně lidé, kteří používají smrt jako svůj nástroj, jako prostředek přesvědčování. To jim nepomůže a jistě se mnou budete souhlasit, že mírový proces musí pokračovat a že bude zapotřebí nalézt mír pro všechny strany. Až budeme vědět něco více, budu vás informovat.

Předtím mi bylo oznámeno, že Mikuláš Lobkowicz by chtěl položit otázku panu prezidentu De Klerkovi.

Nikolaus Lobkowicz

Pane De Klerku, myslím, že jste správně poukázal na to, že nejdůležitější problém v příštím století bude Afrika - z ekonomického hlediska. Ale problém, se kterým se všichni v současné době potýkáme, je ten, že velké množství peněz se posílá do Afriky a tam se vypaří - ve zkorumpovaných vládách, zkorumpovaných úřadech. Když tam přijde nějaký západní investor, tak je obviňován z vykořisťování. Příliv peněz je spojen s nějakými podmínkami, a to je pak považováno za ponižování. Tak vzniká v souvislosti s těmito investicemi v západním světě jistý pocit frustrace, protože není vidět jejich výsledek. Věděli byste o nějaké strategii?

Frederik Willem De Klerk

Děkuji Vám za tuto otázku. Ano, jsem si vědom těchto pocitů frustrace, vím, že si mnozí v minulosti spálili prsty, když jejich peníze nebyly použity pro ten účel, pro který byly určeny. Domnívám se, že v posledních letech od roku 1990 došlo v Africe k velké změně. Za prvé většina vlád se dnes odchyluje od bývalých centralistických politik a uvědomuje si, že pokud nevytvoří klima přívětivé k investorům, tak nedocílí ekonomického růstu. Osobně se domnívám, že investoři a vlády by se měly zaměřit na projekty, které vytvoří pracovní místa a které zároveň pomohou vybudovat nezbytnou infrastrukturu. Ta bude působit v těchto zemích jako stimulant ekonomického růstu. Jestliže budou trvat na těchto podmínkách, potom se mohou země s místními znalostmi a místní technologií, jakou Jižní Afrika je, stát dobrým partnerem. My v Jižní Africe nemáme peníze. Máme své vlastní problémy s chudobou, ale máme také co nabídnout a čím přispět ke strategickému partnerství zaměřenému také na rozvoj sub-saharských zemí. Náš soukromý sektor se - v důsledku naší zkušenosti v Africe - velice úspěšně rozšiřuje do mnohých afrických zemí. Za druhé by strategie mezinárodních institucí jako Mezinárodního měnového fondu - to samé dělá Světová banka a Spojené národy prostřednictvím svých agentur - měla vytvářet rámcové programy a ty úspěšně používat v dohodě s africkými vládami. Děkuji tedy za tuto otázku. Domnívám se, že Afrika se mění v mnoha ohledech, ale v tomto stádiu potřebuje povzbuzení.

Fritjof Capra

Mám poznámku k panu profesorovi Geremekovi a k tomu, co říkal o Evropě kmenů. Zdá se mi, že je tyto kmenové konflikty nejenom v Evropě, ale i jinde ve světě, často třeba chápat jako osvobozenecský boj starobylých národů, které jsou rozpůleny nebo utlačovány moderními národními státy a které nemají žádné fórum, kde by vyslovily své stížnosti - Spojené národy jsou fórum národních států, nikoliv národů. Kurdové, Čečenci ani Baskové nemají ve Spojených národech své zastoupení. A tak se asi Evropa v příštím století přemění v Evropu národů nebo v Evropu kulturních regionů. Chtěl bych se s vámi podělit o svůj vnitřní osobní zážitek. V letadle, když jsem sem letěl, jsem uvažoval o tom, zda se zmínit, že se můj otec

narodil v Mostě, ve městě ležícím nedaleko odsud. Původně jsem chtěl říci, že se můj otec narodil v České republice, ale to není pravda. On se nenarodil v České republice, nenarodil se ani v Československu a bylo by velice těžkopádné říci, že se narodil v té části rakousko-uherské monarchie, která je dnes součástí České republiky. A pak mě nakonec napadlo, že stačí říct, že se můj otec narodil v Čechách. Tenkrát to byly Čechy a dnes to jsou také Čechy. Takže možná, že budoucnost spočívá v Evropě národů nebo kulturních regionů. Děkuji.

Immanuel Wallerstein

Chtěl bych reagovat na Josepha Chana. Pan Chan hovořil o platnosti požadavku uplatňovat práva. Dále řekl, že někteří lidé jejich uplatňování přehánějí a že konfucianismus nám může nabídnout protiváhu tím, že nám připomene sociální a kolektivní odpovědnosti. Samozřejmě, konfucianismus nám může poskytnout takovou odpověď, ale protože my všichni pocházíme z mnoha různých náboženských skupin a mezi námi jsou samotní zástupci různých náboženských institucí, každý z nich by mohl odpovědět stejným způsobem: že náboženství hlásají kolektivní hodnoty. Domnívám se, že je zajímavé upozornit na to, že použil příklady jak legitimnosti práv, tak jejich přeceňování. V obou případech použil rodinu jako příklad a tím uhodil hřebík na hlavičku. Jedním z významných morálních problémů dne je celosvětové rozšíření feministického hnutí. Poprvé v historii světa se feministky s takovou silou domáhají práv, o kterých si myslí, že jim byla dlouho upírána. A tyto požadavky narážejí na omezení obsažená v náboženských ustanoveních, která na tyto požadavky reagují velice defenzivně. Chtěl bych tedy zopakovat druhý bod pana profesora Geremeka týkající se odpovědnosti náboženských institucí. Domnívám se, že jednou z jejich ústředních odpovědností je v rámci jejich náboženských ustanovení reagovat inteligentně, kreativně a s dostatečnou představivostí na tento nový, velice skutečný, důležitý a základní požadavek žen na jistou opravdovou rovnoprávnost, která jim byla dlouho a dlouho upírána.

José Ramos-Horta

Původně jsem chtěl hovořit o otázce vývozu zbraní do rozvojových zemí, o kterém se tady zmínil náš přítel a kolega Oscar Arias Sanchez, ale nyní mám chuť odpovědět i na otázku o pomoci Africe, kterou zde položil pan Lobkowicz. Znáám polovinu afrického kontinentu a nemohu jinak, než podpořit slova pana Frederika De Klerka, aby zbytek světa přiznal Africe prioritu. Afrika je často nepochopena. Problémy Afriky byly způsobeny právě členy Rady bezpečnosti, kteří mají na starost zachování míru a bezpečnosti. Kdo vyvážel zbraně do Angoly, Jižní Afriky? Kdo vyvážel v 70. letech zbraně do Somálska a Etiopie? Stovky milionů dolarů byly takto vyhozeny ne ve prospěch afrického lidu, ale pro zachování rovnováhy moci v Jižní Africe a Africe celé. Zároveň spolu s diskusí o problémech, které nás čekají v novém tisíciletí, bychom si měli připomenout jednu z nejhorších katastrof v lidské historii, která se odehrála před pěti sty lety. Tehdy bylo nejméně deset milionů obyvatel západní Afriky přestěhováno ze svých domovů do Ameriky. Pravděpodobně žádný jiný kontinent nebyl tak vylidněn jako západní Afrika. Před chvílí jsme slyšeli od našeho přítele Elieho Wiesela o bombách v Jeruzalémě a v této souvislosti si připomínám problém předsudků, který je příčinou mnoha konfliktů. K holokaustu došlo částečně také kvůli předsudkům. Předsudkům, které byly po staletí podporovány státní propagandou a nedostatkem vědomostí a informací. Proč existují v České republice předsudky vůči Romům, kteří utíkají do Kanady? Proč existují po staletí předsudky vůči Romům? Nebo Židům? A proč v Asii, v částech Asie, jako je Indonésie, proč jsou zde obviňováni Číňané za ekonomickou krizi? Ve východní Africe, Ugandě a Keni v době krize obviňují Indy. Proto bych chtěl navrhnout, aby se jedním z našich úkolů v budoucnosti stala masivní kampaň ve školách, kostelech a na jiných shromážděních zaměřená na výchovu lidí o výjimečném bohatství kultur různých komunit. Kdybychom znali cikánskou kulturu, kdyby zbytek světa

věděl, jak hluboká a bohatá je kultura Židů, pak by jistě bylo méně předsudků. Padesát let po holocaustu stále ještě existuje v Evropě a jinde ve světě antisemitismus.

A můj třetí bod. Pocházím z malé země - dokonce to ani není nazýváno zemí, ale teritoriem, a to znamená že asi nemám dostatečné IQ, protože nám v minulosti antropologové tvrdili, že čím dále na jih, tím nižší je IQ. Proto nemohu pochopit, jak mohou západní země vysvětlit své strategické zájmy, když pokračují v dodávání zbraní diktaturám, které nejen potlačují svůj lid, ale které často v minulosti tyto zbraně použily dokonce proti těmto tzv. západním strategickým zájmům. Během iránsko-irácké války, když Saddám Husajn po pádu šáha napadl Írán, poskytovaly mu všechny západní země zbraně anebo mu vyjadřovaly své sympatie. Jeho vliv v Zálivu byl považován za důležitý. A pak byly překvapeny, když přepadl Kuvajt. V 70. letech, zatímco Argentinci brečeli, argentinská junta stále dostávala dodávky zbraní. Pak byl Západ překvapen, když to byly francouzské střely, které potápěly britské lodě. Nedává to smysl. A tuto otázku si kladu já, osoba s velice nízkým IQ.

Měli bychom podpořit návrh Oscara Ariase Sancheze a jiných na vytvoření mezinárodního kodexu v oblasti vývozu zbraní. Nevoláme po zrušení všech zbraní. To by byl ideál. Voláme po přísné kontrole vývozu zbraní. Děkuji.

Elie Wiesel

Je pro mě potěšením předat předsednictví člověku, který je dovedným moderátorem. Sedí po mé levici a chtěl bych, aby se předsednictví ujal, protože mne samotného zajímá, jestli je tak přísný, jak si představuji: Ted Koppel. Jak jistě víte, během posledních 20 let si k němu vybuodovaly jedinečnou úctu milióny a milióny lidí a já patřím mezi ně.

Ted Koppel

Mnohokrát děkuji. Jeden z předchozích řečníků citoval před chvílí básníka Johna Donnea. Asi si vzpomenete, že ta slavná citace byla: "Neptej se, komu zvoní hrana. Zvoní tobě." Asi jste všichni slyšeli venku zvonit zvon. Chtěl bych upozornit naše další řečníky, že odzvoní jim všem. Během let jsem s pobavením shledal, že čím je řečník citlivější, inteligentnější a výmluvnější, tím menší má pojem o čase. Jestli mi prominete osobní poznámku, je velikou chybou, aby předsedajícím takovéto konference byl nositel Nobelovy ceny. Není dostatečně tvrdý, aby přerušil řečníka přesně po deseti minutách. Já takovou slabostí netrpím.

Po 10 minutách vás přeruším.

Paní Leila Shahidová, zástupkyně Organizace za osvobození Palestiny v Paříži, mne požádala, aby zde mohla promluvit na téma bomb, které vybuchly v Jeruzalémě. Máme skutečně štěstí, že je dnes s námi a myslím si, že si s obrovským zájmem vyslechneme to, co má na srdci.

Nejprve bych chtěl ale navrhnout, abychom pokračovali v našem programu. A znovu, myslím to vážně, bylo by výrazem slušnosti dodržet vyhrazený čas 10 minut pro každého řečníka. Po osmé minutě vám oznámím, že máte dvě minuty na ukončení.

Prvním řečníkem bude pan Lobkowicz. Programy máte všichni před sebou. Jak víte, pan Mikuláš Lobkowicz je filozof, bývalý rektor Mnichovské univerzity, a také prezident Katolické univerzity v Eichstättu v Německu. Pane Lobkowiczi, prosím, máte slovo.

Nikolaus Lobkowicz

Děkuji Vám, pane předsedo. Dámy a pánové, chtěl bych se zde zmínit o problému, na který sám nemám odpověď. A sice jakým způsobem bychom ve svých společnostech měli vzdělávat mladé lidi k toleranci, aniž bychom je sváděli k relativismu? Nemusím vysvětlovat, proč zde hovořím o mladých lidech. Když se podívám totiž kolem tohoto stolu, řekl bych, že všichni, včetně mě, patříme k téměř vymřelým druhům a ti, na kterých záleží, jsou naše děti a mladí lidé a my je proto musíme vychovávat. Dovolte, abych pro začátek charakterizoval

toleranci jako ctnost. Možná je to staromódní, ale bývalo kdysi zvykem vychovávat mladé lidi ke ctnosti. Ve skutečnosti je tolerance jedinou ctností liberální demokracie, a to samo o sobě přináší některé problémy. Neboť se domnívám, že tolerance je sekundární ctností, která předpokládá ctnosti ještě podstatnější.

Všichni bychom měli umět snést a přijmout fakt, že ostatní mohou mít jiné přesvědčení než je naše vlastní, že se mohou chovat jinak než pokládáme za vhodné, anebo patřit ke skupině, národu nebo rase, o které nemáme valné mínění. Způsobem, jakým dnes vnímáme svět, se tolerance stala základním prvkem lidské solidarity a první jiskrou sousedské lásky.

Nicméně, protože ignorujeme ctnosti, které tolerance předpokládá, zdá se mi, že hrozí, že se tolerance přemění ve lhostejnost. Aby mohla zůstat tím, čím opravdu je, potřebuje velice pevné přesvědčení, jak to vyjádřil Voltaire: "Naprostě nesouhlasím s tím co říkáte, ale riskoval bych svůj vlastní život, abych chránil vaše právo to říci." Tolerance přestává být ctností, ve skutečnosti se stává něčím, co připomíná nezáměr o pravdu, o to, co je morálně správné a o hodnoty společenství, ke kterému člověk patří. Dnes se lidé často bojí ukázat své pravé přesvědčení, aby nebyli obviněni z netolerance. A proto hrozí, že se tolerance charakteristická pro kulturu v demokratických společnostech přemění v kulturu, kde "všechno je přípustné". Být tolerantní neznamena, že nevěříme ničemu, že nemáme jasnou představu o tom, co je správné a co je špatné, a že nám nezáleží na tom, kde stojíme nebo kam patříme. A tak, místo aby tolerance znamenala respekt k neodcizitelné důstojnosti druhého, mění se ve zmatená přesvědčení a bezcharakternost. Jinými slovy, stojíme před problémem, jak být tolerantní bez upadnutí do relativismu.

V naší demokratické kultuře byla vytvořena nedůvěra v pravdu. Samozřejmě, většina z nás věří ve vědu, ale výsledky vědy jsou vždy jenom dočasné a člověk nemůže žít pouze na základě hypotéz. Musíme hledat nové cesty, jak bychom mohli být tolerantní k jiným, aniž bychom upadli do pokušení vzdát se svých vlastních přesvědčení. Jinak se kultura tolerance obrátí v apatickou lhostejnost, která nevyhnutelně vede k netoleranci. Myslím si, že toto dobře ilustruje McLuhanova vize globální vesnice, která se nenaplnila. Moderní prostředky komunikace skutečně vedly k vytvoření globální vesnice, ale globalita této vesnice vytváří často násilnou opozici těch, kteří si bez prostředí tradičních konfliktů nepřipadají dostatečně bezpeční. Důsledkem toho je to, že se mnoho mladých lidí snaží najít naprostě jednoznačné řešení, které často znamená i násilí, většinou ve jménu nějaké ideologie. Možná, jestliže máme být tolerantní, musíme se naučit žít s určitými dvojznačnostmi. Ale pocit nejistoty, kterou tato dvojznačnost vytváří, nesmí dosáhnout úrovně ohrožující naší kulturní identitu, naše přesvědčení o tom, co je pravdivé a co je falešné, co je dobré a co je špatné, co je lidské a co odporuje lidské přirozenosti. Toto je obzvláště zřejmé v pluralitních společnostech jako je naše, kde pouze málo lidí si myslí to samé. V mnoha případech rozpadu společnosti zabraňuje ústava. Ústava je ale text, který je potřeba čas od času interpretovat a se změnou společnosti se mění i interpretace. Jak máme vychovávat mladé lidi, aniž bychom je sváděli k tomu, že je potřeba pochybovat úplně o všem, že je potřeba se na všechno dívat relativně? Jakým způsobem je můžeme vychovat, když jim nedáme zcela jasně vymezené mantinely a směrnice? Tento problém je převážně akutní pro náboženství. A jsou to právě náboženství, která mohou najít způsob, jak tento problém vyřešit. Uvnitř svých učení musí hledat pozitivní interpretace ostatních náboženství. Po tom, co křesťané po staletí ohrožovali práva Židů, je dnes považují za své starší bratry. Ale nepodařilo se nám dosáhnout stejného postoje ve vztahu k islámu, přestože islám obsahoval pozitivní interpretaci křesťanství od samého vzniku. Tato otázka se stala skutečně naléhavou, protože dnes po celé Evropě žijí milióny muslimů. Jinými slovy, je nutné, aby pevná přesvědčení, bez nichž by se tolerance mohla změnit ve lhostejnost, hledala pozitivní nebo alespoň benevolentní interpretace těch přesvědčení, která jim odporují. Tak mohou náboženská přesvědčení vychovávat k toleranci, aniž by se poddávala relativismu. To samozřejmě neodpovídá na další otázku, kdy se

pluralismus moderní společnosti stává destruktivním. V každém případě, dámy a pánové, by bylo nebezpečně naivní věřit, že neviditelná ruka trhu vyřeší tento problém za nás. Člověk je živ nejen chlebem, a v tomto ohledu nás "Weltgeist" nebo alespoň politikové pobízejí směrem, který by bylo hloupé následovat. Ekonomika volného trhu je největším úspěchem moderní doby, ale neřeší všechny problémy. Naopak je vytváří. Děkuji.

Ted Koppel

Děkuji vám, pane profesore Lobkowiczi, za vaše myšlenky i za to, že jste dodržel čas. Nechtěl jsem být až tak přísný při poukazování na čas, ale děkuji.

Naším dalším řečníkem je Lord Ralf Gustav Dahrendorf, politolog, sociolog a autor mnoha knih, mezi nimiž vyniká kniha, která se jmenuje "Reflections on the Revolution in Europe".

Lord Ralf Gustav Dahrendorf

Pane předsedo, v zájmu debaty jsem se podobně jako ostatní rozhodl odložit své poznámky a místo nich nabídnout tři komentáře neoblomného liberála. Vycházejí z myšlenky, že potřebujeme naději, že 21. století splní více lidských tužeb, než století dvacáté. Pro mne se v tomto století naděje spojuje s dvěma daty - 1945 a 1989. Obě data pro mne znamenají vítězství myšlenky otevřené společnosti. A je to právě otevřená společnost, o které chci nyní hovořit.

Za prvé, v posledních osmi letech stále více lidí špatně chápe myšlenku otevřené společnosti. Tato myšlenka je založena na tvrzení, že nikdo nezná všechny odpovědi, že musíme znovu a znovu zkoušet, co je správné, a že se přitom dopouštíme chyb, které musíme být schopni opravit. Otevřená společnost podle mne neznamená nic jiného. Otevřená společnost je sadou obecných principů, jejichž různé manifestace jsou, doufám, institucionálně možné. A abych nehovořil příliš abstraktně, neexistuje například podle mého názoru pouze jeden kapitalismus. A bylo by například hloupou chybou vzít si k ruce učebnici používanou chicagskou fakultou ekonomie jako východisko k jednomu a jedinému kapitalismu. Je mnoho kapitalistických systémů. Je mnoho kapitalistických systémů, které mohou existovat a opravdu existují zároveň vedle sebe. Jednou variantou je britský nebo americký kapitalismus akcionářů, jinými variantami jsou některé sociálně tržní ekonomiky kontinentální Evropy nebo italský rodinný kapitalismus, který je jednou z jeho zvláštních forem. Všechno to jsou přijatelné formy, vskutku efektivní a potenciálně úspěšné formy ekonomické organizace bez centrálního plánování a bez osudné ješitnosti těch, kteří si myslí, že znají všechny odpovědi.

Podobně, a aniž bych zacházel do podrobností, existuje mnoho verzí demokracie, od švýcarské demokracie referend přes americkou prezidentskou demokracii k německé korporativistické demokracii. Existuje mnoho verzí demokracie, které jsou dosti odlišné v důležitých ohledech. Jednu věc však mají společnou. Neuznávají právo žádné samozvané skupiny na vytváření zákonů pro všechny, neuznávají nároky těch, kteří usilují o totální moc a neuznávají - tento bod se v současnosti stává více relevantní - nové autoritářství, které se tak rychle šíří do myslí lidí v jiných částech světa nejenom z Asie. Rozmanitost je jinými slovy znamením otevřené společnosti a pro mě to představuje obrovský zdroj naděje a obrovský zdroj příležitostí pro příští století. Potřebuje být proto lépe pochopena.

To mě vede k druhé poznámce, která se týká lidských práv. Co se v otevřených společnostech děje nebo co se musí stát, je pokus o soužití s odlišností. Chtěl bych to zopakovat a současně si připomenout určité obavy z přílišné diskuse o společném světovém postoji nebo dokonce nedostatku společných, opravdu morálních principů. Odlišnost existuje. A nejdůležitější úkol, který máme při stanovení pravidel, podle kterých žijeme, je umožnit žít s odlišností, aniž bychom zničili jednotlivce a jejich příležitosti. V této souvislosti zastávají lidská práva důležité místo. Věřím, že lidská práva v tom staromódním smyslu, to jest jednoduché, zato tak důležité právo nedotknutelnosti osoby, právo svobodně se vyjadřovat a sdružovat, jsou práva

opravdu univerzální. Na tomto úzkém pojetí nevidím nic zvlášť západního. Mám příliš málo času, abych tady hovořil o sociálních právech. Existují samozřejmě jisté sociální podmínky, za kterých se snadněji dodržují lidská práva, ale lidská práva sama o sobě jsou jasnou, nedvojznačnou, poměrně úzce definovanou a prosaditelnou skupinou pravidel, která nám umožňují žít s odlišností.

Chtěl bych se ještě jen tak letmo zmínit o tom, že naprosto nesouhlasím s panem Caprou a jeho požadavkem na vytváření homogenních národů. Jsou to právě homogenní národy, jež ničí lidská práva. Lidská práva se rozvíjejí v kontextu zemí a společností, které jsou heterogenní, a které použitím svých pravidel musí dokázat, že lidé různého náboženství, různého etnického původu a orientace mohou žít spolu v míru. Má zkušenost je taková, že když se zaměříme na menší homogenní jednotky, tak dospějeme do stavu vnitřního útlaku a vnější agrese. Kdyby zde byl náš hostitel, pan prezident Havel, zmínil bych se o problému maďarské menšiny na Slovensku a její snaze o připojení k většímu společenství. Tato snaha nepřinesla Maďarům nic dobrého, neboť již méně bere v úvahu základní lidská práva a principy života s odlišností, které jsou součástí otevřené společnosti přicházejícího století. A tím se dostávám k třetí a nejsložitější poznámce, která bude proto nejstručnější.

Otevřená společnost je jako demokracie nebo jako kapitalismus - je trochu jejich protikladem, ale stále se jedná o racionální koncept, který neříká lidem, kam patří. Neodpovídá na otázku příslušnosti. Toto je jeden z problémů, na které zde řada řečníků poukazovala. Je to problém sociální soudržnosti. Souhlasím s panem profesorem Chanem, že by bylo chybou spojovat tento problém pouze s ekonomickým rozvojem. Existuje celá řada důvodů, proč se sociální soudržnost stala problémem. Například - a Bronislaw Geremek toto ocení - v jistém smyslu boj za otevřenou společnost vyžaduje solidaritu. Najednou se soudržnost stane důležitou. Domnívám se, že to je ten hlavní problém, a neočekávám, že naše morální postoje nám pomohou toto překonat. V těchto dvou oblastech, v těchto dvou směrech, kterými se dívám, hledám skromné odpovědi. Jednou je reforma státu blahobytu. Prvky státu blahobytu hrály důležitou úlohu při vytváření sociální soudržnosti a proto nesmí nutné reformy potřebné v mnoha zemích vést ke zničení solidarity. Tato solidarita vytváří soudržnost různých prvků sociální solidarity již institucionalizované. Je to velké téma, ale asi ne téma této konference. Druhou odpovědí je termín, který je oprávněně spojován s rokem 1989, a který je stále velice diskutován ve střední a východní Evropě a ve zbytku světa, a kterým je občanská společnost, která vznikla nikoliv proti vládě, ani z nařízení vlády, ale protože si lidé uvědomují, že se jejich životy odehrávají ve vztazích, které jsou mimo kontrolu vlády. A tato občanská společnost, tedy vznik sdružení a institucí, ve kterých lidé nalézají svůj domov, je podle mne jeden z nejobtížnějších sociálních úkolů spojených s morálními potřebami oprávněně zdůrazňovanými mnoha lidmi. Díky, pane předsedo.

Ted Koppel

Děkuji Vám, Lorde Dahrendorfe, za to, co jste řekl, a také Vám děkuji za to, že jste dodržel časový limit. Dalším řečníkem je filozof, předseda Centrální rady židovských obcí v Německu, Ignatz Bubis.

Ignatz Bubis

Děkuji Vám, pane předsedo. S vaším dovolením budu mluvit německy, protože to je jazyk, kterým se mohu nejlépe vyjadřovat. Pan Kovaljov se dnes dopoledne zmínil o tom, jestli se zde nezabýváme něčím zcela beznadějným a jestli toto naše úsilí má vůbec nějaký smysl. Podívám-li se zpět na století, které proběhlo, zdá se rozumné klást si tuto otázku, protože to bylo století válek - válek o moc, ať už to byla první nebo druhá světová válka - ale také to bylo století občanských nepokojů a dokonce i válek náboženských. Po třicetileté válce sotva někdo věřil tomu, že něco takového by se mohlo stát znovu. A kdo by byl věřil, že po

Osvětími, abych ji jmenoval jako synonymum pro vražedné války, se ještě odehrají takové události jako například v Čechensku a na mnoha jiných místech? Nikdo by nebyl věřil, že to co se tam stalo, se opravdu může někdy stát. Rasismus nevymizel a stále je přítomen v hlavách mnoha lidí. Tuto ideologii zřejmě není možné zcela vymýtit.

V tomto století se objevily i nové fenomény, které jsou stále viditelnější, a proto jsme konfrontováni s nejrůznějšími formami terorismu, ať už národního socialismu či kapitalismu nebo dnes i terorismu s kořeny ve fundamentalismu. Je hrozné zjištění, že mnoho z těchto lidí se přitom odvolává na Boha. Samozřejmě existuje také terorismus ateistů, kteří se zase odvolávají na nejrůznější ideologie a omlouvají jimi své aktivity. Je proto skutečně možné pochybovat, jestli opravdu to, o co se snažíme, má vůbec nějaký smysl. Pan Kovaljov položil otázku, která zněla zhruba takto: "Děláme skutečně něco, čehož výsledky neznáme?" A právě v tomto kontextu můžeme pozorovat i pozitivní příklady. Například: Jak by dnes vypadala Afrika bez De Klerka a Mandely, dvou velkých osobností, které změnily nejenom Jižní Afriku, ale jejichž vliv zapůsobil i jinde? Tito dva nám ukázali, jak by měli lidé spolu vzájemně vycházet. Anebo dvě další osobnosti, které zaplatily svým vlastním životem a nebyly jediné, ale rád bych je obzvláště vyzdvihl, a to je Anwar Sadát a Jicchak Rabin. Oba byli vizionáři stejně jako Šimon Perés, který je zde dnes s námi. Jejich vize žije dál a doufejme, že v dlouhodobém horizontu přinese své ovoce.

Lidstvo potřebuje vizionáře, aby mohlo přežít. Ještě chci uvést další pozitivní příklad z tohoto století, a to, že kolonialismus ve velké míře vymizel. Nicméně stále existují vlády a ideologové, kteří hovoří o nadřazených rasách. Podíváme-li se na všechny ty manifestace xenofobie, uvidíme, že žije stále mnoho přívrženců těchto myšlenek. José Ramos-Horta o tom již dříve mluvil. Jedním z nejdrastičtějších výsledků je přílišné zjednodušování a zevšeobecňování jevů, které nás obklopují. Toto století je často označováno za století technologického pokroku. Toto samozřejmě platí. Pokrok přinesl mnoho dobrého, ale také zbraně hromadného ničení. Internet nám sice přinesl mnoho ulehčení v každodenním životě, ale rovněž již mnozí zneužívají tohoto nástroje pro propagaci rasismu a šíření dětské pornografie. Anebo co nám přinese pokrok v oblasti genetického inženýrství? Může být požehnáním pro lidstvo, ale - Kdo ví - zároveň i kletbou. Dalším tématem tohoto století je něco, co bych také nerad opomněl. Žili jsme čtyřicet let v politických blocích, které rozdělovaly svět. Po pádu komunismu jsme si mysleli, že mír je zajištěn. Dnes si tím již nejsem tak jist. Ačkoliv jsem zůstal optimistou, opírá se můj optimismus v první řadě o to, že nevidím žádnou jinou možnost. Nic jiného mi nezbývá, jestliže si nechci zoufat. Můžeme říct, že jednou z věcí, které se za posledních padesát let změnilo, je Evropa. Evropa může sloužit jako příklad pro mnohé. Nyní však potřebujeme jistou změnu v myšlení mnoha lidí.

V takzvané západní Evropě jsme padesát let hovořili o Praze, Varšavě a Budapešti, jako o místech, která patří do východní Evropy. Jestliže dnes hovoříme o Evropě, musíme vědět, že k Evropě patří nejen Lisabon, Madrid, Paříž nebo Berlín, ale právě také města jako Varšava, Praha a Budapešť. A Evropa se stane tím, co z ní uděláme. Nerad bych hovořil jen o Evropě, ale také o všeobecném vývoji lidstva. To, co jsem řekl o Evropě, platí o celém lidstvu. Lidstvo bude tím, co z něho uděláme. Jestliže se poučíme z minulosti, budeme mít šanci učinit něco pozitivního. Děkuji.

Ted Koppel

Děkuji Vám, pane profesore. A posledním řečníkem je bývalý chilský prezident, který porazil ve volbách generála Pinocheta a který byl prezidentem Chile v letech 1990 - 1995. Je mi velikým potěšením, že zde mohu takového váženého hosta přivítat. Pane prezidente, děkuji.

Patricio Aylwin Azocar

Mým úkolem je přispět k této zajímavé debatě svým osobním názorem z latinskoamerické

perspektivy, z perspektivy takzvaného. Nového světa, Chile, mé vlasti, která byla nazývána "finis terrae". Navzdory zdejšímu rozvoji předkolumbovských kultur, zvláště Aztéků, Mayů a Inků, příchod roku 2000 pro obyvatele Ameriky nemá stejný význam jako pro národy takzvaného Starého světa. Historie Starého světa sahá tisíce let před Krista. My známe svou historii pět set let. Ti z vás, kteří znají život v Latinské Americe, vědí, že naše národy mají určité rysy, a že se velice často chovají jako výrostci. Obyčejný Latinoameričan je mnohem méně transcendentální než Evropan či Asiat, kterého tíha historických zkušeností vede k určité zodpovědnosti. Ta je v naší zemi dosti vzácná. My se spoléháme více na prozřetelnost, a proto příchod nového století či tisíciletí je spíše důvodem k oslavám než k úvahám. Na druhé straně je nutno říci, že pokrok poslední doby, který je důsledkem úspěchů ve vědě a technologii, vedl převážně ve velkých městech ke změně života mnoha našich lidí. Ale to všechno přišlo zvenčí, stejně jako zbraně přišly zvenčí. Ty zbraně, které donedávna sloužily k utlačování našich lidí.

Všechny naše národy, velké i malé, jsou součástí tzv. rozvojového světa, který lze charakterizovat hlubokým kontrastem mezi životní úrovní bohatých a chudých. Toto je samozřejmě do určité míry důsledkem toho, že jsme vyváželi převážně pouze suroviny a levnou pracovní sílu. To byla v průběhu celého období kolonizace naše povinnost vůči Španělsku a Portugalsku. Po získání nezávislosti jsme v té samé pozici zůstali ve vztahu k takzvanému imperialismu Spojených států a velkých evropských národů a dnes se v ní nacházíme ve vztahu ke kapitálu a investicím nadnárodních společností. Proto tento svět, který jsme zdědili a jehož hodnoty jsou dnes analyzovány, není všude stejný. A vysvětluje to, proč v některých regionech a národech se na dnešní svět hledí jako na vrchol lidské civilizace, zatímco v jiných civilizacích je vyvíjena snaha ho změnit. Samozřejmě, že tento pohled je čistě latinskoamerický a je jediným prvkem v našich úvahách. Ale abychom byli objektivní, spravedliví, je třeba tento pohled také zahrnout do univerzálního či globálního pohledu. Protože mluvím-li jako občan světa o světě, v němž žijeme, je mojí reakcí na problémy konce tohoto století a na očekávané problémy ve století příštím údiv, úžas a naděje - údiv nad neuvěřitelnými úspěchy lidstva. Jsem optimista. Přes velké problémy, kterým čelí dnešní civilizace, stále věřím, že kvalita života je lepší než předtím. Stejně jako Churchill bych rád řekl, že toto je nejhorší svět, ale je jediný, který máme. Samozřejmě je to i víra, že veškerý vědecký a technický pokrok bude mít za výsledek další pokrok, pokrok společnosti. Je třeba si připomenout také tragickou bilanci mrtvých v důsledku konfliktů. Ale myslím si, že všichni si z nich vzali poučení a chápou hodnotu míru, svobody a osobní svobody člověka. Od té doby, co vstoupila v platnost Všeobecná deklarace lidských práv, se k ní prostřednictvím následných dohod připojily všechny země a přijaly ji za základ mezinárodní spolupráce a mírového soužití. Ze zkušeností své země víme, že tento závazek není vždy dodržován. Ze své vlastní zkušenosti také víme, kolik světového svědomí vyžaduje úcta k těmto konvencím. Také uznávám, že ještě chybí mnoho, aby základní koncept lidských práv byl přijímán všemi národy. Domnívám se, že toho může být dosaženo, pouze pokud to bude vnímáno jako prioritní úkol nás všech, všech lidí dobré vůle. Kromě tohoto přesvědčení musím také vyjádřit jisté rozpaky nad změnami, jimiž prošel svět během mého života. Mnohé z těchto změn byly samozřejmě kladné, ale mnohé události jsou zneklidňující.

Především existuje v dnešním světě nesmírná ničivá síla, která je připravena k nasazení. A záleží pouze na vůli toho, v jehož ruce spočívá. Druhou starostí je nerovnost existujících ekonomických modelů. Třetí starostí jsou individualismus a spotřební společnost, které se tak silně projevují v současné kultuře. Co se mi líbí, je idealismus - idealismus, který inspiroval lidi v minulosti, ačkoliv byl někdy pouze honbou za chimérami. Také bych chtěl vyjádřit svou víru, že svět se dále vyvíjí ve všech těchto ohledech. Snaží se o přeměnu v lidštější životní podmínky. Takto chápaný rozvoj znamená podle mne více než ekonomický růst hodnocený podle dostupnosti statků. Kromě této ekonomické úrovně potřebujeme také úroveň politickou,

sociální, etickou a kulturní. V politice musíme dosáhnout míru mezi národy a lidmi na základě úcty k lidským právům a demokracii. V sociální oblasti spočívá rozvoj ve spravedlnosti, stejně jako v účasti obyvatelstva na prospěchu tohoto rozvoje. Ochrana životního prostředí spočívá v ochraně zdrojů. V kultuře jde o možnosti osobního růstu, pěstování vlastních dovedností a talentu v podmínkách pluralismu a tolerance. A konečně na úrovni morálky bychom se měli snažit chránit lidský život a dosáhnout etických hodnot jako jsou spravedlnost, čest, láska a další. To je výzva pro budoucí společnost; zlidšťovat společnost, budovat svět, jehož životní podmínky musí být na úrovni, jakou si zaslouží důstojnost lidstva. Děkuji vám.

DISKUSE

Ted Koppel

Pane prezidente Aylwine, děkuji mnohokrát. Nyní otázky. Budu je brát v pořadí, ve kterém jsem je obdržel. Pane profesore Polanyi, jste první na mém seznamu.

John Polanyi

Děkuji, pane předsedo. Má otázka je určena panu profesoru Chanovi a panu De Klerkovi, bude-li chtít odpovědět. Je to jednoduchá a stará otázka, ale stále ještě neznám odpověď. Jestliže si mezinárodní komunita uvědomuje, že dochází k rostoucímu porušování lidských práv, kdy je moudré a oprávněné vynaložit tlak obchodními restrikcemi a cestovními omezeními? Kdy je naopak lepší se - slovy pana profesora Chana - "angažovat"? Toto není čistě akademická otázka. Pocházím z Kanady. V případě Kuby a Spojených států se událo jedno: přerušily spojení. My v Kanadě činíme jinak: podporujeme a dále rozvíjíme toto spojení. Děkuji.

Joseph Chan

Děkuji za vaši otázku. Myslím si, že je to velice těžká otázka. Myslím si, že je nutno dívat se na jednotlivé případy, než se řídit nějakým všeobecným pravidlem: například vážné porušení lidských práv jako v Severní Koreji v roce 1989, nebo uvěznění disidentů. Toto jsou vážná porušení lidských práv, která nemají absolutně žádné ospravedlnění, a myslím si, že jejich odsouzení ze všech částí světa je naprosto namístě. Na druhé straně si myslím, že současně s případným odsouzením je nutné pokračovat v dialogu. Existují jiná jasná porušování lidských práv, která Západ velice zdůrazňuje, ale z čínského hlediska si nemyslím, že pro tato odsouzení existuje opravdu pevná půda: například případ regulace porodnosti v Číně. Čína prochází velice těžkým obdobím kontroly růstu obyvatelstva a jestliže ztratíme kontrolu nad populací, prohloubíme chudobu a případně i negativně ovlivníme ostatní regiony světa, nejenom Čínu. A jestliže nechceme ztratit kontrolu nad populací, musíme zavádět nějaká zákonná opatření. Toto jsou okolnosti, které nelze jednoznačně odsoudit. Z dlouhodobého hlediska je zapotřebí jak odsuzovat, tak vést dialog a diskutovat. Děkuji.

Frederik Willem De Klerk

Děkuji. Chtěl bych jenom říci, že z naší zkušenosti se sankcemi uvalenými na zemi s tradičně silnou ekonomikou vyplývá, že tyto sankce nejsou příliš efektivní. My jsme takovým sankcím úspěšně odolávali po dlouhou dobu. Pochopitelně to mělo negativní dopad na naši ekonomiku. Donutilo nás to učinit celou řadu opatření, například naše továrny se staly více nezávislými na dovozu. Možná, že investice, které jsme museli vynaložit do těchto továren, by mohly být využity lépe někde jinde a mohlo to být pro naši ekonomiku lepší. Celá země stále ještě platí cenu za tyto sankce, ale nebyly to sankce, které nás přivedly ke změně, k níž došlo. Upřímně věřím, že by neměl být podceňován konstruktivní a reformní vliv

ekonomického rozvoje každé země. Sankce uvalené na jakoukoli zemi vedou k upevnění politické antipatie vůči mezinárodnímu společenství, které tento tlak vyvíjí. Výsledkem je politická mobilizace proti tomuto společenství. Jedno z největších volebních vítězství mé strany za vedení mého předchůdce bylo založeno na kampani proti Americe. Tak velkou podporu jsme získali právě v důsledku amerických sankcí.

Opravdu věřím, že vzájemné propojení ekonomik, jejich interakce a posilování ekonomického růstu jsou daleko konstruktivnější a úspěšnější cesty, jak ovlivňovat názory lidí, než aplikace síly, na kterou nejvíce doplatí ti nejchudší, protože to vede k nezaměstnanosti a nikdy to neznamená ochuzení bohatých. Vždycky to znamená další chudobu pro ty, kteří již chudí jsou. Proto si myslím, že sankce mohou být účinné pouze v naprosto výjimečných situacích. Měly by být používány skutečně s obrovskou rozvahou. A tam, kde mezinárodní společenství tyto sankce používá, tam by se mělo skutečně přesvědčit, zdali je to alespoň spravedlivé a rovnovážné. Protože jestliže jsou sankce velmocemi zneužívány proti malým zemím a jestliže stejné sankce nejsou používány i proti zemím silným, kde je podobně odsouzeníhodná situace, tak potom tyto sankce pozbývají svého morálního ospravedlnění. Děkuji.

Ted Koppel

Doufám, že všichni, kteří jste se chtěli na něco zeptat před přestávkou, si to stále ještě pamatujete. Paní Hendersonová, jste na řadě.

Hazel Henderson

Děkuji Vám, pane Koppele. Chtěla bych se vrátit k otázce globalizace a přes ní přejít ke globalizaci finanční sféry, protože ta pro nás představuje obrovskou výzvu. V současné době se na této planetě zobchoduje 1,4 trilionu dolarů denně a všude tam, kam tyto peníze proudí, se vytváří jakási monokultura. Devadesát procent těchto finančních toků jsou spekulace a v jejich důsledku vzniká určitá nestabilita. Pracuji jako poradce pro řízení finančních aktiv ve Spojených státech, takže vím o čem mluvím. Mnoho lidí, kteří se pohybují přímo na finančních trzích, se této nestabilitě obává. Tato situace pramení z toho, že ekonomiky jsou hodnoceny ve staromódním pojetí podle míry růstu hrubého národního produktu - v odvolání na Washingtonskou úmluvu, Mezinárodní měnový fond a Světovou banku. Globální finanční trhy, které ovlivňují tyto ekonomiky, se touto ideologií, které já říkám ekonomismus, řídí. V současné době vidíme to, že ekonomové, účetní a daňoví poradci se stávají králi filozofů. To je velice závažná situace. Mnoho lidí doufalo, že přesun priorit z politiky do ekonomie přinese šťastnější svět. V současné době však ekonomika není o tom, jak uspokojit potřeby všech lidí, ale soustřeďuje se naopak na získávání moci a uspokojování egoistických zájmů. Jednou z mých nadějí je, že existuje jakýsi potenciál občanské společnosti, která bude schopna nějakým způsobem kontrolovat moc globální spolupráce a globálních financí. Je také možné doufat, že bude schopna kontrolovat moc národních států. Ale teď bych se ráda zeptala jednoho z panelistů, jaké globální smlouvy by chápal jako nezbytné pro omezení vlivu tohoto "globálního kasina".

Ted Koppel

Takže, padla otázka. Pokud by některý z členů panelu chtěl odpovědět, prosím, zvedněte ruku. Jinak budeme pokračovat. Jak vidím, položila jste otázku, na kterou nikdo nechce odpovědět. Myslel jsem, že to bude v takovémto plénu skoro nemožné. Ano, pane?

Cornelius Castoriadis

Tato otázka, stejně jako otázka obrovské expanze nadnárodních společností, globalizace a přesouvání průmyslových odvětví z tradičních průmyslových zemí, zahrnuje daleko hlubší problémy týkající se společenské struktury a dilemat, kterým dnes čelíme. Nemůžeme

pokračovat v diskusi, jakoby stačilo jen přidat další rezoluci ke známé a dlouho platné Všeobecné deklaraci lidských práv Spojených národů, která platí - jestli se nemýlím - od roku 1948 nebo 1949, a kterou plní snad třicet zemí z celkového počtu sto dvaceti členů OSN. Problém je v obrovském rozporu mezi politickou debatou na povrchu a tím, co se skutečně děje v reprezentativních demokraciích. A to je problém, o kterém lidé vlastně nechtějí diskutovat. Děkuji vám.

Ted Koppel

To je velice hluboká poznámka, která se jistě vztahuje k tomu, o čem jsme zde hovořili. Možná, že by se někdo nyní nebo později chtěl vyjádřit k tomu, jaký je vztah mezi myšlenkami, které tady byly vysloveny a skutečností. To by byl skutečně veliký námět do diskuse. Leila Shahidová se vrátila a má slovo.

Leila Shahid

Poté, co jsme se rozešli před přestávkou, jsem chtěla říct, jak velice tragicky na mě zapůsobila zpráva, kterou jsme zde slyšeli. Mezitím bylo potvrzeno, že došlo ke třem teroristickým útokům v obchodní části Jeruzaléma. Zatím je pět mrtvých a více než sto zraněných a večer to bude pravděpodobně ještě více. Chtěla bych říci, že tyto činy velice silně odsuzuji. Po našich dopoledních debatách o toleranci a lepším 21. století je to velice smutný způsob, jak se vrátit zpět do reality. Nebudu o tom hovořit déle, jen chci zdůraznit, že potřebujeme veškeré vaše odhodlání, veškeré vaše úsilí, ať už přicházíte odkudkoliv - ze světa vědy, politiky nebo humanitních věd. Je to velice obtížný úkol a bude vyžadovat odvahu od izraelského lidu, od izraelských úřadů, ale i od Palestinců. Protože i my Palestinci, jsme cílem podobných teroristických útoků stejně jako Izraelci. Zbytek řeknu až zítra při svém příspěvku.

Ted Koppel

Děkuji, paní Shahidová. Pan Yamazaki chtěl něco poznamenat.

Masakazu Yamazaki

Děkuji Vám, pane předsedo. Víím, že jsme již dostatečně zatíženi problémy, které byly do této chvíle zmíněny našimi kolegy. Jednalo se o lidská práva, životní prostředí, náboženský fundamentalismus a rozpor mezi tolerancí a relativismem. Ke své lítosti cítím, že jsem povinen obrátit vaši pozornost na ještě jiný veliký problém lidstva ve 21. století. Je to dilema mezi masovou společností a tím, co je mnohými učenici i mým starým přítelem Danielem Bellem nazýváno postindustriální společností. Obě tyto společnosti na sklonku 20. století simultánně napadají jak rozvinuté tak rozvojové země. Masová a postindustriální společnost vedou ke vzniku dilematu, protože jsou často nejen nekompatibilní, ale dokonce i protikladné - postindustriální společnost vyžaduje vůdčí osobnosti nebo vybranou skupinu geniálně talentovaných lidí, kteří jsou schopni vyvinout nové technologie potřebné například k vyřešení problémů životního prostředí nebo kteří mohou svým silným vůdcovstvím urovnat náboženské konflikty, kterým čelíme. Na druhé straně na nás masová společnost vyvíjí tlak svými požadavky rovnoprávnosti. Například v případě Japonska, kde již masová společnost dosáhla svého vrcholu, je požadavek rovnosti zdůrazňován natolik, že slovo "elita" je téměř hanlivé a ve školách jsou studenti vládou, tiskem i rodiči odrazováni od konkurenčního chování. Je to dilema a doufám, že japonský případ je extrémem. Do jisté míry to platí po celém světě. Toto dilema je, svým způsobem, klíčový problém, protože až ho vyřešíme, najdeme i klíče k řešení jiných problémů, jako například problému životního prostředí a dalších. Víím, že máme velmi málo času, a proto bych vás chtěl požádat, abyste se zamysleli také nad tímto dilematem, o kterém budeme hovořit v příští části této konference. Děkuji.

Ted Koppel

Děkuji, pane Yamazaki.

Bronislaw Geremek

Já jsem nežádal o slovo, ale rád bych položil otázku ve francouzštině. Myslím, že je na Polákovi, aby opět vnesl francouzštinu do tohoto setkání. Mám tedy následující otázku: od začátku této konference žádají Václav Havel a Elie Wiesel odpověď na otázku přítomnosti Boha na tomto světě a požadují uplatňování náboženské dimenze na konci tohoto století. Myslím, že je to zásadní věc, ale jak to udělat? Jak jinak než skrze člověka? A myslím, že chceme-li se pokusit učinit tak pomocí univerzálního poselství, musíme myslet na člověka a skrze člověka. Toto pojetí se několikrát objevilo v naší diskusi. Prezident Aylwin hovořil o důstojnosti lidské bytosti. Důstojnost lidské bytosti může být například spojena s faktem, že člověk je stvořen Bohem. Ale také může být chápána v humanistické dimenzi jako něco jedinečného, co je spojeno s lidskou bytostí. Takový osobní přístup spojuje všechna náboženství i nevěřící. Jestliže existovala na začátku našeho zasedání obava, že by mohlo dojít k rozdělení nebo k vyloučení pojmu lidská důstojnost, pak si nyní myslím, že takové vyloučení není možné, neboť lidská důstojnost je hluboce zakořeněna jak v judaismu, tak v křesťanství a rozhodně není cizí ani islámu a buddhismu, nebo dokonce nevěřícím. To je otázka, kterou kladu jako historik a troufám si položit ji teologům, filozofům a zvláště Eliemu Wieselovi.

Ted Koppel

Je tu tedy výzva. Můžete počkat i na závěr a potom učinit souhrnný komentář. Pane profesore Greinacher, je mi ctí uvést vás nyní do diskuse. Už třikrát se mi to nepovedlo. Snad byste se pokusil o odpověď...

Norbert Greinacher

Nemám připravené žádné odpovědi. Chtěl bych jenom poukázat na to, o čem se často hovořilo dnes dopoledne a také i odpoledne, a to na problematiku lidských práv. Mám dojem, že kdykoliv se zmiňujeme o lidských právech, tak se téměř vždy odvoláváme na Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948. Chtěl bych poukázat na to, že kromě ní ještě existují práva, zakotvená v úmluvě z roku 1962 nebo 1965, a to tak zvaná práva sociální, například právo na práci. Tato práva považuji také za velmi důležitá. V Tübingenu bychom hovořili o dialektice, to jinými slovy znamená, že bychom jako teologové vzali v úvahu všechny vztahy, včetně vztahů vzájemných. Já sám jsem teolog, a proto si při těchto diskusích vždy připomenu teologické tradice, které se na jedné straně soustředí na individuální lidské bytí, ale na druhé straně berou v úvahu sociální dimenze, to jest sociální aspekty lidské existence. V obou deklaracích - jak ve Všeobecné deklaraci lidských práv, tak v Deklaraci sociálních práv - vidím zrcadlení této tradice.

Gareth Evans

Pan Kovaljov se ptal; co můžeme čekat od shromáždění vládních úřadů, které je tak kvalitativně odlišné od shromáždění lidí a národů. Bůh ví, že je spousta prostoru pro cynismus a skepsi, a tím více u těch z nás, kteří se léta snažili o reformu Spojených národů. Ale jestliže neusilujeme pouze o myšlenky a hodnoty, ale také o jejich reflexi ve faktických výsledcích, nezbyvá nám nic jiného, než využívat to, co máme. Spojené národy jsou jedinou organizací, která - i když pouze prostřednictvím vlád - reprezentuje téměř všechny národy světa. Je to jediná organizace, která má určité pravomoci, ať už jich využívá k vylepšení světa, nebo ne. S nejvyšším respektem k mému předchozímu oponentovi, nyní dobrému příteli, Frederiku

Willemu De Klerkovi, bych chtěl říct, že i když účinnost finančních a jiných sankcí může být omezená, přesto odpověď na ně soustředila na půdě OSN několik lidských myslí a přispěla ke konečnému uspořádání věcí. Spojené národy byly v tomto století vlastně vytvořeny dvakrát, poprvé jako Liga národů a potom po druhé světové válce. Myslím, že kdyby Organizace spojených národů neexistovala, tak bychom si ji museli celou vynalézt. Pochopitelně vždycky bude existovat problém vytvořit z ní něco ideálního. Ale připadá mi, že ti idealisté a utopisté, kteří na OSN útočí, i kdyby to bylo formou nezájmu, jsou zrovna tak škodliví, jako izolacionističtí nacionalisté. Dovolte, abych na závěr řekl, že v existujícím systému OSN a také v systému Charty OSN již máme většinu těch základních bodů, které jako mezinárodní komunita potřebujeme pro pohyb vpřed. Například v oblasti lidských práv je možné současně normy vyložit prostřednictvím jejich jazyka hodnot a odpovědností ve smyslu konfucianismu - jak to vyžaduje Joseph Chan - ale také prostřednictvím jazyka práv jedince v západním pojetí. To všechno už je obsaženo v Chartě OSN, to všechno je v našich úmluvách z šedesátých let, kde jsou kromě známých politických a občanských práv každého jednotlivce zdůrazňována také práva ekonomická, sociální a kulturní, tak jak o nich hovořil pan profesor Greinacher. Myslím si, že západní politikové, filozofové a komentátoři často více či méně chybně ignorují ekonomická a sociální práva společně s hodnotami a odpovědnostmi, které obsahují. Politická a občanská práva jednotlivce jsou na Západě více známa. Možná, že právě o tom hovořil Lord Dahrendorf, jestliže jsem mu neporozuměl, ať mne, prosím, opraví. Myslím, že budeme moci vstoupit do příštího tisíciletí s větším pocitem jistoty, budeme-li citlivější k jazyku Charty OSN a jestliže budeme citlivější k tomu, čeho je již dnes v praxi možné dosáhnout vážně míněnou podporou OSN.

Elie Wiesel

Byl jsem vyzván svým přítelem Bronislawem Geremekem, abych pohovořil o Bohu. Dobrá, už jsem měl těžší otázky než tuto. Ve svém díle - už jsem vydal mnoho, mnoho knih, snad příliš mnoho - v celém svém díle jsem se s touto otázkou potýkal. Neustále jsem se ptal: Kde je Bůh? A co je Bůh? Jak si vysvětlit mlčení Boha, nepřítomnost Boha? Nebo přítomnost Boha? Složitost Boha? Pokud si myslíte, že znám odpověď, tak mne přeceňujete. Tu odpověď neznám. Jenom snad je příliš jednoduché svalit všechno Bohu na ramena. Příliš jednoduché. Kde byl člověk, kde bylo lidstvo, kde byla civilizace, ať už to znamená cokoliv, kde byla kultura? Jako dítě jsem na lidstvo příliš nevěřil, protože pocházím ze silně náboženského prostředí. Pro mne byl problémem Bůh, nikoliv lidstvo. Pak jsem vyrostl a když jsem začal studovat - jestli se tomu tak dá říct - tak jsem při práci ve společnosti, někdy pro společnost, ale vždycky se společností poznal, že problém zní: jak může učitel učit - a já jaktože chci být učitelem - poté, co se dozvím tak bolestivou skutečnost, že vrazi jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé?

Nechápu, jak může někdo obdivovat Schillerovu báseň, Beethovenovu či Bachovu hudbu a zároveň zabíjet děti? Takže by mi nezbylo než se stát anarchistou a nihilistou a říci: "K čertu s tím vším, já jsem už pykal dost." Mohl bych stejně dobře říct: "Podívejte, já a celá moje generace můžeme teď jít a mít dobrý život. Za každý den, který jsme strávili na jistém místě si zasloužíme nejméně další týden, a podobně." Ale my to neděláme. Vy to, Bronislawe, velice dobře víte. Vy sám jste byl ve varšavském ghettu, Vy to víte. Je to skoro jako Pascalova Paříž nebo Paříž a la Pascal. Co tím chci říct? Chci tím říct, že mám problémy, stále mám problémy s Bohem, anebo on má problémy se mnou. Strašné problémy. Přirozeně nevím. A proč bych to měl vlastně vědět? On je Bůh, ne já. Na druhé straně věřím, že musím pokračovat navzdory tomu, co se stalo. Skoro bych dnes řekl, že mám víru v lidstvo a proto musím mít také víru v jeho Tvůrce. Co jsi řekl, Bronislawe, je také něco, v co věřím. Je to skrze člověka a skoro pro člověka, proč se tak zoufale držím Boha. Kdybych se měl vzdát lidstva, tak bych se vzdal i Boha. Ale já se lidstva nevzdávám a proto se nevzdávám ani Boha.

To je pro věřícího jediný způsob. Tragédií dnešní víry je, že tragédie věřícího je mnohem větší než tragédie nevěřícího a v tragédii věřícího je volba. Dostojevskij řekl něco velice chytrého, s čímž nesouhlasím. Řekl: "Člověk nevolí, ale zmítá se mezi dobrem a zlem." Ale pokud nemůžeme volit, proč bychom měli být vinni nebo odsouzeni? Protože nakonec máme volbu. Nakonec je i k tomuto volba. Nicméně bych chtěl říct jednu věc, protože vím, že v ní Bronislave věříš, a to, že náboženství a víra by se nikdy neměly stát nástrojem fanatismu. Fanatismus je něco, co je proti člověku i proti Bohu. Fanatik chce, aby každý byl ve vězení, aby on tak byl svobodný, abych to tak řekl. Fanatik by chtěl uzavřít do vězení i Boha samotného a tak se domnívám, že musíme otevřít brány tohoto vězení lidem, člověku i samotnému Bohu. Čili otázka zůstává otázkou, ale musí pokračovat.

--

Dopolední zasedání 5. září

Oscar Arias Sanchez

Chystám se udělit slovo Johnu Silberovi. John Silber je velmi uznávaný intelektuál ve Spojených státech a po celém světě. Je rektorem Bostonské univerzity a v současné době je také předsedou rady pro vzdělání při Commonwealth of Massachusetts. Pan doktor Silber.

John Silber

Děkuji vám pane předsedo. Timothy Garton Ash moudře řekl, že pokojné osvobození Československa bylo významné svou rychlostí, improvizací, veselostí a absolutně ústřední úlohou Václava Havla, který byl současně režisérem, dramatikem a hlavním hercem v této jeho největší hře. Úspěch tohoto pokojného osvobození nám dává naději, když se zamyslíme nad tmavými okamžiky v historii tohoto století.

Lidstvo a historie lidstva neustále kolísá mezi optimismem a pesimismem. Hodnocení nebezpečí a příležitostí je v jakékoli době vždy omezeno perspektivou. Většina občanů Atén se za Perikla dívala do budoucnosti s důvěrou. Ale syrakuské neštěstí a Peloponéská katastrofa byly na obzoru. Za Augusta se Římané těšili na zlatý věk, ale Caligula, Nero a Domitianus na sebe nenechali čekat. V roce 476 padl poslední císař, Romulus Augustus. V tom samém roce optimističtí Římané patřili pouze do blázinců. Po třech stoletích vzešel z takzvaných barbarů Karel Veliký. A o tři století později nastala v 11. století doba renesance. Po dalších třech stoletích se však Evropa ocitá v krvavé stoleté válce, zažívá skandál náboženských rozkolů a nepředstavitelný horor způsobený morem. Avšak i v této době dochází ke zrození nové renesance. Napomohla tomu perspektiva, která je tudíž naprosto zásadní. Ačkoli bylo 17. století stoletím třicetileté války, bylo to také století Galilea, Keplera, Rubense a Monteverdiho. Učenci v té době možná citovali Shakespearovu Mirandu: "Ten statečný nový svět má v sobě tolik zázraků." Ale švábský rolník, kterému spálili farmu a úrodu, jeho ženu znásilnili a zabili a děti mu umíraly hladem, byl člověkem beznadějně zoufalým a na náboženství se obracel pro útěchu.

Ocituji poslední příklad. V roce 1910 dosáhlo Britské impérium a starý evropský pořádek svého vrcholu. Tuto skutečnost lze vyzorovat ze smutečního průvodu při pohřbu Edwarda IV; když císařové a králové pokojně projížděli přes Piccadilly Circus, volali lidé, aby uctili krále: "Strýc Evropy!" O čtyři roky později započala kulka v Sarajevu válku, která ten pořádek zničila a promrhala celou generaci evropských mužů.

Jakým způsobem bychom měli v očekávání nového tisíciletí mísit pesimismus s optimismem, naději se zoufalstvím? Ze všeho nejdříve si musíme uvědomit, že žijeme v nepředvídatelném světě. Kdykoliv a kdekoliv se může perspektiva, která se zdá být naprosto jasná jako linie

dobře namalovaného, předem promyšleného obrazu, změnit v chaos. V jednom okamžiku jel arcivévoda František Ferdinand s milovanou manželkou ve svém voze, chvíli nato byli oba mrtví - a řád, který oba představovali, se ocitl na začátku svého konce. Toto je důsledek nepředvídatelnosti, stálého faktoru nejen lidských záležitostí, ale i přírody. Stačí se podívat na montserratskou sopku. Ta dokáže změnit perspektivy vmžiku. Měli bychom mít na paměti optimistickou a vlivnou vizi vyslovenou Francisem Fukuyamou: Konec historie. Podíváme-li se na Afriku, nalezneme důkazy podporující jak optimismus tak pesimismus. V Jižní Africe se začíná prosazovat demokracie, ale v Zairu se každý den stále jasněji projevují hrozné důsledky kleptokracie. V Burundi a Rwandě dochází ke vzájemné genocidě. V Barmě je pomýšlení na demokracii zcela bezvýznamné.

Druhý faktor, který může změnit naši perspektivu, je konstanta, která dále násobí nepředvídatelnost života - samotná lidská přirozenost. Pojem lidské dokonalosti byl zcela zdiskreditován. Prvotní hřích, ze kterého vycházejí základní hříchy, se projevil hojně v celé historii, zvláště pak v tomto století - v brutálních světových válkách, v holocaustu a jiných genocidách, v etnických válkách, jejichž cílem bylo vyhubení celých národů, v rozsáhlém hladomoru - ve světě, který má dostatek potravin pro všechny, a ve zvětšující se propasti mezi bohatými a chudými, zaviněné globální tržní ekonomikou, ve které nadnárodní společnosti bez ostychu zneužívají pracovní síly v rozvojových zemích a cíl přitom mají jenom jediný - zvýšit zisky svých akcionářů.

William Golding ve své knize Pán much (Lord of the Flies) přesvědčivě ilustroval vrozenou lidskou vlastnost páchat zlo. Příběh pojednává o dětech, které byly vysazeny na pustém ostrově, aby si samy vládly. Byly kruté a vraždily se a nepotřebovaly k tomu televizi, drogy či jiné degenerující prostředky.

Třetí faktor, který zvyšuje nejistotu naší budoucnosti, musíme mít stále na mysli. Všechny etické, právní a morální normy jsou normativní, ne deskriptivní. Možná, že lidé znají své povinnosti, ale neřídí se jimi. Několik řečníků včera hovořilo o potřebě vytvářet sekulární morální kodex, který by zahrnul morální perspektivy důležitých náboženství světa. Můžeme si jednoduše představit, co je nezbytné, pomocí jednoduchého myšlenkového experimentu - představte si, že jste Mojžíš. Jaká pravidla bychom museli legislativně upravit, abychom si zajistili soudržnost společnosti a její přežití? Museli bychom zakázat pochopitelně krádež, vraždu, cizoložství a ostatní chování zakázaná v Desateru. Ale tyto zákazy by nebyly přijímány univerzálně, podobně jako není celosvětově přijímáno zlaté pravidlo.

Když byla Konfuciovi položena otázka, zda existuje jedno slovo, které slouží jako pravidlo, podle něhož by se mohlo všechno v našem životě řídit, odpověděl: "Není 'reciprocita' takovým slovem? Nečiň druhým, co nechceš, aby bylo činěno tobě." V té samé době řekl Budha: "Neubližuj nikomu způsobem, který by bolel tebe." Trochu později se Sókrates vyjádřil téměř stejnými slovy: "Nedělej jiným to, co by rozzlobilo tebe, kdyby ti to on dělal." Židovské pravidlo to interpretuje takto: "To, co ty sám nenávidíš, nečiň ani bližnímu svému." To je celý zákon. Zbytek je pouze komentář. Ježíš formuloval tento zákon kladně: "Čiň to, co chceš, aby lidé činili tobě." Konečná teoretická formulace tohoto zákona byla podána Immanuelem Kantem ve třech formulacích kategorického imperativu. Je to formulace, která je použitelná v jakékoliv zemi pro jakoukoliv etnickou skupinu: "Čiň tak, aby tvůj čin mohl být všeobecně platným právem." Kromě toho máme v současné době i Všeobecnou deklaraci lidských odpovědností, která podporuje a doplňuje Všeobecnou deklaraci lidských práv. Kancléř Schmidt o ní včera hovořil.

A zde máme zlaté pravidlo, Všeobecnou deklaraci lidských práv a lidských odpovědností a výzvu k soudržné a mírové globální společnosti. Ale existuje nějaká záruka, že jedna z těchto variant bude dodržována? Kde je ta motivace, ten důležitý prvek, o kterém hovořil Dalajláma? Navzdory velké řadě důkazů lidské mravní zkaženosti jsou lidské bytosti nesmírně vynalézavé a mají smysl pro idealismus a dobrotu. Historie Čechů a Slováků v tomto století je

pozoruhodným důkazem těchto kvalit. Pomineme-li správnost rozhodnutí o rozdělení Československa, jenom skutečnost, že proběhlo v klidu a dobrém duchu, svědčí o vznešenosti lidského rodu. Je to příklad toho, že i lidstvo je schopno činit dobré skutky.

Když včera pan prezident Havel hovořil o významu hledání smyslu života, dotkl se podstaty celé věci. Nestačí, že žijeme. Nestačí, že hledáme štěstí. Nestačí, že hledáme uspokojení. Nestačí dokonce ani, že jsme zdraví. Život musí mít smysl a účel. Pan profesor Capra s tím nesouhlasí, protože tvrdí, že věda je postačující. Zájem o smysl označil jako příklad antropocentrismu. Ale zdá se, že přehlédl antropocentrickou povahu vědy. Věda, antropocentrická ve své podstatě, je skvělým lidským úspěchem a vyjádřením lidské tvořivosti. Je-li věda považována za smysl sám o sobě, dochází k antropocentrickému zkruslení a omezení lidských zájmů. Pan prezident Havel správně řekl, že nikdo nemůže posoudit, jestli jeho pohled nebo pohled profesora Capra je správný. Každý se musí rozhodnout sám.

Možná, že neznáme účel života, ale přesto cítíme, že máme potřebu ho hledat. A mnozí vědci zapomínají na to, že zatímco oni účelně hledají nové teorie, jejich teorie žádný smysl nenabízí. Torquil předvídal závěr pana prezidenta Havla, v tom, že zdůrazňoval důležitost transcendence a víry v jiný svět pro pochopení významu tohoto světa. Řekl: "Lidé se v době víry rychle učí potlačovat drobné touhy, aby co nejlépe uspokojili touhu, kterou jsou posedlí. Jestliže se ten samý člověk zabývá světovými záležitostmi, takovéto zvyky ovlivňují jeho chování. Proto nábožensky založené národy často dosáhly takových úspěchů. Protože když přemýšlely o tom druhém světě, našly tajemství úspěchu. Ve skeptických dobách se ztrácí vize budoucího života - problém, který se zvětšuje v demokraciích, kde jsou lidé vystaveni vzájemné soutěži, aby si zlepšili svou situaci. A tato kombinace okolností vede k tomu, že lidé velice často nechtějí uvažovat o tom, co přijde po zítřku."

Jestliže lidstvo má konat dobré skutky ve světě, který je stále více obeznámen tím, co Torquil nazýval "drobné touhy", musíme začít uvažovat o tom, co přijde po zítřku a v příštím tisíciletí. Motivace může být nalezena v transcendenci, která nevychází z již známých okolností, ale z potřeby dozvědět se neznámé. Můžeme se setkat s transcendencí v přítomnosti umění, hudby, sochařství, kreslení, básní nebo jsme-li osamocení a - použijí Spinozovu frázi - zamýšlíme-li se nad našimi životy, plány a činy s ohledem na věčnost. Děkuji vám.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji vám, pane doktore Silvere, za vaše hluboké poznámky. Nyní předávám slovo panu Tze-Chimu Chaovi. Je předsedou Světové ligy pro svobodu a demokracii.

Tze-Chi Chao

Pane předsedo, vážení hosté, dámy a pánové. Jménem světové ligy pro svobodu a demokracii bych chtěl vyjádřit svou nejhlubší vděčnost za to, že se mi dostalo cti účastnit se tohoto fóra. Toto mezinárodní shromáždění, které se koná v srdci Evropy na začátku nového tisíciletí, má velice hluboký význam pro pokrok lidstva a pro světový mír. Budeme společně hovořit o důležitých morálních ideologických a duchovních otázkách, kterým čelí lidstvo na prahu 21. století.

Když se nyní připravujeme na vstup do nového tisíciletí, musíme se vrátit a zamyslet se nad lidskými tragédiemi a utrpením ve 20. století, které byly výsledkem dvou světových válek a dlouhého období studené války. V posledních padesáti letech však na mezinárodní scéně došlo k posunu k větší regionální spolupráci, ukončení bipolárního ideologického konfliktu a k neustálému zvyšování životní úrovně. Takový vývoj nás těší a budeme nadále pokračovat ve společném boji o další úspěchy.

Dobře víme, že podstata východní i západní kultury obsahuje ideály svobody, demokracie, lidských práv, rovnosti a bratrské lásky, které jsou centrálními tématy. Konfucianismus,

soubor tradičních čínských morálních pojmů, vytváří lidstvu svým důrazem na univerzální lásku jakýsi model při vytváření mírumilovné a harmonické společnosti. Politicky to znamená odpovědnou vládu založenou na vůli lidu. V Knize historie se píše: "Nebe vidí, co vidí lidé, a slyší to, co lidské uši". Tímto způsobem se vysvětluje, že cesta nebes, ale také způsoby benevolentní vlády uvnitř harmonické společnosti, nemají žádné konkrétní definice ani omezení. Spíše záleží na duchu a respektu k vůli obyvatel. A ve Čtyřech knihách je uvedeno pravidlo dobré vlády, které říká: "Co je dobré pro lid, je dobré, co je špatné pro lid, je špatné." Tedy i východní politický ideál sociální stability a spravedlivé vlády je to, oč společně usilují západní společnosti. To je dostatečným důkazem toho, že Východ a Západ se mohou spojit a společně přispět k blahu lidstva.

Velký myslitel a revolucionář, Dr. Sun Yatsen, vycházel jak z tradic čínské kultury, tak z prvků západní kultury a formuloval své známé tři principy národa, v nichž uvedl tři základní podmínky pro dosažení světového míru. Za prvé je třeba, aby si všichni lidé světa byli rovni, aby byly ochraňovány menšiny a aby byl povýšen duch bratrství. Za druhé, se všemi občany musí být zacházeno před zákonem rovně, moc musí být v rukou lidu a jejich práva a zájmy musejí být chráněny v rámci demokratického systému.

Za třetí je zapotřebí, aby existovala hospodářská rovnost v rámci systému volného trhu. Lidé a národy musejí spolupracovat pro vzájemné dobro. Přílišné soustředění bohatství není správné a lidé musejí mít zajištěny základní materiální podmínky. Dr. Sun rozpoznal skutečnost, že veškeré spory mezi lidmi vycházejí z nerovnosti a nezájmu a že svět nepozná mír dříve, než budou tyto faktory odstraněny. Dr. Sun zavedl také teorii, která se týkala základní povahy mírumilovné morálky. Zdůrazňoval, že národy mohou přežít pouze s morálkou a že pouze s morálkou může být mír. To nejenže souhlasí s tradiční východní kulturou, ale také poskytuje inspiraci a slouží jako příspěvek k pokroku a míru na celém světě. Před tisíci lety si východní kultura vyvinula respekt pro hodnoty morálky, míru a lidského blahobytu. Stará kniha rituálů obsahuje ideály světového bratrství, které říkají, že tam, kde zvítězí velký princip, stává se svět společenstvím, kde si lid volí své vládce podle moudrosti a schopností. V takové společnosti se rozvíjí vzájemná důvěra a dobré sousedství. Lidé tudíž nepohlížejí na své rodiče pouze jako na své rodiče a ke svým dětem se nechovají pouze jako ke svým dětem. O staré lidi je postaráno až do smrti. Schopní mladí lidé mají zaměstnání a mladí lidé, sirotci, vdovci, vdovy, nemocní lidé - o ty všechny je postaráno. Muži mají své zaměstnání a ženy své domovy. Nenechávají bohatství ležet ladem, ale také si ho neponechávají jen pro své vlastní potřeby, nemají rádi lenost, ale zároveň nevyužívají svou energii pouze pro své vlastní dobro. V takovém světě není zapotřebí, aby lidé zamykali své dveře. Takové prostředí se nazývá velká harmonie, a to je tedy shrnutí podstaty lidských nadějí. To v podstatě odpovídá modernímu duchu tak zvané globální vesnice.

Nejdůležitější ze všech lidských potřeb je potřeba duchovního obohacování, materiálního pohodlí a osvobození od strachu. Stojíme na prahu nového století a pevně doufáme, že osvícení lidé světa se dokáží spojit při prosazování ideálů východní morálky, kde vládnu všichni v duchu společného bratrství. Nechť se východ a západ snaží dosáhnout harmonie prostřednictvím dalšího rozvíjení vědy a technologie, uchraňováním lidských svobod a politické demokracie a shromažďováním sil pro dosažení lepší a prosperující budoucnosti pro celé lidstvo.

Dámy a pánové, přijel jsem z velké dálky, z Tchaj-wanu, z místa, kde se po čtyřiceti letech usilovné práce nacházíme na cestě k ekonomické prosperitě a politické demokracii. Je to další důkaz toho, že tyto hodnoty fungují bez ohledu na čas, prostor, Východ nebo Západ.

Prezident Havel, osoba, které byly v posledních deseti letech přiznány největší zásluhy za úsilí v tomto směru, je toho názoru, že v tomto ohledu není v podstatě žádný rozdíl mezi Východem a Západem. Jediný rozdíl je ve stupni pokroku, a proto, dříve než uzavřu svůj příspěvek, bych vás chtěl jménem Ligy pro svobodu a demokracii velice upřímně pozvat na

Tchaj-wan jakožto své hosty, abyste viděli na vlastní oči, čeho jsme dosáhli a jak ve skutečnosti vypadají charakteristiky východní kultury. To jistě pomůže prohloubit vzájemné porozumění a spolupráci mezi východem a západem. Děkuji a Bůh vám žehnej.

Oscar Arias Sanchez

Nyní bych pozval Joshuu Lederberga. Pan Joshua Lederberg je nositelem Nobelovy ceny za medicínu z roku 1958. Je také členem Americké akademie věd a je nositelem Americké národní medaile za vědu.

Joshua Lederberg

Děkuji. Myslím, že mým úkolem bylo otevřít jakési okénko, které by nám ukázalo, co je na obzoru v oblasti vědy a techniky v příštím tisíciletí. Jestliže vezmeme v úvahu, že vědecké úspěchy se zdvojnásobují jednou za dvanáct let, tak dejme tomu za padesát let budou překonány téměř všechny základy dnešní vědy. I když mohu trochu použít svou představivost a mohu pohovořit o tom, co si myslím, že nastane, znělo by to tak fantasticky, že se zdráhám to vůbec vyslovit. Samozřejmě, že v oblastech, které nás nejvíce zajímají - jako zdraví - můžeme očekávat další revoluční změny. Už v tomto století došlo k obrovským změnám v rámci samotné lidské existence: dříve průměrná délka života byla čtyřicet let, v současné době je asi osmdesát let, zároveň došlo ke snížení dětské úmrtnosti - v současné době nikdo neočekává, že nově narozené dítě by mělo umřít - ke stárnutí obyvatelstva a k celé řadě dalších změn, které hluboce změnily lidskou přirozenost.

V deseti minutách pochopitelně nemohu hovořit o všech těchto věcech. Zmíním se pouze o jednom aspektu mikrobiologie a medicíny. Chtěl bych hovořit o znalostech a nemocích, protože nejvíce ovlivňují náš život ve společnosti. Toto se nejvíce týká přenosných chorob. Ve vyspělých zemích nejsou v současné době přenosné choroby hlavním zdrojem úmrtnosti, ale v celosvětovém měřítku tomu tak je.

Celosvětově umírá daleko více lidí na malárii a tuberkulózu a další přenosné choroby, než na nemoci známé v rozvinutých zemích, jako je rakovina, infarkt, srdeční choroby a tak dále. Důvodem pro tento rozdíl je stárnutí obyvatelstva a odstranění infekčních zdrojů předčasného úmrtí, které vytvořily podmínky pro nemoci typické pro vyšší věk. Existují ale ještě další důvody. Hlavním problémem je životní styl a způsob stravování, v jehož důsledku dochází k nárůstu srdečních chorob. Rakovina je spíše geneticky ovlivněnou záležitostí - rakovinu máme převážně zakódovány v genech, ale může také být ovlivněna životním stylem. Dalším rizikovým faktorem je i to, že ženy odkládají těhotenství a to se projevuje nárůstem rakoviny prsu. A ze všeho nejdůležitější je neustálá konzumace tabáku v různých formách, která vlastně nejvíce ohrožuje naši genetickou stavbu.

Ale chtěl bych hovořit o přenosných chorobách, neboť jsou zajímavé už proto, že když někdo takovou chorobu má, tak to ovlivňuje i vás, ne jenom ze soucitu nebo kvůli životnímu prostředí, ale proto, že i vy se můžete nakazit. Přenosné choroby se přenášejí z jednoho člověka na druhého a přenášejí se pochopitelně i přes hranice států, stejně jako se přenášejí mezi jednotlivými místy, například tady kolem tohoto stolu. S tím souvisí i další jedinečný jev současného lidského rozvoje, a to je naprostý rozklad toho, co jsme dříve nazývali geografii. V současné době každý den více než jeden milion lidí překročí letecky hranice. A to neberu v úvahu problém nucené migrace, války, uprchlíky a jiné způsoby přesunu lidí.

Tyto jednoduché statistiky jsou přehnaným příkladem globalizace ekonomik a mají samozřejmě obrovský dopad na rychlost, s jakou se šíří infekční choroby z jednoho místa na druhé. Jestliže si myslíte, že to je pouhá spekulace, uvažte epidemii AIDS, která se stala jakousi světovou pandemií, která dnes v některých částech světa představuje chronickou situaci. Během patnácti let se regionální problém stal problémem globálním. Existuje více typů viru HIV, virus samotný se velice

rychle vyvíjí a přestože současné terapeutické metody používají nějaké léky, zdaleka jsme ještě nenalezli řešení pro celý tento problém a bude nutné pokročit mnohem dál, než bude možné situaci zvrátit. Možná, že v příštím století se nám podaří nějaký lék najít, ale zda se nám někdy podaří úplně zlikvidovat tuto chorobu, to je věc, o které mám určité pochybnosti. Zmínil jsem se o tom, abych zobrazil skutečnou situaci. Před dvaceti nebo pětadvaceti lety převládal díky zavedení dobré kanalizace, antibiotik a vakcín - došlo k vyléčení dětské obrny, neštovic a dalších chorob - jistý pocit uspokojení, protože jsme si mysleli, že alespoň rozvinuté země se těchto nemocí již nemusejí obávat. Za tuto samolibost dnes těžce platíme. Slyšíme zprávy o meningitidě, o nových chorobách - nejrůznějších chorobách v Zairu, několika příkladech cholery - a mohl bych tady citovat celé stránky o nových infekcích. Některé z nich se objevují v našem vědomí, některé jako reality současné existence. Musíme se stydět za samolibost, ve které jsme si mysleli, že jsou tyto věci vyřešeny.

I ty nejdůležitější léky, které jsme objevily pro kontrolu infekcí, což jsou především antibiotika, bohužel ztrácejí svoji účinnost, protože bakterie samotné se neustále dále vyvíjejí. A to tím více, čím více jsou vystaveny selektivním tlakům silné spotřeby antibiotik, která jsou používána i v triviálních případech, a proto pak v těch vážných nezabírají. Setkáváme se stále s více a více případy, kde antibiotika již nejsou schopna situaci zvládat. Například v New Yorku, v našich nejlepších nemocnicích a zdravotnických střediscích, nám ještě umírají lidé na střevní infekce zkrátka proto, že u těchto lidí nezabírají žádná antibiotika.

Obáváme se, že stejný jev se objevuje v současné době i u stafylokokových infekcí, které vznikají v ranách po chirurgických zákrocích. Byli jsme velmi spokojeni s penicilinem a pomocí nejnovějšího antibiotika, vancomycinu, jsme těmto onemocněním dokázali odolávat. Ale nyní se opět začínají v nemocnicích po celém světě objevovat i odolné druhy stafylokoků a jakákoliv nemocnice se může dříve nebo později stát velice nebezpečným místem. Nemocnicím nebude možné se vyhnout a přes obrovské úsilí v dalším bádání jsou naše perspektivy pouze krátkodobé a pobyt v prostředí koncentrovaných virů je velice riskantní. O co tedy jde? Jde o to, že jsme s velkou samolibostí vnímali to, co máme, že jsme se přezíravě dívali na problémy jiných lidí, že jsme pouze symbolicky reagovali na zdravotní situaci lidí, kteří žili za našimi hranicemi a teď za to všechno začínáme platit. Začínáme platit za tento úzkoprsý a velice omezený pohled na problémy kolem nás.

A teď mi dovoďte, abych byl konkrétní. Chtěl bych pohovořit o té nejhmatatelnější hrozbě, a tou je chřipka. Možná, že jste nyní překvapeni. Vnímáme chřipku jen jako ošklivou rýmu a nic jiného. Pravděpodobně zde už asi není nikdo, kdo by si pamatoval pandemii chřipky z roku 1918, a tak mi dovoďte abych vám lehce připomněl, že měla katastrofální následky a že to byla největší demografická událost v západních životních statistikách 20. století. Na tuto chřipku zemřelo během jednoho roku dvě stě padesát milionů lidí, což odpovídá všem padlým za první světové války. A přece si dnes na tuto událost již nikdo nevzpomíná. Genetické mechanismy, které vytvářejí nové kmeny bakterií, jsou však neustále v činnosti.

Je zcela jasné, že stejný proces, na jehož konci byl kmen chřipky z roku 1918, se opět vrátí. Přípravy, které jsme zatím udělali, jsou žalostně nepřiměřené daným okolnostem. Došlo sice ke zlepšení podpůrné a nemocniční péče, ale přesto si nemyslím, že by míra úmrtnosti mohla být na stejné úrovni jako tenkrát, protože teď je situace jiná: rychlost přesunu lidí z jednoho místa na druhé nebo to, že na některých místech žije obrovské množství lidí ve velice neadekvátních podmínkách, to vše znamená, že dnes nejsme méně, ale naopak více ohroženi. Jinými slovy, máme před sebou společného nepřítele, nepřítele celého lidstva, a proto se mu musíme postavit společně.

O společném zájmu v této věci by nemělo být žádných pochyb a měli bychom se o ni zajímat. Máme pochopitelně Světovou zdravotnickou organizaci, která se alespoň někdy vrací zpět ze své politické arény k původní práci, k ochraně zdraví světa. V porovnání s rozsahem problému je ale jenom kapkou v moři.

A kdyby snad ani toto nestačilo, tak dovolu, abych se zmínil o další věci, která komplikuje tuto situaci. Zatímco infekční choroby představují společnou hrozbu pro přírodní druhy, někteří lidé dokonce používají infekční choroby jako zbraň. Hovořím o biologických zbraních. Pochopitelně se snažíme řešit tyto otázky diplomaticky podpisem různých smluv a i jinak, ale je potřeba si uvědomit, že všechny zákazy používat tyto zbraně jsou stále porušovány. Víme to z Iráku, protože jsme měli příležitost tyto věci zjistit jako důsledek války v Perském zálivu, když byla provedena inspekce programu vývoje antraxu a dalších biologických zbraní. Víme, že v tuctu dalších zemí se dělá to samé. Nedělám si tolik starost s nezodpovědnými státy, dělám si spíše starost s nezodpovědnými jednotlivci, kteří se takto chovají, a kteří jsou schopni se zmocnit těchto zbraní a použít je proti světovému společenství. Na tomto bojišti nám naše smlouvy příliš nepomohou a my jsme natolik zaneprázdněni nejrůznějšími jinými otázkami, že na tuto hrozbu vůbec nejsme připraveni reagovat. A přitom si myslím, že to je jedna z největších hrozeb občanské společnosti, kterou si můžeme představit. Jenom si představte situaci, kdy bude běžné řešit vzájemné střety tím, že otrávíme protivníka infekcemi, dostupnými u již nakažených lidí. Občanská společnost může být tímto úplně zničena, pokud neposílíme existující morální normy a morální zákazy, které mají jistý účinek - jenom díky nim jsme zatím nebyly svědky použití těchto zbraní v rozsahu, který je technicky možný. Dovolte tedy, abych vás všechny vyzval, abyste se zamysleli nad způsoby vyjádření našeho morálního odsouzení všech těchto věcí - stačí když musíme vynaložit tolik vědeckého a lékařského úsilí na potírání přirozených chorob - a nad způsoby rozšíření těchto norem po celém světě tak, že lidé vůbec nebudou ani uvažovat o použití těchto zbraní. A v případě, že budou, tak aby byli osamoceni, ať už se jedná o jakékoliv nedorozumění ospravedlňující jejich použití.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji vám, pane doktore Lederbergu. Nyní bych chtěl předat slovo panu Jacku Langovi. Pan Lang je prezidentem zahraničního výboru francouzského Národního shromáždění a je také bývalým francouzským ministrem kultury, ministrem vlády a ministrem národního vzdělání.

Jack Lang

Pane předsedo, dámy a pánové, drazí přátelé. Ty skutečné hrozby, o kterých hovořil pan Dr. Lederberg, nám přímo nahnaly mráz po zádech. Protože je uznávaným vědcem, doufám, že nám on i jeho kolegové pomohou najít nějaké zbraně pro boj proti těmto epidemiím. Sešli jsme se dnes, abychom hovořili na téma roku 2000. Rok 2000 je pojem, který se nás velice týká, ale musím přiznat, že je to pojem velice abstraktní. Je to pouhý jednovteřinový okamžik, nebo dokonce i méně než jednovteřinový okamžik a je to okamžik, který jsme si arbitrárně určili jako bod pro přestup z jednoho tisíciletí do druhého.

Co toto třetí tisíciletí znamená? Vzhledem k délce lidského života je velmi těžké si představit jedno století, natož jedno tisíciletí. A proto od nás Elie Wiesel a organizátoři očekávají konkrétnější přístup, takže bychom neměli přemýšlet o kratičkém okamžiku X, ale o něčem, co je vzhledem k třetímu tisíciletí daleko zajímavější, a tím je univerzalita pokroku i ústupu zpět. A myslím si, že máme možnost toho nejlepšího i toho nejhoršího. Když se podíváme zpět do minulosti, je zejména 20. století, které končí, stoletím mnoha masakrů, zázraků, destrukcí, osvobození, ale také mnoha zotročení. Do jisté míry je toto určitá vize pokroku, jak intelektuálního tak technického, kterou je třeba dále upřesnit.

Pochopili jsme, že i ta nejlepší technologie může být použita jak k dobrému účelu, tak k ničení, jak řekl francouzský nositel Nobelovy ceny Francois Jacob. Nůž může sloužit k loupání brambor nebo jablek, nebo může být vbodnut do zad našeho bližního. Prožíváme přechodné období. Italský komunistický intelektuál Antonio Gramsci hovořil o krizových obdobích, ve kterých jen obtížně umíralo to staré a to nové si jen obtížně razilo cestu. Výrok

Svatého Augustina, že bychom měli pracovat pro to, co je nejisté, mi připadá velice zajímavý. Omlouvám se za nesprávnou citaci a doufám, že neřeknu nyní něco hloupého. Svätý Agustin v zásadě řekl, že jestli pracujeme pro budoucnost a pro to, co je nejisté, jednáme moudře. Vzhledem k tomu, že vycházím z racionálního myšlení, které je pro nás charakteristické, myslím, že bychom měli tento pojem "nejistého" zúžit. Nemám žádnou odpověď, kterou bych vám mohl sdělit, ale chtěl bych - snad pro ty nejmladší - poskytnout pevnější morální a intelektuální strukturu. Myslím, že pouze takové společné morální hodnoty mohou omezit to nejisté anebo mohou způsobit, aby to nejisté bylo produktivní.

Promiňte, že se vracím k základním věcem, ale chtěl bych zmínit solidaritu a spravedlnost. Nerovnosti mezi zeměmi a uvnitř jednotlivých zemí stále vzrůstají. Miliarda lidí žije s rozpočtem jeden dolar na den. Pan Lederberg hovořil o situaci ve zdravotnictví a hovoříme-li o snaze léčit choroby jako AIDS, pak zatímco nejbohatší země mají k dispozici účinné terapie, obyvatelé v chudých zemích, které jsou více postiženy nemocí AIDS, umírají ve velkých počtech. Nebudu o tomto tématu hovořit příliš dlouze, ale mohli bychom se zmínit o hegemonii, dominanci, nadvládě jednoho národa nad druhým nebo jednoho systému nad jiným. Chtěl bych ale hovořit o jiné věci, o které včera hovořil velice dobře pan kancléř Schmidt, a sice svobodě a demokracii. Pan kancléř mě velice zaujal. Samozřejmě ho známe z jeho bývalého působení v čele vlády, známe ho jako člověka, který provedl hospodářskou transformaci. To, co řekl o nutnosti požadovat odpovědnost, mi připadá zásadní.

Státy, které podepsaly Všeobecnou deklaraci lidských práv, mají odpovědnost. A to znamená, že občané těchto zemí jsou zodpovědní za to, aby tato slova nezůstala pouze na papíře. A myslím, že jsme nyní schopni pociťovat jak okouzlení, tak zklamání, protože demokracie pokročila. Podívejte se na tuto zemi, podívejte se na zemi pana Geremeka - promiňte, že je nebudu všechny jmenovat. Tyto země se rozhodly svrhnout diktaturu. A můžeme být také spokojeni se situací v Jižní Africe. Vy, pane prezidente, jste sám výborným příkladem. A také jinde ve světě demokracie dobyla nová území. Každodenně se stavíme proti porušování lidských práv a já, když dovolíte, budu mluvit pouze o své zemi a Evropské unii. Často mě šokuje, když zjišťuji, že z lhostejnosti některá členská země jen pár kilometrů od nás připouští porušování lidských práv. Nebudu mluvit o Bosně, o ní jsme slyšeli včera. Ale Evropská unie obchoduje s Tureckem, velkou zemí se silnou vojenskou mocí, a přesto připouští ničení kurdských vesnic a pravidelné mučení. Evropská unie odvrací svůj pohled.

Také jsme slyšeli o situaci ve Východním Timoru. Doufám, že moje země v tomto směru změní své stanovisko. Indonésie je zdrojem velkých hospodářských zisků a prodej zbraní má na tom velký podíl. Není přijatelné, aby evropské země, jejichž samotnou základnou jsou lidská práva, pokračovaly v obchodování s takovými zeměmi. Nehovořme ani o vztahu k Íránu. Ačkoliv i tam v poslední době došlo k určitému pokroku, velvyslanci se do Teheránu nevrátili. Ale očekával bych výraznější gesto proti fatwě, uvalené na našeho kolegu Salmana Rushdieho. Napadá mě celá řada dalších příkladů, ale nebudu o nich hovořit. Například Rada Evropy je bezmocná nebo neaktivní v oblasti porušování lidských práv ve svých členských zemích.

A pár slov o umělcích k otázce cenzury a svobody. Není to pouze otázka cenzury. Totalitní režimy mohou používat také ekonomické nástroje. Měli jsme zde včera významného českého režiséra, a pomyslíme-li na možnosti zneužití finanční pomoci, která směřuje do kinematografie, můžeme si klást otázku, jakou vlastně svobodu má například režisér. A tím se dostávám k třetímu bodu a tím je duch, intelekt, naše vnímání, kultura, vzdělání a výzkum. Já myslím, že my všichni a zejména vy, kteří pracujete v oblasti intelektu, musíte požadovat ústřední postavení v naší společnosti, která musí stále více a více investovat do mozku a do jeho práce. To je důležitý úkol budoucnosti. Platí to o kultuře i o vědě. Nevím, zda znáte známou citaci z Nietscheho, z jeho předmluvy k Původu tragédie (The Origin of Tragedy), kde mluví o vládnoucí třídě, která vnímá uměleckou práci jako druh ozdobné dekorace.

Kultura a věda jsou vnímány jako něco, co je zcela vedlejší. Tak by to nemělo být. Myslím, že by měly zaujímat centrální postavení, a musíme vynaložit větší úsilí ve vzdělávání našeho obyvatelstva, aby bylo více odolné proti hegemonistickým režimům.

A ještě v jednom bodě musíme být aktivnější. A to je revoluce vzdělání v mnoha zemích. Ve většině zemí, a řekněme si to upřímně, byly školské soustavy vymyšleny koncem minulého století a nejsou přizpůsobeny modernímu světu. Musíme vynalézt školský systém, který by více připravoval člověka a rozvíjel jeho intelektuální schopnosti. Nejde jen o nahromadění encyklopedických znalostí, je to něco víc a v tomto směru musí být učiněn větší pokrok.

Musíme podporovat individuální soutěživost, duševní práci, myšlení a experimentování, které nahradí pouhé shromažďování teoretických vědomostí. Abych to uzavřel, to, co jsem řekl se obzvláště vztahuje k mladým lidem, protože právě mladí lidé jsou vektory nové harmonické společnosti, o které sníme. Mnozí politikové jsou odříznuti od mladých lidí ve svých zemích - například co na našem území znamená koncept Evropské unie pro mladé lidi, kteří se budou podílet na stavbě nové Evropy? A jsem přesvědčen, že každý politik by si měl neustále klást otázku, jak bude jeho rozhodnutí prospěšné lidem, kteří se za 10 - 15 let stanou dospělými? To, co jsme prožili v Paříži a co jste vy také viděli asi v televizi před několika dny - jsem trochu nevěřící Tomáš - to dojemné, krásné shromáždění milionů mladých lidí u příležitosti návštěvy papeže, to by mělo také vést politiky k tomu, aby si kladli otázku o svém vztahu k mladým lidem. Viděli jsme tam mladé lidi z celého světa, kteří svou přítomností vyjadřovali, že dávají přednost spolupráci před konflikty a duchovní společnosti před společností materiální. Myslím, že pro nás pro všechny je to velké poučení, chceme-li budovat společnost budoucnosti. Chceme-li omezit to nejisté, nebo chceme-li, aby to nejisté bylo konstruktivní, tvůrčí a plodné, věřím, že naším heslem by mělo být: globalizovat solidaritu, globalizovat svobodu, globalizovat demokracii a odpovědět na globální úrovni na potřeby spirituality. A tato země, ve které se dnes nacházíme, která porazila sílu poezí, je důkazem, že bychom tohoto cíle měli být schopni dosáhnout.

DISKUSE

Oscar Arias Sanchez

Děkuji vám pane Langu za velice inspirující slova a nyní předávám slovo panu Ivanovovi.

Vyaceslav Vsevolodovic Ivanov

Chtěl bych připojit několik poznámek k velice povzbuzujícím slovům Joshuy Lederberga. Mezi zmíněnými velice důležitými problémy bych rád zdůraznil problém nejen biologického válčení, ale všeobecně problém možnosti zneužití moderní vědy a vědecké technologie. Včera Sergej Kovaljov hovořil o potřebě určitého druhu světové vlády. Domnívám se, že jedním z důvodů potřebné světové regulace je rozvoj moderní vědy. Moderní věda by měla být nezávislá na jakékoliv vládě. Měli bychom najít způsob, jak dále rozvíjet moderní vědu, aniž by tento rozvoj byl diktován vládou. Všichni věříte, že se věci ve východní Evropě změnily. Možná, že tomu tak skutečně je, ale jsem si zcela jist, že to, co dříve platilo o ruském biologickém výzkumu, stále platí: existují některé indikace o pokračujícím zatajování, dokonce i o utajovaných městech, která stále existují v oblastech, kde probíhal před deseti až dvaceti lety biologický výzkum. Proto myslím, že by mělo dojít k radikální změně, protože jinak vstoupíme do dalšího století nejen s rizikem biologické války, ale také s rizikem zneužití vědeckých výsledků, výsledků našich mozků. V této oblasti je mnoho důležitých, ale nebezpečných objevů. Duch je ohrožen tím, že se totalitní nebo jiná vláda může pokusit o jeho kontrolu nebo ovlivňování pomocí vědecké technologie budoucnosti. Myslím si, že toto je praktická, velice důležitá a naléhavá otázka, která by neměla být diskutována pouze vědci. Problém terorismu a jednotlivých teroristů, kteří mohou vyhlásit válku společnosti, to je další

velice významná poznámka, kterou zde učinil Joshua Lederberg. Andrej Sacharov hovořil o tom, že toto je vlastně největší nebezpečí, které vyplývá z výsledků moderní nukleární technologie a výzkumu. Myslím si, že bez diskuse o těchto věcech nebude naše budoucnost bezpečná. Děkuji.

James Lovelock

Byl jsem velice osloven tím, co zde řekl Joshua Lederberg. Souhlasím se vším, co zde řekl, ale možná, že bych k tomu ještě něco rád dodal. Myslím si, že podobné problémy se objevují i u chorob chovných zvířat, jejichž důsledky jsme nedávno viděli v Evropě ve spojení s nemocí šílených krav a s přenosem těchto chorob na člověka. Já si totiž myslím, že toto není otázka, kterou by měli řešit jen lékaři a odborníci v oblasti medicíny. Je to věc, za kterou neseme odpovědnost my všichni, my všichni, kteří máme na paměti to, jakým způsobem se vypořádát s těmito chorobami. Děkuji.

Raimon Panikkar

Děkuji vám. Jsem "zbytkem" včerejší diskuse, ale myslím, že se mohu připojit i k té dnešní. Mám takovou interkulturní poznámku, která tu trochu chyběla v diskusi o globalizaci. Indický vědec se vychloubal před skupinou rolníků a řekl jim: "Poslali jsme člověka na Měsíc." Na to mu jeden rolník odpověděl: "Ale pane, vždyť vy nevíte koho jste tam poslali." Co je člověk? Víme opravdu, co je člověk? Z koloniálních dob jsme stále zvyklí hovořit za všechny kultury, za celé lidstvo a za celé dějiny. Kdybych chtěl nazvat svého přítele Cornela Westa Nigerem, cítil by se uražen - i když existuje země, která se jmenuje Nigérie. Svět, který je mechanistický a který vzývá lineární časoprostorový pokrok, si nevytvoří potřebnou antropologickou základnu. Zasazoval bych se za více pokory, převážně u intelektuálů. Mají nejlepší úmysly, stejně jako kolonizátoři měli nejlepší úmysly. Nejsme všichni vykořisťovatelé. Chtěli vytvořit jednu civilizaci, jeden svět - měli ty nejlepší úmysly... Představte si na chvíli, že bychom místo termínu "lidé na cestě k rozvoji" použili termínu "lidé na cestě k osvětlení". Celé panorama se změní. Toto je delikátní otázka. Velice souhlasím s tím, že dnes potřebujeme fungující etickou deklaraci, pod kterou by se mohli všichni podepsat, ale neměli bychom si činit nároky na určení času, místa... Všichni, i Sokrates i Tomáš Akvinský i papež, až donedávna souhlasili s myšlenkou otroctví a dokonce se ho snažili zdůvodňovat pomocí bible. Časy se mění. Ačkoliv máme nyní zde dobré úmysly, vědecky řečeno usilujeme o přijetí deklarace lidských odpovědností v současném světě, měli bychom mluvit konkrétně a ne příliš široce. A poslední bod. Diskutovali jsme včera se Šimonem Perésem, který tu dnes není. Byla to velmi závažná diskuse a ačkoliv jsem zcela pro lidská práva a lidskou odpovědnost, nedovolila mi má interkulturní opatrnost s ním souhlasit. Řekli jsme, že technokracie a technologie nepotřebují hranice. Technokracie a technologie nepotřebují ani většinu. Cítím jistou neslučitelnost mezi demokracií a technokracií. Technokracie se nebude řídit tím, co lidé chtějí nebo nechťejí. Rádi si myslíme, že víme, co je pro lidi dobré, a že lidé jednoduše poslechnou. Čili toto je jakési varování, které bychom měli mít na mysli v dalším tisíciletí. Prezident Havel hovořil o jakési změně civilizací. Tato změna civilizace by neměla být kosmetická. Děkuji vám.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji vám, pane Panikkare. Pan Sato.

Seizaburo Sato

Děkuji vám, pane předsedo. Respektuji význam myšlenek a regionů a uznávám význam všeho, co tu bylo řečeno, ale mám jisté výhrady k myšlence demokracie, rovnosti a lidských

práv. Ne proto, že bych neměl rád demokracii - věřím, že demokracie je nejlepší formou vlády, ale měli bychom být opatrní. Demokracie nezaručuje dobrou vládu. Slavný britský spisovatel Bernard Shaw kdysi řekl, že demokratizace znamená přechod z politického systému, kde vůdci jsou vybíráni korumpovanou menšinou, k systému, kdy vůdci jsou vybíráni hloupou většinou. A to je velice cynická poznámka o demokracii. Ale je v tom část pravdy, a navíc demokracie má své vlastní státní hranice. Skutečně si myslím, že lidé, kteří žijí v chudých zemích, by měli mít příležitost těšit se z vyššího životního standardu, a aby se to mohlo stát, bude zapotřebí, aby lidé z bohatých zemí, jakou je i Japonsko, odkud pocházím já, vyvinuli větší úsilí na pomoc rozvoji takovýchto zemí. Ale v demokratických zemích nejsou téměř bez výjimky výdaje vlády na zahraniční pomoc příliš populární, a to hlavně tehdy, když je státní rozpočet v deficitu. To ukazuje také na omezení demokratické vlády. Druhý bod se týká lidských práv. Včera tady někdo poukázal na to, že je hodně hypokratických přístupů k lidským právům, například že se jinak přistupuje k zneužívání lidských práv v Číně nebo v Saudské Arábii, než v Barmě nebo v Indonésii, protože mnoho politiků nemá dostatek odvahy. Mnoho nedemokratických zemí bylo v 19. a 20. století kolonizováno západními mocnostmi, a proto se lidé z těchto zemí chovají odmítavě, když jim západní politici kážou o důležitosti lidských práv. Já osobně věřím, že lidská práva jsou důležitá, ale chápu jejich pocity, chápu jejich reakce, když jim kážou lidé ze Západu o lidských právech. Lidé z Východu se budou ptát: "Co jste dělali nám, když jste nás kolonizovali?"

José Ramos-Horta

Před rokem jsem byl v Japonsku a jeden člen japonského parlamentu argumentoval podobně jako teď pan Sato. Řekl, že v asijských kulturách, kdykoliv dojde k nějakým sporům, dávají účastníci tohoto sporu vždy přednost dialogu před konfrontací. Ať už se jedná o spory mezi podniky a dělníky nebo vládou a lidem. Ale já jsem se ho zeptal: A jakým způsobem pak můžete vysvětlit, že v Kianglingu nebo v ulicích v Ranguně ani v ulicích Bangkoku nedošlo k žádnému dialogu? Asi je velice hezké, když asijské vlády stále přednášejí zbytku světa o tom, jak se jim daří budovat konsensus, ale když se potom jedná o jejich vlastní lidi, tak na něj často zapomínají. Podívejme se na ty miliony lidí, kteří trpí v Barmě, na Filipínách, v Číně, v Thajsku, kteří bojovali za základní lidská práva, základní svobody a za právní stát. Chtěl bych se ještě zmínit o dalším bodu, o kterém hovořil včera pan profesor Polanyi, a to je, jestli by při diskusích o lidských právech mělo dojít k veřejné konfrontaci nebo k určitému konstruktivnímu zaangažování. Já si myslím, že jsou to věci, které mohou jít ruku v ruce. V některých zemích může toto probíhat formou dialogu, dokonce v takové zemi, jako je třeba Indonésie, budu já první, kdo bude argumentovat ve prospěch totálních sankcí. Protože stále ještě existuje řada věcí, které je možné řešit i v Indonésii dialogem. Myslím si, že dialog je možno používat.

V minulosti jsem kritizoval mého přítele Garetha Evanse, protože v té době jsem si myslel, že je to člověk, který pro Indonésii a pro nás nic neudělá. A vlastně to byl jeden kanadský diplomat, kdo mi jednou v Ósace řekl, že australská ambasáda byla v Jakartě tou nejaktivnější ve vysílání soukromých demarší, a od té doby jsem na něho změnil názor. A veřejnost často, vlastně nikdy neví, jestli vláda vysílá nějaké takové privátní demarše nebo ne. Veřejnost však musejí do jisté míry vědět, jak jejich vláda stojí za hodnotami, které jsou pro veřejnost nejdůležitější. Toto jsou dilemata, která musí vlády řešit. To znamená dělat na jedné straně to, co od vás chtějí vaši voliči, a na druhé straně se zdvořile ale velice pevně angažovat v boji proti zemím, které porušují lidská práva. Děkuji.

Cornelius Castoriadis

Děkuji, pane předsedo. Mám tři poznámky k tomu, co zde bylo řečeno. Ta první je podle

mého názoru nejnaléhavější a je velice zásadní také pro tuto konferenci. Existuje totiž obrovský deficit při rozlišování mezi slovy a činy, mezi rétorikou a fakty. Hypokracie neboli neupřímnost je v pragmatické politice, v tak zvané "réalpolitik" - jak říkají Němci - naprosto všudypřítomná a nikdo by v tomto smyslu neměl přednášet nějaké lekce. Jediný malý rozdíl je - a na tom budu trvat v mé třetí poznámce - mezi vnitřní a vnější politikou. Ve vnitřní politice je pro americkou vládu nebo pro francouzskou vládu, pro britskou vládu - v případě, že se nejedná o Irsko, Severní Irsko a tak podobně - velice obtížné, aby byli stejně hypokritičtí, jako jsou ve vnější politice, protože zde existuje jeden jednoduchý důvod. V těchto zemích se totiž po mnoho set let rozvíjely instituce, které byly výsledkem zápasu trvajících po staletí a které kontrolují rozhodnutí mocných. A toto na poli mezinárodní politiky neplatí. Jinými slovy neupřímné divadlo velkých mocností, které křičí, když se nevýznamně poruší lidská práva, a jsou zticha, když nad velkými zeměmi, jako je Čína nebo Indonésie, kde podepisují miliónové a miliardové kontrakty, visí velký otazník. Jestliže tady nemáme vypadat jako nějakí chudáčkové intelektuálové, musíme vzít v úvahu to, čemu říkám pravdivá anatomie politické společnosti, a rozlišovat mezi diskusí a činy.

Nyní mé zbývající dvě poznámky. První souvisí s Johnem Silberem a vrátil bych se v ní ke včerejší diskusi o smyslu života mezi panem prezidentem Havlem a panem profesorem Caprou. To, co Václav Havel řekl a proti čemu profesor Capra podle mne správně vznesl námitky, je, že by v celé lidské historii musel být obsažen smysl, který nás řídí jak lidskou historií, tak i vesmírem. Jako kosmolog amatér nemůžu zajisté sdílet tento názor. K Velkému třesku došlo asi před 15 miliardami let a asi za 100 miliard let dojde k podobnému rozhodnému momentu. Domnívám se, že je vskutku antropocentrické hovořit o úmyslech vesmíru, pokud samozřejmě nejsme lidé religiózní a pokud nevěříme, že existuje nějaký skrytý smysl. Tento skrytý smysl však nemůže chabá lidská mysl objevit. Proto se musí schovávat za tajemstvím zjevení a - doufám, že pan kardinál Lustiger mi dá za pravdu - konec světa je v tomto ohledu tajemstvím prozřetelnosti. Toto bylo zmíněno před pěti lety v jiné diskusi, která se týkala přítomnosti nebo nepřítomnosti Boha v Osvětlení. Toto by ale nemělo být zaměňováno s upouštěním od smyslu. Smysl není to samé jako transcendentální, transcendentní nebo metafyzický smysl, který vládne celému vesmíru a lidské historii. Smysl je lidský přívlastek, je to věc, bez které nejsme schopni žít. Žijeme tak, že si dáváme cíle a účely. Ti největší z nás a z našich předků se pokoušeli klást si takové smysly, které přesahovaly jejich krátké životy a týkaly se budoucích generací, budoucnosti této planety. Planety, kterou jsme nezdělali, nikdo nám ji nedaroval, ale na které jsme našli sami sebe a kterou tak šťastně ničíme. Tyto smysly stojí za to, aby se o nich diskutovalo, a my o nich musíme diskutovat.

Moje třetí poznámka se vrací k první diskusi o Východu a Západu, morálce a politice. I když hledáme východní a západní filozofie, východní a západní víry, neměli bychom se omezit pouze na Západ a Východ. Podíváme-li se na africkou moudrost, tradiční africkou moudrost a její překrásné přísloví "Když umře starý člověk, je to jako když shoří knihovna", nebo podíváme-li se na moudrost amerických Indiánů ze Severní i z Jižní Ameriky, nalezneme v každé kultuře morální zasvěcení o nejvyšších smyslech lidského života a nejvyšších pravidlech. V některých případech náboženství obsahuje pravidla transcendentní povahy, jiné se opírá o lidovou moudrost bez transcendentního zdroje. Rozdíl od Západu je nepatrný, ale velice důležitý. Ve všech těchto případech tyto náboženské a etické zásady nikdy nezabránilly bídě, otroctví, vykořisťování a tak dále. Je zde jediný případ změny, je to případ Západu. Západ se pokusil obsáhnout některé principy ve světských pravidlech a takový význam mají deklarace lidských práv, ústavy. Je to zatím jen v půli cesty z důvodů, které vysvětlím zítra. Ale ten rozdíl existuje a je jím krok od morálky k politice.

Politika neznamená, jak pan Perés včera řekl, pouze boj o moc. Tento boj je samozřejmě záležitostí politiků, kteří se starají pouze o to, aby převzali moc a jsou schopni za tímto

účelem použít i demagogie. Ale politika, slovo které vytvořili Řekové a které bylo znovu zavedeno v americké a francouzské revoluci a v hnutích 19. století, je o spravedlivých a řádných institucích společnosti. Nejedná se o sběr hlasů podplácením či televizními kampaněmi. Takováto politika je dnešnímu světu na míle vzdálena. A v tom spočívá konec Západu. Pro tento důvod nemůže již Západ prohlašovat sám sebe za příklad vzorného lidstva. Může nanejvýš tvrdit, že se pokusil vytvořit rámec norem z toho, na čem se dohodli lidé všech zemí, všech náboženství a všech věr a co je jinými kolegy zmiňováno jako zlaté pravidlo. Toto je ten základní rozdíl. Myslím si, že hlavním problémem dneška je nasměrovat Západ opět tímto směrem a pomoci zbytku světa začít uskutečňovat tyto normy bez ohledu na to, zda souhlasíme či nesouhlasíme s jejich transcendentním původem. Děkuji.

Oscar Arias Sanchez

Nyní bych chtěl dát slovo panu Garethu Evansovi. Pan Evans je bývalý ministr zahraničních věcí Austrálie a zároveň je velice známý pro úlohu, kterou sehrál při přípravě mírového plánu OSN pro Kambodžu a také při zakládání APECu, fóra pro Asijsko-pacifickou ekonomickou spolupráci.

Gareth Evans

Děkuji Vám, pane předsedo. Hovoříme-li o míru, bezpečnosti a ochraně proti politickému násilí, pak jsme v tomto století měli hodně optimistů. Na začátku století po letech relativního míru a nebyvalého ekonomického rozvoje převládal optimismus, ale už jsme na tomto fóru mnohokrát slyšeli, že 20. století nakonec bylo to nejošklivější a nejničivější století v celé historii. Ozbrojené konflikty si vyžádaly životy více než sto miliónů lidí a politické násilí znamenalo dalších sto osmdesát miliónů mrtvých. S koncem studené války opět vzrostla naděje, že šílenství předchozích let již skončilo a že si můžeme přestat dělat obavy z nukleárního holokaustu, věřili jsme, že nastane nová éra spolupráce mezi velkými mocnostmi v Radě bezpečnosti a že OSN bude nejenom hlasem, ale i silou usilující o světový mír. Po pádu Berlínské zdi však došlo k zabití dalších čtyř miliónů lidí v různých ozbrojených konfliktech po celém světě a v současné době se nachází na celém světě více než třicet miliónů uprchlíků. Prvotní úspěchy znovuzrozené Organizace spojených národů v boji proti Iráku a Kambodži byly rychle následovány demoralizačními neúspěchy v Bosně, Somálsku a Rwandě. Pokud nedojde k dalšímu porušení mezinárodního práva a pokud nedojde k něčemu podobnému, jako bylo napadení Kuvajtu Irákem, bude snad možné znovu mobilizovat mezinárodní společenství. Ale bude-li se jednat o konflikty ne vně, ale uvnitř jednotlivých států - které jsou nejčastější příčinou smrti a ničení na konci tisíciletí - pak mezinárodní společenství svůj zrak odvrátí. Za to neviním vedení OSN. OSN nemůže jednat, pokud si to její členské státy nepřejí. Co tedy v mezinárodním společenství můžeme učinit, abychom se zbavili zvyků minulých tisíciletí, abychom se jednou provždy vymanili z těchto stále se opakujících smrtelných konfliktů a abychom získali aspoň nějakou sílu pro společné mírové úsilí? Já sám mám zkušenosti z osmiletého působení jako australský ministr zahraničí, kdy jsem se různě úspěšně pokoušel budovat mezinárodní koalice, které by uvedly věci do pohybu v asijsko-pacifickém regionu i v širším globálním měřítku. Různě úspěšně říkám proto, že jsme měli samozřejmě i mnoho neúspěchů. Byl jsem velice potěšen velkorysým popisem našeho jenom trochu méně než nemožného zklamání v Indonésii, který jsme zde slyšeli od muže, jež mne nazýval největším světovým hypokratem v oblasti lidských práv. Byl jsem velice poctěn, ale hovořil jsem o budování koalicí velice opatrně, neboť země tak malá jako Austrálie, která má pouze osmnáct miliónů obyvatel, prostě nemá dostatečnou ekonomickou nebo vojenskou sílu, aby to dokázala sama a aby byla brána vážně jako ostatní malí a středně velcí kolegové v okolí. Naše jediná moc je v přesvědčování, v tvůrčím přístupu, v efektivní argumentaci a organizaci. Něktěrymi z těch větších věcí, které jsme se pokusili uskutečnit,

byly například nastolení míru v Kambodži, budování nové regionální ekonomické a bezpečnostní architektury pro asijsko-pacifický region, dále jednání s Francií, záležitosti ohledně využití Antarktidy, uzavření úmluvy o chemických zbraních, vylepšení smlouvy o zákazu jaderných zkoušek a také například snaha o uskutečnění základních změn ve struktuře a fungování Spojených národů, hlavně jejich mírotvorných funkcí.

A co jsem se naučil z veškerého tohoto úsilí je, že pokud se má něco stát, pokud se má mezinárodní společenství mobilizovat ve prospěch určitého úkolu, pokud má dojít ke změně k lepšímu, tak to bude jenom v důsledku harmonického spojení na třech úrovních: za prvé na úrovni myšlenek, za druhé na úrovni strategií a za třetí na úrovni realizace. Co se týká úrovně myšlenek, pak mám na mysli konsensus mezi těmi, kdo činí rozhodnutí, a těmi, kdo je ovlivňují. Mám na mysli základní principy a shodu o tom "co" a "proč". Na úrovni strategií mám na mysli dobře promyšlené praktické návrhy smluv nebo strukturální reformy či mírového plánu. Co se týká úrovně realizace, tam mám na mysli konkrétní aktivity, pomocí kterých chceme dosáhnout výsledků. Někdy se toho dosahuje jednoduše staromódním diplomatickým přesvědčováním ze strany ministrů a úředníků, ale velice často i za pomoci různých druhořadých nevládních organizací, které pracují mimo své vlády a veřejnost. Samozřejmě, neříkám tu nic originálního, ale někdy je zapotřebí zdůraznit i tak samozřejmé věci. Jako praktikující politik si myslím, že je potřeba, abych tady zdůraznil, že myšlenky jsou důležité. Tato skupina a podobné skupiny jako tato možná nedokážou přidat příliš velkou hodnotu, když jde o vytváření podrobných strategií anebo o jejich realizaci, ale každopádně bychom měli dokázat generovat podporu pro myšlenky, takové myšlenky, které ze světa vytvoří bezpečnější a lepší místo. Praktikující politici ve většině zemí mají prý nové myšlenky rádi asi tak, jako psi kočky. Ale můj názor je takový, že myšlenky jsou dnes právě tak mocnými motivátory a stimulanty akce, včetně politické a diplomatické, jako kdykoliv v minulosti. Bez velkých myšlenek se bezcílně potácíme, ztrácíme se na cestě a někdy velice obtížně hledáme společnou terminologii na mezinárodních setkáních, neumíme přesvědčit vlastní veřejnost a upadáme do neplodnosti. Dovolte tedy, abych v tom krátkém čase, který mám k dispozici, navrhl některé myšlenky, které, domnívám se, jsou důležité, máme-li se vymanit z tohoto opakujícího se cyklu konfliktů. Nejdříve ze všeho je to idea společenství. My všichni slovo společenství používáme velice často, když hovoříme o mezinárodním společenství, regionálním společenství, ale měli bychom to také myslet upřímně. Tady nejde jenom o nějakou sentimentální záležitost - samotné tvrzení, že jsme všichni bratři a sestry, konflikt nevyřeší. Koneckonců rodinné spory bývají ty nejošklivější. Ale spíše se jedná o to lépe pochopit, nejenom v americkém Kongresu, že to, co se děje někde jinde, může mít dopad velice daleko, ať se jedná o pandemii, o kterých jsme tady slyšeli od Joshuy Lederberga, nebo ať se jedná o zkrachovalý stát ve střední Africe nebo střední Asii, který by se mohl stát útlukem mezinárodních teroristů nebo zločinců, ať už se jedná o fakt, že drogy pěstované v Barmě zabíjejí lidi v Evropě, severní Americe i v Austrálii. Ve věku Internetu, masového cestování, globalizovaného obchodu a šířící se univerzalizace angličtiny je daleko snazší než kdykoliv dříve v lidské historii dodat obsah myšlenky jediného lidského společenství, které existuje nehledě na kulturní a etnické národní hranice. Já se domnívám, že úkolem pro tvůrce mezinárodního veřejného mínění je dopravit tuto ideu domů při jakékoliv možné příležitosti. Samozřejmě nevyřeší se tím konflikty, ale může se k tomuto řešení přispět.

Myšlenka společenství musí být doplněna novým způsobem myšlení o mezinárodní bezpečnosti. Mohli bychom to nazvat kooperativní bezpečností. Existují vlastně tři uznávané způsoby, jakými se uvažuje o bezpečnosti. Prvním je kolektivní bezpečnost, což je v podstatě vojenská myšlenka, že skupina států by se měla vzdát násilí mezi sebou a vzájemně si pomoci, je-li jeden z nich napaden. Druhým způsobem je teorie společné bezpečnosti, převážně obhajovaná Olofem Palmem, v níž se jedná o to, že se bezpečnosti dosahuje společně s ostatními, nikoliv proti nim. Posledně tu je novější teorie komplexní bezpečnosti,

kteřá vychází z toho, že bezpečnost má více rozměrů a vyžaduje věnovat větší pozornost nejen politickým a diplomatickým sporům, ale i takovým faktorům, jako jsou ekonomická zaostalost a porušování lidských práv.

Já se domnívám, že teorie kooperativní bezpečnosti zachycuje podstatu všech těchto tří možná známějších koncepcí, zdůrazňuje proces vzájemných konzultací, ujišťování, transparentnosti a prevence. Samozřejmě se mohou stále objevovat hlasy podporující reálpolitiku, například při zachování mocenské rovnováhy ve východní Asii, ale výsledky kooperativního přístupu při řešení ekonomických, ekologických a dalších citlivých problémů jsou plodnější a trvalejší než konfrontační postupy.

Třetí důležitou věcí je myšlenka všeobecných a nedělitelných lidských práv - ne pouze jen tak nějakých práv, ale lidských práv, která jsou kulturně neselektivní při svém uplatňování a která zahrnují ekonomická, sociální a kulturní práva, kromě těch známějších politických a občanských práv, kterými se tolik ohánějí lidé v západní části světa. V naší části světa probíhá v současné době debata o tom, jakým způsobem tato práva zapadají k těm tak zvaným asijským hodnotám. Velice dobrou odpověď na to dal vicepremiér Malajsie, pan Ibrahim, který ve svém nedávno proneseném projevu řekl: "Pokud my v Asii chceme hovořit věrohodně o asijských hodnotách, musíme být připraveni také bránit ty dary, které jsou univerzální a patří všemu lidstvu. Je hanba citovat asijské hodnoty jako omluvu autokratických praktik a odpírání základních práv a svobod."

My na Západě také musíme chápat, že asijským a africkým uším není příjemné slyšet nic než propagaci politických a občanských práv bez kladení stejného důrazu na práva ekonomická a sociální. Tento zvyk hovořit o politických a občanských právech jako o jediných relativních právech je zvyk, ke kterému se velice často a příliš snadno uchylují západní politici. Co se týká propagování ctností demokracie, tam si myslím, že není žádné nedorozumění. Důležité ovšem je propagovat demokracii způsobem, který zdůrazňuje, že demokracie spočívá ve volbě vlády a že se jedná o jakousi podmnožinu všeobecných a nedělitelných lidských práv, odrážejících důstojnost jednotlivce. Nejedná se o dar Západu jakési morálně zaostalé skupině. Čtvrtou myšlenkou, kterou je potřeba zdůraznit, je myšlenka týkající se legitimní intervence: to znamená, že některé tak zvané vnitřní záležitosti jsou legitimními záležitostmi všech. Nemělo by být nic posvátného na národních hranicích tam, kde jsou ohrožována lidská práva a bezpečnost lidí. Například bílí Jihoafričané toto velice těžko přijímali, když se bojovalo proti apartheidu. Ale stejná myšlenka se stala méně přijatelnou tam, kde různé formy rasismu jsou méně otevřené. Navzdory tomu, že Charta OSN hovoří o nedotknutelnosti národní svrchovanosti, domnívám se, že další odkazy v Chartě na bezpečnost je možné rozšířit o lidskou bezpečnost, která by mohla být ohrožena velkým interním konfliktem. Samozřejmě Charta OSN má povinnost bránit lidská práva, a proto také ospravedlňuje vlastní intervenci tam, kde se jedná o základní právo všech, to znamená právo na život. Je důležité zdůraznit, že se jedná o skupinová práva, ale týká se to i nároků na sebeurčení ze strany etnických, náboženských a jiných skupin. Tyto nároky je možné charakterizovat jako nároky na uznání nebo na ochranu skupinových práv spíše než jako něco, co ohrožuje svrchovanost státu. Poslední myšlenka, o které bych se chtěl zmínit a která je možná nejzajímavější ze všech, je idea prevence. Je pro ni nyní třeba vytvořit mezinárodní konsensus. Jak často ve svých každodenních životech hovoříme o tom, že prevence je důležitější než léčba? A jak často na to přitom na poli veřejných a mezinárodních záležitostí zapomínáme? Jak často platíme obrovské částky peněz za politické katastrofy, kterým jsme mohli daleko levněji zabránit? Například, když se preventivní diplomacii nepodařilo zabránit invazi do Kuvajtu - a to hovořím pouze o finančních ztrátách a ne ztrátách na životech - zaplatili spojenci částku 70 miliard amerických dolarů, což je asi desetkrát více než je potřeba vyčlenit na práci celého OSN a přidružených programů na jeden rok. Bylo to 175krát více, než kolik v tomto roce potřebovala OSN pro práci svých mírových sborů. Bylo to 7000krát tolik, kolik OSN utratila

na preventivní diplomacii. Úspěšná prevence předpokládá iniciativy v mnoha různých směrech. Znamená to potřebu být lépe připraveni na řešení hrozících krizí tím, že posílíme preventivní diplomacii prostřednictvím nejrůznějších organizací celého světa. Znamená to také zabývat se tím, co vedlo k vytvoření daného konfliktu, a omezit jeho příčiny důrazem na mírotvorné úsilí. Znamená to také potřebu diskutovat nejenom o omezení nukleárních zbraní, ale o jejich úplném a přímém odstranění. Prevence především znamená vychovávání nových generací, nové generace vůdčích osobností, kterým je potřeba zdůrazňovat dopady a hrůzy smrtelných konfliktů a způsoby jejich prevence. Každý z nás máme v tomto výchovném procesu svou vlastní zodpovědnost - doufám, že nejenom se společným úsilím, ale také se společnou bankou trvalých a přenosných myšlenek. Děkuji.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji, pane Evansi. Nyní dovolu, abych vyzval pana biskupa Belo. Pan biskup Belo je společně s Josém Ramosem-Hortou nositelem Nobelovy ceny za mír z minulého roku za svou práci v oblasti spravedlivého a mírového řešení konfliktu ve Východním Timoru. Bude hovořit italsky.

Carlos Felipe Ximenes Belo

Pane předsedo, ctihodní hosté, dámy a pánové, protože je má angličtina špatná, budu přednášet v italštině.

V celé historii se člověk snaží nalézt odpovědi na otázky, kterým lidstvo čelí. Těmito otázkami mám na mysli takové situace a takové události, které mají vliv na kulturní trendy. V současnosti čelíme nevidaným krizím. Naše generace nejenže prožívá konec tisíciletí, ale hroučí se kolem ní i celý svět. Naše generace ztrácí základy hodnot, na kterých jsme stavěli. Není to pouze ta či ona hodnota, jak tomu bylo u důležitých historických událostí. Dnes jsou v krizi hodnoty jako takové a někdy je jejich existence úplně popírána. Hans Jonas říká toto: "Jsem zděšen, když pomyslím na situaci kolem nás. V dnešní době máme obrovskou moc - ale zdá se, že všechny hodnoty ztratily význam. Ve vědě dosáhla lidská kapacita svého vrcholu, ale pouze ve vědě. Relativismus je všude kolem nás, neexistují žádné hodnoty s dobrým základem, žádné hodnoty dostatečně silné, aby byly stálé. Toto je ve skutečnosti odklon od smyslu bytí."

Všiml jsem si, že dochází k upřednostňování subjektivismu. Ten se pak promítá do všech cest našeho života, i mezinárodního. Ale v tomto kontextu, v rámci této krize, vyvstávají tři skutečnosti, tři výzvy, kterým musíme čelit. První výzva je ekonomického charakteru. Vyplývá z nevyrovnaného rozvoje mezi Severem a Jihem, jako důsledek naplňování cílů nestejnými rychlostmi. Na jedné straně vidíme, že se rozvíjí bohatý svět ve srovnání se světem chudoby a bídy. Současně je ničena příroda, lidské zdroje nejsou pouze využívány, ale také zneužívány, a to vše negativně ovlivňuje životní prostředí. V sázce je maximální zisk dosažený s minimálními náklady a tyto dva parametry jsou využívány jako základ pro další budování neokapitalistického systému, který z nich odvozuje své chování. Druhý problém je problémem ekologickým a třetí souvisí s otázkou informací a informačních technologií. Dnes je velice snadné předávat si myšlenky a informace. Všichni víme, že vědět znamená moc, ale tyto informace jsou často kontrolovány ekonomickými a politickými mocnostmi - a informace budou vždy podporovat kapitalizaci dat, která přehodnotí neokapitalismus, ale se stejnými chybami a stejnou strukturou. Je třeba přejít od analytického problému k otázkám skutečně etickým. Je proto důležité soustředit se na otázky etické a antropologické. Dnešní svědomí musí stavět na takových hodnotách, které nebudou změněny či eliminovány. Je důležité identifikovat a definovat všechny problémy, abychom mohly začít hledat správnou terapii. Je také důležité respektovat nestejně situace a očekávání lidí žijících v různých částech světa - to vše ve jménu rovnosti.

Toto také základem teorie zespolečenšťování Emanuela Mouniera. V sázce je potřeba sjednotit pól jednotlivce a pól společenství. Jednotlivec nesmí myslet pouze sám na sebe; každý jednotlivec by měl zůstat otevřeným, měl by sledovat určitý účel v budoucnosti a měl by zároveň být schopen přijmout všechny hodnoty, které jsou pro společenství důležité. Společenství by mělo být něčím hmatatelným. Mělo by to být různorodé společenství, v kterém lidé mohou žít navzájem vedle sebe a kde každý pracuje ve prospěch všech. To přispěje k rozdělování statků podle zásluh a potřeb jednotlivců.

Vím, že mám málo času, a proto bych se rád zaměřil na některé duchovní hodnoty a naděje, o které zde dnes diskutujeme. Všechna náboženství by měla dohlédnout na budování solidarity ve světě, která povede k zajištění světového míru. Náboženství by v současnosti mělo vycházet z některých základních principů, o kterých hovoříme. Jde o deset úkolů, které bychom mohli shrnout takto: především jde o lásku k Bohu, která je zárukou autenticity a stability lásky k našim sousedům. Je zapotřebí, aby se náboženství stala faktorem jednoty a nositeli míru ve světě. Všechny omyly, všechny chyby minulosti by neměly být spatřovány jako chyby spáchané představiteli náboženství nebo věřícími lidmi, ale jako chyby spáchané lidmi, kteří úplně nepochopili základy svého náboženství. Náboženství nás může obohatit, ale může být také zneužito. Je důležité, aby člověk měl svůj smysl života a žádné vědecké bádání ho nemůže vygenerovat.

Náboženské smýšlení je velice aktuální, velice naléhavé, zvláště dnes, kdy otázka, jak bychom měli žít, nás vede k jiné otázce: Proč žijeme? Člověk je svým charakterem nepokojný a často touží po něčem jiném, odlišném. Bůh je přítomnost, něco, od čeho se člověk nemůže odcizit, něco co podporuje naši existenci, a něco zavazujícího. Různé víry, které doprovázejí církev do třetího tisíciletí, mohou sehrát v dnešním světě důležitou úlohu, ve světě, který je charakteristický materialismem a sobectvím. Na základě různých kultur, které jsou poznamenány individualismem, narcismem a jinými charakteristikami, náboženství musí pomoci podporovat pocit otevřenosti a současně zaručit sebedůvěru pro každého z nás. Ale musíme pochopit transcendentalismus Boha. Je Bůh v rámci Abrahamovy víry - ať judaismu, křesťanství, islámu - jediným Stvořitelem, jediným Stvořitelem jedinečného lidstva? Náš návrat k transcendentalismu by měl respektovat důstojnost všech ostatních lidí.

A závěrem bych rád řekl, že smíření, spolupráce a nové trpělivé ovlivňování veřejného mínění pomocí dialogu musí být nadále prosazováno. Je zapotřebí mobilizovat svědomí všech, je zapotřebí změnit lidstvo, a to proto, abychom mohli čelit nejenom jadernému nebezpečí, ale abychom mohli prosadit lidské hodnoty, které zajišťují bytí člověka. Jsme na křižovatce dějin. Být či nebýt? Nabízí se nebezpečné dilema: musíme zemřít a přece potřebujeme být víc. Budeme-li víc, zbavíme se útlaku. Otázkou je, zda se nám podaří být něco více, nebo jestli nebudeme vůbec. Jinými slovy, je zapotřebí dostat se od tohoto kúlu smrti, je zapotřebí využít operativní kapacity pro zajištění dalšího rozvoje. Být víc než jsme dnes, nebo nebýt vůbec. Pocity úzkosti, úzkosti ze smrti, vytvářejí například kulturu smrti, která vyvolává zničení autentické kultury; nicotná kultura vytváří myšlenku prázdnoty. V Mojžíšovi se píše: "Svolávám Nebe a Zem, aby proti tobě svědčily, a dávám ti na výběr život a smrt." Na člověku je, aby se rozhodl, co pro něj bude nejlepší. Nejen pro něj, ale i pro jeho potomky. Jsou určitá práva, která se ještě nezrodila, ale která jsou životně nezbytná. Člověk je vyzýván k tomu, aby se probudil, aby se zbavil anestezie současných ne-hodnot a aby povstal do své velikosti. Má velkou zodpovědnost před Bohem a před historií. Jeho svědomí je napojeno na kolektivní svědomí. Naděje je duší historie a také odpovědností.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji Vám, biskupe. Jak jistě víte, Leila Shahidová tu dnes dopoledne není, a proto posledním řečníkem tohoto panelu je profesor John Polanyi. Profesor Polanyi je laureát Nobelovy ceny za chemii za rok 1986 a v současné době je profesorem chemie na Torontské

univerzitě.

John Polanyi

Děkuji Vám, pane předsedo. Chtěl bych také poděkovat organizátorům této konference za to, že mne pozvali na toto mimořádné setkání. Jsem tady tak trochu cizí, neboť jsem vědec, jenž má v laboratoři velký počet mladých lidí, kteří čekají, až skončím tuto dovolenou a vrátím se do práce. Velice pečlivě jsem naslouchal oběma předcházejícím řečníkům a oba na mě udělali veliký dojem. Gareth Evans hovořil o potřebě a o síle myšlenek a přednesl jich také velice zajímavou škálu. Biskup Belo potom hovořil o hodnotách, a to velice výmluvně. Já budu hovořit nikoliv o obsahu vědy, ale spíš se pokusím přednést její definici. Navážu na to, co tu již bylo řečeno, že věda je v určitém smyslu ztělesněním myšlenek, ale také ztělesněním hodnot. Dovolte tedy, abych začal tím, odkud vlastně věda přišla. Domnívám se, že je velice důležité, abychom my vědci hovořili o tom, co věda je a odkud pochází. Nedorozumění o povaze vědy velice často vedou ke katastrofickým důsledkům. Odkud vlastně věda pochází? Pochází z osvobození intelektu, ke kterému došlo před pěti stoletími a jehož plody vidíme všude kolem v nádherných obrazech a budovách. Je zřejmé, že Stvořitel nám dal svobodnou vůli a očekává, že budeme používat svůj intelekt na její podporu. Tak se ze zakázaného ovoce stává jistá touha, která se prokazuje právě v umění, ale také podle mého názoru v největším umění ze všech, ve vědě: věda je umění, které se zabývá tvary, umění, které si vybavíme při vzpomínce na Tycha de Brahe a Johanna Keplera, kteří pracovali tady nedaleko. Kepler přemýšlel o tvaru oběhu planet a když ho objevil, byl to skutečně úžasný moment. Je to právě tvar tady těch oken nahoře, kde se architekt rozhodl použít eliptického zakřivení. Otázkou tedy je, jakým způsobem se rozvíjí věda? Já bych odpověděl asi takto: postupně přesvědčuje lidi, že tvary, které objevila, jsou tvary, o kterých můžeme být přesvědčeni, že jsou součástí stvoření. Podobně jako přijímáme tvary těch oken, přijímáme i tvary objevené fyziky. Toto tvrzení je možná trochu nejasné, ale já si myslím, že je důležité, protože to, co chci říct je, že věda se rozvíjí tím, že přesvědčuje - říkám vlastně totéž, co už říkal Gareth Evans, když hovořil o strukturování světa, ve kterém bychom měli naději na přežití.

Věda se rozvíjí přesvědčováním. Nemáme žádné zvláštní narozeniny vědeckých objevů, protože to co se ve skutečnosti děje, je zmenšování pochybností, až jsou nakonec rozumní lidé přesvědčeni a pomalu je uznán fakt, že jistá věc byla dokázána. To je ovšem velice nebezpečný popis, který vědci přijali, protože jim trochu pochlebuje nebo proto, že měli ve svých laboratořích se svými studenty příliš mnoho práce a tak nedávali příliš pozor. Tvrdit, že něco bylo dokázáno, otevírá dveře pro nepochopení vědy, a to hlavně v tom smyslu, že vědcům uděluje postavení, ve kterém jsou držitelé jakési dokazovací mašinerie, který normálním lidem nepatří. To není pravda. Vědu dělají lidé, a proto podléhá lidským chybám. Vědci musejí o svém objevu přesvědčit jiné lidi, a tedy musí používat stejné myšlenkové procesy. Chtěl bych tedy přejít k důsledkům toho, když přijmeme, že existuje jakási mašinerie dokazování. Tyto důsledky popisují ve své písemné verzi přednášky a nazývám je tam nikoliv osvobozením intelektu, nýbrž zotročením intelektu.

Nacisté, což vám samozřejmě nemusím připomínat, také vymysleli podobnou nesmyslnou vědu z oblasti biologie, alespoň si to mysleli, a stejně tak komunisté přišli s pavědeckou historií. Samotná skutečnost, že to byly špatné vědy, to není nic neobvyklého. I já jsem prováděl občas špatnou vědu. Ale tím osudovým momentem tehdy bylo, když svá pozorování prohlásili za vědu a proto za dokázaná, a tím pádem nezpochybnitelná. Pokud chcete zpochybnit, že dvě plus dvě se rovná čtyři, pak - podle nich - nemáte právo žít. Tady v tomto publiku sedí dva fyzici, kteří vám řeknou, že dvě částice a dvě částice nemusejí dohromady tvořit čtyři částice. A věda vyžaduje, aby každý nový objev byl zkoumán a přezkoumáván. Věda se rozvíjí zpochybňováním, ne tvrzením, že něco již bylo dokázáno a že vy jako člověk nemáte již právo žít, pokud to budete zpochybňovat. To bylo oním nedorozuměním, které

ukončilo období osvobození intelektu a vedlo ke strašnému období jeho zotročení a k hrozným důsledkům trvajícím celá desetiletí.

A pak tu mám ještě třetí bod, o kterém bych chtěl hovořit, protože nechci zůstat pouze u povahy vědy. Chtěl bych hovořit o odpovědnosti vědců. To je veliké téma. V této přednášce jsem se již zmínil o pohledu kupředu a o odpovědném intelektu. To, co jsem měl na mysli pod pojmem odpovědný vědec, jsou v podstatě dvě odpovědnosti: první odpovědností, která by měla být naprosto samozřejmá, ale vědecké komunitě chvíli trvalo, než ji přijala, je tvrzení, že vědci jsou lidé, že vědci jsou občané a že vědci mají také odpovědnost užívat svého vzdělání ve vědě jako občané. Čili pokud se jedná o nějaké téma, které má technologický aspekt, pak se od vědců očekává, že využijí své specializované znalosti a vědomosti a věnují mu svůj čas. Tak - jestli chcete - za své vzdělání zaplatí jakousi daň. Vědci se tak chovají pouze v posledních desetiletích v souvislosti s kontrolou zbrojení, životním prostředím a v souvislosti s technologickým dopadem všech druhů nových objevů. Vstupují do diskuse, ale nediktují odpovědi, neznají je, ale přesto musejí být součástí této diskuse a musejí se jí účastnit svědomitě.

To je tedy jedna odpovědnost, kterou mají. A druhá, o které bych chtěl na závěr pohovořit, je mnohem jemnější povahy a je spjata s poznámkami o skutečnosti, že žijeme v jednom světě, jak jsme již včera slyšeli. Ať už předstíráme, že naše národní hranice jsou takové nebo onaké, přesto žijeme v jednom jediném světě. A potom vyvstává otázka: Jak pocítujeme cit pro společenství v takovém světě? Pokud nám takovýto cit schází, pak je tu nebezpečí, že se propadneme do etnické nesnášenlivosti, fundamentalismu nebo horších forem zaujatosti. To je problém, kterému musíme čelit a měli bychom využívat mezinárodních společenství, která spočívají na morálním základě. Společenství, která existují a sestávají z cechů - lidí, kteří mají stejnou profesi - a zaměstnání, mezi kterými má věda významné místo. Mezinárodní společenství vědců by mělo rozvíjet pocit sounáležitosti a mělo by nabídnout pomoc jako nevládní organizace v otázkách, které překračují diskusi o různých technologických námětech o námětech morálního charakteru. Zní to velice prostořece, ale prostořeké to není. Děje se to a dělo po celá desetiletí. Vědci se angažují všude tam, kde jsou ohrožována lidská práva. K vysvětlení, míním tím Linuse Paulinga ze Spojených států, Kovaljova, Sacharova a jiných. Jsou to všechno lidé, kteří patří k tomuto společenství a kteří se přirozeně angažují v obraně za lidská práva. A vědecké společenství by je mělo v jejich činnosti velice energicky podporovat. Proč? Jakou autoritu má v této oblasti vědecká komunita? Není to technická otázka. Je to autorita hodnot tohoto společenství vědců. Věda musí respektovat názory menšin, protože bez nesouhlasu, bez odlišných názorů je věda mrtvá. Všechny nové myšlenky vznikají vlastně tím, že se menšiny postaví proti starým myšlenkám. Věda je mezinárodní, věda je tolerantní, jinak jakoby věda nebyla. A ještě bych to propojil s širší oblastí, v které by měli být vědci, jako mezinárodní společenství, činní. Vlastně o tom hovořil Gareth Evans. V jedné z jeho kategorií myšlenek se hladce přesouvá, aniž by to nějak označil, od lidských práv k demokracii. Demokracie spočívá na základě, který tvoří lidská práva. Pokud jsou vědci považováni za přirozené ochránce lidských práv - a mělo by tomu tak být - měli by se také spolupodílet na budování demokracie a měli by podporovat demokracii všude tam, kde je ohrožována. Tím bych skončil. Děkuji vám.

DISKUSE

Oscar Arias Sanchez

Děkuji, pane profesore Polanyi. A nyní bych vyzval pana Josteina Gaardera.

Jostein Gaarder

Děkuji. Chtěl bych reagovat na to, co řekl Dr. John Silber, a také na celou řadu jiných

příspěvků. Hovoříme zde o pesimismu nebo optimismu ve vztahu k budoucnosti a k novému tisíciletí. Hovoříme o etice, morálce, lidských právech a já bych chtěl k tomu přidat ještě něco o otázce identity. Nejprve bych chtěl říct, že já sám věřím na pokrok lidstva, na pokrok v oblasti standardů lidského chování. Když došlo k podpisu Všeobecné deklarace lidských práv v roce 1948, tak se tyto principy neobjevily najednou z ničeho nic, ale vycházely z lidského uvažování, z filozofického uvažování, z Locka, Voltaira, Kanta a dalších. Domnívám se, že tyto deklarace bychom vlastně mohli považovat za nejdůležitější výsledek filozofického uvažování. Máme tedy deklaraci lidských práv z roku 1948, potom následovaly deklarace ženských práv a před několika lety došlo v rámci OSN k přijetí deklarace dětských práv a já jsem přesvědčen, že za několik let budou vypracovány také všeobecné deklarace práv zvířat. Je skutečně hanba, jakým způsobem se v Evropě chováme například k dobytku.

Věřím v pokrok lidského uvažování a lidské mysli, ale druhou věcí je praxe. Mezinárodní konvence jsou velice důležité. Bez těchto konvencí by totiž nedošlo ani k Norimberským procesům, ani k Haagskému procesu. Potřebujeme mít tyto konvence proto, abychom mohli potom mít tyto procesy. Potřebujeme mít určité předpisy předtím, než je můžeme uvést do praxe. Proto se jako filozof domnívám, že je důležité, abychom se poučili z historie. Čínský mudrc a filozof Konfucius řekl, že učení bez uvažování nemá žádnou hodnotu - a učení bez uvažování je nebezpečné.

Hovoříme o tak zvaném zlatém pravidlu. Mnozí z vás na to tady již poukázali a také Dr. Silber se zde zmínil o jeho přesnější či rozvinutější formulaci od Kanta. Zásady toho, co děláš, by se měly stát univerzálním pravidlem. Ve všem, co děláš, by ses měl řídit univerzálním zákonem. Tato věta - původně Kantova - by dnes měla být dále rozvinuta nebo aplikována nebo bychom k ní měli přidat další vysvětlivku. S odkazem na Kanta bych mohl říct: "Pro své praprapravnyky bychom měli dělat to, co jsme chtěli, aby naši praprarodiče dělali pro nás." Dovolte mi, abych uvedl jeden příklad: myslíte si, že bych býval si přál, aby moji předci někde ukládali nukleární odpad? Třeba někde do nějaké hory, dejme tomu před sto, pět seti, pěti tisíci nebo před třiceti tisíci lety? Pochopitelně, že bych si to nepřál.

Jsem velice rád, že se mohu procházet norskými horami a že si nemusím dělat starosti, že v těchto horách někdo před dvěma, pěti tisíci lety neukládal nějakou špinu, která je nebezpečná ještě dnes. A nyní železnice. Například na toaletách často vidíme takovou tabulku, kde je napsáno: Prosíme, zanechte tuto místnost v takovém stavu v jakém si ji přejete příště najít. Byl jsem v Bangkoku a tam jsem potkal svou vydavatelku z Thajska. Byla to postarší dáma a já jsem se jí zeptal: Jaké to je vyrůstat v Bangkoku jako dívka? A ona začala plakat. A ona plakala ne proto, že by teď bylo všechno lepší, ale plakala nad tím, že naopak všechno se zhoršilo, že lepší to bylo, když ona byla malá dívka. Pro mne je důležité zdůraznit, že to o čem teď diskutujeme, je do velké míry otázkou identity. Hovoříme zde vlastně o tom, kdo jsme, kdo jsem já....

No, kdo jsem? Nejsem jenom toto tělo. To je nedorozumění. Já jsem součástí a také se zúčastňuji něčeho, co je mnohem větší a daleko důležitější, než jsem já sám. Mám daleko hlubší a daleko skutečnější identitu, než toto své tělo. Jinak bych neměl žádnou naději. Ale já ji mám, protože se identifikuji s něčím, co je ještě víc, než jsem já sám. To je důvod proč jsem nejenom rozzloben, ale proč mne to i doslova bolí, když slyším například o kácení tropických pralesů v Amazonii. Já nejsem jenom na této planetě. Já jsem tato planeta. Bývalý prezident Indie Radhakrishnan řekl toto: "Miluj bližního svého, protože ty jsi svůj bližní." Je nepochopením myslet si, že tvůj bližní je od tebe oddělen nebo že to je někdo jiný než ty sám. Já se domnívám, že jsem planetou Země. Pokusit se rozšířit tuto moudrost do celého světa je obrovskou výzvou. Je to o poznání důležitější dnes, kdy čelíme spotřebnímu individualismu. Toto není nová moudrost. Řekněme, že v 16. století se v Evropě něco pokazilo. Ale například když před padesáti lety na své malé farmě - máme velice malé farmy - umíral norský farmář,

tak věděl, že by měl opustit svou farmu v lepším stavu, než ve kterém ji zdědil od svého otce. Tento příklad je smutný tím, že farmář umírá, ale byl by daleko smutnější, kdyby farmáři jeho farma shořela. Tento norský farmář si myslel pravý opak toho co otec Peera Gynta, postavy vytvořené Henrikem Ibsenem. Ten svoji farmu zničil před tím, než ji předal svému synovi. Dnes hovoříme o zcela nové civilizaci, o tak zvané globální vesnici.

Před padesáti lety se lidé při otázce: "kdo jste", vždycky identifikovali se svým místním prostředím, se svou vesnicí. Dnes hovoříme o globální vesnici a myslím, že stále více lidí si dnes uvědomuje, že jejich vlastní identitou není identita místa, na kterém se nachází, ale že je to identita planety Země. Dnes se nacházíme v jakémsi kopernikovském bodě zvratu lidského sebeporozumění skrze například Internet. Věřím, že je možné bojovat za Internet a novou globální civilizaci, a tak zvyšovat globální identitu.

Norbert Greinacher

Mám pár poznámek, které jsou určeny panu Lederbergovi. Chtěl bych vyslovit veliký obdiv před tím, co nám ukázal, jaké jsou výsledky medicíny a lékařského výzkumu. Já sám, a pravděpodobně i mnozí z vás, dobře využiji mé návštěvy u lékaře. Ale, a to bych chtěl dodat kriticky, mnozí lékaři jsou zkorumpovaní. Jsou zkorumpovaní jako vědci a umělci. Hovořím o tom především na základě německých dějin. Jedním z velkých filozofů byl podle mého názoru Martin Heidegger. V roce 1933 veřejně prohlásil: "Když začne hovořit vůdce Adolf Hitler, tak filozof přestane myslet." A chtěl bych také uvést jeden příklad z kultury: otázka, o které se v Německu nyní velmi diskutuje, je korupce Wagnerova festivalu v Bayreuthu Adolfem Hitlerem. Ale chtěl bych se vrátit k lékařům a lékařskému výzkumu. Většina z nás bude vědět, jak moc byly medicína a lékařský výzkum za doby národního socialismu zkorumpovány, a že vědecký výzkum byl vykonáván na umírajících lidech, dětech a mrzácích. A tito lékaři, a to musím říct s velkým studem, zůstali ve své profesi a pokračovali ve svém bádání i po roce 1945 a to dokonce i na mé univerzitě v Tübingenu. Ještě bych něco řekl k otázce biomedické konvence Rady Evropy. Tato konvence byla silně ovlivněna svazy lékařů a farmaceutickým průmyslem. Chtěl bych uvést jenom jeden příklad, proč protestuji proti této konvenci. Dělán to zčásti z egoistických důvodů. Podle této konvence je přípustné provádět pokusy na lidech ležících v komatu, a to bez jejich souhlasu. Dokážeme si představit, jak to bude v budoucnosti vypadat? Dokáží si představit, jaké by to bylo, kdyby se něco podobného přihodilo mně za několik málo let a vím, jaký vliv by to mělo na etické principy medicíny a celé společnosti.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji. A nyní předávám slovo panu profesorovi Claudovi Jasminovi.

Claude Jasmin

Chtěl bych se vrátit k velice důležitému bodu, o kterém hovořil Jack Lang. Jsou jím děti. Všichni víme, že dětství je období, ve kterém se vytváří osobnost a chování budoucí dospělé osoby, a je proto důležité. A dále víme, že ten proces začíná již v době těhotenství. Je to velice důležité stádium v lidském životě a Jack Lang zdůrazňoval velice důležité pozitivní aspekty vzdělávání. Mladé děti jsou nositeli tvořivosti, obnovy. Jsou vkladem do druhé celosvětové revoluce, která bude mít za důsledek, že lidská práva budou uznávána v celém světě.

Co chci říci je, že neustále myslíme na pozitivní budoucnost, ale je důležité myslet také na to, jak bránit děti, protože ty jsou ve světě vystavovány velikým rizikům. Z hlediska mého oboru onkologie bych si vzal za příklad tabák. Nevím, zda to přítomní vědí, ale americké tabákové firmy cíleně oslovují děti tak, že reklamní poutače umisťují ne výše než metr nad zem, aby je děti, které vstoupí do prodejny, okamžitě spatřily a byly v pokušení. A velice často cigarety

také dávají blízko k sladkostem, aby děti měly balíčky cigaret na očích. A také navíc tytéž firmy dohlíží na to, aby všechno bylo v těchto obchodech správně rozmístěno. Víme-li také, jakou úlohu tabák sehrává v úmrtnosti lidí, je to velice závažná věc.

Mluvíme-li o násilí, víme, že děti reagují na to, co prožívaly, když byly malé, když byly dětmi. Jsou to bité děti, které bijí jiné děti. Jsou to zneužívané děti, které později budou zneužívat jiné děti. Musíme rozbít tento začarovaný kruh. Musíme se zaměřit v této vzdělávací činnosti nejen na děti, ale i na rodiče. Joshua Lederberg velice dobře hovořil o nebezpečích infekčních nemocí po celém světě a je důležité naučit děti jak těmto chorobám předcházet. Kdybychom to věděli dříve, mohli bychom omezit epidemii HIV pouhými pravidly, velice jednoduchými pravidly. Neinvestujeme dostatečně do této oblasti, a to je velice závažné. Plně souhlasím s Garethem Evansem, který například zdůraznil důležitost prevence v politice, a domnívám se, že zdravotní prevence je také důležitou oblastí. Ta by se mohla poučit z důsledně připravených politických strategií k předcházení války. Také souhlasím s tím, jak zde bylo mnoha lidmi zdůrazněno, že odpovědnost je důležitá. Nakonec bych chtěl říci, že jsem trochu znepokojen budoucností. Mám strach, že v 21. století se vzdělání ocitne v nebezpečí. Podívám-li se na prognózy OECD, podíl vzdělání na národním rozpočtu v ekonomicky rozvinutých zemích se podle nich bude podstatně snižovat. Ptám se proč. Protože svět se musí vypořádat s problémem dlouhověkosti. Velká část rozpočtu bude věnována na výplatu starobních důchodů. Jeden z rozpočtů, který bude v budoucnosti obětován, je právě rozpočet na vzdělání. Proto musíme bojovat za vzdělání, vložit do něj všechny naše naděje, jak to udělal Elie Wiesel. V jednom rozhovoru tento bod Elie Wiesel zdůraznil a na Sorbonně v Paříži se setkal s mladými lidmi, aby diskutovali na toto téma. Myslím si, že způsob, kterým Elie Wiesel začal vyzývat mladé lidi, aby se zamýšleli nad tímto problémem, je velice důležitý.

Michael Novak

Děkuji. Mám tři stručné poznámky. Pohlížím-li vpřed na 21. století, zjišťuji někdy, že jsem daleko více pesimistický, než bych musel být. Hlavně proto, že ke konci 18. a 19. století mnoho lidí bylo tak optimistických. Ale také proto, že chápu, a často mám tu zkušenost, jak jsou světy oddělené: světy myslí, světy kultury mezi věřícími a mezi nevěřícími. Někdy je dělicí čára mezi elitami a obyvatelstvem; někdy je dělicí čára mezi vědou a náboženstvím. Jestli máme pomoci společnosti, aby v 21. století přežila - pochopitelně nemáme žádné záruky, že přežije - budeme potřebovat, aby se na tom podíleli úplně všichni. Malé varování. Pojem fundamentalismus se často používá jako náboženský termín. To představuje obrovskou urážku pro řadu islámských skupin, se kterými jsem v posledních třech letech hovořil. Pro ně je obrat k násilí ohavnost a argumentují, že většina z těch tak zvaných fundamentalistů je ovlivněna politikou.

Dále bych chtěl přejít k otázce vznesené dnes ráno Johnem Silberem, a to citátem od De Tocquevillo o významu věčnosti v demokracii. De Tocqueville řekl, že náboženství je první politickou institucí demokracie. Říkal, že to je proto, protože právě skrze náboženství člověk získává pocit lidské důstojnosti a smysl pro pravdu a pro úlohu pravdy: nezáleží na jeho bohatství nebo moci, vždy bude vystaven soudu pravdy, Poslednímu soudu. To bylo velice důležité při americké revoluci. Nemám nyní čas o těchto věcech podrobně hovořit, ale stačí když jenom zmíním rok 1776 a to, co následovalo po něm.

Za třetí bych se chtěl zmínit o tom, že ve 21. století a v dalším tisíciletí s největší pravděpodobností dojde ke změně ve vztahu mezi vědou a náboženstvím. V posledních třech nebo čtyřech stoletích jsme byli svědky toho, že věda povstala k boji proti náboženství a vznikly dva proti sobě stojící nepřátelské tábory. Jestliže správně chápu význam nejnovějších poznatků moderní fyziky, tak dochází k fascinujícímu znovuzrození přírodní teologie, znovu se objevuje uvažování o původu, o významu a smyslu, o Bohu a o tom, kdo jsme. Žijeme v

období největšího rozkvětu přírodní teologie v několika minulých stoletích. Domnívám se, že se to se projevuje i v jiných vědních oborech. John Polanyi velice dobře poukázal na vztah mezi politikou a vědou na jedné straně a hodnotami a morálkou na straně druhé. Podle mne ještě uvidíme více pokusů o vzájemné spojení těchto oblastí - politiky, vědy a náboženství - a na tomto základě pak o vymezení podstaty lidské důstojnosti, jak se o tom včera zmínil profesor Geremek; zvažování různých hledisek a uvažování o tom, co je zdrojem naší důstojnosti, našich hodnot, naděje, a co v nás je pro nás nebezpečné. Děkuji vám.

Helmut Schmidt

Chtěl bych se vrátit k několika příspěvkům, které jsme zde slyšeli a které se týkají demokracie a politiků. Politikové musejí cítit zodpovědnost. Tedy musejí být činěni zodpovědnými za to, co říkají nebo naopak neříkají, za to, co dělají nebo nedělají, za důsledky jejich slov a činů, nejen tedy za dobré úmysly. Také musejí být zodpovědní za vedlejší účinky toho, co říkají a dělají. Demokracie je způsob vládnutí, který umožňuje učinit vládcce zodpovědnými. Jako oddaný demokrat samozřejmě vím, že existují různé typy demokracie a že ani v jedné z těchto demokracií nevládnou lidé, ale několik vládců. To je nevyhnutelné. Proto každý typ demokracie potřebuje zodpovědné politické vedení. Ale pak vždy existuje možnost, že stát nebo společnost mohou být svedeny nedostatečně kvalifikovanými či zkorumpovanými politiky. Vezmu-li toto v úvahu, pak se mi zdá, že jednou z velkých výhod jakéhokoliv typu demokracie nad jiným způsobem vládnutí je možnost zbavit se špatných vládců, aniž by při tom muselo být použito zbraní a krveprolití. To je snad jediná skutečná výhoda demokracie ve srovnání s jinými typy vládnutí. Proto bychom od demokracie neměli očekávat příliš mnoho. Některá lidská společenství žijí kulturně vyspělým životem něco přes pět tisíc let. Pět tisíc let tvořivé kultury, ale většinou bez demokracie v pravém slova smyslu. I ve starých Aténách, které měly demokraticky volenou vládu, existovalo v době Péríkla otroctví a dokonce i Thomas Jefferson měl své vlastní otroky. Snažím se říci asi toto: nedávejme příliš velký důraz na instituce. Raději bychom se měli soustředit na výchovu vůdců, která je povede k větší zodpovědnosti; a to nejenom členy parlamentu a vlády, ale také vedoucí činitele na univerzitách, školách a ve velkých společnostech. Měli by se naučit, že zodpovědnost znamená schopnost a vůli vžít se do situace druhého - souseda či protivníka. Znamená to, že člověk, který je vychován na Západě, je schopen si představit, co znamená daná situace pro Číňana, Inda, černého Afričana nebo muslima.

Na závěr bych rád citoval Mahátmu Gándhího. Gándhí vyjmenoval sedm tak zvaných sociálních hříchů. V tomto seznamu je na prvním místě bezzásadová politika. Na druhém místě je obchod bez morálky. K tomuto seznamu nebo alespoň k těmto dvěma hříchům bych chtěl přidat politiku a obchod bez zodpovědnosti. Jsem přesvědčen, že žádná demokracie a žádná otevřená společnost, ať už je to v Británii nebo v Texasu nebo i v Šanghaji, si nemůže dovolit jednat bez povinností a zodpovědnosti. Pokud si má otevřená společnost zajistit přežití, není to možné bez těchto zásad. I když budeme mít lépe strukturované Spojené národy nebo snad i utopickou celosvětovou vládu, jak se zde o ní včera někdo zmínil, v každém případě bude nezbytná příslušná výchova a snaha dosáhnout na všech pěti kontinentech minimálního konsensu o etických normách, které by nejenom stanovily práva, ale také zodpovědnost každého z nás. Děkuji vám.

Oscar Arias Sanchez

Děkuji, pane kancléři. A nyní předávám slovo Dr. Silberovi.

John Silber

Chtěl bych se vrátit k otázce pana Castoriadise a pana Capry. Jednalo se o vědu a její cíle hlavně v souvislosti s tím, co řekl pan prezident Havel. Domnívám se, že je důležité, abychom

nezdůrazňovali každý detail projevu pana prezidenta. I když některé formulace tohoto projevu jsou méně přesvědčivé, jeho obecná myšlenka má velkou váhu a sílu. Například řekl: "...není krize odpovědnosti za svět jako celek a k němu, jakož i za jeho budoucnost, vlastně jen logickým důsledkem novověkého pojetí světa jakožto souboru úkazů řízeného určitými vědecky poznatelnými a bůhvíproč vzniklými zákonitostmi, tedy pojetí neznajícího otázku po smyslu bytí a zřikajícího se jakékoli metafyziky či jakéhokoli svého metafyzického zakotvení?" A dále řekl: "...že krize tolik dnes potřebné globální odpovědnosti má svou rozhodující příčinu v tom, že jsme ztratili jistotu, že vesmír, příroda, bytí a náš život jsou dílem stvoření, které je vedeno určitým záměrem, má určitý smysl a sleduje určitý cíl, a spolu s touto jistotou pochopitelně i veškerou pokoru před tím, co nás přesahuje a obklopuje. Tuto ztrátu samozřejmě doprovází i ztráta pocitu, že vše, co děláme, musíme podřizovat ohledu na vyšší řád, jehož jsme součástími, a úctě k jeho autoritě, v jejímž zvláštním zorném poli se každý z nás trvale ocitá."

To, o čem mluví, je smysl transcendence, ve které pracujeme. Co se stane, provedeme-li vědecký výzkum a opomineme-li závislost vědy na etických a metafyzických principech? Bez nich vědci ztrácejí věrohodný vědecký důkaz pro principy metody indukce, na které spočívá většina jejich práce. Nemohou prokázat vědeckost svých důkazů a metod a jejich práce ztrácí platnost a integritu. Vědci jsou zároveň lidské bytosti a jako takoví hledají pro svůj život nějaký smysl, který naplňují často s velkou odvahou a za velikých obětí. To v žádném případě nedemonstruje lhovost vědy, ale spíše závislost vědce na smyslu života. To si musíme uvědomit. Já si nemyslím, že závisíme na znalosti tajů transcendentní domény, ale je důležité uvědomovat si její důležitost. Zapomene-li vědec na tajemnou stránku svého bádání, ztratí smysl vnímat svou omezenou perspektivu - omezenou perspektivu vědeckého výzkumu - a vystavuje se tak riziku absolutismu, jak o tom hovořil John Polanyi, a je možné, že jeho názory budou ostatní vnímat jako mělké a naivní.

Velký třesk je Saganem a mnoha jinými kosmology považován za vědecké vysvětlení stvoření světa, které je pokročilejší a dokonalejší než ubohé náboženské vysvětlení: "Na samém začátku Bůh řekl "Budiž světlo" a bylo světlo. Vědecké vysvětlení jde mnohem dál. Vědci se ptají: Odkud přišel Velký třesk? To Bůh vytvořil najednou hmotu, aby mohla třesknout, anebo se jedná o důsledek pádu předchozího vesmíru do černé díry, čímž byla získána energie potřebná pro Velký třesk? Jednou jsem se zeptal Sagana: "Možná, že jako kosmolog čtete dílo Immanuela Kanta, který společně s Laplacem stvořil nebeskou hypotézu." Kant zdůraznil, že prvotní příčina může být zredukována na nekonečnou regresi, tak proč si myslíte, že můžete nabídnout vysvětlení o stvoření světa tím, že přicházíte s Velkým třeskem? Toto je, myslím, právě ten bod, o kterém hovořil pan prezident Havel: bez pokory potřebné pro rozpoznání transcendentálního rozměru tajemna, o kterém vůbec nic nevíme, a kterému podléháme, bez pokory která je měřítkem přiměřenosti naší práce, bez ní se nikdy nedohledáme správné odpovědi. To se domnívám, že byl jeho hlavní bod, bod, který musíme brát vážně.

Chci také ocenit projev pana Polanyiho, ve kterém zdůraznil charakter vědeckých metod. Připomněl mi tím práci svého skvělého otce, Michaela Polanyiho, podle mne tu nejlepší práci o filozofii vědy, ve které uchopil představu concertare jako použití uměleckého posouzení výsledků vědecké práce. Pan Polanyi popsal, stejně jako jeho otec, společenství umělců a vědců. Umělec není zvláštní druhem a vědec není jediný, kdo obětuje svůj život hledání pravdy. Byli tu teologové, například Jan Hus, a mnozí vědci, kteří se obětovali stejným způsobem. Všichni jsme na jedné lodi a všichni sdílíme odpovědnost za tvořivost, tvůrčí práci a tvůrčí myšlenky a za concertare.

Khotso Makhulu

Pane předsedo, především jsem chtěl říci, že všichni pocházíme z různých světů. A když se někteří z vás nechají unést svými postuláty a svými předpoklady, tak pochopíte, že my máme jinou životní zkušenost od té vaší. Chtěl jsem jenom říci několik následujících bodů. Za prvé mě velice zaujal pan Gareth Evans a jeho popis různých typů bezpečnosti, to na mne udělalo veliký dojem, ale protože se zabýváme lidskou povahou, tak jsme přehlédli jednu věc, kterou vlády často dělají, tu, co někteří lidé nazývají státní bezpečností - pro udržení své moci, a která nemá nic společného s prospěchem celé společnosti. Toto je pouze varování, že se nesmíme nechat příliš unést, a to ani naší touhou po lepší budoucnosti. Hovořil jsem o přijatých konvencích včetně deklarace lidských práv.

Jestli je možné si na něco stěžovat tak na to, že mnohé hlavy států se účastní jednoho summitu za druhým a podepisují mezinárodní úmluvy, ale přijímání těchto úmluv a jejich uvádění do praxe pak trvá roky. Má vlastní země teprve nedávno přijala akční plán k Úmluvě o právech dítěte. A na závěr, snaha předejít rozpočtovým škrtům v oblasti školství ve 21. století přichází trochu pozdě. Tyto škrtů totiž již probíhají v programech strukturálních změn: hlavně těžce zadlužené země jsou nuceny volit mezi sociálním zabezpečením a placením dluhů. Děkuji.

--

Odpolední zasedání 5. září

Jacques Rupnik

Během dnešní odpolední diskuse bych rád vyzval řečníky, aby se pokusili definovat stav světa po roce 1989. Všichni jsme svědky končícího století poznamenaného soubojem ideologií. Stále ještě přetrvávají rozporuplné názory na to, co můžeme nazvat koncem historie; na to, že liberální demokracie a tržní ekonomika nemají soupeře. Již dříve jsme zjistili, že vztahy mezi nimi jsou poznamenány nesčíslnými problémy, které můžeme shrnout pod pojem "globalizace". Profesor Wallerstein, jak je mi známo, upřednostňuje pojem "světový systém". Nejdříve se musíme zaměřit na to, který typ trhu se stane převažujícím. Je jeho evropská koncepce stále ještě životaschopná? Jaký zvolit kapitalismus? Andre Glüksmann hovoří o kapitalismu s lidskou tváří, termínu, který nám připomene rok 1968 a socialismus s lidskou tváří. To jsou první otázky k zamyšlení. Druhý okruh otázek se dotýká problému národnosti a demokracie v procesu sjednocování Evropy. Svobodný trh vytváří svobodnou společnost. Podstata ekonomie je nadnárodní, zatímco politická demokracie se ještě stále opírá o národní koncepci státu. Zdá se, že politika prohrává proti ekonomii, a je-li je to opravdu tak, může to ovlivnit suverenitu budoucích demokracií? Má politika v takovém kontextu ještě vůbec nějaký smysl? Třetí neméně důležitá dimenze poválečného světa, světa po studené válce, se dotýká kulturních a náboženských předělů. Globalizace a homogenizace kombinovaná s tříštěním a prosazováním jenom určitých hodnot a identity. Samozřejmě, že existují rozdílné odezvy na postmoderní dobu. Způsoby, jak je interpretovat, se také různí. Teorie střetů civilizací je jistě tou nejnámější, ale v žádném případě není nejsprávnější. Kulturní a historické rozdíly mají nepochybný vliv na novou geopolitickou situaci, ale není možné zredukovat pohled na společnost pouze na náboženské hledisko a předpovídat nevyhnutelnost konfliktů. Tímto skončeme úvod odpolední sekce. Rád bych uvedl první přednášku pana rabína Sirata na téma: "Náboženství opírající se o psané slovo zdrojem harmonie". Rabín Sirat z francouzské konzistoře je prezidentem Sdružení evropských rabínů. Vítám Vás.

René-Samuel Sirat

Dobrý den dámy a pánové, vážený pane předsedo. Nejdříve mi dovoluji doplnit několika slovy včerejší přednášky. Elie Wiesel hovořil o bombardování Jeruzaléma. Já čekal, velice

zneklidněn, na zprávy z domova, z Izraele, od mé ženy, mých dcer, dětí, kteří žijí jenom kousek od místa, kde se to všechno odehrálo. Napadla mě v té chvíli jedna otázka: Má to vůbec nějaký smysl tady hovořit o toleranci, o dialogu, o míru? Máme my na to právo? A já si odpovídám: Máme. Více než kdy dříve. Nikdy bychom neměli nechat naše nepřátele, aby odpovídali na takovéto otázky za nás. Nemáme právo dopustit se hříchu na naději.

Rád bych se také vyjádřil k otázce, kterou zde včera přednesl pan Geremek. Na konci své prezentace položil přímou otázku: A co Bůh? Tedy, mluvmě teď tady o Bohu. Zhruba před třiceti lety všichni jeden po druhém opakovali, že Bůh je mrtev. Nikoliv, Bůh žije a potřebuje člověka. Člověk není na půli cesty mezi andělem a zvířetem; je ještě něco více než anděl, protože pouze člověk je svobodný. U anděla není nic divného, že poslouchá Boha, protože k tomu je stvořen. Ale člověk hovoří k Bohu tváří v tvář. Budeme na výši očekávání božního? Člověk může být dokonce i zločincem, jak to včera dokázala ozbrojená větev Hamásu. Ale člověk může být i partnerem Boha. On je nezbytný pro to, aby se splnil Boží záměr. Ale Bůh není vlastnictvím nikoho. Nepatří ani náboženským představitelům. Především nepatří fanaticům, kteří si přisvojují právo hovořit jménem Božím a přitom jakoby byl Bůh v jejich očích katem nebo žíznil po krvi. Bůh je přitom milosrdný a má rád všechna svá stvoření, dokonce i tyto zločince. A já bych chtěl říci všem obětem terorismu a jejich rodinám včera v Jeruzalémě, v noci v jižním Libanonu, ale také v Alžírsku v mé rodné zemi, jaký cítím hluboký zármutek a jak s nimi sympatizuji a doufám, že přijde mír a setře jejich slzy.

Dámy a pánové, může to znít jako paradox, nyní na konci století, na prahu čtvrtého milénia, hovořit o náboženství a bibli jako o zdroji harmonie. Zástupci různých náboženství všude na světě prezentují to, co Garard nazývá "mocnářstvím pozeňnaných". To, co se děje kolem nás, musí být pro nás výzvou. Je to také výzva pro ty, kteří by měli být zodpovědní, kteří by měli zabránit těmto ukrutnostem. Jestliže neodpovíme na tuto výzvu desítky let po Gulagu, necháme padnout všechny jistoty. Našli se lidé, kteří bezprostředně poté, co byl zavražděn Jicchak Rabin, požadovali, aby zodpovědnost za jeho smrt převzali ti, jež podepsali mírové dohody v Oslu. Za vraždu i jejich smrt.

Před dvěma týdny se chtěli u západní zdi podle své tradice pomodlit konzervativní Židé amerického původu. Ale zabránili jim v tom ultrapravověrní štváči, kteří přivolali policii. Ó, jak je to smutné! Stačí se podívat na seznam nositelů Nobelovy ceny a uvědomíme si, jak neúnavně bojovali různí náboženští představitelé za mír. Minulý ministerský předseda Rabin řekl, že do Osla musel odjet už jen z toho důvodu, že pro něj jako pro Žida je nepředstavitelná myšlenka ovládnutí jednoho národa druhým. Ve chvíli, kdy se snažil řešit problémy palestinského lidu, postupoval ve šlépějích židovských mudrců. V té chvíli nebyl sám, měl podporu i dalších náboženských představitelů. I ti ostatní ho měli v té chvíli podpořit a ne zahrnout urážkami. Neměli bychom nikdy zapomenout na podporu, která vzešla od dvou hostů tohoto Fora 2000, Elie Wiesela a prezidenta Václava Havla, kteří - a teď používám slova ze žalmů - odmítli to, co se zdálo být nevyhnutelné, a sice zničení člověka. Oba dva vycházeli z náboženských tradic a ze své loajality k hodnotám, jež mají původ v bibli.

A přesto, v bolestech zrodu nového tisíciletí máme z čeho čerpat naději. To, co nám televize každý večer předkládá a co je bohužel pravdivé, je pouze struskou světa, který umírá. Král Mesiáš je podle židovské tradice připraven vyslyšet naše volání a nechat zavládnout mír a bratrství. Kdy přijde král Mesiáš? Budeme-li chtít, požádáme-li o to, přijde dnes. A tak tryská naděje přímo z našeho utrpení, jež je symbolizováno Gulagem a Osvětímí, které ještě nestačily zapadnout do propadliště dějin.

Izrael se vrátil po mnoha staletích a ustanovil si vlastní zákony, jedním z nich, z roku 1980, je zákon o základech spravedlnosti. Cituji článek č. 1.: Když soudní dvůr narazí na právní problém, který není formulován v žádném zákoně a ani není možné jej analogicky odvodit, pak bude soud vycházet ze základních zásad izraelské tradice, jimiž je svoboda, rovnost a mír. Kolik zemí by použilo tyto zásady jako předpoklad své státnosti? Asi za jeden měsíc budou

Židé během sedmi dnů bivakovat v obydlích, kde jako střecha poslouží pouze listy stromů. Tak si připomenou, jak jednoduchý může být život. Samozřejmě, že jsou tyto chatrče prosty technických vymožeností, bez televize... Lidé se obrátí do sebe, do svého duchovního světa plného naděje. Židé pak půjdou do svých chrámů, kam přinesou čtvero rostlin. Jedny, co líbezně voní, pak datle, myrtu a větvičku vrby. Jsou to symboly lidství, dobrého lidství, ale také symboly ponížení a odloučení. Tyto čtyři byliny přinášené do synagogy představují také rozmanitost tohoto lidství. Během rituálů se všichni Židé pokouší vyzpívat sílu své víry: Hosanna, Hosanna. Poté pozvednou svazek rostlin a pokynou na všechny strany z východu na západ, ze západu na východ, ze severu na jih - a i v tom je skryt symbol naděje. Naděje neumírá. Jednu rostlinu pak zvednou k nebesům a zase spustí dolů - k mikrokosmu a následně na západ, tím směrem, kterým odchází jeden z chrámových kněží.

Určitě bychom našli i lidi špatné, ale většina z nich ještě naslouchá svým vnitřním hlasům, hlasům svých srdcí. Miluj bližního svého jako sebe sama, tak zní největší přikázání a to je také jediná možná cesta. Jenom skrz ní přijde pokrok. Jsem velmi rád, že mohu být tady v Praze, centru evropského judaismu, nejen v období rabína Levi, rabína Loew, Maharal, znamená to, že zde můžu přednést jeden nádherný text. Zde je: Noc dělí trojí probuzení. Při prvním bdění zahýká osel. Během druhého bdění vyjí psi na měsíc a během třetího bdění manžel rozpráví se svou ženou, jež drží u prsu dítě. Maharal vysvětluje text takto: Noc, o které se zde hovoří, je exil židovského lidu. Během prvního bdění byl židovský národ ničen a Izrael zatěžován všemi možnými a představitelnými břemeny, stejně jako špatný pán nemilosrdně zatíží tažné zvíře. Druhé bdění, psi vyjí na měsíc. To je období, kdy Židé byli v Evropě pronásledováni, vyháněni, zabíjeni a Maharal hovoří o období křížových výprav, ale také o vyhnání Židů ze Španělska a Portugalska. Třetí období nese dvojí znamení. Rozhovor manžela se ženou znázorňuje dialog mezi Izraelem a jinými národy. Smír je vyvrcholením a zároveň nejkrásnějším momentem těchto rozhovorů. A stejně tak, jako matka kojí své dítě, Izrael uživí své děti.

Byli jsme svědky náboženských disputací a Izrael, tak jako jiné národy, pocítuje nutnost vrátit se zpátky ke kořenům: k bratrství. Mír nás přivítá všechny v království nebeském. Hosanna, Hosanna, spas nás Pane náš a dopřej nám milosrdenství.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám za tento velice inspirující příspěvek a za to, že jste připomněl velice bohatou historii judaismu v Praze. Naším dalším řečníkem je profesor Imanuel Wallerstein, který je prezidentem Mezinárodní sociologické asociace a autorem mnoha knih, mezi nimiž vzpomeňme alespoň na "Moderní světový systém".

Immanuel Wallerstein

Podle mého názoru bude první polovina 21. století daleko složitější, znepokojivější a přesto otevřenější než cokoli, co jsme zažili během století dvacátého. Své tvrzení opírám o tři předpoklady, které vám zde bohužel z nedostatku času nemohu dokazovat. Prvním z nich je fakt, že historické systémy jsou, jako všechny jiné systémy, konečné. Zrodí se, po dlouhou dobu se vyvíjejí a nakonec se ve chvíli, kdy se začnou vzdalovat od rovnováhy k štěpení, rozpadnou. Druhým předpokladem je to, že v momentě štěpení se projeví dvě zásadní věci. Malý vstup vyprodukovává enormní výstup. V normálním stavu to funguje obráceně, tedy velký vstup vytváří pouze relativně malý výstup. Tento enormní výstup je však svou vnitřní podstatou neurčitý. Třetí premisa, ze které můžeme vycházet, definuje světový systém jako systém historický, jež vstupuje do svého kritického období a už za padesát let nemusí vůbec existovat. Nicméně, vzhledem k tomu, že výstup je nejistý, nejsme schopni odvodit kvalitu budoucích systémů, budou-li lepší nebo horší než ten, ve kterém zrovna žijeme. Víme však jistě, že doba přerodu bude dobou přinejmenším problematickou, jelikož jde opravdu o hodně,

výstupy jsou velice nejisté a schopnost vstupů ovlivňovat tyto výstupy ohromná. Obecně se předpokládá, že pád komunismu v roce 1989 znamená triumf liberalismu.

Vidím nezvratný kolaps liberalismu jako definující geokultury našeho světového systému. Liberalismus v podstatě nabízí celkovou reformu založenou na vyrovnávání nesrovnalostí světového systému a minimalizaci extrémních výkyvů. Iluze, že je toto možné v rámci moderního světa, fakticky působila jako stabilizační prvek. Ospravedlnila existenci státu v očích jeho obyvatel, kterým nabídla vidinu pozemského ráje v dohledné budoucnosti. Pád komunismu spolu se selháním liberalizačních hnutí v třetím světě a kolapsem keynesiánského modelu v rozvinutých západních zemích však způsobil hromadnou deziluzi a ztrátu víry v hodnotu a možnost realizace propagovaných reforem. Ale toto rozčarování, jakkoliv opodstatněné, podráždí nohy legitimitě státu a vlastně vyvrací každý důvod, proč by obyvatelstvo mělo tolerovat zvyšující se polarizaci našeho světového systému. Očekávám tedy další velké nepokoje podobné těm, jež jsme zažili v letech devadesátých, které se budou šířit z Bosen a Rwand tohoto světa do všech jeho dalších částí - i těch bohatých a stabilních, Spojené státy nevyjímaje. To jsou všechny mé předpoklady. Můžete jim věřit nebo ne, opravdu nemám takový prostor, abych je zde obhajoval. Přistupme tedy raději k morálním a politickým závěrům, které vycházejí z výše zmíněných premis.

Navzdory, tomu co káže osvěta, není pokrok v žádném případě nevyhnutelný. Z čehož však nevyvozují, že je nemožný. Svět během posledních několika tisíc let nijak morálně nepokročil, ale to neznamená, že nemohl. Vzpomeňme si na teorii "substantivní racionality" Maxe Webera, která předpokládá, že můžeme společně a rozumově dosáhnout racionálních hodnot a racionálních konců. Druhým závěrem zpochybňuji základní premisu moderny, víru v jistoty. Považuji ji za zavádějící a destruktivní. Moderní věda, myslím tím karteziánskou, newtonovskou vědu, se opírá o jistotu jistoty. Předpokládá existenci objektivních univerzálních zákonů, které řídí všechny přírodní jevy. Tyto zákony jsou podle ní zjištěné a definovatelné pomocí vědeckých metod. Ve chvíli, kdy dojde k jejich odhalení, bez ohledu na výchozí podmínky, budeme schopni dokonale předvídat budoucnost a hodnotit minulost. Toto pojetí vědy je však pouze zesvětštěním křesťanského myšlení, představuje pouze nahrazení Boha přírodou a potřebný předpoklad jistoty se odvozuje od a je paralelní s veškerými pravdami náboženství. Nechci se tady pouštět do teologických diskusí, ale vždy mě zarazí, jak je víra ve všemohoucího Boha, typická pro všechna tzv. západní náboženství - judaismus, křesťanství i islám, morálně i logicky neslučitelná s vírou v jistotu nebo alespoň jakousi lidskou jistotou. Jestliže je Bůh všemohoucí, pak jej nikdo nemůže omezit jakýmkoliv učením, jinak by přestal být všemohoucí. Vědci ranného moderního věku, mnozí z nich velice zbožní, nepochybně věřili, že jsou jejich teze v souladu s panujícími teologickými představami a sami teologové tuto myšlenku často podporovali.

Víra a náboženský systém však v žádném případě nemusí být doplněn o vědeckou jistotu. V současné době je tato víra v jistotu dokonce tvrdě kritizována i ze strany samotných přírodních věd. Rád bych zde zmínil poslední knihu Ilyi Prigogina, jež se nedávno objevila i v angličtině pod názvem Konec jistoty. Autor poukazuje na to, že i základ přírodních věd - dynamika a mechanika - je poznamenán vlivem času a daleko od stability. Tento nový přístup se nazývá "komplexním" pojetím vědy, zčásti proto, že dokazuje, že Newtonovy zákony platí v jen určitých omezených podmínkách a z části se opírá o to, že evoluce a většina skutečnosti nemohou být postaveny na předpokladech lineární rovnováhy a časové reversibility.

Třetí závěr, který vyvozují, se opírá o pokračující snahu o "dobrou společnost" v rámci sociálních systémů lidstva, jež, vzhledem k jejich složitosti, můžeme jen těžko analyzovat. Toto lidské úsilí nabývá velkého významu právě v období přechodu od jednoho historického systému k jinému, jehož povahu nemůžeme určit dopředu. Jinak řečeno, pouze v období přechodu převažuje tzv. svobodná vůle nad tlaky existujícího systému navrátit se do stavu rovnováhy. Změna je možná, ale nikdy není jistá. Tento fakt vytváří tlak na naši morální

zodpovědnost, na to, abychom jednali rozumně, v dobré víře, dost silní na hledání lepšího historického systému. Nejsme schopni dopředu odhadnout jeho strukturu, ale jsme schopni si předdefinovat kritéria, na kterých by se měl tento historický systém zakládat. Podle mého názoru by se měl opírat o zásady rovnosti a demokracie.

Mezi těmito dvěma cíli nevidím žádný rozpor; domnívám se, že na sebe logicky navazují. Žádný historický systém nemůže být rovnoprávný pokud není nejprve demokratický, jelikož systém nedemokratický nestejnoměrně rozděluje moc, z čehož vyplývá, že všechno, co je vázáno na moc, je děleno také nespravedlivě. Stejně tak bez rovnoprávnosti není demokracie - ti, jež disponují větším majetkem, mívají i větší politickou moc. Nakonec musím říci, že nejistota je úžasná, protože absolutní jistota znamená morální smrt. Kdybychom si byli jisti budoucností, neexistovaly by žádné morální pohnutky. Všichni bychom se mohli oddávat jakýmkoliv vášním, nechat se vést pouze svým egoismem, jelikož každé naše jednání by končilo stejným, dopředu jistým výsledkem. Je-li budoucnost nejistá, otevírá se tím prostor pro kreativitu, pro tvořivost nejen lidskou, ale řekněme i přírodní. Nejistota znamená možnost, tedy i lepší svět. K němu se však můžeme dopracovat až teprve ve chvíli, kdy budeme ochotni investovat svou morální sílu, kdy budeme schopni postavit se těm, kteří, pod jakoukoliv záminkou, upřednostňují nerovný a nedemokratický svět.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám, profesore Wallersteine. Dalším řečníkem je Timothy Garton Ash, historik a spisovatel. Je velmi známý v této části světa a mezi těmi, jež se o ní také zajímají. Nikdo, kdo sledoval události roku 1989, nemohl nenarazit na jeho práce. Jeho Evropa se objevuje v New York Review of Books a já předpokládám, že jeho dnešní téma se bude vztahovat právě k ní.

Timothy Garton Ash

Děkuji pane předsedo. Ano, skutečně bych také velice rád přispěl k našemu uvažování o světě tím, že zde učiním několik poznámek o Evropě na konci našeho tisíciletí. Slyšel jsem, že když představitelé Evropské unie dosáhnou nějaké dohody, jistá sekta znovuzrozených křesťanů sahá okamžitě po bibli a hlásí, že podle Knihy zjevení vede spojení národů ke konci světa. Podle mého názoru většina z nás pohlíží na činnost Evropské unie daleko méně apokalypticky, přesto je pravda, že se na politiky devadesátých let díváme jako na zástupce "světového milenialismu" nebo pouze "milenialismu". Světový milenialismus, duch světa na konci tisíciletí, byl v určitém rozsahu vyprovokován překvapivými revolucemi v roce 1989, mezi jinými jmenovitě "Sametovou revolucí", kterou jsem měl možnost zblízka pozorovat prostřednictvím v té době ještě neprezidenta Václava Havla. Cíl konce tisíciletí pro západní Evropu spočívá v dosažení jednotné měny v roce 1999, pro východní je to připojení k NATO do stejného data. V obou těchto aktech spatřujeme určité naplnění, završení. Všechny tyto myšlenky však mohou živit plané naděje - plané naděje pro západní Evropu. Nejenže je dosažení měnové unie stále ještě víc než nejisté - a považuji za velmi riskantní nechat celý projekt stát či padat s jednotnou měnou, touto sázkou do loterie - ale navíc, i když přece jen tento projekt uspěje a stane se dalším významným krokem v evropské integraci, zůstávají stále ještě nevyřešeny otázky vztahů mezi státy Evropské unie navzájem, mezi EU a ostatními zeměmi jak v Evropě, tak po celém světě. Já osobně předpokládám, že přes jakýkoliv technický, vědecký či ekonomický pokrok, zůstanou během několika prvních desetiletí 21. století silné mocnosti ještě samostatnými státy. Pro východní Evropu může být deziluzí fakt, že podaří-li se jim začlenit do NATO, je to pouhý začátek vyjednávání a spousta otázek zůstane ještě dlouho nevyjasněna. Zatímco my, v západní a střední Evropě, spřádáme své plány a sny, jinde se ještě válčí, probíhají etnické čistky, zvěrstva, která nemají z a posledních padesát let obdoby. A přestože jsme si zájmem vyslechli to, co přednášel

ministrský předseda Silajdžič, nemyslím, že všichni správně chápeme dopady, které tento vývoj měl.

Znamená to tedy, že máme upustit od líčení pokroku spojeného s koncem tisíciletí a raději nahlížet na evropskou historii jako na cyklus? Ne, to nemyslím dámy a pánové. Můžeme hovořit o pokroku, ale musíme o něm uvažovat jako o něčem křehkém a umírněném. Je to příběh Evropy osmnáctého století, jež žila myšlenkou, že každý samostatný jazyk musí utvořit národ; Evropy devatenáctého století, která předpokládala, že každý ten samostatný národ potřebuje svůj stát; Evropy první poloviny dvacátého století, ve které se dařilo nacionalismu, soupeření států o moc ve své extrémní totalitní formě, doby dvou světových válek a z nich vyplývajícího barbarství - evropského barbarství a nakonec Evropy naší, druhé poloviny dvacátého století, kdy část kontinentu, díky svému šťastnému umístění na západě, začala po roce 1945 budovat nový model spolupráce jednotlivých států. Dnešní myšlenka je o něco lépe formulována než ta, kterou přednesl jeden z Havlových předchůdců - český král Jiří z Poděbrad, autor prvního návrhu na mírovou unii v Evropě z roku 1458, v němž navrhoval, aby se nepozvedaly zbraně k řešení neshod, připomínek či disputací a aby nikdo jiný tak nečinil naším jménem.

Jakým způsobem můžeme shrnout nejlépe, dámy a pánové, výsledky dnešní Evropské unie, její stále institucionální spolupráce a mírové rezoluce? Není to jako permanentní evropský orchestr? Po roce 1989 tu byla možnost začít rozšiřovat její působení do celé Evropy. Zůstala však nevyužita a zaplatili za to svými životy tisíce lidí v bývalé Jugoslávii, v Sarajevu a Srebrenici. Podle mě je tu pořád šance. Ta šance není v nějakém finálním uspořádání několika států v rohu kontinentů před koncem tisíciletí, ale ve vytvoření mírového, nehegemonického, liberálního uspořádání celé Evropy. Myslím si, že jedním z centrálních témat této konference je diskuse o tom, jaké má být společně sdílené morální minimum našeho chování, minimum, které zajistí zachování lidské důstojnosti společně všem civilizacím. Musíme toto sdílené morální minimum chování najít v každém státě - v chování jednotlivých států k sobě navzájem, v dodržování lidských práv a svobod mezi obyvateli dané země, ve vztazích k menšinám.

Jak však zajistit, aby byly tyto standardy naplňovány? Evropa našla cestu skrze Evropskou unii, Helsinský proces, Radu Evropy a několik dalších institucí a procesů. Nevidím žádný rozdíl mezi maximálními cíli jednoty a minimálními, přesto však ambiciózními cíli liberálního řádu. Napadá mě ale, že se od roku 1989 příliš zaměřujeme na maximum pro několik, když můžeme dosáhnout minima pro mnohé.

Model stále, institucionalizované spolupráce mezi státy, který se podařilo vytvořit v západní Evropě, je podle mne nový, odlišný a lepší než to, co jsme mohli vidět dříve v moderní evropské historii. Je ho potřeba rozšířit do ostatních částí Evropy, otázkou však zůstává jak a jak rychle. Myslím si, že je tento model také kvalitativně rozdílný od dohod a unií, které se podařilo uskutečnit mezi státy ostatních kontinentů na konci dvacátého století. Začal jsem svoji přednáškou kritikou světového milenialismu, na zástupcích ostatních kontinentů však musím nechat posouzení toho, má-li pro ně evropský model nějaký význam. Bylo by absurdní celosvětově prosazovat evropský model po evropském imperialismu, po tom, co se v Evropě událo ve 20. století.

Nikdy by mě nenapadlo říkat a promiňte, že použiji cizí jazyk: "Im europischem Wesen soll die Welt genesen."

Otázku relevantnosti přenechám tedy jiným, já osobně pouze doufám, že šance pro Evropu otevřená rokem 1989 stále ještě přetrvává a že je tento unikátní model schopný vytvořit se v rozšířené Evropě a přizpůsobit se jí. To je možné pouze v případě, že na všechno, čeho se dosáhlo, budeme nazírat bez iluzí konce tisíciletí a přikloníme-li se k hluboké staré moudrosti, která říká, že někdy méně může znamenat více. Děkuji.

DISKUSE

Jacques Rupnik

Děkuji mnohokrát Timothy Gartonovi Ashovi, především za podnětnou myšlenku o sdíleném společném minimu jako interním i externím nástroji státu. Co se týče další kritiky Evropské unie, považuji ji za opodstatněnou. Jedná se o unii demokratickou, která zabraňuje válce v jejím zárodku. Ale co potom s válkami na jejím prahu, v okrajových částech Evropy, takových, jako například Bosna. To je velmi kritický problém přesahující, podle mého názoru, prostor Evropy.

Tímto otevírám diskusi: prosím o připomínky, názory a doplňující poznámky.

Khotso Makhulu

Pane předsedo chtěl bych směřovat otázku na profesora Wallersteina. Mohl by vysvětlit, co měl na mysli, když hovořil o zániku národně osvobozeneckých hnutí? Podle mého jsou to právě tato osvobozenecká hnutí, která jsou u moci, ať už vládnu dobře nebo špatně. Druhou otázku bych rád položil poslednímu řečníkovi. Hovoří o Evropě, která se tolik zasloužila o sjednocení a unii a přesto, jak všichni víme, uzavírá své hranice. Myslím, že si velmi protřečí demokratická snaha s tvrdostí, s jakou se uplatňují imigrační zákony.

Immanuel Wallerstein

Pokusím se o stručnou odpověď. Zhruba před rokem jsem byl v Durbanu, kde jsem měl přednášku na zasedání Jihoafrické sociologické asociace (South African Sociology Association). Nevzpomínám si již na název, ale dotýkala se zcela určitě Afrického národního kongresu (ANC), jednoho z posledních osvobozeneckých hnutí. Velmi rád Vám zašlu kopii. Vy žijete v zemi, kde došlo vlastně k poslednímu převzetí moci ze strany osvobozeneckého hnutí. Já hovořím o zániku těchto hnutí poté, co se dostaly k moci. Podívejte se na FLN v Alžírě, slavný boj za nezávislost dnes už nemá podporu alžírského lidu. Mohli bychom takhle probírat jednu zemi po druhé, po dvaceti letech se tato hnutí dostávají do problematické situace, jelikož nejsou schopna plnit své sliby. Nemyslím, že by to byla úplně tak jejich vina, ale to není v této chvíli relevantní. Jedná se o určité historické období, kdy tato hnutí již nedisponují tou silou a podporou, která je vynesla k moci - s výjimkou jižní Afriky, kde tento proces proběhl nejpozději.

Michael Novak

Využiji úvodních slov pana rabína a připojím několik slov do diskuse. Jedním z největších úspěchů judaismu a stejně tak křesťanství, bylo rozšíření judaismu mezi pohany. John Adams, náš druhý prezident, řekl, že k hlavním zásluhám judaismu patří pojetí Boha jako pravdy, jako světla, jako prozřetelnosti, myšleno jako světla spojeného s pravděpodobností i konkrétními detaily, ne pouze s jistotou, ne pouze se zásadami věčně pravdivými, ale konkrétními detaily. A tyto myšlenky měly také ohromný podíl na vzniku věd. Alfred North Whitehead tvrdil, že vznik moderní vědy by byl nepředstavitelný bez 5000 let učení na základě těchto předpokladů. Mimo jiné také přivedly nejen judaismus a to, co z něj vychází, ale také křesťanství k tvorbě institucí, které fungují jako nástroje objevování. Jejich plody, to jsou univerzity, ale také volby představených v kláštorech, v papežství, patří sem i demokracie spolu s kapitalismem, což je od základů objevený mechanismus, jak skrze trh, tak skrze podnik, který je příkladem kreativity a praktičnosti při tvoření nového. Toto je podle mne jedna ze základních a nejvíce opomíjených charakteristik kapitalismu. Pokoušíme se tady spojit různé sféry - vědu, náboženství a politiku - abychom lépe představili svou vizi důstojnosti člověka. Na konec svého příspěvku do diskuse bych se rád zeptal profesora Wallersteina na myšlenku egalitářství. Obávám se, pokud jsem to správně pochopil, že to je

myšlenka zhoubná a autoritářská. Každý disponuje jiným talentem, jinou pracovní kapacitou, ambicemi a tak si myslím, že být chudým v otevřené společnosti, která sice není rovnoprávná, ale plná příležitostí, je lepší, než jím být ve společnosti, kde si jsou všichni rovni. Existuje spousta způsobů rovnosti - vedle rovnosti právní - a jsou to právě příležitosti, které všichni máme. Rovnost materiální se podle mne neslučuje se svobodou a demokracií.

Timothy Garton Ash

Chtěl bych vyjádřit souhlas s arcibiskupem Makhulu a dodat, že situace v Evropě je daleko horší, než jak ji zhodnotil. Evropa nejenže není otevřená lidem a zboží zbytku světa, ale i zbytku Evropy. Mezi hříchy Evropské unie v roce 1989 patří právě její protekcionismus. Pro něčí zájmy uvnitř EU nepustila za své hranice několik nákladních vozů s rajčaty z Maďarska, několik nákladních vagónů se zeleninou z České republiky a až na některé výjimky také uprchlíky z Bosny, což je neopomenutelný skandál. Mezi tyto výjimky patří například Německo, ale třeba země, ze které pocházím, se uprchlíků ujala pouze velmi symbolicky. Považuji to za ostudu. Nezdůrazňoval jsem snahu dosáhnout jednoty za každou cenu; myslím si, že by evropští politici měli usilovat více o liberální řád. Toto paradigma platí pro celou Evropu. A jednou z charakteristik liberálního řádu je otevřenost okolnímu světu.

Immanuel Wallerstein

Já a Michael Novak máme jednoduše rozdílné názory. Z toho, že lidé od narození nebo v některém z okamžiků svého života disponují rozdílnými schopnostmi, kapacitou a tak dále, nejsem schopen vyvodit, proč by měli mít výrazně rozdílné příjmy. Osobně si myslím, že třeba já nebo pan rabín, který sedí po mé levici, jsme stejně schopní jako prezident jakékoliv mezinárodní korporace. A přestože se naše příjmy radikálně liší, naše potřeby jsou přibližně stejné. Navíc nepředpokládám, že by Vaše argumenty nějak přesvědčily ty miliardy lidí, které se nachází úplně na dně platového přerozdělování. Také si nemyslím, že by nerovnostářská společnost mohla být demokratickou. Ve skutečnosti jsou západní země, takzvané demokratické, velmi nerovné z hlediska skutečné moci a možností vlivu na tvorbu zásadních rozhodnutí. Realita je obrazem té velké nerovnosti, kterou náš systém jen přiživuje. Takže opakují, neexistuje demokracie bez rovnosti. Nemyslím, že vyplácet všem stejné platy je efektivní řešení, ale rozdělení lidí na ty s absolutní mocí a na ty s pražádnou nebo pramalou vede k nerovnostářskému systému, jelikož rozdíly v politické moci vedou k nerovnosti. Demokracie a rovnost jsou neoddělitelné a jedná se o historický liberální mýtus, že se jedno může obejít bez druhého.

René-Samuel Sirat

Pane předsedo, rád bych se vyjádřil k něčemu, o čem se zde již hovořilo a co od pradávna zaměstnává teology: na straně jedné všudypřítomnost a všemohoucnost Boží, na straně druhé svoboda člověka. Rád bych doplnil jednu větu, snad bude znít poněkud neobvykle, zdálo by se, že se jedná o novou myšlenku v židovské filozofii. Vyslovil ji však už Polykaros ve 14. století. Řekl, že Bůh ve své nekonečné dobrotě nechtěl dát člověku iluzi svobody, ale ryzí svobodu, morálně nalezenou svobodu. Podle této teorie předvídání budoucnosti není možné, vysvětluje Polykaros, a my můžeme dodat, v trochu moderním pojetí, že Bůh zná všechny parametry a na tomto základě, ve své všemohoucnosti a všudypřítomnosti, je schopný jednat. Ale člověk na základě svého chování, ať pozitivního nebo negativního, je schopen také určitého jednání, které může být pro Boha překvapením. To je cena, již Bůh platí za obdarování člověka svobodou.

Seizaburo Sato

Pane předsedo, mám pouze dvě krátké poznámky. Mezi jeden z nejzaznamenanějších

pokroků, kterých dosáhla světová společnost od druhé světové války, alespoň mezi rozvinutými demokratiemi, patří odmilitarizování mezinárodních konfliktů. Například, po druhé světové válce velmi silné mocnosti - Japonsko, Austrálie a USA - spolu před ní i po ní znovu a znovu válčily. Teď je naprosto nepředstavitelné, že by vypukla válka mezi Japonskem a Spojenými státy, Austrálií a Japonskem. Považuji to za velmi významnou změnu přinášející naději celému světu. Je potřeba si však uvědomit, že na celém světě existuje něco okolo dvou set států. A mezi těmito dvěma sty státy je jich jen pár bohatých, rozvinutých a demokratických. Naším úkolem do příštího století by mělo být tedy postarat se o to, aby přinejmenším zůstal počet těchto demokratických zemí stejný, nebo se zvýšil.

Druhá poznámka se týká příspěvku pana Gartona Ashe. Souhlasím s panem doktorem v tom, že si stát v příští dekádě, potažmo dekádách, podrží svou významnou roli, kterou hraje v mezinárodním prostředí. Jak jsem řekl v dopolední sekci, demokracie se opírá o hranice státu. Budu-li upřímný, musím říci, že hranice jsou nezbytné. Nezbytné pro to, aby se obyvatelé daného státu cítili spokojeni a bezpečně, relativně rovnoprávní. Ochranařská politika proti chudým státům je podmínkou právě pro udržení této rovnoprávnosti. To je ten hlavní důvod, proč hranice přetrvávají.

John Silber

V naší odpolední diskusi se překvapivě v řeči dvou realistů - pana Wallersteina a pana Gartona Ashe, objevily utopistické vize. Byl bych rád, kdyby mi oba odpověděli na jednu otázku. Když pan biskup Makhulu mluvil o uzavírání hranic Evropy okolnímu světu, pan Garton Ash na to reagoval řečí o hypokrizi Evropy, která se zavírá i před ostatními evropskými státy. Podívejme se na to realisticky. Kolik lidí by měl kontinent asi přijmout - milión, deset miliónů, 100 miliónů, miliardu, 1,6 miliardy? Ve skutečnosti neexistuje žádná taková země, jež by otevřela hranice imigraci takového množství lidí. Jednalo by se pouze o přestěhování bídy z jednoho regionu do druhého. Rád bych slyšel váš názor. Pan Wallerstein říká, že neexistuje demokracie bez rovnosti. Pokud vím, nikde, v žádném světě neexistuje rovnost mezi všemi; znamená to, že neexistuje ani demokracie? Dosahujeme demokracie bez rovnosti. Pan Wallerstein navíc neodpověděl na otázku pana Novaka: Jakým způsobem chcete dosáhnout rovnosti, když budete respektovat svobodu a rovnosti v příležitostech?

Jacques Rupnik

Zrušíme-li vnitřní hranice v rámci Evropské unie, musíme je vybudovat vně. Jakékoli vymezení je z definice svým způsobem také omezení. Jak se to projeví na vztazích Evropy a okolního světa? To je důležitá otázka. Já však musím dát prostor odpovědím na ni, ne odpovídat.

Cornelius Castoriadis

Rád bych okomentoval poznámku pana Timothyho Gartona Ashe o udržení států. Rozumím, co tím chtěl říci. Státní orgány a vláda nepostoupí svou suverenitu mezinárodním institucím. Dnes jsme však na druhé straně svědky toho, jak vláda ustupuje vlivům jiných organizací. Multinárodním podnikům, národním korporacím, finančním oligarchiím a institucím. V některých případech se dokonce, a velmi rád bych se mýlil, dostává k moci mafie. Je nám všem známo, že členové mafie vyloženě ovládají některé a ne zrovna zanedbatelné země. Nemluvím o nějakém takovém Monaku, kde mafie ani nefiguruje, ale o velmi významných státech, z nichž se pak šíří nákaza i jinam. Možný zánik jednotlivých vlád v 21. století nekoresponduje podle mne se vznikem nějaké mezinárodní nebo světové vlády. Obávám se rozšíření koroze, které například podléhá stát vzniklý na základech bývalého Sovětského svazu, kde konstituční moc žádnou skutečnou mocí nedisponuje, ta je jinde a většinou v rukou mafie.

Co se týče otázky pana Novaka ohledně demokracie, rovnosti a tak dále, nemyslím si, že můžeme použít termín "demokracie" pro žádný z existujících systémů ve světě. V nejlepší případě se jedná o "liberální oligarchie". Demokracie doslova znamená "kratos demos", moc lidu. A Řekové to opravdu tak mysleli. Abych použil příklad bližší panu prezidentovi Silberovi, v americké historii se objevuje známá věta týkající se vlády lidu, vykonávané lidem, pro lidi; řekl by, že jsou dnešní Spojené státy ve správě lidu? Vláda lidu znamená to, že se lid podílí na politických procesech. O Spojených státech je všeobecně známo, že je zde nejvyšší neúčast voličů ve volbách, a jak víme z amerického tisku, je-li někdo jednou zvolen senátorem, může jím zůstat celý život. Aby byl někdo zvolen senátorem, potřebuje peníze Politického akčního výboru (Political Action Committee) a ten je nedá ani panu Wallersteinovi, ani mně, dokonce ani prezidentu Silberovi; podpoří takové lidi, kteří budou prosazovat jejich zájmy, jakmile se dostanou k moci.

Třetí bod, o kterém chci hovořit, se může zdát zcela jednoznačný, ale není. Už třicet let bojuji proti klasickému argumentu tak zvané západní demokracie bránícímu vlastní režim, že totiž v Sovětském svazu existovala rovnost bez svobody, zatímco na západě zase svoboda bez rovnosti. Ztráta rovnosti je cenou za svobodu.

Samozřejmě, pravda je taková, že v Sovětském svazu se nikdy nedalo hovořit o rovnosti. Jaká asi může být rovnost mezi strážcem Gulagu a jeho vězněm nebo mezi strážcem a jeho strážcem. Nebyla tam ani rovnost, ani svoboda. Trochu svobody máme nyní ve Spojených státech - proto hovořím o liberálních oligarchiích, ale není tam rovnost a tak, jak ji chápeme v politickém kontextu, ani nemůže být. Nikdy totiž nemůžeme tvrdit, že má americký nebo francouzský milionář stejnou politickou moc jako zametač ulic. Není to pravda, to je všechno.

Imanuel Wallerstein

Krátce. Rád bych odpověděl na připomínky Johna Silbera. Jako realista, jak mě nazývá, vím, že není politicky možné otevřít hranice. Jako liberál, jímž pan Silber doufám je, by měl myšlenku volné migrace lidí celého světa nejen připustit, ale bezpodmínečně podporovat. Po dobu trvání Sovětského bloku, čtyřicet osm let, lidé na Západě velice odsuzovali - to je jen slabý výraz - to, že jeho obyvatelé nemohou volně cestovat. I já to odsuzuji. Všechny tyto režimy byly svrženy a teď máme svobodnou emigraci, ale nikoliv svobodnou imigraci. Domnívám se, že je to z hlediska liberální doktríny nepřijatelné. Liberální doktrínu ale nelze brát doslova. Nikdy by neměla být brána doslova. Existuje na světě nějaká skutečná demokracie? Odpovím stejně jako pan Castoriadis: ještě nikdy nebyla v moderním světě demokracie, pouze liberální státy. Já osobně mám to štěstí, že v jednom z nich žiji, což je mnohem lepší než žít ve státě neliberálním, ale ještě to v žádném případě není demokracie. Třetí otázka: Jak můžeme dosáhnout obojího, demokracie a rovnosti? Odpověď zní - nevím. Připustil jsem, že se o to musíme snažit, neříkám, že se nám to podaří. Tento náš svět se brání takovému uspořádání, historickému systému. Opoziční síly zvítězily v minulosti, možná se prosadí i v budoucnosti. Nemám žádný zaručený vzorec; neznám v detailu strukturu takového historického systému; vím, že tak vypadá moje definice dobré společnosti. Dokud nebude nastolena, nepřestanu za ni bojovat.

Jacques Rupnik

Řekl jste, liberální doktrína není uplatňována doslova. Zaplaťpánbůh, že se doslova neuplatňuje žádná politická doktrína. Jediní, kteří se o to pokusili, byli příznivci marxismu-leninismu, a to dopadlo velmi špatně.

Timothy Garton Ash

Nebýt považován za realistu v mezinárodních vztazích může být v určitých kruzích komplimentem. Obávám se však, že tak to pan Silber nemyslel. Samozřejmě, že jsem

absurdně nenavrhoval, aby se státy otevřely všem. To je nemožné. Hodnotil jsem situaci z pohledu toho, co mohlo být realisticky uděláno ve prospěch volného pohybu zboží a osob, a co se ve skutečnosti během posledních osmi let udělalo. K tomu, co říkal profesor Castoriadis: nic není, jak bývalo, a to platí také pro stát. Pochopitelně, že se evropské západní státy liší od těch před sto lety, především co se týče finanční a ekonomické síly vůbec. To je jeden z důvodů, proč neváhají vložit do společného fondu svou suverenitu. Ale myslím si, že by bylo chybné z toho odvozovat, že se stát jako pilíř politické síly v příštím století zhroutí a bude nahrazen buď regiony a kmenovými uskupeními, jak navrhoval Fritjof Capra, nebo supranacionálními entitami. Otázka nezná: Dohlédneme konce koncepce státu? - protože toho nejsme schopni. Správně se máme ptát: Jakou formu národních států očekáváme? A není to utopie - volit liberální stát.

Jacques Rupnik

Děkuji. Myslím, že k otázce státu se vrátíme po přestávce, ale ještě před ní bych rád položil otázku panu rabínovi Siratovi. Včera, když jsem se ho ptal na název jeho přednášky, odpověděl, že se jmenuje: "Náboženství a jeho představitelé jako zdroj harmonie." Považoval jsem to za dané, ale dnes před jednáním mi sdělil, že se rozhodl pro: "Náboženství opírající se o psané slovo a jeho představitelé zdrojem harmonie." Jedná se o zajímavý sémantický rozdíl a byl bych rád, kdyby pan rabín mohl vysvětlit tuto změnu.

René-Samuel Sirat

Pane předsedo, mezi tím, co bychom si bývali přáli, a tím, co je ideální, bývá často rozdíl. Platí realita a fakta. Ano, náboženství a jeho představitelé by měli být zdrojem harmonie. Pro to byli vybráni. Jejich mise by jim měla umožňovat naplňovat ideály harmonie, svobody, míru ap. Takový je smysl jejich života, jejich mise, ale čím dál tím více se rozšiřuje nákaza politickou mocí, jak já to nazývám. Pomalu se začínají objevovat rozpory mezi jejich zásadami a jejich činy. Stručně řečeno, náboženští představitelé cítí takovou zodpovědnost za svou úlohu, že začínají postrádat morální a politickou sílu a moc. Bohužel, tyto dvě věci se vylučují a kdokoliv, ať už chce něco bránit, ať už má ty nejlepší úmysly, ať chce zůstat loajální svým ideálům, své misi, má-li zůstat tímto zdrojem harmonie, musí zapomenout na politiku, neboť ona je neslučitelná s jeho posláním. Nechci tím říci, že posláni politika je něco, na co bychom měli pohlížet svrchu. Politikové mají ohromnou zodpovědnost, která s koncem století jenom narůstá, a my bychom jim měli pomoci tuto zodpovědnost zvládat. Naše židovská tradice však učí, že dojde-li někdy ke spojení těchto rozdílných sil, náboženské moci, politické moci, hospodářské moci a podobně, nemůže z toho vzejít nic dobrého. Náboženští představitelé by měli zasahovat, interpelovat u vlivných osob, politiků, u všech vládců. Řekl bych, že někteří však nejsou dost stateční. Uzavírají se do svých kostelů, klášterů, mešit, jako prorokové před králem Davidem. Měli by poukazovat na to, co je dobré a co je špatné, jelikož tím také pomáhají budovat harmonii.

Jacques Rupnik

Během druhé části zasedání vystoupí tři řečníci. Prvním z nich je profesor Michael Mann z Kalifornské univerzity v Los Angeles. Zabývá se dlouhodobým vývojem evropské společnosti a otázkou národních států, je autorem známé knížky "Zdroje sociální moci" (The Sources of Social Power) a bude hovořit o demokracii a sociálním konfliktu.

Michael Mann

Vzhledem k tomu, že jsem sociolog a nikoliv přírodovědec, nehledám vzorce, tak jako John Polanyi, ale spojení a modely, i když v této chaotické lidské společnosti nemohou být než nedokonalé a provizorní. Nejsm si jistý, že chápu sociální systémy stejným způsobem jako

Immanuel Wallerstein, ačkoliv se v několika bodech shodneme. Chtěl bych ukázat souvislosti kapitalismu a národních států s hlavními sociálními problémy, jež s sebou přináší - politické a etnické čistky na straně jedné, třídní konflikty na straně druhé. Obávám se, že tematicky nezapadám do dnešního panelu a proto se nejdříve pokusím vymezit dva typy demokracie: liberální demokracii a demokracii organickou.

Moderní liberální demokracie vznikla v severozápadní Evropě a jejích koloniích. Její podstatu se včera podařilo velmi přesně definovat Ralfu Dahrendorfovi. Ti, jež vybudovali naše politické soustavy, dobře rozpoznali rozmanitost toho, co v té době nazývali "zájmy". Vědomě proti nim bojovali, snažili se je regulovat a hledat kompromisy. Ekonomické nátlakové skupiny, to byla aristokracie, nižší šlechta, vlastníci manufaktur, zemědělci, umělci a dělníci. Ve své podstatě se jednalo o třídní rozdělení, i když jím v žádném případě nemyslím úzkou Marxovu formu klasifikace. Hovořím obecně o ekonomických skupinách, jež mají rozdílné zájmy. Přesto si myslím, že se celkem dařilo v této liberální demokracii konflikty mezi jednotlivými skupinami vyrovnávat a totéž i na úrovni podskupin, například mezi muži a ženami.

Liberální demokracie vychází tedy z institucionalizace konfliktu a po dlouhou dobu se zaměřovala pouze na konflikty mezi sociálními třídami. Její vznik je reakcí na tlak zespu, z podřízených skupin a to je potřeba si zapamatovat. Z toho vyplývá, že liberální demokracie vždy podporovala sociální práva, stejně tak jako politická a občanská práva. Možnost volit zajímala například dělníky jenom proto, aby si zajistili nižší daně, zaručili určitou bezpečnost práce a zamezili zaměstnávání dětí v továrnách.

Zúžení liberalismu pouze na politická a občanská práva je špatné, jelikož vždy jsou v něm zahrnuty také sociální aspekty, důvod, proč tato politická práva získat. Liberalismus nikdy neznamenal zrušení tříd nebo vytvoření sociálního souladu, ale pouze regulace kompromisem. Nepochybně. Nesmrtelná fráze, jež otevírá americkou ústavu - "my, lid" - byla vždy v plurálu. Liberální demokracie měla také svá slepá místa. V jediné kolonii, která přetrvala v západní Evropě - Irsku - se nedaří řešit náboženské konflikty, ostatně náboženská snášenlivost nebyla nikdy silnou stránkou Velké Británie. Nejhorším kazem jsou bílé kolonie, kde my, lidé, redukuje veškeré zájmy na zájmy bílých - na růst jejich bohatství. A tam, kde žily jiné rasy, které nepovažujeme za část naší kategorie "my, lidé", docházelo k etnickým čistkám, někdy až genocidě, alternativně hrubému zotročení. Někteří z těch, co přežili, byli nakonec přijati do skupiny "my, lidé", a tak má liberální demokracie 20. století laskavou tvář, tedy, relativně laskavou.

O demokracii usilují teď i někde jinde, ale vzhledem k tomu, že je jiná doba, svět už je také jiný. Mezi původním modelem demokracie a novými snahami střední, východní a jižní Evropy jsou dva hlavní rozdíly. Tato demokracie se rodila mezi lidmi žijícími skoro v koloniích nebo polo-koloniích a řízenými ze zahraničí. Druhý rozdíl je v tom, že se v té době od státu očekávalo, že bude více podporovat sociální rozvoj než původní liberální stát. Demokratický vývoj konce 19. století v západní části Evropy je tedy více poznamenán nacionalistickými a etatistickými hnutími. Mezi těmi, jež žili pod vládou Habsburků, Romanovců a Otomanů se rozvinula organická koncepce demokracie. Lid spojoval odpor proti utlačovatelům. Lid nebyl v množném čísle a rozmanitý, ale naopak jednotný a organický.

Jedná se o druhou koncepci demokracie. Lidé toužili po relativně silném státu podporujícím sociální, ekonomický a morální rozvoj. Po krizi způsobené první světovou válkou podpořenou hospodářskou depresí tato idea téměř zvítězila všude ve východní a střední Evropě, kromě Československa - státu, kde se víceméně prosadila liberální demokracie. Bohužel ideál organické demokracie, nedělitelného lidu, je v podstatě neuskutečnitelný, jelikož lidé jsou ve skutečnosti velmi rozdílní. Rozpory mezi lidmi jsou v tomto konceptu nelegitimní, jsou vnímány jako velezrada, kterou je třeba potírat.

Jak včera řekl Ralf Dahrendorf, snaha o vnitřní homogenitu vede k interním represím a vnějším agresím. Organická demokracie se prokázala být nestabilní, jelikož se snadno transformuje v diktátorský, autokratický a někdy až fašistický systém. Po druhé světové válce našla tato koncepce své uplatnění v postkoloniích i na jiných kontinentech. A tady se znova projeví rozdíly mezi organickou a liberální demokracií a ta organická, jež se opírá o myšlenku sjednocení národa proti cizím opresorům, v mnoha zemích vítězila, aby opět sklouzla do nestability, k autokratické formě vlády.

Triumf nestabilní organické demokracie vyvolal v Evropě speciální formu sociálního konfliktu, evropskou tradici národnostních a politických čistek nepřátel lidu nebo národa. Nemluvím o jedné události, o jednom holocaustu, ale o nepřetržitém procesu charakteristickém pro 20. století. Ten začal pravděpodobně válkami na Balkánském poloostrově a mohutným exodem uprchlíků, který podporované prohlášeními prezidenta Woodrowa Wilsona zapříčinily. Následuje versailleská smlouva ustanovující samostatné státy podle dominantních etnik všude na území bývalých habsburských, otomanských a částečně romanovských království. Další uprchlická vlna ve dvacátých letech a potom neskutečně kruté protizidovské pogromy, jež přešly v masové zabíjení během občanské války v Rusku a Maďarsku a kulminovaly do genocidy za nacismu, organické formy nacionalismu. Italští fašisté proti Africe. A tím výčet nekončí. Můžeme pokračovat násilným vystěhováváním Němců, během kterého jich mnoho přišlo o život, kolapsem multinárodní Jugoslávie spojeným s násilím a klidným rozpadem Československa. Poslední z výčtu se dotýká Rusů, skupiny lidí zasazených do cizích států. Nevím, jestli odejdou pokojně, budou-li vyhnáni násilím nebo dokonce zabíjeni. Evropa je víceméně čistá. Jen nejstarší státy západní Evropy, jako Švýcarsko a Velká Británie, zůstávají multietnické. Vím, že bychom ještě našli Rumuny v Maďarsku a Maďary v Rumunsku, ale i přesto je nyní Evropa národnostně vyčištěná. A ať už bude Evropská unie sdružením různých národů, většina z nich má za sebou etnické čistky. Bude se tato hrozná evropská historie opakovat i na jiných kontinentech? Odpověď zní pravděpodobně "ano", jestliže budou koloniální a imperiální utlačovatelé zaměněni za místního nepřítele, jak to probíhalo na začátku 20. století v Evropě. Může se to stát také v případě, když budeme podporovat názor dominantních národnostních skupin, že lid je integrovanou, organickou hmotou. Podporujeme je už jenom tím, že zapomínáme na naši vlastní historii demokracie, kapitalismu a třídních konfliktů. Kapitalismus může být dobrý, ale jen v tom případě, že určité skupiny, společenské třídy nevyjímaje, úspěšně obhájí svá práva. Nicméně neoliberalismus historii opomíjí. Tvrdí, že kapitalistický trh sám o sobě přináší rozvoj a prosperitu pro všechny. To není liberalismus. Skutečná historie liberalismu pochází z konfliktu, třídní konflikt nevyjímaje. Jestliže to, čemu Hazel Hendersonová říká neoliberální konsensus Washingtonu - Mezinárodní měnový fond, Světová banka, vláda USA - je všechno, co můžeme nabídnout Jihu, pak náš přístup ovlivňuje i zaměstnávání dětí, nepřijatelné pracovní právo, vyvlastňování půdy drobných soukromých zemědělců ap., jinými slovy třídní vykořisťování, které bývá pak spojováno s vnějším nepřítelem a možná s nějakou místní třídou. Za takovéto situace nemůže nikdy vzniknout liberální demokracie. Z krátkodobého hlediska to může skončit - a většinou to tak končí - nanejvýš autokratickým režimem, který jakékoliv domácí protesty potlačí. Z dlouhodobého hlediska dojde ve společnosti k výrazným výkyvům doprava nebo doleva. Světový fašismus a komunismus jsou již možná překonány, ale mohou vzniknout hnutí jim podobná, která se pokusí sjednotit lid proti vnitřnímu a vnějšímu nepříteli. Ekonomicky silné země pak budou pravděpodobně vnějším nepřítelem číslo jedna. Smutná historie Evropy se zopakuje.

Myslím, že mezi námi jsou řečníci povolanejší k tomu, aby se zamysleli nad tím, co dělat. Já bych osobně navrhoval dva postupy. Musíme trvat na demokratických právech a právech obecně, zaopatření a uznání menšin. Za druhé musíme trvat na ustavení a dodržování kodexů závazných pro naše vlastní multinárodní společnosti, finanční kapitál nevyjímaje. Toho

můžeme dosáhnout relativně snadno, vzhledem k tomu, že mají u nás základnu. Můžeme samozřejmě udělat i další kroky, například regulovat vojenskou sílu. Tyto body jsou všeobecně známy, ale stojí za zaznamenání, že civilizují stejně tak nás, jako druhou stranu.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám pane profesore za to, že jste připomenul etnické čistky, což je moderní termín s tragickou historií v Evropě a ostatních částech světa. Slovo nyní dostane profesor Hans-Heinrich Nolte, odborník na historii východní Evropy z univerzity v Hannoveru. Ve svých dílech se zabývá otázkou periférií toho, co on nazývá jedním světem. Dnešní příspěvek se jmenuje "Některé nedostatky diskuse o globalizaci".

Hans-Heinrich Nolte

Děkuji mnohokrát, že jste mě jako německého historika pozvali do Prahy. Rád bych zdůraznil, že jsem si vědom toho, že Němci dvakrát okupovali tento stát a také bych rád vyjádřil svou hlubokou lítost a smutek nad tím, že byli Židé této země a vůbec této části kontinentu téměř vyhlazeni. Myslím také, že po těchto zločinech v nás zůstala ohromná prázdnota. Původně jsem chtěl hovořit o rozpínavosti jako součásti evropské historie, ale když jsem poslouchal řečníka přede mnou, který velmi dobře rozpracoval tu část, o níž jsem uvažoval, rozhodl jsem se zaměřit na dva konkrétní body. Nedostatky úvah o globalizaci v letech sedmdesátých a osmdesátých a ponaučení z existence etnických čistek, že jednou z možností moderního člověka je porušit stále ještě křehkou skořápku civilizovanosti a uchýlit se k násilí.

Jaké jsou rozdíly v diskusích po roce 1990 s politiky Sovětského svazu na straně jedné a politiky Jugoslávie na straně druhé? Jedním z hlavních rozdílů je podle mne fakt, že západní státy tuto diskusi Sovětskému svazu, speciálně Gorbačovovi, usnadňovali. Nechci tady detailně rozebírat historii mírového hnutí na Západě, ale je potřeba říci, že jedním z jeho poselství bylo zabránění intervencím a snaha o porozumění sovětským problémům. Ti, kdo se zasloužili o perestrojku, toto poselství pochopili. Už v roce 1985 se Gorbačov připojil k mírovým jednáním a vyjádřil naději o ukončení jaderného zbrojení. V lednu 1986 předložil Gorbačov svůj plán denuklearizace světa ve třech etapách, s jasným záměrem odstranit všechny jaderné zbraně do konce roku 1999. Samozřejmě, že tím také reagoval na program "Hvězdné války" prezidenta Reagana. Gorbačov celkem otevřeně útočil na Spojené státy ve snaze zvětšit rozdíly mezi jednotlivými členskými státy NATO a postavit se do čela mírového hnutí.

V té době, pokud budeme usuzovat z jeho proslovů a dopisů, neměl Gorbačov zájem na přesunutí zdrojů ze zbrojení do spotřeby. Snažil se více akcelarovat ruskou ekonomiku pomocí vnitřních nástrojů - boje proti alkoholismu, posílení pozice inteligence ve straně. Součástí jeho plánu bylo obnovit kulturní vliv v rámci Sovětského svazu, východního bloku, i části západní Evropy. Břemeno výdajů na zbrojení přišlo na pořad diskusí komunistické strany až koncem roku 1988. A až v roce 1989 připustila, že náklady na zbrojení jsou přemrštěné - vzhledem k ekonomické situaci země. A teprve tehdy se ve vědeckém časopise komunistické strany objevil argument, že kdyby chtěl Sovětský svaz udržet krok ve zbrojení se západní Evropou, která vykazovala 2,5krát větší hrubý národní produkt, úplně by přepálil svoji ekonomiku. Navzdory obavám Václava Havla, slovo perestrojka nemělo obecně, z dlouhodobého hlediska být maršálskou holí na opozici. Nemůžu popřít, že pro takovýto názor zde určitě existovaly dostatečné důvody a je možné, že vliv světového mírového hnutí na myšlení prezidenta Gorbačova nebyl až tak velký, jak jsem zde nastínil.

Přesto se dosáhlo toho, že Sovětský svaz nejenže nezískal vojenskou převahu, ale Západ mu nabídl politicky důležité místo, převzal Gorbačovův způsob uvažování a jeho nabídku vytvoření evropského domu společně se Sovětským svazem. Stejně tak považuji za důležité,

že Gorbačov přijal mírovou výzvu, akt, který mu zajistil pozornost a pomohl vybudovat jeho image. Nakonec měla mírová jednání také vliv na to, že se z perestrojky nestala ona maršálská hůl, že Sovětský svaz nezasahoval do procesu demokratizace. Na úspěchu v roce 1989 můžeme dobře vidět slabiny vyjednávání v bývalé Jugoslávii. V případě Sovětského svazu Západ respektoval jeho časový rozvrh. Čekal i přes zklamání některých zemí střední Evropy. V případě Jugoslávie však Západ nečekal. Především Německo bylo pro vynucení míru silou, a to co nejdříve.

V sedmdesátých a osmdesátých letech probíhaly na Západě intenzivní diskuse o socialismu. Západní intelektuálové četli a zaníceně diskutovali o tom, co se stalo v Praze v roce 1968. Probíhali také debaty o globalizaci a v roce 1974 začal Imanuel Wallerstein psát svou knihu o světových systémech. Ale nikdy nedošlo ke srovnatelné diskusi o nacionalismu. Opoziční hnutí používala proti Sovětskému svazu etnické a národnostní argumenty. Jako příklad můžeme uvést litevský samizdat, který našel své čtenáře ve staré emigraci, většinou z roku 1944. Liberální a levicový proud na Západě byl pro globalizaci a tedy překvapený z národně obrozeneckých hnutí ve východní Evropě. Globalizace už sice probíhá, Óle není Čmožné si myslet, že se svět nyní stane homogennějším. Rozdíly existují jak uvnitř států, tak mezi nimi. Jeden z těchto rozdílů se projevuje budováním nových nebo rekonstrukcí starých národů. Proto je nutné podchytit tyto rozdíly co nejdříve. Sebekriticky připouštím, že diskuse let sedmdesátých a osmdesátých postrádaly nadhled. Značně podhodnocovaly problematiku regionalismu, etnických a náboženských konfliktů. Situace v Severním Irsku nebo Baskicku nás měla varovat. Západ se k etnickým čistkám nepostavil dostatečně jasně. Západ nezakročil proti Turecku, které napadlo Kypr a provádělo zde politiku etnických čistek; nezakročil ani v Kurdistanu, v Tibetu, Náhorním Karabachu ani v Čečně. Důvody jsou zřejmé. Turecko je spojencem a Rusko a Čína jsou příliš silné. Pro Srby a Chorvaty z toho vyplývá, že etnické čistky jsou otázkou síly. V žádném případě je v případě Srbska a Chorvatska neobhajují, ale snažím se vysvětlit úskalí dvojího metru. Jak jen můžeme akceptovat a pěstovat toto dvojí hledisko ve chvíli, kdy se jedná o nejhorší zločin - genocidu?

Jednu z hlavních změn, ke které došlo v historii vývoje spravedlnosti, byla změna soukromé žaloby na státní. Ve středověku vraždu vyšetřovali pouze tehdy, když o to požádal jednotlivce - soukromá osoba, rodina nebo klan. Kde nebylo žalobce, nebylo ani soudce. Se vznikem moderního státu se objevil systém veřejné obžaloby, jež má povolání k zodpovědnosti za všechny zločiny, ať už byl zavražděným člen velké rodiny nebo člověk žijící sám, na okraji společnosti. V tomto ohledu by se měly státy 21. století vzdát své suverenity a postavit se za odsouzení zločinů genocidy a etnických čistek. Řekněme - něco jako soud v Haagu na globální úrovni. Je jisté, že žaloba musí být vznesena bez ohledu na to, jak je země, proti které se obrací, silná. Vznesení žaloby nesmí být závislé ani na hlasování Rady bezpečnosti nebo generálního shromáždění Spojených národů. Hovoříme o obrovských změnách, které by měly formovat 21. století. V tomto případě je to změna snad nepatrná, ale velmi významná.

Jacques Rupnik

Děkujeme za příspěvek profesora Nolta, který naznačil, jak se globalizace vyvíjí ruku v ruce s nacionalismem. Nyní předám slovo profesorovi Jiřímu Musilovi, který je předním českým sociologem a profesorem na Central European University (Středoevropská Univerzita). Domnívám se, že je důležité, abychom na této konferenci slyšeli hlas i z Prahy.

Jiří Musil

Děkuji Vám pane předsedo, chtěl bych několika slovy reagovat na to, co tu bylo řečeno dnes i včera. Rád bych se soustředil především na mechanismus spolupráce a integrace v kontextu rozpadu Československa. Rozváděli jsme se dvakrát, v roce 1939 a 1992, takže disponujeme neobvyklými zkušenostmi, jež nám umožňují porovnat dva rozdílné procesy vedoucí k

rozdělení. A jsme z nich schopni vyvodit i víceméně obecné závěry. To, co se událo v České republice, především v roce 1992, můžeme vnímat jako velmi specifický fenomén, který ještě neprošel seriózní analýzou. Na celé záležitosti je zajímavý především fakt, že ztroskotaly dva modely zcela odlišné povahy. V prvním případě, tedy meziválečném Československu, se jednalo o rozdělení liberálního státu, založeného na demokratickém spojení dvou rovnoprávných etnických skupin, tedy Čechů a Slováků.

Masarykův koncept Československa byl jednotný stát užívající dva rozdílné jazyky. Liberální model neuspěl, ale úplně stejný zdroj neshody - nacionalismus - způsobil rozpad i druhého, marxistického modelu. Nacionalistické hnutí bylo jednoduše silnější než idea společného státu. Ernest Gellner jednou popsal marxistický model jako teorii, která předpokládá, že nacionalistické hnutí pouze maskuje hlubší problémy někde v pozadí, například sociální nesrovnalosti a konflikty. Marxisté věřili, že podaří-li se odstranit sociální a ekonomické rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem, vznikne harmonická jednota dvou spolupracujících států v jedné federaci. Obě tyto doktríny předpokládaly určitý automatický proces. Nemáme bohužel čas, abychom se touto problematikou zabývali do detailů, ale zdá se, že určujícím faktorem v obou případech byla skutečnost, že se nepodařilo vytvořit československou identitu, která by byla přijatelná pro obě skupiny a která by byla silnější než individuální identity obou skupin. Kamenem úrazu tedy byla československá identita, samozřejmě spolu s dalšími faktory.

Nemělo by se zapomenout na to, že zde po roce 1989 také chyběl politický koncept společného státu. Toto řekněme vakuum bylo podle mne způsobeno spíše českou stranou. Došlo k mobilizaci slovenských politických elit, těch, které byly vytvořeny zčásti první republikou - liberální republikou, jež kladla důraz na vzdělání, liberální politický proces a jež otevřela dveře vzniku slovenské inteligence. Historici se budou jednou zabývat tím, co my sociologové analyzujeme již dnes, jestli, když se před rozdělením v roce 1992 socioekonomická struktura vyrovnala, se mezi těmito dvěma společnostmi nevyskytovaly nějaké hlubší rozdíly než ty, které odhalil jednoduchý průzkum. Z pohledu základních dat žádné větší rozdíly mezi těmito dvěma částmi federace neexistovaly. Můžeme dokonce říci, že v roce 1918 byly mezi nimi podstatně větší rozdíly a přesto došlo ke vzniku společného státu. Zdá se to být určitý paradox, že se stát dělí ve chvíli, kdy jsou si jeho části nejbližší. Je možné, že tato strukturální podobnost za sebou skrývala nějaké asymetrie. Někteří analytici a já mezi nimi se domnívají, že tato rovnoprávnost byla pouze zdánlivá a že slovenská ekonomika zůstala tou slabší. Jakou má rozdělení Československa souvislost s integračním procesem Evropské unie? Sledujeme-li tento proces z Prahy, zvenčí, jsme si vědomi toho, že na začátku byl silný morální impuls, který se nicméně změnil ve více pragmatický - někdy nazývaný transakční - model. Z ekonomického hlediska se jedná o neoklasický model, teorii, podle které je hnacím motorem integrace dělba práce, specializace a trh. Avšak tyto nepochybně velmi podstatné a silné mechanismy by měly jít ruku v ruce se sociálními a kulturními prvky integrace. Slovy Václava Havla, pro integraci musí existovat základní kulturní a morální předpoklady. Před časem jsem četl v jedněch německých novinách komentář dotýkající se situace v Evropě. Psalo se tam o "Evropě, kontinentu bez idey". Mluvím o obsahu, o základních hodnotách, o tom, co je skryto, ale co ještě stále patří do jednotícího procesu. Myslím, že naše zkušenosti mohou být Evropě k něčemu dobré: určitý druh varování, že bez silné snahy o společné ideály není společná Evropa možná. Můžete to nazývat nezbytným sdíleným minimem, ale jestliže nebude Evropa schopná takové minimum nalézt, pak se obávám, že by si mohla na vlastní kůži zažít to, co se v nedávné době stalo nám.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám pane profesore za českou perspektivu. Zdá se, že spojovacím prvkem dnešní odpolední sekce je problematika národních států a procesu etnické homogenizace. Jedná se o

evropský problém, kterého však můžeme být svědky i v jiných částech světa.

DISKUSE

Norbert Greinacher

Hovořili jsme tady o konfliktech. Jsem trochu překvapen, že se nikdo nezmínil o konfliktu mezi pohlavími. Stačí, když se podíváme okolo tohoto stolu, a hned uvidíme, jak na tom je role ženy. Samozřejmě, ženy pro nás pracují - máme tlumočnice, které pro nás pracují celý den - ale tady u stolu s námi sedí pouze dvě. Proporcionalně to vypadá zhruba tak stejně, jako u nás na univerzitě v Tubingenu. Mezi pěti sty profesory univerzity je pouze deset žen. A to, co se děje v katolické církvi je přímo ostuda. Ještě dnes jsou ženy vyloučeny, nemohou být vysvěceny na kněze. Jestliže si to dobře pamatují, existovala pouze jediná výjimka, tady v dřívějším Československu. Mám pocit, že některé ženy byly vysvěceny a přijaty za kněze do římskokatolické církve. Jestli se nepletu, tak jedna z nich se stala dokonce biskupem. Jistěže konflikt mezi pohlavími není jediným existujícím konfliktem, ale vzhledem k tomu, že přetrvává již dlouhou dobu, měli bychom mu rozhodně v 21. století věnovat pozornost.

Immanuel Wallerstein

Jsem velmi rád, že Michael Mann zmínil přetrvávající proces etnických čistek tady v Evropě. Ve Vaší knize o Evropě se nachází velmi zajímavá tabulka, která obsahuje srovnání menšin každého hlavního města sovětského státu v roce 1870 a dnes. V žádném z nich nebylo v roce 1870 dominantní to etnikum, které je dominantní dnes a ostatně všechna data byla podstatně odlišná. Dnes, to znamená rok 1980, jelikož pozdější údaje nebyly pravděpodobně dostupné. Dalším bodem, na který nesmíme zapomenout, je druhý proces v etnické homogenizaci - mezinárodní migrace. Ve Spojených státech, Kanadě, v každém státě západní Evropy víceméně bez výjimky - Francii, Německu, Británii, Belgii, Holandsku, ale také v Itálii, Španělsku, Portugalsku, Švédsku atd. - žije zhruba, případ od případu, 10 až 25 procent populace přistěhovalců z třetího světa. Podle reálného odhadu, ať už bude legislativa jakákoliv - a počítám, že ve většině zmíněných zemí bude negativní, během příštích pětadvacet let dojde k dalšímu přílivu imigrantů. K tomu ještě musíme připočítat faktor demograficky rozdílné úrovně reprodukce a dojdeme k závěru, že za těch pětadvacet let bude třetina populace Ameriky, západní Evropy a v menším měřítku i Japonska složena z obyvatelstva pocházejícího z třetího světa, které bude sociálně, ekonomicky a často i politicky diskriminováno. Z hlediska sociálního konfliktu je právě tato situace jedním z jeho hlavních zdrojů.

Nikolaus Lobkowicz

Rád bych doplnil profesora Musila. Jedním z nejnebezpečnějších dědictví tohoto století je přežívající představa státu jako národně homogenní jednotky. Většina konfliktů, mimo těch ideologických, pramení právě z této představy. Československo se rozpadlo proto, že jeho koncepce hloupě stavěla na předpokladu, že slovenská národnost je mladší sestrou té české, což je samozřejmě z historického hlediska nesmysl. Přesto všechno stálo a padalo s touto ideou. Je potřeba si uvědomit, že stát a národ neznamená to samé. Tím, že stát plní různé funkce, může dobře kombinovat mnoho rozdílných kultur. My však neustále uvažujeme o státu v národnostním kontextu. Všude. Je potřeba se proti tomu postavit, jelikož většina dnešních konfliktů má kořeny v nevyřešených národnostních otázkách po první světové válce.

Jacques Rupnik

Děkuji, myslím, že jste se dotkl velmi důležitého tématu.

Raimon Pannikar

Cítil jsem, jak během diskuse ztrácí tato veledůležitá skupina lidí víru v rozum, když nenachází reálné, původní, racionální řešení zajištění kvalitní demokracie. Vzpomněl jsem si na Whiteheadovu poznámku, která říkala, že celá západní filosofie je jenom poznámkou pod čarou k Platónovi. Nepřekonali jsme dualismus mezi ideálem a realitou. Vlastně stále ještě žijeme v určité schizofrenii, dualismu, jež je důsledkem fragmentace vědění: tady etika, tu zase náboženství, muž tady, žena jinde, nahoře Bůh, dole člověk a všichni ostatní. S fragmentací vědění jsme se nevyrovnali a to, že Západ ztrácí svůj nejlepší nástroj - rozum, který by mohl vyřešit naše problémy, může vést k nepříjemným metafyzickým, filosofickým, interkulturálním a náboženským problémům. Pokusím se to, co jsem řekl, shrnout do jednoho slova, které má v křesťanství už dlouholetou tradici: metanoia, jež neznamena pouze změnu mentality, ale jak je to míněno v řečtině, také překonání duševna. Toto třetí oko neukáže jen to, o čem mluvili veteráni a vítězové ve 12. století v Paříži. Je to naše výzva. Na ideách záleží, slyšeli jsme. Myslím, že teď je ten správný čas vyslyšet základní, antropologickou a metafyzickou výzvu Západu. Děkuji.

Takeaki Hori

Moje připomínka se ani tak nedotýká toho, o čem se tady hovořilo v předcházejících příspěvcích. Je to spíše jen takové přemýšlení pro sebe, možná reflektující hlavní problémy, jež tady byly nastíněny. Sedíme tady již druhý den. Vzpomínám si na staré dobré univerzitní časy, kdy nám přednášeli všichni ti prominentní profesori, kteří nám předkládali samé brilantní a působivé myšlenky. První dva týdny jsme je poslouchali s nadšením. Pak ale přišla nuda, jelikož nikdo nemůže vydržet nepřetržitý brainstorming; i mozku hrozí vyčerpání. Řešením je fyzická aktivita. Navrhuji něco podobného příštím moderátorům, prosím o trochu reality, nic víc. Hovoříme tady o různých globálních vesnicích, etnických čistkách a podobně. Zaobíráme se globálními vesnicemi a nikdo tu nezmínil rozdílné paradigma malých ostrovních národů jižního Pacifiku. Nikdo si na ně nevzpomněl. Dobrá, sedíme tady v Praze. Nijak si nestěžuji, ale někdo by se měl zamyslet také nad ostatním Novým světem. Velmi bych to ocenil. Navíc, poté, co jsme si tady vyměnili samé výborné filozofické myšlenky, měli bychom také přejít ke skutečnému plánu nebo plánům. Představme si, jak všechny tyto skvělé celebrity odcházejí z hradu s hlavou plnou myšlenek o lidské zodpovědnosti, mezinárodní organizaci, sympatiích s menšinami. Ale ne, ve chvíli, kdy odsud odejdeme, všechny ty myšlenky budou zapomenuty. Od zítřka už každý přeci přednášíme zase někde jinde. Děkuji.

Jacques Rupnik

To, co jsme slyšeli dnes, diskuse o národních státech, etnické homogenitě a etnických čistkách, to nejsou pouhé teoretické a filozofické řeči. Taková je současná evropská realita, a nejen evropská. Taková je realita ve Rwandě, realita okolního světa. Nic nemůže být reálnějšího než témata, kterých se dotýkáme právě dnes.

Takeaki Hori

Omluvte mě, ale kritizujete-li mou připomínku, rád bych se bránil. Upozorňoval jsem dopředu, že se nevyjadřuji k tomu, co tu dneska bylo řečeno. Vyjádřil jsem pouze svůj názor, obecný názor. Tuto konferenci organizují dvě osobnosti, velmi známé osobnosti - pan Wiesel a prezident Havel. Problematiku reality připomínám především pro to, co řekl prezident Havel, jehož přednášku jsem velmi ocenil. Řekl, že lidské duševno podléhá časem erozi. Právě proto bychom měli vystoupit s nějakým doporučením, s nějakým jasným závěrem. Tato konference není jako ty ostatní; musí být jedinečná, možná i naivní. Ano, bylo by dobré být svým způsobem naivní po celou dobu. Nijak tedy neprotestuji, neargumentuji, jen se snažím

vyjádřit vlastní názor. Děkuji.

Jacques Rupnik

Předpokládám, že tato potřeba naivity je sdílená všemi zde v sále včetně mě. Poslední slovo předávám panu Evansovi.

Gareth Evans

Dovolte, abych i já se s vámi podělil o svou naivitu. Týká se otázky, kterou položil Michael Mann. S hroznou evropskou historií etnických čistek 20. století za zády, myslím, že by bylo lepší hledat odpověď jinde, na Dálném východě. Tři státy tam splňují námi definovanou podmínku monolitnosti: Čína, Japonsko a Korea. Všude jinde se setkáme spíše s etnickou rozmanitostí. V některých zemích není tolik viditelná díky absorpčním procesům, například u čínských menšin, v Thajsku, ve Vietnamu a možná i na Filipínách. Na druhou stranu v Barmě, Malajsii a i jinde najdeme vyloženě explozivní etnický mix. Přesto se situace nevyhrocuje takovým způsobem jako v Evropě. Jistě, objevily se konflikty v Barmě, Východním Timuru a pak je tu spor Číny a Tibetu. Tyto spory však nevznikají z důvodů národní homogenity. Bylo by zajímavé vědět, proč tomu tak je. Předpokládám, že si ve východní Asii rychleji uvědomili důsledky globální vesnice a vzájemné závislosti; lidé jsou prostě více zaměstnáni vyděláváním na živobytí, ostatní záležitosti ustupují více do pozadí. Existuje spousta pragmatických, reálných důkazů. Obstarávání obživy zaměstnává lid natolik, že jej ani nenapadne sekat se navzájem na malé kousky, což je praktika, která se ve východní Asii používala mnohem častěji než kdekoliv jinde. To by bylo první vysvětlení. To druhé nalezneme v tezi Francise Fukuyamy a tím je triumf liberální demokracie jako ideologie. Takováto teze může získat patnáct minut slávy a pak být nadobro zapomenuta jako příliš ofenzivní. Přesto si myslím, že tato idea ve východní Asii přežívá, jelikož tu nemá žádnou skutečnou konkurenci. Pravda, ve východní Asii - Číně, Severní Koreji a Vietnamu - ještě stále přežívá komunismus. Nicméně ani tady se vývoj nezastavil. Souvisí s ním fenomén ekonomické liberalizace, jež přímo vede k liberalizaci politické. Stalo se tak v Jižní Koreji, v Thajsku, začíná se to projevovat i ve Vietnamu a dokonce i v Číně. Pořád se něco děje a lidé tu nemají ani pomyslení na etnické čistky.

Rád bych se nakonec zmínil o důležité úloze regionálních organizací a mezinárodních superstruktur a podobně, jež mají přímý dopad na vývoj v těchto zemích. Pracují pro mírová řešení a umožňují v této věci tlak ze zahraničí. Asijské instituce sehrály ohromnou úlohu při přerušení dlouhé historie násilí a konfliktů a zasloužily se o uklidnění vnitřních tenzí. Tyto tenze byly v poslední době také vyvolané zavedením nového systému větších regionálních celků, jež mají usnadnit ekonomickou spolupráci, ale zároveň posilují komunitní cítění. Nerad bych v těchto otázkách vystupoval jako beznadějně naivní optimista, ale místo toho, abych vycházel pouze z evropské zkušenosti, místo toho, abych byl otřesen událostmi v Africe, končím svou poznámku optimisticky: Podívejte se na tu ekonomicky silnou a dynamicky se rozvíjející část světa a uvidíte lepší perspektivu, než tu, o které jsme tu dneska celý den hovořili.

--

Dopolední zasedání 6. září

Hazel Henderson

Během této sekce bychom se měli zaměřit na současný svět. V posledních dvou dnech jsme vyslechli mnoho příspěvků týkajících se lidské slabosti, hlouposti, barbarství, zavádějících

znalostí a technik dominance, konfliktů a ničení životního prostředí. Přesto spolu se svými dětmi nesmíme ztratit naději. Buďme dnes naivní a hledejme příklady obnovení lidské spirituality, kreativity, obětování, tak, jak si ho připomeneme u Matky Terezy. Měli bychom také povzbudit média, aby věnovala více pozornosti takovýmto příkladným životům, jako byl ten její. Jak řekl prezident Václav Havel, média mohou šířit myšlenky lidské solidarity, lidskosti a duchovna a stejně tak zmrazit celé národy a kontinenty.

Tak jako správné využívání atomové energie závisí pouze na lidské odpovědnosti, stejně tak pouze na lidské odpovědnosti záleží i v případě televize, která má přístup téměř do každé domácnosti, do každé lidské mysli. A teď vstupme přímo do dnešní debaty o možnostech, odpovědnosti a dilematech v hledání lepšího světa. Ještě bych chtěla vyslovit uznání panu prezidentu Havlovi, nejen za zorganizování této konference, ale také za to, že ztělesňuje ten druh integrity a vize, který očekávají voliči celého světa od svých vládních představitelů. Otevřme tedy diskusi o globálních silách, které by se měly zasloužit o rovnováhu 21. století. V našem dopolední panelu se nad těmito otázkami zamyslí devět brilantních řečníků. Předávám slovo prvnímu z nich - prezidentu Richardu von Weizsäckerovi.

Richard von Weizsäcker

Děkuji Vám, paní předsedkyně. Svým úvodem jste mi situaci příliš neulehčila, jelikož já disponuji pouze triviální zkušeností politika. Dovolím si u těchto zkušeností zůstat a nehodlám zacházet za jejich rámec. Rád bych vás seznámil se třemi poznatky. Jelikož sám pocházím z Berlína, chtěl bych vás varovat před nebezpečím zlehčování pádu berlínské zdi. Během studené války bylo všem naprosto jasné co dělat: chtěli jsme bojovat za svobodu proti útlaku a diktatuře. V dnešní době se zdá, že je mnohdy snazší bojovat za svobodu, než si dokázat svoji schopnost a zasloužit se o užívání možností této svobody. Po skončení konfrontace mezi Východem a Západem se rozlehlé nové části Evropy a světa ubírají směrem k demokracii a kapitalismu.

Oba tyto systémy následují pravidla svobodné soutěže. Z demokratického hlediska se jedná o konkurenční boj o voliče a většinový podíl, z hlediska trhu o boj o zákazníka a materiální přínos. Kapitalismus se však šíří rychleji než porozumění konkurenčnímu boji. Někdy ani nejsme schopni rozpoznat rozdíly. Volný trh volí mezi vítězi a poraženými. Silní jsou odměněni, slabí zapomenuti. V demokracii se konkurenčním bojem rozhoduje o získání mandátu k zodpovědné vládě. Žádná svobodná a liberální vláda nemůže přežít, jestliže nebude respektovat menšiny, pečovat o slabé a nepostará-li se o sociální spravedlnost. Proto se opíráme o rozhodnutí většiny, aby se naplnily tyto cíle. Tuto zásadu objevil už Adam Smith z Glasgowa, otec tržní ekonomiky.

V době otevírání hranic, volného trhu a toku informací, know-how a kapitálu zapomínáme na tyto základní principy. Ekonomicky silní a mobilní lidé se mohou kdykoliv odstěhovat, ale politické autority vždycky zůstanou ve své zemi s většinou obyvatel a je jejich povinností postarat se o sociální práva. Musíme se tady v Evropě stále ještě učit, jak dosáhnout globální konkurenceschopnosti bez ztráty sociální soudržnosti. Měl jsem možnost sledovat takovýto proces v Německu, kde existovaly dvě formy sociálního blahobytu - bez kapitalismu a s ním - a nyní se přetransformovaly do jednoho společného volného trhu. Stejný úkol čeká na ostatní země kontinentu. Rychle se rozvíjející globální ekonomické vztahy s sebou přinášejí také pozitivní efekt: rostoucí počet rozvojových zemí získává nové šance díky svým schopnostem a nižším cenám a díky tomu se v některých bohatých státech spouští reformace - nezadržitelný ozdravný proces. Konkurenční tlak působí také shora dolů, jelikož země Latinské Ameriky, jihovýchodní Asie a samozřejmě i Afrika prozatím nejsou schopny dodržovat americké a západoevropské standardy kvality. Přestože jsou obchod a investice do rozvojových zemí dobré pro naši ekonomiku, mohou se projevit negativně u některých sociálních skupin. V naší zemi se velmi prohlubují platové rozdíly mezi kvalifikovanými a

nekvalifikovanými pracovníky. Tento rozdíl se neustále zvětšuje. Přesto je naší morální a ekonomickou povinností nechránit naše pracovní místa před levnějším zbožím vyrobeným v zahraničí. Mělo by nás ale zajímat, za jakých podmínek tito lidé ze sociálně slabších zemích pracují, a pokusit se tyto podmínky zlepšit pomocí demokratických institucí a důrazem na dodržování určitých zásad. Měli bychom vést k zodpovědnosti velké mezinárodně operující společnosti, které pochází z našich starých průmyslových zemí.

Dále bych se chtěl, paní předsedkyně, vyjádřit k tomu, co Vy nazýváte globálním kasinem. Rád bych ještě jednou zdůraznil velmi potřebnou instituci, ne snad světovou vládní organizaci, ale Organizaci spojených národů. U příležitosti 50. výročí OSN byla předložena řada návrhů na reformu této organizace. Těchto 50 let neznamenal jen dlouhou řadu neúspěchů. Pokročili jsme v oblasti lidských práv, došlo k posílení uplatňování mezinárodního práva. V naší evropské Organizaci pro bezpečnost a spolupráci, která je přidruženým orgánem Spojených národů, jsme přestali tak přísně dodržovat starý princip nezasahování do domácích záležitostí. Pomalu, ale výrazně se to projevilo v takových případech, jakým byla např. válka v Čechách nebo utlačování ruských menšin na Baltu. Došlo samozřejmě i k mnoha selháním, ale ta nemůžeme klást za vinu zaměstnancům a generálnímu tajemníkovi OSN, ani přidruženým organizacím - ale k zodpovědnosti bychom měli vyzvat ty státy, které nebyly schopny nebo neměly zájem spolupracovat. Tím spíš pokud se jednalo o regulérní členy Rady bezpečnosti.

Dnešní koncept OSN je poněkud zastaralý. Vznikl původně s myšlenkou zabránit vzniku třetí světové války. Jeho agentury a moc byly rozděleny tak, aby byly schopny naplnit tento cíl. Hlavním zájmem této organizace byly tedy otázky vojenské bezpečnosti. Většina nebezpečí současného světa však byla v roce 1945 neznámá. Růst populace, zrod nových svrchovaných národů příliš slabých na to, aby přežily, ohromné rozdíly mezi severní a jižní částí světa, migrace, občanské války, ochrana životního prostředí, znečištění... V žádném případě nás před tímto nebezpečím neuchrání vojenské aktivity a vojenský způsob myšlení.

Potřebujeme instituce uvnitř OSN disponující srovnatelnou silnou jako např. Rada bezpečnosti, ale i takové organizace, jež by fungovaly podobně jako Mezinárodní měnový fond a Světová banka vně OSN, aniž by se zaměřovaly na vojenské záležitosti. Na okraj bych rád dodal, že rychlé využití možností OSN mohlo v zárodku zabránit některým konfrontacím. Domnívám se, že je směšné neustále poukazovat na peníze proinvestované do zaměstnanců OSN, obzvláště přihlédneme-li k tomu, že se jedná o částku menší než rozpočet Berlína, rozpočet na zbrojení ani nepočítám. Proč nemohou říci Spojené státy - ta ohromná země plná ideálů - konečně své ano či ne k členství v OSN, namísto toho, aby je úkolovaly nebo zavrhovaly.

Rád bych přistoupil k poslednímu bodu svého příspěvku. Velký dojem na mne udělal způsob, jakým Elie Wiesel charakterizoval historii a jakým prezident Václav Havel vytyčil ve svých úvodních poznámkách obecná a velmi osobní duševní vodítka. Jsem opravdu velmi hrdý na to, že jsem obdržel pozvání na tuto konferenci v zemi, ke které v Evropě shlížíme s láskou a důvěrou. Jsem vděčný za včerejší vyjádření společné naděje během testimonií v Katedrále svatého Víta. Připomněli jsme si znovu obrovskou zodpovědnost, která leží na náboženstvích, církvi, kostelech a kláštorech po celém světě. Nikdo nemůže, ani nechce popřít žádnému náboženství jeho specifickou hlubokou víru v pravdu. Bohužel však ideologické, teologické či dokonce ozbrojené náboženské síly příliš často mír spíše ohrozily, než aby jej podpořily. Mohu to dokázat i na příkladě bývalé Jugoslávie, kde některé náboženské složky konfrontace spíš podněcovaly než uklidňovaly. Žádné náboženství se nemusí vzdát své základní pravdy a řádu, spojí-li se ve svém morálním přesvědčení po vzoru globální civilizace. Povzbudila nás Interakční rada složená z bývalých politiků celého světa svým návrhem Všeobecné deklarace lidských práv. Proč by nás nemohly povzbudit reprezentanti církve obdobným aktem přesahujícím modlitby za mír. Volám po konkrétním etickém kodexu pro jednotlivce, tržní

subjekty a národy na prahu příštího století, jež nabízí tolik možností a příležitostí. Děkuji.

Hazel Henderson

Děkuji mnohokrát za Vaše vystoupení a všechno, co jste zde řekl, ale především za poznámky k OSN. Jako americký občan cítím povinnost podporovat tuto organizaci v naší zemi. Kdyby neexistovala, museli bychom ji vynalézt. Myslím, že to je jeden z největších přínosů našeho století. Teď bych ráda pozvala doktora Fritjofa Capra, který je ředitelem Centra pro ekogramotnost (Centre for Eco-literacy) a vystoupí na téma "Ekogramotnost, výzva pro systémy vzdělávání příštího století".

Fritjof Capra

Děkuji paní předsedkyně. Je to pro mne velká čest účastnit se tohoto jednání a rád bych poděkoval prezidentu Havlovi a panu Wieselovi za tuto skvělou příležitost. V minulých dvou dnech jsme diskutovali o lidských právech a povinnostech, demokracii, národních státech, OSN, úloze náboženství, umění, lidského ducha a o mnoha dalších otázkách, které spadají do oblasti lidského vědomí, svědomí a kultury.

Chtěl bych rozšířit rozměr naší diskuse o ekologickou dimenzi. Teď, kdy se naše století blíží ke svému konci, máme před sebou obrovský úkol pokusit se vytvořit udržitelné komunity, tzn. komunity, ve kterých budou brány v úvahu sociální, kulturní a fyzická prostředí, v nichž můžeme dosáhnout naplnění svých potřeb a tužeb, aniž bychom zmenšili šance budoucím generacím. Při budování těchto udržitelných komunit se můžeme poučit z ekosystémů, protože ekosystémy jsou vlastně takové udržitelné komunity rostlin, zvířat a mikroorganismů. Abychom dobře pochopili řád přírody, musíme se naučit nebo porozumět základním principům ekologie, musíme se umět dohovorit jazykem přírody, jinými slovy musíme se stát ekologicky gramotnými. Máme-li porozumět zásadám ekologie, potřebujeme se dívat na svět novým způsobem, potřebujeme přijmout nový způsob myšlení. Myšlení o relacích, propojení a kontextu. Ve vědě se pro tento nový způsob myšlení používá termín "systémové myšlení". Tento přístup se vyvinul během první poloviny tohoto století, kdy se vědci některých vědních disciplín začali zabývat živými systémy, ať už živými organismy, ekosystémy nebo sociálními systémy, a zjistili, že všechny tyto živé systémy jsou integrovaným celkem, jehož vlastnosti nemůžeme vztahovat k jeho součástem.

"Systémové myšlení" se posunulo o něco dále především během posledních pětadvaceti let, kdy došlo k rozvoji komplexních věd včetně nového matematického jazyka a nových konceptů, jež se zaměřují na složitost živých systémů. Vznik této teorie je jakousi základnou ekologické gramotnosti. Nevnímáme už vesmír jako stroj složený ze základních stavebních kamenů; vědci zjistili, že materiální svět funguje jako neoddělitelná síť modelů a vztahů, že naše planeta jako celek je živý seberegulující systém. Pohled na lidské tělo a mozek jako dvě rozdílné části stroje nahradil systémový přístup, který propojuje nervový a imunitní systém s tkáněmi a každou jednotlivou buňkou. Evolucí již nerozumíme konkurenční boj o přežití, ale spíše společný tanec, ve kterém jsou hnacím motorem kreativita a konstantní potřeba renovace. Tato nová vize reality vytvoří základ pro budoucí techniku, ekonomické systémy a sociální instituce. Musí to tak být, nevidím pro lidstvo žádnou jinou budoucnost. Tento přístup se samozřejmě odrazí také ve školství a vzdělávání v 21. století. Potřebujeme pedagogiku, která se zaměří na pochopení života, která překoná odcizení od přírodního světa a naučí naše děti základním životním souvislostem: že odpad jednoho druhu může být potravou druhého druhu, že hmota probíhá neustálým životním cyklem, že slunce dodává energii všem ekologickým cyklům, že rozmanitost znamená přizpůsobivost, že život nevznikl před třemi miliony let na zemi bojem, ale spoluprací.

Šíření tohoto nového vědění, které je zároveň starodávnou moudrostí, patří k hlavním úkolům školství příštího století. Vzhledem k tomu, že bude vycházet z konceptu systémového

myšlení, nabízí ekogramotnost určitý rámec pro vzdělávací reformu, o které se nyní tolik diskutuje ve Spojených státech i jiných zemích. Systematická vzdělávací reforma se opírá o dva přístupy: nové vzdělávací procesy a nový způsob jejich vedení. Současný výzkum a vývoj v poznávacím procesu vedly k systémovému chápání procesu učení, který vychází z toho, že mozek je velice složitý, vysoce adaptibilní a sebeorganizující systém. Nový přístup si uvědomuje princip aktivního budování znalostí, ve kterém jsou všechny nové informace propojeny s minulou zkušeností neustálým hledáním modelů a významů.

Toto pojetí vzdělávání je významné také tím, že pracuje s rozmanitými druhy inteligence v jejich širokém emocionálním a sociálním kontextu. Z něj potom vychází příslušné vzdělávací techniky, integrovaný studijní plán, který zdůrazňuje kontextové propojení jednotlivých znalostí a v němž jsou jednotlivé předměty vnímány jako zdroje vedoucí ke smysluplnému celku.

Jeden ze způsobů integrovaného vzdělávání je znám jako "učení na projektech", při němž se studenti učí na projektech, jež jsou komplexní i reálné a jež podporují jejich znalosti a dovednosti, jako např. udržování školní zahrady nebo práce na obnově památek a vykopávek na základních školách. Studijní plán založený na takovýchto ekologických projektech je uskutečnitelný jenom v tom případě, funguje-li škola jako komunita, kde jsou učitelé, žáci, pracovníci školy a rodiče účinně propojeni a spolupracují. Tento styl vyučování není založen na toku informací shora dolů, ale na jejich cyklické výměně. Smyslem vyučování je samo učení a každý v tomto systému je svým způsobem učitelem i žákem. Zpětná vazba prospívá vzdělávacímu procesu a o zpětnou vazbu se opírá i hodnocení. Principu vzdělávacích komunit porozumíme právě pomocí systémového myšlení. Ekologické zásady mohou být interpretovány jako zásady komunity. Nakonec si je potřeba uvědomit, že systematický přístup ke vzdělávání, instrukcím, k tvorbě školního plánu a hodnocení může fungovat pouze v kombinaci se správným způsobem vedení. Takový způsob vychází z nedávno formulovaných poznatků o živých systémech. Každý živý systém čas od času prochází fází nestability, kdy se některé struktury rozpadnou a jiné zase vzniknou. To je ten moment rozvětvení, bifurkace, o kterém jsem mluvil včera. Život se prokazuje mimo jiné spontánní potřebou řádu, nových struktur a forem jednání. Jinými slovy, klíčovou vlastností všech živých systémů je kreativita, nepřetržitá tvorba nových forem. Styl vedení musí tedy pracovat s novými strukturami a zahrnovat to nejlepší z nich do existující organizace. Systematické vedení není limitováno jedinou osobou, ale může být sdíleno, zodpovědnost potom přechází na skupinu.

Pokusím se o krátké shrnutí: Ekogramotnost obsahuje tři prvky - pochopení principu ekologie, systematické uvažování a propojení ekologických zásad a zásad systematického uvažování při provádění reformy školských a vzdělávacích systémů. Přežití lidstva je teď na konci století a na prahu nového milénia otázkou správného pochopení zásad ekologie a žití s nimi v souladu. Tuto záležitost můžeme postavit nad národnostní, kulturní a třídní rozdíly. Země je naším společným domovem a naším společným úkolem je zachovat svět pro naše děti i příští generace.

Hazel Henderson

Děkuji za Vaše velmi zajímavé podněty. Teď bych ráda předala slovo panu Cornelu Westovi, profesorovi Afroamerických studií na Harvardské univerzitě a velice známé autoritě v oblasti rasové a sociální rovnosti.

Cornel West

Děkuji, paní předsedkyně. Nejdříve musím říci, že je to požehnání být tady, a chtěl bych poděkovat svému dobrému příteli Elie Wieselovi a mému dobrému příteli, bratru a prezidentovi této skvělé republiky za to, že sem mne a mou ženu pozvali. Prožil jsem zde

krásné dny. Tam, kde není vize, lid trpí. Tím, jak se blížíme 21. století, měli bychom podle mne začít hovořit o nové vizi - speciálně pro mladší generaci. Každá generace se musí vypořádat se zlem. Jak přistoupit, porozumět a pokusit se vypořádat s ohromným ničím nezaslouženým utrpením, bolestí, neospravedlnitelným žalem a nadbytečnou bídou světa? Každá generace disponuje určitou prozíravostí a zároveň má slepá místa, má své ctnosti i nectnosti.

Avšak zdá se mi, že současné generaci přerůstá víc a víc tento problém přes hlavu a paralyzuje ji, jelikož ona nemá před sebou žádnou hodnotnou vizi, ze které by vyrostla odvaha k dostatečným obětem za lepší svět. Dovolte mi přenést se ve fantazii o sto let zpátky, do roku 1897, a představit si tehdejší hlavní pražská témata: formování národního státu opírající se o zuřivý nacionalismus, podporované Masarykem; expanze císařství vycházející z šovinistického imperialismu spojeného s prohnílným dědictvím bílé svrchovanosti. Jakých témat by se asi konverzace dotýkala, mluvilo by se o boji Francouzů proti Dreyfusovi? Němců s Berlínskou konferencí roku 1884? Vyjadřovali by se Američané otevřeně o nových přistěhovalcích a ženském hnutí? Hovořili by Britové o burské válce a o blížícím se otřesu celého jejich impéria v jižní Africe? Snažím se dojít k tomu, jak zkoumáme, jestli se stejnou láskou a sebekritikou jako naše praprababičky a prapradědečkové v roce 1897, události roku 1997.

Rozdíl vidím v tom, že v roce 1897 byly zformulovány dvě vize a lidé měli potřebu za ně bojovat i zemřít. Jedna z nich je vizí osvícenského pokroku, druhá romantickou utopií. Někteří nacionalisté byli autokratičtí, jiní demokratičtí, ale všichni bojovali. A dokonce i v imperialismu křesťané v dobré víře šířili křesťanství a civilizovanost mezi ostatní. Ti samí křesťané zároveň také utlačovali a ponižovali, ale přesto by byli ochotni pro svou věc i zemřít. Kde je taková vize v roce 1997, která by naplnila mladé lidi vášní, nikoliv pro naivní a xenofobní hnutí, ale pro demokracii a znovuzrození veřejného života? To je podle mne zásadní otázka. A můžu posluchače ujistit, že nikdy nezapomeneme na moment zformování těchto dvou vizí - pokroku a utopie.

Thomas Hardy říkal: "Vidím pouze malý roztřesený plamen svíčky v temnotě; toho zmítajícího se drozda, tak ubohého, křehkého a nicotného, duši vydanou napospas těžkým chmurám." Proč? Viděl rozpínající se temnotu, symbol pomalé destrukce, sebe-destrukce, tak jak ji můžeme vycítit v Čechovově Rackovi nebo Ibsenově Divoké kachně. Hluboké symboly. Vzpomeňme nádhernou esej Williama Jamese publikovanou v posledním roce jeho života a nazvanou "Morální ekvivalent války", v níž mluví přímo k mladé generaci. Jak najít ideály, které nejsou spojené s bitevním polem, ale s potíráním chudoby, mentální bolesti, nedostatku sebejistoty a sebeúcty?

Jestliže v roce 1997 nepřijdeme s vizí, jež umožní víru v to, že stojí za to se pro něco obětovat, tak většina z toho, co tu říkáme, ztratí jakýkoliv význam, jelikož se mladá generace nechá vést dvěma v poslední době dominantními tlaky: oslabováním národního státu a ztrátou smysluplnosti veřejného života spojenou s obtížným přesvědčováním o významu a přitažlivosti služby veřejnosti. Jsou tu samozřejmě ještě tržní tlaky, intenzivní způsob života, množství příležitostí, které je spojeno se svobodným trhem, nový způsob života, narcistický, hédonistický, individualistický. Mezi mladší generací se více a více projevuje pesimismus, cynismus a nihilismus. Jak můžeme na konci tohoto století mluvit o naději, když je tato mladá generace devastována rozpadem systémů, jež měly zajistit jejich výchovu a výživu, čím dál tím víc izolována, osamocená v depresích a odcizená?

Vypovídá o tom smrt princezny Diany, symbol propojení, soucitu ve světě, se kterým se necítíme být propojeni - alespoň tedy mladá generace, jak se mi zdá. Jsem velmi rád, že zde mohu mluvit o naději, jelikož je velmi obtížné mluvit o naději bez optimismu. Mladá generace nežije v optimismu. Nejde o sbírání důkazů a přesvědčování o tom, že se věcilepší. V žádném případě. Naděje ale znamená něco jiného. Naděje bojuje proti úchyilkám, sleduje

vizi. Je správné a morální bojovat za demokracii, jelikož tento a ne utilitářský a povýšený způsob života v našem světě je ten pravý. Vnímám to jako výzvu a věřím, že teď máme šanci. Podle Hardyho záleží na tom, co děláme, na tom, jak dokážeme být odvážní, na naší vizi. Děkuji.

Hazel Henderson

Děkuji pane doktore. Také Vám děkuji za to, co jste řekl nakonec o naději, jež vyplývá z morální vize. Teď bych ráda pozvala doktora Claude Jasmina, aby nám představil také svou vizi.

Claude Jasmin

Budoucnost zdravotní péče rozhodně patří mezi povinnosti a odpovědnosti člověka 21. století. V našem 20. století byla komplexní zdravotní péče tak trochu vnímána jako součást Utopie, zejména po druhé světové válce. Mezinárodní zdravotnická organizace vypracovala definici zdraví, již považuji za revoluční: zdraví je stav úplného fyzického, psychického a sociálního blahobytu. Nyní na prahu třetího tisíciletí si položíme otázku: Jak jsme na tom padesát let poté, co došlo k zformulování této revoluční definice? Jak to s námi vypadá? Mám zde několik zajímavých údajů, se kterými bych vás rád seznámil a které nám umožní bilancovat. Nedávno byla ve spolupráci Světové banky, Světové zdravotnické organizace a Harvard Public Health School (Harvardská zdravotní škola) zpracována studie, jež zkoumala naše vyhlídky do budoucna. První, důležitá zpráva: všichni budeme žít déle. Naději na vyšší délku života mají lidé jak v hospodářsky rozvinutých zemích, tak i v zemích rozvojových, tedy chudých. Ženám v hospodářsky rozvinutých zemích se průměrná délka života zvýší z původních 81 na 88 let, ženy v zemích rozvojových se budou dožívat zhruba 75 let. V některých zemích, které se nacházejí v horší situaci, to bude do roku 2020 průměrně 66 let. U mužů jsou tyto předpoklady méně optimistické. V bohatých zemích se dožijí se průměrně až 78 let, ale například v subsaharské Africe to bude méně než 57 let.

Z jakých příčin dnes umíráme? V rozvinutých zemích vedou srdeční, cévní a mozkové choroby, které dohromady představují 37,8 % příčin úmrtí. Následují plicní choroby s 6,5 %. Jak vidíte, mezi prvním a druhým místem je dost velký rozdíl. Pokračuje rakovina plic na místě třetím spolu s infekcí dýchacího ústrojí, chronickým selháním dýchacího ústrojí, dále potom rakovina trávicího traktu. Na dalším místě se objevují silniční nehody a sebevraždy. Mnohým příčinám bychom mohli pravděpodobně zabránit, jelikož vycházejí z našeho životního stylu a jednání.

Metlou rozvojových zemí jsou především infekční choroby, kojenecká úmrtnost a úmrtnost matek při porodu. Dohromady 60,5 milionu úmrtí ročně. Většina těchto úmrtí je také způsobena podvýživou nebo špatnými hygienickými podmínkami jak u jednotlivců, domácností, tak i ve veřejné oblasti. Těmto příčinám úmrtí by bylo možné zabránit. Ale i tady probíhá pozitivní vývoj. Očekáváme 30 procent snížení úmrtnosti v těchto zemích - v Africe a v Indii. Všichni tedy můžeme doufat v delší život. Jak až daleko můžeme zajít?

Nepředpokládám, že bychom kdy překročili hranici 120 let a 90 až 95 let v průměru.

Nepřestaneme umírat na kardiovaskulární choroby, nepřestaneme umírat na rakovinu, s jediným rozdílem - že se tyto choroby projeví až později. V podmínkách rozvinutých zemích však vidíme, že není důležité pouze to kolik se dožijeme let a jaká bude kvalita našeho života. Nejsme schopni dodnes tuto kvalitu života změřit. Studie, kterou jsem zmínil, přináší na tuto záležitost nový pohled a představuje nový index - index ztracených roků, jež zahrnuje všechna předčasná úmrtí. V podstatě odečteme od očekávané délky života (u žen je to v současnosti např. ve Francii a Japonsku 88 let) skutečnou dobu, po kterou daný člověk žil. Jinými slovy, žena, která se měla dožít 88 let, zemřela ve čtyřiceti, tedy ztratila 48 let života. Kvalita života se však naprosto liší mezi 15 a 30, 75 a 85 lety. Tento aspekt bychom měli vždycky mít na

vědomí.

Nově existuje kritérium "život s postižením" (DAL - Disability Adjusted Life), tedy roky ztracené invaliditou nebo jiným handicapem. Každému postižení je přiřazena rozdílná hodnota. Například člověk s jednou nohou fakticky přichází o několik let. Ten, kdo je úplně paralyzovaný, ztrácí 85 procent kvality svého života. Hluboké deprese přinášejí s sebou až 60 procentní ztrátu. Tyto dva nové nástroje - život s postižením a index ztracených roků, nám umožňují získat nový pohled na sebraná data.

Jak můžeme tyto dva nástroje použít? Bohužel není zde čas na detailní rozbor, proto vás musím v tomto bodě odkázat na písemné materiály. Je zajímavé, jakou rostoucí úlohu hrají v tomto kontextu duševní choroby. Tyto choroby zaujímají významné místo v našich statistikách a mezi nimi je, jak se zdá, nejrozšířenější unipolární deprese. Můžeme očekávat, že v roce 2020 budou duševní choroby spolu s kardiovaskulárními dominovat na žebříčku příčin úmrtí. Mentální onemocnění negativně ovlivňují kvalitu v jakékoliv části této planety. Myslím, že by se to mělo také adekvátně projevit ve zdravotní politice. Jak můžeme zabránit duševním onemocněním? Jak ovlivňují úroveň našeho života?

Pak je tu důležitá problematika násilí. Ať už úmyslného nebo neúmyslného. Násilí, které pácháme na sobě nebo na někom jiném. Například automobilová neštěstí postoupí v roce 2020 na třetí místo, bude to třetí nejdůležitější příčina smrti.

Mezi další rostoucí problémy můžeme počítat alkoholismus. Všichni o něm víme, ale jen málokomu je známo, že se průměrná délka života u mužů propadla v Rusku po roce 1987 o čtyři roky. A tento pokles nepostihl pouze muže, ale i ženy, což je strašné. Jak chronický, tak akutní alkoholismus je v Rusku záležitostí pandemickou. To samé platí o kouření. Rakovina plic se pravděpodobně brzy vyšplhá na místo čtvrté. V některých rozvojových zemích je to již druhá největší příčina úmrtnosti. Jaké z toho můžeme vyvozovat závěry? Můžeme říci, že jsme velmi šťastní, že dítě narozené v Indii nebo v subsaharské Africe má větší naději dožít se věku 15 let než kdy dříve. Ale co se stane s tímto dítětem potom? Bude mít své místo ve společnosti? Nebude jen vykořisťováno a využíváno dospělými? Diskutovali jsme o tom spolu s mými indickými kolegy a oni říkali, že nestačí zachránit dětský život, ale stejně tak je potřeba vytvořit mu podmínky pro spokojený život. Malé dítě by nemělo být nikdy cílem kampaně na tabákové výrobky. A jak můžeme toto dítě ochránit před tím, aby se stalo obětí automobilové nehody? Jsme připraveni na takovouto výzvu? Demonstrujme si situaci třeba na kouření. Čtyřicet let už je známo, že kouření škodí zdraví. Přesto můžeme být i dnes svědky soudního přelíčení z Floridy, kdy se zeptají výkonného manažera firmy Philip Morris: "Věříte, že díky kouření zemřel přinejmenším jeden člověk?" On chvíli přemýšlí a odpovídá: "Možná". Ve Spojených státech se již něco děje, ale zdaleka nemůžeme hovořit o nějaké celosvětové univerzální politice zaměřené proti kouření. Věřím tomu, že by se vytvoření politiky zaměřené na prevenci, na zvyšování kvality života mělo stát cílem nejen lékařů, ale celé společnosti. Víím, že to není jednoduchý úkol, jelikož speciálně ekonomové, když slyší o prevenci a podpoře zdraví, vždycky zareagují: "Dobře, dobře, dobře, ale musíte si uvědomit, že to stojí peníze a výsledky se přitom objeví až za třicet, čtyřicet let." To je velmi krátkozraká politika.

Mezinárodní rada pro zlepšení zdraví (The International Council for Progress in Health) je malou skupinou lidí rozdílných profesí - doktorů, vědců a lidí jako např. Elie Wiesel, jehož členstvím jsme velmi poctěni. Tato rada je přesvědčena o absolutní nezbytnosti mezinárodního, multikulturního přístupu ke zdraví a prevenci, podpůrné programy nevyjímaje. Rádi bychom spolupracovali s politiky, s různými asociacemi, ekonomy ap. Rádi bychom se jich také zeptali: Myslíte si, že může být propagace zdraví ekonomicky zvládnutelnou či dokonce výdělečnou činností? A také: Do jaké míry jsou politici připraveni zasadit se o změny v jednání, které zdraví poškozují? To jsou dvě otázky, o kterých bychom rádi diskutovali v rámci mezinárodního fóra. Vííme, že dnes platí více činy než možnosti. Je to

ohromná výzva jak pro mezinárodní organizace, tak pro jednotlivce. Víme o tom, že tabákový průmysl zabije zhruba 20 % svých zákazníků a že je to legitimní.

Zheluy Zhelev

Titulní stránky filozofických sborníků a knih zdobí často jedna myšlenka klasické filozofie. Život je ascendující spirála a jen ti, kdož znají stíny minulosti, mohou odhadnout oblouky budoucnosti. Tato myšlenka v sobě obsahuje jak pravdu, tak poučení. Bez skutečné znalosti minulosti se jen málokdo může odvážit hovořit o tom, co přijde, jelikož budoucnost vyrůstá z minulosti a současnosti. Prognózy, jež odmítají vzít v úvahu současné determinanty budoucnosti, se přiblíží spíše prorokování a kouzelnictví. Pouze v našich představách se shoduje kalendářní schéma s historickým. Sugerujeme si, že se 31. prosince 1999 rozloučíme s 20. stoletím a 1. ledna 2000, změnění nebo alespoň naplnění novou nadějí, slavnostně vstoupíme do 21. století a třetího tisíciletí. Připomíná mi to vtip jednoho bulharského básníka šedesátých let, který se jmenuje "Epigram napsaný 31. prosince 1999".

Uběhl tento měsíc

Uplynul tento rok

Století je pryč

Ale člověk ještě nepřišel

Tento epigram bychom mohli interpretovat různě, především z morálního hlediska. Já bych však raději zdůraznil nesoulad mezi historickým a kalendářním časem. Dámy a pánové, historický a kalendářní čas spolu nesouvisejí a proto můžeme říci, že 20. století skončilo již rokem 1989. Ti jež pochybují, pravděpodobně nerozumějí době, ve které žijí. 20. století je obdobím dvou světových válek, masových politických a sociálních hnutí, dobou protikolonistických a národněosvobozeneckých bojů. Je to století totalitních režimů, fašismu a komunismu s jejich koncentračními tábory, plynovými komorami, masovými vraždami, genocidou. Všechno je pryč! Bylo to pryč už v roce 1989. Myšlenkové proudy, iluze a dramatické události skončily o deset let dříve, než vypršel kalendářní čas. Můžeme si uvést ale i opačný příklad. 19. století se prodloužilo o 18 let, jelikož neskončilo 31. prosince 1899, ale s koncem první světové války, kdy se nepodařilo naplnit myšlenky Velké francouzské revoluce - svobodu, rovnost, bratrství. Je zajímavé, že 19. století bylo dohromady o třicet let delší než podle kalendáře. Začalo Velkou francouzskou revolucí a skončilo první světovou válkou. Na druhou stranu je tedy 20. století o třicet let kratší. Pravděpodobně bychom byli schopni vystopovat známky nesouladu v kalendářním a historickém počítání času i v jiných stoletích. A myslím, že na tento rozdíl můžeme nahlížet spíše jako na pravidlo než jako na výjimku. Není na tom nic divného, jelikož události, jež udávají ráz určitého století, trvají někdy více, někdy méně než sto let.

Příští tisíciletí můžeme podle současných indicií označit za "výzvu kosmu" - skutečnou expanzi do vesmíru v rámci naší sluneční soustavy. Je-li to tak, pak můžeme říci, že toto kosmické milénium jež začalo v polovině dvacátého století vysláním prvních satelitů, prvními kosmickými lety s lidskou posádkou na oběžnou dráhu Země a na Měsíc, kosmickými sondami k vzdáleným planetám slunečního systému. Vrátime-li se ke kořenům, dostaneme se až k objevům Galilea, Newtona a Einsteina. Abyste mne nyní nepodezírali z naivního předpovídání, pokusím se mluvit jasněji.

Lidstvo se nikdy nezastaví, aby si nejdříve vyřešilo základní pozemské problémy, jakými jsou např. hladomor, bída, nezaměstnanost, kriminalita, násilí, ekologické problémy ap. a potom teprve pokračovalo do vesmíru, snažilo se ho ovládnout. Problémy na Zemi nebudou nikdy dořešeny, postupně je naopak předčí problémy kosmické. K vesmíru bychom neměli přistupovat pouze jako k nekonečnému prostoru.

Je to také nevyčerpatelný zdroj nových energií, kovů, minerálů. Celá historie lidstva dokazuje, že rozvoj nové civilizace není možný bez energetického a informačního rozmachu.

Logicky se po léta nezbavíme rozporů mezi vesmírnými vyhlídkami a nevyřešenými pozemskými problémy. Na tom není nic nepochopitelného. Pokrok vždycky vnášel konflikt mezi to "nahore" a "dole" a impuls může přijít z neočekávané strany.

První satelity a kosmické lety byly vyvolány vojenskými záměry a v rámci politické propagandy, první lidé ve vesmíru byli vojáci. Nyní je nahradili doktoři, inženýři a vědci. Svě přesvědčení, že to příští tisíciletí budeme nazývat kosmickým, však opírám především o globalizační procesy. Mám na mysli politickou a ekonomickou integraci zemí na všech úrovních - regionální, kontinentální i planetární - dále budování společného bezpečnostního systému, záruky národní bezpečnosti každého státu, společný systém ochrany životního prostředí, vytváření společných komunikačních systémů, satelitních televizních kanálů, satelitních telefonů a také Internetu. Samozřejmě k integraci docházelo i dříve, ale ne na planetární úrovni. 18. století zbořilo feudální bariéry a vydláždilo cesty k národním státům. 19. století se zasloužilo o průmyslový rozvoj a obchod a překonalo národní hranice a během 20. století se tento proces realizuje na úrovni celé planety, což je předpoklad pro expanzi do vesmíru v nastávajícím tisíciletí. Záruku úspěšného procesu globalizace a její stability můžeme hledat ve zmírnění tlaku a širokém spektru výhod a možností pro jakéhokoliv člověka v jakékoli zemi. Sledujeme proces integrace na planetární úrovni, který není hrozbou pro národní státy a jejich suverenitu, ani ohrožením existence specifických národních kultur. Poprvé jsme svědky integrace, jež nestírá rozdíly mezi námi a proto nepotřebuje prostředky imperialismu.

Abych se tedy vrátil k tomu, co jsem řekl na začátku. 31. prosince 1999, ani na Nový rok 2000 nedojde k žádným zázrakům, nenastane konec světa, neobjeví se zjevení. Poslední den století se bude podobat prvnímu dni století nadcházejícího. S výjimkou oslav a veselé nálady lidí a jejich naděje pro lepší budoucnost. A je více než pravděpodobné, že ti, kdo požijí více vína, než by měli, ten okamžik příchodu třetího tisíciletí propásnou.

Hazel Henderson

Děkuji za nádhernou vizi kosmického milenia. Když se dnes díváme na televizi, na zprávy o kosmické stanici Mir, kde jsou dva naši pozemšťané, můžeme to vnímat jako metaforu nebezpečí a příležitostí. Naše krásná, živoucí planeta je naším domovem a měla by být i naší školou. Jestliže se však nenaučíme rozumět naší planetě a jejím způsobům, nemůžeme se nikdy stát interplanetárními představiteli. Podle mne nastává nejvyšší čas na otázky rodiny lidstva. Uspějeme?

Před diskusí bych ještě ráda předala slovo panu Okamorovi.

Pan Okamora

Vracím se právě z Jeruzaléma, ze studentského workshopu. Jeruzalém naneštěstí zase opanoval přední stránky novin, ale já budu hovořit spíše k problematice, kterou jsme zpracovávali na semináři organizovaného společností Památník holokaustu ve spolupráci s Bet Sal, Akademií umění a designu v Jeruzalémě, a to k architektuře memoriálu umístěného ve městě.

Velký počet lekcí vedli profesori z celého světa: architekti, historici, dokonce i lidé, jež přežili holokaust. Téma semináře bylo: Jak si připomínat, jak se učit z historie, jak přetlumočit osobní zkušenost těchto kulturních krizí příštím generacím, když ubývá živých pamětníků. Nezabývali jsme se však pouze minulostí, ale také budoucností a existenciálními otázkami přítomnosti. Nedotýkali jsme se pouze problematiky architektury, ale také filozofie, psychologie, společnosti a sociologie.

Dostali jsme se hodně často k problémům etiky. V současnosti probíhá mnoho diskusí o lékařské etice, o etice různých profesí. My jsme se ptali: Kdo byl schopen zpracovávat projekty koncentračních táborů? Kdo byli ti lidé, kteří vystudovali nejlepší školy v Německu,

Bauhaus? Tyto otázky nevedou pouze do minulosti. V šedesátých letech, pouhých patnáct, dvacet let po válce, proběhl výzkum mezi studenty Kolumbijské univerzity ve Spojených státech, zda by se podíleli na projektu plynových komor, pokud by dostali velmi dobře zapláceno. 95, 96 procent studentů by takovouto zakázku odmítlo. Ale když se zeptali profesionálů, architektů, kteří vykonávají svou profesi deset, dvacet, třicet let v tržní ekonomice a jenom pro peníze, tak v poslední skupině, těch, kteří pracují již čtyřicet let, by bylo ochotno na zakázce pracovat 40 procent. Výzkum potom pokračoval oblastí turistiky, kdy nabízel lidem oblasti, ve kterých jakékoliv zásahy způsobí jejich definitivní zničení. Zabýval se i dalšími menšími problémy, výsledky si představte sami. Musím říci, že seminář vyvolal více otázek, než přinesl odpovědí. Výsledný závěr, ke kterému jsme dospěli, je ten, že jediným skutečným uměním je umění žít dohromady. Děkuji.

DISKUSE

Cornel West

Jak se poučit z vystřízlivění z moderní doby, jak se s ním smířit, jak s ním žít? Naučit se žít s malými možnostmi, se soucitem, s nadějí, tím skromnějším způsobem, než který nabízí veliké vize. Víte, pro mne je demokratická vize věcí určitého stupně dospělosti. Dospělostí mám na mysli hluboký a ustálený smysl pro historii, respekt pro realitu, aniž bychom se stali jejími vězni, neboť musíme být stále schopni akceptovat změny, vědomí smrtelnosti. Civilizace přicházejí a odcházejí ať se děje, co se děje, stejně tak jako společnost. Myslím, že o této radikální kontingenci hovořil již prezident Silber. Mínil-li vizi, nemusí to být zdaleka fantastická vize. Musí to být vyspělá vize a takovou je právě ta demokratická. Změna k lepšímu, možný pokrok, ne zaručený pokrok. Líbí se mi střizlivý přístup, tak jako u Čechova, jenž byl sice velmi střizlivý, ale můj bože, také soucitný. Dává dohromady krásnou povahu s hloubavým duchem. Dobří demokraté takto uvažují.

Serguey Kovalyov

Dovolil bych si jen velice krátkou repliku na velmi zajímavé vystoupení pana prezidenta von Weizsäckera a také bych se rád s vámi podělil o své nadšení z vystoupení pana Schmidta, především z jeho návrhu kolektivní odpovědnosti. Myslím si, že za nejdůležitější cíl naší konference bychom si měli stanovit postupy a podmínky, v nichž budeme schopni čelit etickým problémům dnešní doby. Prezident Havel hovořil o výzvě, pan Elie Wiesel také. Bylo by absolutně zbytečné diskutovat o globálních problémech, aniž bychom si určili nástroje, jež nám je efektivním způsobem pomohou řešit. Jsem velmi rád, že se pan prezident zmínil o světové vládě. Sám jsem před několika dny nad tímto tématem přemýšlel, samozřejmě pouze nad relativní interpretací toho, co světová vláda znamená. Uvažoval jsem o nadnárodním orgánu, který by byl schopen nad úrovní i pod úrovní politiky vytvořit podmínky pro obranu práv, práv, která by nespádala do kompetence politiků. Samozřejmě, že jsme přinuceni akceptovat jiná pravidla. Právo nezřídka závisí na politice a je jí podřízeno. Z tohoto pohledu jsem, co se OSN týče, skeptický.

Nechci tady mluvit o tom, jak by měla být tato organizace změněna nebo zlepšena.

Nepochybuji o tom, že je její existence užitečná a nezbytná. Potřebujeme fórum zástupců národních zájmů. Tato organizace je užitečná, ale na druhou stranu nedostatečná, sněm reprezentantů národů, jež nemůže být efektivní. Můj přítel Andrej Sacharov na to poukazoval již v roce 1972 a také zhruba v této době navrhoval vytvoření dalších nadnárodních organizací.

Diktát politiků nad právem mohou dokumentovat dvěma příklady. Reagovali by jinak státní představitelé v případě války v Čechně? Myslíte si, že by tato válka trvala déle než dva měsíce? Podle mne ne. Jejich politické obavy a preference nás stály desítky, stovky životů jiných lidí.

A kladu důraz na slovo "jiných". Na této konferenci, a to je ten druhý příklad jsme slyšeli o krvavé tragédii v Jeruzalémě. Několik dní před tím odmítl Jásir Arafat uvěznit několik teroristů a já vidím mezi těmito dvěma věcmi určitou souvislost. Mohu zmínit další příklad, kdy politika vyhrává nad právem. Stalo se to v Oslu. Norský parlament na svých jednáních vzpomněl teroristu Jásira Arafáta jako laureáta Nobelovy ceny. A je to právě třeba norský parlament, který buduje autoritu lidí takového druhu. Děkuji.

Vyaceslav Vsevolodovic Ivanov

Rád bych se vyjádřil ke dvěma přednáškám - velmi důležitému příspěvku pana Weizsäckera a řeči pana Želeva. Souhlasím s poznámkami pana Weizsäckera v souvislosti s OSN. Neměli bychom pouze pomáhat OSN korigovat její činnost, ale také ji doplňovat. Podle mne je potřeba s pomocí světových intelektuálů formovat veřejné mínění. Možná by jako důkaz pro tento krok stačily příklady, které uvedl před chvílí Sergej Kovaljov. Můj návrh zní: Bylo by možné zřídit stálou internetovou komunikační síť, tak abychom mohli být všichni ve spojení pomocí e-mailu a mohli si navzájem posílat důležitá data? Dojde-li například k nějakému důležitému ozbrojenému konfliktu s etnickým podtextem nebo ekologické katastrofě, mohli bychom se co nejdříve navzájem informovat, aniž bychom museli čekat na pomalý proces spojený s vládami a Radou bezpečnosti. Intelektuální špičky mohou reagovat daleko rychleji a napomáhat formování veřejného mínění ve vlastní i ostatních zemích. Měly bychom se na tom podílet. Je to jistě jen malá část toho, co je potřeba udělat, ale nejdůležitější bývá někde začít a potom se uvidí.

Má druhá poznámka se dotýká toho, co řekl pan Želev. Pokusím se být stručný. Úplně souhlasím s tím, co říkal o kosmickém věku. Mohl bych ho doplnit detaily z ruské kosmické prehistorie. Navazuje to na celou atmosféru konference počínaje přednáškou pana prezidenta Havla. Všichni asi víte, že ruský kosmický experiment začal filozofickými myšlenkami několika ruských autorů 19. století. Na konci 19. století ruský filozof Fjodorov hovořil o nezbytnosti zaměřit pozornost na vědu, jinak nás věda pohltí. Psal o tom v době Dostojevského a Tolstoj, který Fjodorova obdivoval. Fjodorovo dílo nebylo za jeho života nikdy publikováno a ani po jeho smrti jsme se ještě nedočkali úplného vydání. Fjodorov navrhoval zapojit vědu do vzkříšení mrtvých, fyzického vzkříšení. Výchozím bodem by byl kosmický průzkum, jelikož je nezbytné vytvořit prostor pro potenciální vzkříšení. Tuto myšlenku předal svému žákovi Ciolkovskému, zakladateli ruského kosmického experimentu a Koroljovovi, hlavnímu inženýrovi ruského programu. Koroljov viděl ve své práci vyšší poslání. Hodně trpěl. Prožil koncentrační tábor a Bůh mu pomohl ho přežít proto, jak říkával svým žákům, aby mohl splnit své poslání, začít kosmickou éru. Myslím, že prehistorie ruského kosmického programu dobře doplňuje to, co zde již bylo řečeno. Děkuji.

Khotso Makhulu

Rád bych učinil jenom pár poznámek. Pan Weizsäcker hovořil o Mezinárodním měnovém fondu a OSN. Na základě zkušeností, jež máme v Africe s Brettonwoodskými institucemi, bych si dovolil nesouhlasit s panem De Klerkem. Botswana se dostala tam, kde je teď, nikoliv díky penězům Mezinárodního měnového fondu, ale díky svým diamantům. Mezinárodní měnového fondu, Brettonwoodské instituce přinesly s sebou do Afriky nepopsatelné neštěstí. Nepochybujte o tom. Máme sice zboží, to je možná pravda, ale není nikdo, kdo by si je mohl koupit.

Za druhé. Žijeme v nemocném světě, a to nejen díky nevyléčitelným nemocem, jako je například rakovina apod. Rád bych propojil současné násilí a zážitky z různých holocaustů, genocid a etnických čistek. Z hlediska duševních chorob a duše jako takové by mě opravdu zajímalo, existují-li nějaké programy, jež by nám umožnily zjednat nápravu ve věci zdraví. Tak abychom se nemuseli dívat na výsledné násilí a zabíjení, když můžeme předložit vizi.

Zdá se mi také, když vidím ty mladé lidi, kteří přijeli z Jeruzaléma, a ostatní, že na světě neexistuje pro spoustu mladých lidí žádná jistota zaměstnání. Jakou máme vizi pro ně do příštího tisíciletí?

Frederik Willem De Klerk

Na této konferenci byla již několikrát vyjádřena potřeba delegování moci do rukou nějaké autority, nějaké globální autority schopné vytvořit univerzální pravidla a posílit lidská práva, zlepšit náš svět. Chtěl bych jenom říci, že tato moc může být snadno zneužita v národním státě, může být zneužita i v regionu tak, jak se to stalo například v bývalé SSSR, a toto moc může být zneužita i takovouto globální autoritou, ať už je jakákoliv. Já plně podporuji reformu OSN, je potřeba, aby OSN pracovala efektivněji, je potřeba vybudovat mechanismy, jež nám umožní dosahovat vytčených cílů.

Podle mne je potřebné řídit se přinejmenším třemi následujícími zásadami:

1. je třeba vybudovat kontrolu na všech úrovních, tak abychom zabránili zneužívání moci v každém případě;
2. je třeba vytvářet takové situace, kde nebude vítězů ani poražených, postavení "fifty-fifty". V každém jiném řešení existuje zárodek budoucích konfrontací a konfliktů;
3. je třeba uznat existenci rozmanitosti. Není řešením zničit či potlačit nepřizpůsobivé, konfliktní identity. Již o tom dnes mluvil pan Capra. Zasahování do systému a jeho vnitřních vztahů nikdy nemůže vyústit v mír. Potřebujeme jednotu v rozmanitosti, ne uniformitu. Rád bych skončil svůj příspěvek otázkou. Jestliže byla dekolonizace správná, jakým způsobem zabránit nové formě kolonizace v současném procesu regionalizace a globalizace?

Jostein Gaarder

Rád bych jenom položil dvě otázky. Panu Fitzgeraldovi, který provedl podle mne velmi hlubokou analýzu, zajímavou analýzu i s návrhy řešení. To, co potřebujeme, je podle Vás systematická reforma školství. Souhlasím. Mluvíme o ekologickém uvědomování. Ptám se, je možné jít ještě o kousek dál? Máte nějakou představu, jak by měla taková systematická reforma školství vypadat? Často zjistíme, že jsme velmi uvědomělí, dokonce i ekologicky uvědomělí. Ale v praxi se nic nemění. Jak tedy provést takovou školní reformu?

A pana profesora Cornela Westa bych se rád zeptal na něco, co souvisí s mladší generací. Jak hovořit o naději pro mladší generaci? Mezi ní je spousta opravdického pesimismu. Absolutně souhlasím s Vaší diagnózou. Zajímalo by mne však, jestli Vy sám, osobně, máte nějaké návrhy. Jak bychom mohli přinést naději mladší generaci v postmoderní společnosti, ve Vaší zemi například?

Seizaburo Sato

Jenom krátkou otázkou na pana Capra. Souhlasím s tím, že je velmi důležité vytvořit udržitelnou komunitu i pro jiné než lidské bytosti. Jak jsme již diskutovali během prvního dne, měli bychom podle Vás odstranit antropocentrismus. Na druhou stranu se tu během dvou posledních dní zdůrazňovala role lidské lítosti, soucitu. Hovořilo se tu o čím dál tím větších rozdílech mezi bohatým Severem a chudým Jihem, které musíme zmenšit. Nikoliv snižováním životního standardu na Severu, ale zvýšením životní úrovně na Jihu. Ale tímto se přirozeně dostaneme k ještě většímu růstu populace a k ještě masovější spotřebě přírodních zdrojů vedoucí k destrukci ekosystémů. Jak vyřešit tyto rozpory, tyto dva úkoly, výzvu, jíž musíme čelit? Děkuji.

Hazel Henderson

Doufám, že se v této druhé části zasedání zaměříme na to, co můžeme učinit na jednu stranu jako odpovědní jedinci v naší oblasti, na druhou stranu společně tak, abychom změnili způsob

svého života, životní styl a abychom byli schopni čelit enormním změnám v životních podmínkách a dokázali se připravit na samo přežití. Už jsme tu slyšeli návrhy, které s těmito změnami pracují. Návrh Helmuta Schmidta na Deklaraci lidské odpovědnosti a poznámky týkající se Spojených národů. V rámci Spojených národů je potřeba vybudovat něco jako Sněmovnu lidu a ostatní mechanismy, jež by umožnily širší zapojení veřejnosti a neziskového sektoru do práce OSN. Byly tady i další návrhy: jak změnit vzdělávací systém, jak změnit formy našich vztahů. Doufám, že se na to nyní můžeme více zaměřit. Doktorka Riane Eislerová, která měla být prvním řečníkem, je bohužel nemocná a nemůže tedy přijít a jsem proto opravdu ráda, že se pan Raimon Panikkar laskavě uvolil její přednášku přečíst. Nejdříve ale prosí o několik prvních slov.

Raimon Panikkar

Děkuji mnohokrát za vaše milá slova. Dnešní téma je "naděje do budoucnosti". Rád bych zvolil ne snad protichůdnou, ale spíše doplňující poznámku k tomu, co jsme zde již slyšeli. Možná, že má tak nepěkně nazývaný "Třetí svět" také svůj "třetí hlas", který bych tady rád osvětlil, a to na třech různých úrovních. Použiji akademický žargon, a teď necituji svatého Pavla, když řeknu, že není naděje do budoucnosti. Naděje je v tom neviditelném, v tom rozměru, jenž existuje v naší každodenní realitě. Naděje není pro nás v jiném světě, myslím tím útěky a úniky do mimozemského prostoru, ale leží v objevu třetího rozměru, který dává hloubku a sílu našemu politickému úsilí a filozofické činnosti. Vize je důležitá pro lidský život, jak jste zde připomínali, ale skutečná a oživující vize nesměřuje k budoucnosti. Musím pracovat s vizí současnou, ne s halucinací. Příliš psychologizujeme, a přesto musejí být naše představy o nesplněných přáních vysloveny právě teď.

Mohu být tak optimistický proto, že jsem si dovilil být tolik pesimistický pro případ, že radikálně nezměníme způsob sebereflexe a nahlížení na svět. Capra nám něco dal. Západ nám něco dal a mluvím o tom jen v té souvislosti, že není naděje v budoucnosti. Jednou bude lépe. Jednou možná. David vyhraje nad Goliášem. Bohužel, většinu času však vede Goliáš. Na to nesmíme zapomínat. Zkusím vám to přiblížit zážitkem z Indie: stalo se to v polovině padesátých let na břehu Gangy. Žena, čtyřicet, padesát let, unavená životem, na hrudi malé dítě a na rukou dvouletou holčičku, která umírá na tuberkulózu. Byl jsem u ní, snažil jsem se ji utěšit. Naše oči se setkaly. Nakonec však utěšovala ona mne, mluvila o vděku, který cítí za to, že jí byl dán dar života. Zažila několik let mateřství. A přesto byla vděčná za "život", i jen na pár hodin, dnů nebo měsíců. Netrápila se. Nechtěla ode mne žádná povrchní slova útěchy. Věděla, že její dítě umírá.

Víme o tom, že dnes zemřou tisíce lidí. Zemřou bez jakékoliv naděje. Je vskutku zločinné, zneužijeme-li smíření a radost, kterou v nich navzdory nacházíme, k tomu, abychom prosti znepokojení, necitliví k utrpení pokračovali ve svých obchodech a nic neměnili. Protože tato naděje není celosvětová, pouze z tohoto světa pochází. Jsme to my, kdo nese zodpovědnost, a možná se jednou naše oči otevřou a my budeme schopni uvidět, že žijeme v nespravedlivém světě. Pokusím se to, co jsem právě řekl, shrnout po způsobu francouzského básníka: břemeno nejtěžší, pouhá existence bez života. Úkolem tohoto fóra je pokusit se o zlepšení života, o posílení naší životní a lidské odpovědnosti na třech úrovních hmoty, ducha a duše. Děkuji vám.

Nyní nás čeká opravdu zajímavý zážitek. Nic z toho, co teď vidíte, není pravdivé. Vyměňte si prosím brýle. Budete-li se dívat skrz a ne na mě, tak uvidíte Riane Eislerovou. Byl jsem vybrán, abych přečetl její přednášku, pravděpodobně proto, že mám z otcovy strany za sebou 1500 let matriarchální tradice.

Riane Eisler (čte Raimon Panikkar)

Hovořili jsme o tom, jak vytvořit lepší budoucnost. Pokusím se na tu samou problematiku

podívat z úplně jiné perspektivy než mí kolegové, z perspektivy nového analytického přístupu (studie relační dynamiky), nového teoretického rámce (kulturní transformační teorie) a nového klasifikačního systému (modely partnerství a dominance), které jsem vytvořila během posledních dvou dekad. Konfigurace a základy pro modely partnerství a dominance zde byly po celou tu dobu. Můžeme je však vidět pouze v případě, že se vyvarujeme typického přístupu pro většinu politických, ekonomických a sociálních analýz. Jedním z nich je systematický integrovaný přístup, který se zaměřuje zároveň na obě sféry, jak na takzvanou veřejnou sféru politického a ekonomického života, tak na sféru soukromou, kam spadá náš osobní soukromý život.

Podíváme-li se rychle na moderní historii z perspektivy napětí mezi modely partnerství a dominance, dvěma možnostmi strukturování mezilidských vztahů, uvidíme, že zde došlo k mohutnému příklonu k partnerství. Jedno sociální hnutí za druhým zpochybňuje tradice dominance, od děděného práva králů na vládu po práva mužů na vládu nad svými ženami a dětmi v jejich domovech. Od hnutí, jež se postavila proti používání násilí (pacifisté a mírové hnutí) v mezinárodních vztazích, k hnutím, která bojují proti používání násilí v soukromých vztazích (hnutí proti znásilnění, násilí v rodině, týrání dětí) a v poslední době hnutí proti tolik opěvovanému vítězství člověka nad přírodou, k ekologickému proudu.

Nejde o náhodu. Všechna tato hnutí jsou propojena. Jsou součástí stále se upevňujícího partnerství, jež vzniklo z narušení rovnováhy v industriálním a postindustriálním světě. Ale zároveň bývá svědky odolnosti dominance a periodicky se opakujícího úpadku. Někdy na lokální úrovni, někdy na globální. Nyní zažíváme podobné období. A já se ptám: Jak můžeme podpořit a udržet hnutí směrem k partnerské společnosti, směrem k vzdělanému, nenásilnému, více ekonomicky a ekologicky vyváženému způsobu života?

Budu hovořit o čtyřech základních pilířích, jež nebývají obvykle zahrnuty do politických nebo sociologických analýz. Prvním z nich jsou vztahy z doby raného dětství. Proč? Tyto rané vztahy vytvářejí v našem mozku duševní mapy, jež určují charakteristiku vztahů příštích. Jestliže vyrůstáme v rodině, kde dochází k násilí, kde je tomuto násilí vystaveno i dítě, jaképak asi normy vztahů budou pro nás normální? Vyrůstáme-li na druhou stranu v prostředí, kde existuje partnerství a je o dítě dobře postaráno, již od dětství chápeme, že je třeba respektovat práva ostatních lidí. Je-li někde běžné násilí silnějších proti slabším, pak se to projeví nejen v soukromých, ale i mezinárodních vztazích.

Navrhla jsem tedy primární strategii opatření - celosvětovou kampaň proti násilí a zneužívání v soukromých vztazích, především ve vztazích v době raného dětství. Záblesk naděje přinesla kampaň Spojených národů - Rok rodiny, která představila rodinu jako nejmenší demokratické uspořádání, jímž by také měla být; a potom Úmluva OSN o dětských právech. Nyní však potřebujeme především aktivitu progresivních vládních představitelů, náboženských představitelů, představitelů z oblasti politiky i vzdělávání, ekonomů a podobně, kteří by takovou kampaň připravili a finančně podpořili. Je potřeba věnovat mimořádnou pozornost dětem-dívkám, od jejich vraždění, přes obřízky až po odmítání poskytovat stejnou zdravotní péči a výživu dívkám jako chlapcům, což je běžná praxe s nedozírnými následky. Nikoliv pouze pro malé děti samotné, ale také pro jejich děti, jelikož špatně živěné a nezdravé ženy často později rodí fyzicky i duševně postižené děti.

Tak se nakonec dostáváme i k druhému bodu, jenž se dotýká něčeho úplně samozřejmého.

Lidství má dvě podoby. Muže a ženu. To, jakým způsobem přistupuje společnost a rodina, dvě součásti stejného interaktivního systému, k jejich vztahům, není pouze nějakým okrajovým, druhotným problémem, nějakou "ženskou otázkou". Je opravdu zvláštní, že problémy, s nimiž se potýká celá polovina populace, bývají označovány jako druhotné. Je to část modelu dominance. Ráda bych zdůraznila, že se nejedná o stav "žena proti muži", "muž proti ženě" nebo "něco" proti mužské či ženské přirozenosti. Jedná se o stav sociální struktury. Projevuje se to na všech úrovních vztahů, ať už jsou demokratické nebo

autokratické - od těch rodinných, až po vztahy v našem ekonomickém systému. Vyzdvihování jedné poloviny lidstva oproti druhé má za následek formování základního modelu "uvnitř" a "vně" v duševních mapách, jež může vyprovokovat rasistické, antisemitské a jiné negativně "-istické" citění. Volám tedy po politice, jež se aktivně zaměří na vztahy mezi pohlavími. V této oblasti se již něco děje, ale velmi pomalu, a je potřeba toho udělat daleko víc. Nejsme zvyklí o těchto vztazích vůbec uvažovat, jelikož nás učili zlehčovat všechno, co se týkalo ženské části populace. Nejsme-li tedy na něco takového zvyklí, překvapí nás, že hovoříme o něčem, co se, je-li to vysloveno, zdá být samozřejmé. Jestliže jsou zlehčovani lidé, kteří se o něco nebo někoho starají, vykonávají činnost pro společnost a lepší budoucnost velmi důležitou, jež se starají o děti, o zdraví všech členů rodiny, o čistotu a nezávadnost prostředí, ve kterém žijeme; jestliže tito lidé - ženy - jsou zlehčovani, nejsou vnímáni jako skuteční partneři ve správě společnosti, pak budou zlehčovány i tyto aktivity a hodnoty s nimi spojené. Tato základní nerovnováha se projeví ve všem. Já se ale zaměřím na třetí bod, třetí pilíř - ekonomiku.

Marx psal o odcizení práce, já hovořím o odcizení práce spojené s péčí. Nacházíme se v době, kdy produktivní práce, jak ji definuje průmyslový svět, rychle mizí. Můžeme to vnímat jako určitou krizi, ale také jako příležitost, příležitost redefinovat, co je produktivní, co je nejdůležitější prací. Návrhy Freedmana a ostatních týkající se garantovaného příjmu nic neřeší. Potřebujeme iniciativní, sociální a ekonomické invence, jež by zhodnotily pečovatelskou práci jak v tržním, tak netržním a neziskovém sektoru. Musíme neustále pamatovat na to, že veškeré ekonomické instituce jsou lidskými vynálezy a že můžeme tyto objevy rozvíjet. K tomu potřebujeme přikládat větší hodnotu práci, jež nám vlastně pomáhá udržovat naše životy.

A tím se dostávám k čtvrtému bodu: duševnu. Používám tento termín "duševno" jak v transcendentním, tak v imanentním smyslu, ne jako něco odtažitého, něco z jiného světa, ale jako něco, co je zakořeněno v našem každodenním životě, výraz nejhlubší touhy a nejvyššího potenciálu. Tento druh duševna vyžaduje odvahu, morální a duševní odvahu nás všech, ať jsme, kdo jsme, ale především světových politických, odborných, náboženských a ekonomických špiček k tomu, abychom čelili násilí, zneužívání a diskriminaci, nikoli pouze na úrovni mezinárodních vztahů, ale i vztahů soukromých. Výzva k těmto osobnostem od těch osobností je čtvrtým pilířem mé přednášky.

V naší době, kdy model dominance a vyspělá technologie tvoří spolu potencionálně smrtící mix, je zajištění světového partnerství otázkou přežití. Jedná se také ale o prosazení našeho nejvyššího lidského potenciálu. My, lidé, nejsme pouze stvoření, která se neustále snaží vytvořit vyváženější, méně násilný, mírový svět. Jestliže se nezaměříme na vztahy v dětství, mezi pohlavími, na vztahy ekonomické, jež posílí ohodnocení důležité a potřebné práce, jestliže my a významní světoví představitelé k tomu nebudeme mít dostatek duševní odvahy, pak není příliš reálná naděje lepší společnosti, kterou tu všichni tak žádáme pro sebe a svoje děti.

Hazel Henderson

Děkuji Vám, drahý bratře, že jste přečetl přednášku této velmi úctyhodné ženy, která je momentálně nemocná a nemohla přijet. Velmi dobře zdůraznila to, a já se tím ve své práci také zabývám, že minimálně padesát procent z veškeré produktivní práce na světě je neplaceno. Říkám tomu "ekonomie srdce" a i když nic takového v ekonomických knížkách nenaleznete, díky rozvojovému programu OSN se nám podařilo sebrat některé konkrétní údaje o této "ekonomii srdce". Třebaže tato data nenajdete ve světovém HDP, ročně generuje "ekonomie srdce" zhruba 16 triliónů dolarů. Mohli bychom se tedy alespoň zasadit, aby se tam tato čísla objevila.

Abdurrahman Wahid

Nejsem žádný učenec. Proto, prosím, ode mne neočekávejte žádnou systematickou analýzu nebo souvislou argumentaci tezí, které zde hodlám přednést. Tím, jak se setkávám s miliony lidí, jsem došel k závěru, že je lidstvo v současné době doslova zahlceno problémy. Jsme zahlceni svou vlastní neschopností najít k těmto problémům správná řešení. Nevím, proč tomu tak je, proč je lidská schopnost hledat řešení nyní tak omezena, proč je pokrok od doby průmyslové revoluce doteď tak chabý. Světové struktury nám definitivně přinášejí výhody, i když nevyváženě. Byli jsme obdařeni schopností komunikace a někteří lidé, jako například teď já, i komunikace v tak internacionálním jazyce, jakým je angličtina. Měli bychom se tedy sami sebe ptát, proč toho nejsme schopni. Chtěl bych zdůraznit, že se tento nedostatek netýká expertíz. Dnes ráno jsme slyšeli ohromující statistiky o zdraví, o očekávané délce lidského života. Slyšeli jsme také, jak terorismus každý den zasahuje do našich životů.

Domnívám se ale, že nám akumulace znalostí, expertíza, nepomůže plně porozumět naší situaci. Mezi věděním a porozuměním stále ještě existuje dost velká mezera. Všichni víme, že bez porozumění zůstaneme pouze na povrchu. Díky tomu, že nejsme schopni nalézt správné odpovědi na naše otázky, unikáme jim a hledáme na velmi komplikované a komplexní problémy jednoduchá řešení. Tato jednoduchá řešení mohou být zabalena ve velmi sofistikovaném teoretickém rámci, jako například "Teorie střetů v rámci civilizace". Skoro každý den mluvím zhruba pro 100 000 lidí, přednáším totiž třikrát až čtyřikrát za den pro 20 až 30 tisíc posluchačů. Díky této praxi jsem pochopil, že lidé mají zájem sdílet západní hodnoty. Nechtějí se odcizit ani být odcizeni západní společností proto, že jsou muslimové. Přijímáme svrchovanost západní společnosti, ale toto přijímání má své hranice. Snažíme se najít společné body. Každý den, nesčíslnými způsoby - jak dát více práv našim ženám, jak lépe vzdělávat naše děti, jak vybudovat systém zdravotní péče a tak podobně. Stejně se bude neustále hovořit o střetu v rámci civilizace, především mezi islámem a západní společností a to jenom díky několika výbušným proslavům a hrstce horkých hlav, které se připouštějí do terorismu. To je podle mne povrchní přístup. Vidím to tak, že pokud chápeme situaci, tu realitu skrytou pod povrchem, zjistíme, že život není tak beznadějný, jak se jeví, že lidé disponují kapacitou k tomu, aby si vybudovali správný smysl a orientaci a cíl, jež jim pomůžou překonat jejich problémy. Neříkám, že se řešení hledají snadno. Bude to trvat pravděpodobně celé generace, než se najdou, a pak už tu budou i problémy jiné. Ale alespoň tu není ta beznaděj.

Uvedu vám další příklad, který se týká muslimů a trojúhelníku konfliktů hodnot mezi islámem, deklarací lidských práv a národním státem. Muslim, který je věrný svému náboženství a svému právu, jež z něho vychází, by shledal jako velmi obtížné souhlasit s mezinárodní deklarací lidských práv v bodě práva na změnu vyznání. Podle práva islámu muslim, jenž změní vyznání, se stane odpadlíkem a podle konvence islámského práva se odsoudil k smrti. Toto právo pochází ze středověku, ale respektujeme ho, jelikož je součástí něčeho, co je nám drahé. Je jasné, že to budeme muset změnit, ale to není ten problém. Problém je v tom, že i když státní orgány v muslimských zemích tento zákon už nepoužívají, pořád ještě zůstává v podvědomí miliónů a miliónů muslimů. Rozumíme-li tedy dobře situaci, je nám jasné, že nemůžeme obviňovat islám nebo muslimy. Mnohem důležitější je otázka, jak je naučit mít pochopení i pro druhou stranu. Absolutně potřebujeme oboustrannou komunikaci. Do tohoto konfliktu mezi islámem a deklarací lidských práv si ještě přidejme třetí stranu - národní stát. V rozdílných muslimských státech se na problémy dívají rozdílně. Například v Malajsii je z respektu pro islámské právo dáno, že muslim - Malajec nesmí změnit své vyznání, což ani mě jako muslimovi nepřijde v pořádku. Na druhou stranu, Indonésané, stejné rasy jako jsou Malajci, stejného náboženského přesvědčení, se stejným historickým zázemím, v té samé geografické oblasti, tuto otázku vnímají jinak. Respektují svou ústavu, ne náboženské zákony, a dovolují, aby jejich občané, muslimové i lidé jiné víry,

měnili své vyznání.

Podívejte se na mě - předsedám čtyřicetimilionové organizaci. Tato funkce samozřejmě s sebou přináší neustálé útoky ze Středního východu, ze strany mých bratří, muslimů, kteří ještě stále nechápou nezbytnost respektování ústavy, rovnocenného postavení všech občanů, dodržování práva a podobně. Takže, jak jistě sami vidíte, musíme jít pod povrch, abychom pochopili. Nemůžeme do jedné roviny stavět Malajsií a Indonésii a už vůbec ne středovýchodní a jihovýchodní Asii. Proč jsou tolik vidět fundamentalisté Středního východu? Podívejme se na jihovýchod. V tomto regionu je silná tradice národních nevládních organizací, islámských organizací nezávislých na státu. Můžeme tedy státu konkurovat. Na Středním východě má stát poslední slovo v otázkách náboženství, proto zde také neexistuje žádná skutečná opozice. A také proto, nevěří-li lidé už dalším programům národního rozvoje, které stát připravuje, musí přejít do ilegality a stát se fundamentalisty, aby mohli předkládat morální řešení na skutečně nebo v podstatě s morálkou nesouvisející problémy. Je třeba si pokorně přiznat, že se musíme učit - pronikat hlouběji do různých záležitostí, problémů, nepoutat se pouze ke konvenčním teoretickým nástrojům, jež jsme si sami vytvořili. Obávám se, že nejsem schopen svůj přístup kategoricky obhájit, jelikož nejsem ani vědec, ani filozof, jen volně vyjadřuji své myšlenky.

Mohli bychom se podívat ještě dál na to, jak lidé používají rozdílná měřítka pro stejné situace nebo problémy. Vraťme se zpátky k teorii Samuela Huntingtona "Střety v rámci civilizace". Řadí dvě rozdílné skupiny nebo, můžeme říci, dvě podobné skupiny do rozdílných kategorií - muslimské fundamentalisty a židovské ortodoxní extremisty. Obě sdílejí podobný postoj - popření moderní a západní civilizace. Ale jak mohla tak vynikající osobnost jako Huntington říci, že fundamentalisté jsou proti Západu a židovští ortodoxní extremisté nebo extrémní komunity proti Západu nejsou? Mají tentýž postoj, dělají ty samé věci a přesto každá z nich patří do jiné skupiny.

Sami vidíte, že musíme především vybudovat rámec pro porozumění, pro skutečné poznání toho, co se děje, ne jenom odhadovat nebo činit závěry povrchním způsobem. Nevím, jestli se to, co zde říkám, hodí na toto fórum, alespoň jsem však využil té příležitosti vyslechnout si všechny vaše názory, aniž bych sám něco zvláštního přidal. Je to způsobeno jak mou omezenou znalostí angličtiny, tak mou nezpůsobilostí vyjadřovat velké myšlenky.

Hazel Henderson

Děkuji, pane Wahide, za Vaši moudrost a odvalu. Ráda bych nyní pozvala pana profesora Cornelia Castoriada.

Cornelius Castoriadis

Už samotné dnešní téma nás navádí na myšlenku, že ne všechno, co se děje, dává naději na lepší budoucnost. Konkrétněji můžeme říci, že neexistuje v lidské podstatě nic, co může zaručit nepřetržitý morální, politický a duševní pokrok. Dokonce i technický pokrok měl během historie svá období stagnace až regrese. Rád bych hovořil o možnostech, jež nyní máme - a možná ne na dlouho - mezi renesancí světové demokracie a různými nočními můrami despotismu.

Začněme minulostí. Svět, jenž jsme zdělili, je velmi různorodý a heterogenní, jak o tom již zde hovořili někteří přednášející, ale také směřuje k homogenizaci. Tento proces začal spolu s evropskou expanzí na konci 15. století a vstoupil do úplně nové fáze po druhé světové válce, zvláště v posledních dvaceti letech. V minulých pěti stoletích se jednalo především o koloniální a semikoloniální expanzi. Kolonizace nebo osídlování probíhalo formou vyhlazování, přímého nebo nepřímého ovládnutí až zotročení původního obyvatelstva. Kromě pár příkladů však nemůžeme hovořit o nějaké kulturní expanzi. Obyvatelé porobených zemí zůstali téměř nezměněni, uchovali si svou původní víru, zvyky a způsob života. Nic

nehodnotím, hovořím pouze ve faktech.

Na druhou stranu v posledním půlstoletí, jakmile získaly dřívější kolonie formální nezávislost, došlo k hlubokým změnám, přicházejícím ze západní Evropy a Spojených států, v jejich způsobu života a organizaci hospodářství a produkce. Působila však pouze polovina evropské tradice týkající se převážně technologie a spotřebních zvyků. Do okolního světa se exportovaly mozky, nikoliv myšlení. Zakořeněný způsob života, především politické uspořádání, jemu odpovídající morálka a postoj k náboženské moci, stále v mnoha případech přetrvává. Považuji tuto skutečnost za nesmírně důležitou. Není totiž pravda, že by rozšíření neomezeného kapitalismu a dnešních pseudotrů, znamenalo také svobodu a spravedlnost. Je paradoxem, že se tito apoštolové svobodného kapitalismu přiklánějí k vulgárnímu marxistickému názoru, že stačí postavit továrny a vybudovat trh a pak že automaticky vznikne svoboda a spravedlnost. Na druhou stranu opravdu věřím, že naše naděje do budoucna spočívá v politickém uvědomění a aktivitách. Prozatím se ale v této oblasti mnoho neděje. Ještě více to platí o regionech, kde tyto historické procesy svobody, rovnosti a spravedlnosti mezi jednotlivci i společnostmi vlastně vznikly, to znamená v takzvaném západním světě. Tato poznámka stojí za hlubší rozbor. Evropská tradice v sobě obsahuje základní rozpor. Od počátku 12. století zde můžeme sledovat první kroky směrem ke svobodě a zvětšující se prostor v politické i kulturní sféře. Evropská buržoazie získává od aristokracie a vládnoucích vrstev různé pravomoci a určitou autonomii, umění rozbíjí zavedený stereotyp a vzory; pak přichází renesance, osvícenství, revoluce sedmáctého, osmáctého a devatenáctého století, hnutí dělníků, rozkvět moderny v období od roku 1750 do roku 1950, emancipační hnutí za práva žen a mládeže. Nazývám to sociohistorickým projektem kolektivní a individuální autonomie. Tento projekt byl realizován do značné míry, ale ne úplně. Vývoj s sebou přinesl zčásti institucionální uspořádání, ale především antropologický typ: svobodně smýšlejícího demokratického jedince.

O něco později se však objevuje podstata tohoto evropského protikladu - projekt neomezené expanze takzvané "vlády rozumu" vycházející ze sféry hospodářské produkce. Podporovaný bezprecedentním technologickým rozvojem, jenž ho živil a zesiloval, vzniká kapitalistický systém v jeho nejširším smyslu, který ovládne Evropu a severní Ameriku a díky rozpínavosti Západu i celý okolní svět. Kapitalistický trh není nijak vnitřně spřízněn s demokracií, spíše naopak. Dostatečně to již prokázala historie a můžeme to vysledovat i dnes.

Kapitalismus není jednoduše samoregulovatelným systémem. Proroctví zkázy 19. století se neprokázala převážně díky politické a sociální opozici, již musel kapitalismus čelit nejen ze strany jednotlivců a dělnického hnutí, ale především ze strany demokracie jako takové. Tato opozice si za sto padesát let vynutila na kapitalismu lepší životní úroveň dělníků, zkrácení pracovní doby, různé sociální systémy a nakonec, po krizi v letech 1929-33, aktivní politiku vlády v oblasti regulace ekonomiky prostřednictvím řízení poptávky.

V posledním čtvrtstoletí se situace obrátila. Sociální a politický konflikt je na cestě. Plná zaměstnanost se navzdory rezolucím Spojených národů stává téměř neslušným slovem. Řízená nezaměstnanost je doslova prezentována jako prostředek k utlumení sociálního odporu. S tím souvisí apatie, privatizace, úpadek ideálů a prázdnota charakteristická pro politickou scénu. Západní země už více nenabízejí okolnímu světu příklad boje za svobodu a čím dál tím méně také příklad svobodomyšlného a aktivního demokratického jedince. Samy státy se zbavily prostředku k řízení hospodářství.

Do všech koutů planety se šíří neomezená brutální dominance nadnárodních firem, světová ekonomika se stává "kasino ekonomikou" (což mi připomíná slova paní předsedkyně, ale tento termín se používá již nejméně deset let), industrializace chudých zemí pokračuje za takových podmínek, které se nedají srovnávat ani s primitivním mamonem v Evropě během počáteční kapitalistické éry - podívejte se například na dělníky, kteří pracují pro Nike v Indonésii a Vietnamu. Životní prostředí podléhá rychlé a nezvratitelné zkáze.

Dochází tedy k homogenizaci práce, většinou k technologické a ekonomické homogenizaci, v lepším případě k šíření vyšší kultury mezi omezenou skupinu lidí, ale nedochází k šíření demokracie mezi širokou populací. Tam, kde došlo k rozbití tradiční kultury, aniž by vznikla smysluplná alternativa zabraňující vzniku náboženského a etnického fanatismu, se uchytily autokratické nebo pseudodemokratické režimy. Realita potvrdila, že klip s Madonnou nenabízí hodnotnou alternativu Koránu. A já si nemyslím, stejně tak jako mnozí moji kolegové, že by toto mohlo být způsobeno neschopností vlád plnit plány ekonomického růstu. Vezměme si například Irán během šáhova režimu. Tam ekonomický růst nechyběl, ale chyběl vyšší smysl, lidé se bouřili a země se vrátila do středověku.

Přeměna na jinou kulturu, tím myslím ty produkty západní historie, jež prokázaly svou univerzální hodnotu - svoboda v myšlení a politickém životě, suverenita, oddělení náboženské a politické sféry, není automatickou záležitostí. Tyto produkty nejsou rasovým či etnickým privilegiem, ani kletbou ze Západu. Jsou výsledkem mnohasetletého boje a jejich rozvoj znamená vznik demokratické politiky. Nestačí je v nezápadních částech světa imitovat, ale musí být přijaty obyčejnými lidmi, což je možné jen v případě, že se budou vyvíjet přirozeně jako syntéza místní a západní tradice.

Lidstvo nemá přirozený sklon k demokracii a toleranci, ale spíše ke zotročování a fanatismu. Z toho důvodu je potřeba o tyto hodnoty různým způsobem bojovat. Částečně se toto umění boje za svobodu projevuje v některých, takzvaných rozvojových zemích, například Indonésii, Hongkongu, Číně, Barmě, Filipínách, některých státech Latinské Ameriky a i jinde. To je důkazem, že mají všichni lidé potenciál pro takovéto aktivity, přesto si můžeme být jisti, že cesta za svobodou bude svízelná, dlouhá a nejistá.

Do budoucna existují dvě rozpoznatelné alternativy. Buď lidé ze Západu obnoví svou duševní a politickou tvořivost a budou schopni ovlivňovat plodnou směs evropské politické tradice a ostatních kultur - začátek tohoto procesu může samozřejmě začít i v nezápadním světě - nebo se svět stane více a více zotročeným technicko-vědeckým a ekonomickým růstem pro růst samotný. Pak dáme prostor nočním mūrám despotismu.

A co by taková demokratická renesance znamenala? Nejenom nové ústavní klauzule, ale skutečnou svrchovanost společného života a budoucna spolu s náboženskou a etnickou tolerancí. Demokracie, to nejsou jenom práva. Řekněme, že práva jsou nezbytným, ale ne postačujícím komponentem demokracie. Demokracie je "kratos" - mocí "demos" - lidu. Tato moc je nepředstavitelná bez vzdělávání v dobrém občanství, ale existuje snad něco takového, když je to všude samé profesní vzdělávání, jen pod jinými pláštíky? Potřebujeme takto nepřetržitě vzdělávat všechny, kteří stojí u politické moci, kdy o něčem rozhodují a tvoří právní systémy. Lincoln říkal: Vláda lidu lidem a pro lidi. A to je podle mne shrnutí demokratické myšlenky. V takové podobě to ale neexistuje nikde. Musíme přestat s prázdnými rétorickými cvičeními, blahosklonnou lhostejností, opomíjením faktů a začít budovat současnou politickou společnost.

Jestliže selžeme, přijdou noční mūry despotismu a přinesou s sebou celosvětovou neomezenou vládu firem oproštěných od jakékoliv politické kontroly, sociální a politické opozice a podporujících pokračující rozklad národních států. Pokládám za reálné, že dojde na spolupráci těchto firem s kriminálními živly a mafiemi. Pokračující devastace životního prostředí na naší planetě povede k nezvratnému narušení ekologické rovnováhy a ještě předtím, souběžně nebo následně nastoupí totalitní režimy, jež vzniknou díky nedostatku základních zdrojů. Čeká nás zesílení etnických a náboženských konfliktů a nekontrolovatelné soupeření o ovládnutí světa kontinentálními a transkontinentálními mocnostmi nebo společenstvími, státy nevyjímaje - našli bychom minimálně tucet takových vlád, kde se nejedná o žádné "vlády" v tom pravém smyslu, ale o nástroje mafií rozmanitých typů, drogových mafií nevyjímaje. Všechny tyto perspektivy jsou reálné, budou-li pokračovat trendy, které nejenže již existují, ale jsou v současnosti pevně zakořeněny. Ostatně již dobře

známé katastrofy nebyly až zas tak neočekávané.

Abychom unikli těmto nočním můrám, musíme změnit imaginární hodnoty, které dominují modernímu světu. Což znamená transformovat ekonomiku tak, aby se změnil její přístup k ní samé a k člověku. Na to přímo navazuje nutnost zbavit se očekávání neomezené expanze tak zvaného blahobytu, což je absurdnější a utopičtější myšlenka, než jakou by vymyslel ten nejutopičtější utopista, a přesto v ni věří manažeři a političtí představitelé, kteří jakoby stojí na pevné zemi a utopii nesnášejí. Musíme začít žít jinak, hospodárněji a šetrněji, abychom zabránili ekologické katastrofě a definitivní zombifikaci člověka, jenž tráví čas masturbací před televizní obrazovkou. Děkuji.

Hazel Henderson

Děkuji Vám pane profesore za to, že se držíte své "demos" vize, již jste doplnil o šetrný způsob života a nový ekonomický styl, a že nám pomáháte nezapomínat na realitu. Nyní předám slovo profesorce Margueritě Lederbergové z Cornellské univerzity.

Marguerite S. Lederberg

Děkuji Vám paní předsedkyně. Ráda bych hovořila o obviňování obětí a o způsobech, jak takovéto jednání zastavit. Lidské utrpení přetrvává dlouho po tom, co jeho příčina skončí, díky postoji a často i obviňováním od těch, kteří by se měli podílet na jejich úteše. Existuje mnoho příčin, proč jsou oběti považovány za původce svého neštěstí. Jsou to příčiny nebezpečné především pro ty, kdo toto neštěstí zapříčinili - jejich sousedy, rodinné příslušníky a společníky, pro všechny ty, kteří z jejich neštěstí profitují a bývá tak odhalena jejich morální bída.

Je jistě zajímavé, že čím slušnější jsou ti, jichž se to nijak nedotýká, tím více cítí potřebu omlouvat svou pasivitu - často nesmyslně, jelikož byli v kritickém okamžiku opravdu bezmocní. Pak jsou tu ostatní, pravděpodobně největší skupina, která se necítí osobně zodpovědná, ale přesto není schopna snášet svou bolest, když slyší vyprávění o tom, co se vlastně ani nedá slovy vyjádřit.

Ti se pak odvracejí, ohrazují a kritizují, jen aby své bolesti ulevili. Tato reakce je vlastní každému člověku, jenž má v sobě alespoň trochu soucitu. Takové jednání je přirozené, i když je obětí neznámý člověk. Pravdivý přístup k obětem ještě více rozvrací ty společnosti, jež musí žít s přesvědčením, že jsou naprosto spravedlivé. Pak má každý sebehodnější občan svůj podíl na označování obětí, jako toho "kdo za to může", protože takto pro něj zůstane svět bezpečný a životaschopný.

Pracovala jsem dvacet let v nemocnici, kde se léčí nemocní rakovinou a proto vám mohu to, o čem jsem hovořila, doložit v nejrůznějších souvislostech. Rakovina je všudypřítomná a nepředvídatelná, léčení je zdlouhavé a nepříjemné, ztělesňované dvěma největšími postrachy moderního člověka - toxickými chemikáliemi a radiací. Stres z toho, že by je měli postoupit, a k tomu obava, že tyto postupy selžou, vede lidi k tomu, aby se utíkali k tak zvané alternativní léčbě, především k té, jež v sobě zahrnuje různé druhy duševních cvičení. Má se za to, že mohou zlepšit stav nemocného. Ty nejlepší z nich převzala i tradiční medicína. Jednou z nejrozšířenějších metod je metoda pozitivního přístupu, kdy je pacient veden k tomu, že sám může zlepšit svůj stav a kdoví, možná sám sebe i vyléčit. Je to takové staré moudro v novém balení. Efekt zlepšování nálady a možné problémy s ním spojené popsal již William James na přelomu století. Člověk vždycky chtěl věřit tomu, že se může stát nástrojem svého uzdravení. Má-li pacient vliv na svůj zdravotní stav, může být tedy volán k zodpovědnosti i za své onemocnění. Pacientova magická možnost sebevyléčení je krutě spojena s jeho zodpovědností za nemoc. Je to taková cena za naději. Je nesporný fakt, že meditace, relaxační techniky a různé metody vizualizace mohou výrazně zlepšit pacientovu situaci. Je také obecně známo, že se pacientům, kteří mají podporu rodiny, daří lépe než těm bez ní. Průzkumy dokázaly, že

mají-li ženy s rakovinou prsu takovouto podporu, žijí déle a že se u pacientů s rakovinou kůže prodlouží doba, po níž se problémy znovu objeví.

Platí také, že pacienti, jež mají bojovného ducha, žijí o něco déle než ti pasivní, rezignovaní. K tomu si ještě doplňte standardní péči psychiatra, který pomáhá pacientovi cítit se lépe, snášet lépe léčebnou proceduru a udržovat lepší mezilidské vztahy. Na druhou stranu je rodina schopna kazit těžce nemocnému pacientovi náladu ve chvíli, kdy je jeho jedinou starostí přežít z hodiny na hodinu. Volali mě k lůžku dvacetiletého chlapce nemocného leukémií, jehož rodiče chtěli, abychom uznali, že má problémy s jídlem z čistě psychických příčin. Ten mladý muž, jak jsem zjistila, trpěl strašným pocitem viny z toho, že trápí své rodiče svým nechutenstvím a tím, že se necítí dobře. Jeho milující rodiče, zdrceni žalem, jak jim dítě vadne před očima, jej raději učinili zodpovědným za nevyhnutelnou anorexii, než aby snášeli svůj vlastní nesmyslný pocit viny a svou hlubokou beznaděj. Někde v pozadí této epizody leží víra, že je chlapcova neschopnost jíst spíše psychologické než fyzické povahy a že by mohl být schopen s ní něco udělat. To, že to nezvládá, je pak důkazem určité jeho slabosti nebo neschopnosti. A tímto se dostáváme k dalšímu, mezi lidmi rozšířenému předsudku, že je člověk schopen kontrolovat své psychické symptomy lépe než ty fyzické. Předpokládá se totiž, že jsou jedny příznaky od druhých radikálně odlišné. Tato dichotomie je jen jinou formou Descartovy "dichotomie mysli a těla" rozšířenou o postfreudovské vědomí toho, čemu můžeme říkat "lidská emocionální mysl". Podle dřívější tradice nahlížíme na mysl jako na mysl rozumovou, uvažující, podstatu vůle a sebekontroly. Je-li psyché nemateriální, ne fyzická, pak také patří do sféry "mysli" a podléhá tedy vůli. Ve chvíli, kdy to začneme chápat tímto způsobem, nevyhnutelně následuje negativní postoj k těm, kdo trpí z psychických či emocionálních příčin. A jsme zpátky u odsuzování oběti.

Toto odsuzování obětí je podle zprávy profesora Jasmina druhou největší metlou lidstva. Podle mnoha vědců a biologů je však dichotomie těla a psychiky úplným nesmyslem. Ani se ji nepokoušejí vyvrátit, jelikož jim důkazy biologické podstaty procesů vnímání, poznávání, ovlivnění a jednání připadají naprosto jednoznačné. Jsme svědky experimentů na lidech s poškozeným mozkiem, mozkové stimulace ovlivňující komplexní chování a emoce, průzkumu v oblasti neuronových přenosů a s ním spojeným vývojem léků, které mohou být neskutečně užitečné, jsou-li používány dobře, což není tak jednoduché. Není žádným překvapením, že někteří psychiatři se obracejí opačným směrem a na tomto psychodynamickém léčení trvají. Pod tím se skrývá částečně vědomá obava, že je vítězství mozku učiní nadbytečnými.

Dichotomie mysli a těla je natolik zakořeněná, že obě tyto skupiny nevidí, jak se jejich vážené teorie úplně rozcházejí s realitou. Nakonec, přestože dobře rozumíme principu vidění, vždy nás okouzlí západ slunce. Víme všechno o biologických pochodech při sexu, ale nejsme tím o nic menšími otroky žádosti a vášně. Znalosti o podstatě spánku nám nepomohou zbavit se nespavosti. Pořád ještě potřebujeme mít lidi okolo sebe, nejen jídlo a přístřeší. A ani veškeré vědění světa nás nezproští pátrání po smyslu existence, spíše ho umocňuje.

Proč se bojíme té představy, že má naše myšlení a emoce biologický původ? Stali bychom se snad méně lidskými, kdybychom znali původ naší velikosti a malosti, síly vůle a slabosti, statečnosti a zbabělosti. Byli bychom snad méně výjimeční na tom našem světě, kdyby byl mozek příčinou našich emocí a našeho intelektu? Rozdíl mezi námi a ostatními tvory nespočívá v tomto bodě. Je to sebe-uvědomění, jež nás odlišuje, právě proto, že jsme jediní mezi živými tvory, kteří jsou ho schopni. A přesto se tohoto sebeuvědomění znovu a znovu zříkáme, utápíme se v alkoholu a ostatních drogách, přivádíme se do stavu chvilkového zapomnění. Ničeho se nebojíme, jenom věříme, že se dostaneme blíže k sami sobě - a samozřejmě, že ano, se dostaneme k té samé lidskosti jako na počátku.

Čekají nás dobré zprávy teď na začátku nového tisíciletí. Věda nebyla ještě nikdy tak aktivní a nadšená slibovat pokrok a úlevu od břemen pronásledujících lidské pokolení. Je to výzva, umět toho využít, aniž bychom opět sklouzli do starých sylogismů a předsudků. Nežijeme ve

světě myslí nebo těla, fyzickém či psychickém světě. Vůbec nežijeme v "bud'-anebo-světě". Tudy nedojdeme k sebepochopení. To leží v uvědomování si sebe sama a naší touze po smysluplnosti. Někteří hovoří o duši, jiní o duševnu, další vzývají Boha. I ten největší pozitivista pocítí dotek zázraku, uvažuje-li o lidském vědomí. Zakouší to, čemu Jung říká "náboženská funkce psýché" - tu neoddělitelnou součást našeho lidského dědictví. Čím více porozumíme těmto věcem, tím více si uvědomíme bohatství našeho lidství, hloubku tajemství stvoření a tím méně se budeme zabývat nesmyslnými dichotomiemi. Nakonec se staneme možná natolik silnými sami v sobě a natolik chápavými, že přestaneme přenášet vinu na oběť. Děkuji vám.

DISKUSE

Hazel Henderson

Děkuji za brilantní kritiku našich kartézských paradigmat a dědictví tohoto století a za to, že jste nám trochu naznačila, kudy dál. To, o čem jste hovořila, mi připomnělo naši novou, v současné době zaváděnou reformu sociálního zabezpečení. Moje dcera pracuje v rámci své sociologické praxe ve Washingtonu jako dobrovolník na projektu budování útulku pro bezdomovce a i tam se projevuje hodně z toho, o čem jste dnes hovořila.

Joshua Lederberg

Obracím se se svou otázkou na Vás, paní Hendersonová, a na pana doktora Capru. Pan Capra hovořil o nezbytnosti budování udržitelné lidské komunity. Ptám se, je to vůbec možné? Můžeme dosáhnout takového společenství s deseti miliardami lidí a možná i více, když uvážíme růst populace na naší planetě? A jak to bude vypadat, budeme-li počítat se stejnou životní úrovní v bohatém, stejně tak jako v nyní se rozvíjejícím světě? Po dvě stě padesát let se pokoušíme vyvinout nějaké "deus ex machina", abychom překonali malthusiánské dilema. Upínali jsme se k jednomu technickému řešení za druhým. Mezi ostatními hrozbami se objevilo nebezpečí ekologického kolapsu, jež bychom mohli odvrátit, pokud bychom používali to, co zdůrazňujeme jako aspekt lidství - inteligenci. Jestliže k tomuto kolapsu dojde, a tím jsme se zde, kromě mých poznámek včera, ještě příliš nezabývali, nebude to postupný proces, ale dojde k němu náhle na velmi rozsáhlém území. Ještě jednou ale opakuji svou otázku: Jak by mohl takový udržitelný model vypadat, jestliže je vůbec možný?

Hazel Henderson

Dovolím si na moment vystoupit ze svého předsednického křesla a zapojit se do diskuse. Členové The Worldwatch Institute (Institut pro dohlížení na svět), jehož jsem členem, se zabývají otázkou udržitelnosti již od roku 1975. Myslím, že jsme již u našeho stolu slyšeli nějaké návrhy. Týkaly se například přesměrování ekonomie od utopistické vize pokroku, kterou jsme zdělili po ekonomikách 19. století, k úspornosti. K dalším bodům patří například limity lidské populace. Mezi ekology již dlouho probíhá na toto téma bouřlivá diskuse. K diskusi předkládám novou metodu nazvanou "ekologická analýza stop", o níž se nyní diskutuje v politických kuloárech. Pomocí této metody jsme schopni zjistit, nakolik spotřeba jednotlivých států dostala za jejich ekologickou stopu. Například země, ze které pocházím, Spojené státy tuto stopu několikanásobně překročily, zatímco Čína se svými 1,2 miliony obyvateli, se ještě stále drží uvnitř své ekologické stopy, stejně tak jako Indie. Musíme tedy vždy brát v potaz jak otázku zdrojů, tak populace. Teď bych poprosila o komentář také svého přítele doktora Capra.

Fritjof Capra

Mé připomínky budou podobné odpovědi na otázku pana Sata. Rád bych zdůraznil, že jednou z charakteristik systémového myšlení je přechod od kvantity ke kvalitě v oblasti uvažování a vnímání. Systémové myšlení spolu s matematickým jazykem, jenž je s ním spojen, se zakládá na myšlení v modelech, v uspořádání a souvislostech - což znamená na kvalitativní úrovni. Ne že by byla kvantita irelevantní, ale jde tady o jiný rovnovážný poměr mezi kvantitou a kvalitou. Tedy když dáme vedle sebe ekonomii a udržitelný rozvoj nebo ekonomii a ekologii, uvidíme, že rozdíl, který mezi nimi objevíme, je stejný jako mezi kvalitou a kvantitou. Ekonomie se opírá o expanzi, konkurenci a kvantitativní ukazatele. S ekologií se pojí zachování, spolupráce, kvalitativní hodnoty. Namísto zdůrazňování zvyšování životní úrovně bychom měli zejména v některých zemích jižní polokoule usilovat o zvyšování kvality života, o zvyšování kvality vody, vzduchu, našeho času a vztahů v komunitě a ve chvíli, kdy se o to pokusíme, uvidíme před sebou konkrétní kroky. Bohužel teď není čas o nich hovořit, ale s spolu s evropským podnikatelem Paulim jsme vydali knihu, která se jmenuje Podnikání a udržitelný růst. Tato antologie obsahuje mnoho různých příspěvků a vychází v nakladatelství UN v Tokiu.

Prosím ještě o minutku pozornosti. Rád bych něco dodal k fascinujícímu příspěvku Marguerity Lederbergové. Podle mne dichotomie mysli a těla existuje částečně díky neurologům a jiným vědcům, kteří si nekladou otázku "co je vlastně mysl a vědomí?". Slovo průzkum bylo donedávna považováno za neslušné. Ale mám pro vás i dobrou novinku. Podařilo se nalézt hrubý rámec teorie, která nám dává jasnou odpověď na naši otázku, "jaký je vztah mezi vědomím a mozkiem". Bohužel nemám zde opravdu prostor, abych tuto teorii rozvedl.

Hazel Henderson

Jen bych ráda dodala něco k tématu kvality života. Jsem opravdu ráda, že jsme se zde sešli s panem doktorem Jasminem, jelikož on zkoumá kvalitu života na individuální úrovni a já na úrovni měst a národů. Mnoho měst již má své indikátory kvality života. Někdy se jim říká "indikátory zdravého města". V každé zemi světa se také mění vztah HDP ke kvalitě života, tím, že se do něj začínají zahrnovat i jiné než ekonomické faktory. Takže sociální inovace jsou již na cestě. Prosím, neopomeňte je sledovat.

Claude Jasmin

V rámci kvality života je potřeba najít nějaké nové metody, jež umožní určit, co je udržitelné. Měli bychom dát na tomto zasedání nějaké návrhy a připravit základy pro naše příští diskuse. Domnívám se, že hodnocení kvality života je zásadní odpovědí na kvantitativní přístup, kterou však zatím nejsme schopni zvládnout.

Hazel Henderson

Správně. Velmi bych to přivítala.

Cornelius Castoriadis

Existuje jedna velmi význačná kniha, která se jmenuje Ekonomika nadbytku. Závěry, ke kterým tato kniha dospívá, ekonomia, jako například i mne, nepřekvapí. Kvalita života je totiž podle mne pravděpodobně mnohem vyšší v primitivních kmenech, kde lidé pracují dvě hodiny denně a pak už se jen smějí, hrají si, radují se, loví jen tak pro zábavu nebo jen tak leží na sluníčku. Mají pravděpodobně úplně jiný žebříček hodnot, než je běžné v našem dnešním životě. Rozhodně tady nechci kritizovat svého přítele Capru, ale obávám se, že má koncept kvality života stále ještě nedostatky v tom smyslu, že ho poměřujeme našimi západními, řekněme racionálními, kapitalistickými standardy. Nejsem reakcionář, moderní vědu

uznávám, ale někdy se nám věci trochu zašmodrchají. Ve svém příspěvku jsem mluvil o něčem - a teď se omlouvám za to, že se opakuji - co tu nikdo nevzal na vědomí. Co si máme myslet o morálce - každý dnes hovoří o morálce - a etice všech dnešních politiků a všech podnikatelů, kteří mluví takovým způsobem, jakoby byla neomezená expanze hmotných standardů něčím samozřejmým. Proti tomu se musíme postavit. Netýká se to pouze řešení ekologických problémů, ale i dalších řešení, která nazývám "karnevalem reality". Nemohou být totiž nikdy úspěšná, neboť se zaměřují pouze na napravování škod (a to jen některých) spojených s pokračujícím růstem a nikdy si nepoloží základní otázku: Je neomezený růst vůbec možný, zvláště, když se tím nabízí celému třetímu světu život v kalifornském stylu?

Hazel Henderson

Ráda bych se zeptala na něco trochu jiného. Mnoho mých přítelkyň se domnívá, že víra v permanentní expanzi je záležitostí mužského uvažování. Co si o tom myslíte, paní doktorko Lederbergová.

Marguerite S. Lederberg

Nejsem si jista, jestli jsem schopna na tuto otázku odpovědět.

Hazel Henderson

Slovo má tedy profesor Wallerstein.

Immanuel Wallerstein

Mám jenom dvě poznámky. Jedna se dotýká kvality života. Kvalita života není rozhodně něco samozřejmého. Je to záležitost kolektivního jednání, k němuž ještě nedošlo. Příkladem výsledku rozumné a kolektivní diskuse je například racionální substance, o které jsem hovořil včera. Neexistuje žádná celosvětová úmluva, která by řešila, co to vlastně je kvalita života. Tomu bychom se měli naprosto nezbytně věnovat. Nemůžeme jen tak říci, že to je jedno z kritérií hodnocení, když jsme ani nezačali s definicí.

Druhá poznámka se týká nesmírně užitečného zamyšlení profesorky Lederbergové nad irelevancí a nesmyslností rozlišování těla a mysli. Obávám se však, že jste příliš rychle přeskočila od přenášení viny na oběť, což je široký sociologický problém, k terapii. Podívejme se například na případ toho mladého muže s leukémií nebo třeba někoho jiného v podobné situaci. V takovém případě je nejdůležitější určit, v jakém bodě vztahů mezi jeho duševním stavem, nemocí a vším, co se odehrává v jeho těle a mozku, by byla intervence nejúspěšnější a nejefektivnější. Možná, že by se nejúspěšnějším ukázalo být ovlivnění jeho psychiky, možná podání léků, nebo i úplně něco jiného. Je to otevřená otázka.

Hazel Henderson

Jedna krátká připomínka. Doufám, že bude profesor Wallerstein ve věci kvality života souhlasit s tím, že existuje základní dohoda v Hlavě 21, kterou v Riu de Janeiru v roce 1992 podepsalo 170 zemí, kde se uvádí, že musí být nesprávné počítání HDP upraveno o ekologické a sociální náklady, jež byly dříve opomíjeny. Domnívám se, že to už je určitý pokrok.

Immanuel Wallerstein

Pokrok jistě, ale nijak to nedefinuje kvalitu života.

Hazel Henderson

Přinejmenším nás to navádí správným směrem.

Khotso Makhulu

Chtěl bych poděkovat Margueritě Lederbergové za její naprosto fascinující příspěvek, v němž odhalila to, co je nedostatečné v lidském úsilí o zdraví. Jako kněz bych byl samozřejmě velice rád, kdyby mí lidé náleželi k nějaké komunitě, chtěl bych, aby byli moji lidé schopni soucítění, které je nesmírně důležité pro podporu komunity a posílení ostatních. Nakonec bych rád dodal, že země, ze kterých někteří z nás pocházejí, nebudou pravděpodobně schopny uspokojit touhu profesora Wallersteina po definici kvality života. Ale dobře víme, co nám chybí - a co potřebujeme pro svoje lidi.

--

Odpolední zasedání 6. září

Joshua Lederberg

Je pro mne potěšením pozvat Jeho Eminenci, arcibiskupa Paříže, pana kardinála Lustigera.

Jean-Marie Cardinal Lustiger

Musíme rozlišovat mezi významy budoucnosti, pro které máme ve francouzštině dvě slova - l'avenir a le futur. Budoucnost, která přijde a budoucnost, kterou můžeme zvolit. Toto rozlišení je zásadní, jelikož tu bližší budoucnost, le futur, můžeme pochopit. Snažíme se ji skromně předpovědět, ale vzdálenou budoucnost už žádnými prognózami nepostihneme. Vzdálená budoucnost, l'avenir bude, přijde, prosadí se. Prosadí se někdy navzdory, někdy dokonce proti budoucnosti blízké.

My, kteří žijeme dnes, do budoucnosti nevidíme, i když se snažíme alespoň něco předvídat. L'avenir začne, když my už dávno nebudeme mezi živými, kdy bude na našich místech někdo úplně jiný a bude jednat naprosto rozdílně. Tato vzdálená budoucnost není naší budoucností, neboť začne až my dávno nebudeme sami sebou. Jistěže potřebujeme odhady a prognózy a neměli bychom je ani nijak podceňovat, ale měli bychom si zároveň uvědomovat omezení takovýchto předpovědí, jež jsou technicky postaveny na objektivních údajích. Tyto průzkumné projekty, které odhalují budoucnost na základě statistik sebraných dnes, pouze prodlužují to, co se již událo nebo děje. Kopírují tedy určité modely, které považujeme nyní za platné. Jejich základním předpokladem je představa, že se budou události v budoucnosti vyvíjet podobným způsobem jako dnes a že nedojde k ničemu neočekávanému.

Předložím vám dva jednoduché příklady. Světová populace by měla podle odhadů růst exponenciálně, ale ve skutečnosti se tak neděje. Mohlo by docházet ke stejnému růstu jako po druhé světové válce, kdyby nebylo podivných krizí a neočekávaného demokratického rozvoje. Ale přes to všechno byl v některých zemích růst opravdu takový. Bylo vždycky důležité pochopit události dříve, než bylo nutné čelit jejich následkům. Je nezbytné je znát, byť k nim dojde třeba v jiné době. Jestliže nechceme fascinovaně naslouchat nějakým hrozivým historikům, které ničí a stresují ty, jejichž mysl je slabá, a řešit věci až ve chvíli, kdy k nim dochází, pak vidím pouze jediné východisko, a to v lidské svobodě, ve svobodě Boží, která upevňuje svobodu člověka. Svobodou člověka míním jeho sílu ke kolektivním rozhodnutím pomocí kolektivního zamyšlení na úrovni sociálních struktur, ať už státu, firmy, korporace, různých organizací a samozřejmě veřejnosti. Tato svoboda však znamená schopnost každého individuálního člověka rozhodnout se podle vlastního přesvědčení. V tomto bodě také to, co je nepředpokladatelné a často i nepředstavitelné, získává určitý tvar. Přestože vnější okolnosti vedou nad svobodou člověka, je pouze jeho vlastní záležitostí, jestli zvolí dobro nebo zlo. S touto volbou nesouvisí pouze přírodní katastrofy, jež nás naplňují tajemstvím. Děkuji.

Henry Louis Gates

Mnohokrát vám děkuji za milé uvedení a děkuji vám za pozvání k účasti na tomto skvělém shromáždění. V dnešním odpoledni bych k vám rád krátce promluvil o etice identity a o myšlence naděje ve spojitosti s rasou a její klasifikací v mé vlasti, Spojených státech amerických. Chci ji použít jako metaforu či alegorii pro širší otázky, jimž všichni čelíme v našich různorodých společnostech na konci tohoto skvělého a strašného století.

Před sto lety předpověděl velký afroamerický filozof, W. E. Du Bois, že problémem dvacátého století bude barva. Uvážíme-li, že etnické násilí zuří od roku 1992 ve 48 zemích - od Bosny po Burundi, od Turkmenistánu po Tibet, nepotřebujeme kříšťálovou kouli, abychom předpověděli, že problémem jednadvacátého století bude etnická identita. Etnicita totiž slouží jako maska nebo metafora a mísí se s ekonomickými rozdíly a ekonomickou vzácností. Kdo v této místnosti by si před dvaceti lety pomyslel, že když jsme v roce 1997 diskutovali o etnickém násilí v Gruzii, měli jsme na mysli jednu z republik bývalého Sovětského svazu, a nikoliv nějaké město nedaleko Atlanty. (Georgia = anglicky Gruzie, Georgia = město v USA - pozn. překl.)

Zdá se, že zhruba v posledním desetiletí představili různí politici v USA vizi Ameriky jako země rozpolcené bojujícími vírami, jako manichejské bitevní pole, kde jsou síly dobra sešikovány v neutuchajícím zápase proti slabosti, dekadenci, anarchii. Stěžují si na roztržitost amerického politického zřízení, ale nevidí svou vlastní roli v podporování této roztržitosti. Ve skutečnosti za tím stojí etnizace ideologie. Politické nálepky - kupříkladu liberální a konzervativní - se vydávají za společensky určující, jako podle mne, společenská označení 'černý', 'Chicano' (Američan mexického původu - pozn. překl.) nebo homosexuál. V jejich schemech jsou tyto nálepky pouze hrubými vodítky k politické náklonnosti. Vyjadřují však, v jakémsi hlubším a mnohem vážnějším smyslu, kým opravdu jsme coby lidské bytosti, coby občané. A tato tendence - nazvěme ji všemohoucností nálepek - může být neméně nebezpečná než ideologie, které zahrnuje. Pokud bude v mé vlasti přibývat názorů předkládaných militantními pravičáky, pak vinu na svých bedrech nese sám liberalismus. Mám na mysli liberalismus s malým "l" - v nestrannickém smyslu, znamenající politickou tradici osobní svobody a sahající do minulosti až k osvícenství. Příliš dlouho se liberalismus přizpůsoboval zachraňování sebe sama před problémy jiných lidí, tragickými konflikty zmítajícími komunitami rozdílných ras. Pohlavní mrzačení v Africe - nevynášejte soudy, nežádejte mě o posuzování odlišné kultury - porušování lidských práv v Číně, v Tibetu. Nesmíme aplikovat své vlastní standardy. Úcta k autonomii jiných vyznání, jiných hodnot, jiných kultur se stala příliš snadným alibi pro morální izolaci. Je-li třeba činu, kroutí se nám ruce. Je-li třeba otevřenost, dostane se nám vyhýbavosti. Potřebujeme liberalismus, který je sebevědomý, liberalismus průhledný, jakož i soucitný.

Popravdě se domnívám, že potřebujeme robustní humanismus - humanismus bez arogance, který se však nebojí prosadit sebe, své principy, své těžce vydobyté morální vědomí. Humanismus, jenž má jak odvahu, tak přesvědčení, humanismus oddaný boji za spravedlnost. V posledních letech jsme všichni slyšeli o politice identity, politice, v jejímž jádru stojí kolektivní identita. Jednotlivec - žena, homosexuál, Žid, osoba barevné pleti - se v politické aréně musí naučit prosazovat. Avšak zatímco diskuse na toto téma jsou založeny na moderních termínech, samotný fenomén je prastarý.

Politika identity začíná s prosazováním předurčené identity. Hlásá: "Toto jsem já, toto jsme my. Udělejte prostor mně, udělejte prostor nám, uspokojte mé zvláštní potřeby, naše zvláštní potřeby, uznejte mé odlišnosti, naše odlišnosti." Když se nad tím zamyslíte, jedná se o prioritní rozdíly. To, čemu toto odpoledne říkám humanismus, začíná nikoliv s identitou, ale se schopností ztotožnit se. Jde o prioritu sdílené humanity. Zkrátka, musíme přejít od politiky identity k politice identifikace (ztotožnění). Ovšem politika identifikace potřeby musí být vždy doprovázena ekonomii identifikace.

Víte, paradoxem americké demokracie a kapitalismu - tak zářivě úspěšných v mnoha směrech - je dotírající vytrvalost protičernošského rasismu a přítomnost obrovské černé nižší vrstvy. Pro naši komunitu, komunitu Afroameričanů, je to zároveň nejlepší, ale také nejhorší doba. Máme nejrozsáhlejší černou střední třídu v naší historii a současně nejširší černou nižší třídu. Velikost černošské střední vrstvy se od onoho strašného dne v roce 1968, kdy byl brutálně zavražděn dr. King, zčtyřnásobila. Nicméně, 43 procent všech černých dětí žije pod úrovní chudoby, což je údaj téměř identický se stejnou statistikou v den, kdy byl zavražděn dr. King. V roce 1990 bylo 2 280 000 černých mužů v péči vězeňského systému - ve vězení, podmíněně propuštěných, ve volné vazbě. Na druhé straně 23 000 získalo vysokoškolský titul. To představuje poměr 99 ku jedné. Poměr pro bílé muže činil šest ku jedné. Průměrný věk babičky v domech projektu Roberta Taylora v Chicagu je 32 let. 26. srpna přinesl Washington Post zprávu, že v prvních třech měsících letošního roku bylo 50 % černých mužů mezi 17. a 35. rokem věku nějakým způsobem v péči vězeňského systému města Washington. Co s tím jako společnost uděláme? Co znamená pro lidi víra, že je snazší stát se Michaelem Jordanem než stát se Vernonem Jordanem? Co znamená mluvit o společenských problémech v rasových pojmech a nemluvit o ekonomických příležitostech v situaci třídního rozdělení, které tolik sužuje naši zemi? Jak se začneme zaměřovat na strukturální příčiny chudoby v černé komunitě? Jak přimějeme lidi vzdát se sociální péče a vzdělávat se pro povolání klíčová ve vysoce technologické globální ekonomice jednadvacátého století? Jak je zaměstnáme, aniž by šlo o otáčení hamburgerů u McDonald's? Jak budeme prosazovat individuální odpovědnost každého člena naší komunity na straně jedné a zároveň trvat na tom, aby každý takto motivovaný člověk měl smysluplnou pracovní příležitost? Může vůbec americká ekonomika skutečně zajistit pohyb chudých černochoů nejdříve do třídy pracujících a poté z třídy pracujících do střední třídy? Jsme provždy odsouzeni čelit problému, jenž tak výstižně popsal doktor Du Bois před téměř sto lety? Jak zajistíme, aby prezidentská iniciativa prezidenta Clintona byla posledním takzvaným rozhovorem na téma rasy, kterou naše společnost potřebuje vést? Rasové rozdíly a třídní odstupňovanost se společně zakládají na bídě a špinavosti tak, že jen nemnozí z nás dokáží říci, kde jedno končí a druhé začíná. Kdo může popřít, že příčiny chudoby jsou jak strukturální, tak behaviorální? I tolik odlišní odborníci, jakými jsou můj kolega Cornel West a skvělý sociolog William Joyce Wilson, na tento fakt poukazují a my bychom byli pošetilí, kdybychom to vyvraceli. Domácnost skládající se ze šestnáctileté matky, dvaatřicetileté babičky a osmačtyřicetileté prababičky prostě nemůže být úkazem vzbuzujícím naději a optimismus.

Zdá se mi, že naší zásadou je podporovat ty sociální programy, u nichž se prokázalo, že dokáží odlišit jedince dostatečně motivované k tomu, aby se chopili rozšířených příležitostí. Důležitější nicméně je, abychom v Americe požadovali strukturální změny - ekvivalent Marshallova plánu pro americká města. Musíme lidi zbavit sociální péče, vycvičit je pro povolání klíčová pro příští století a zapojit je do práce. Protože nezaměstnanost, nikoliv samotný rasismus, je naší největší krizí. Doktor King nezemřel proto, aby polovina naší černé komunity přežila a polovina zanikla navždy, poskvrňující dvě vzácná století agitace za rovná práva. Všichni ti, kdo milují spravedlnost a svobodu, musejí akceptovat naši historickou zodpovědnost a žít podle kréda doktora Kinga, které říká, že nikdo z nás není svobodný, dokud není svobodný každý z nás, a že všichni jsme bratry a sestrami, jak doktor King prohlásil již tak dávno - bílí a černí, protestanti a katolíci, křesťané a Židé a muslimové, homo- a heterosexuálové, bohatí a chudí, i když nejsme příbuzní. Skvělý James Baldwin to postavil takto - cituji: "Přestože jsou mezi námi bílí a černí, kteří se nenávidí, my se nenávidět nebudeme. Jsou to ti, kdo budou prozrazeni nenasytností, proviněním, krvelačností. Ne tak my. Postavíme se jim tváří a spojíme své ruce a půjdeme v oslnivém slunečním světle, kde již nebude bílých a černých." A - můžeme dodat - zoufale chudých.

Konečně však můžeme oslovit rasově klasifikované v mé zemi. Toto rozdělení vyvstalo přímo

z rasově podloženého otroctví vzniklého v průběhu velké evropské renesance. Na vrcholu pak bylo za samotného osvícenství. Nakonec můžeme konfrontovat jeho rasistický důsledek - segregaci. Dokud toto neučiníme, ušlechtilý sen Jamese Baldwina o nerasistické liberální demokracii v Americe a na celém světě zůstane pouze utopickou fantazií umělce. Děkuji pěkně.

Joshua Lederberg

Děkujeme vám, profesore Gatesi, za vaše výmluvné a překvapující otázky. Přejdeme nyní k Jamesi Lovelockovi, známému ekologovi.

James Lovelock

Děkuji vám, pane předsedo, a děkuji prezidentu Havlovi a Elie Wieselovi za pozvání k této skvělé události a konferenci. Bavíme-li se o lidských právech, a zdá se, že i o lidských povinnostech, myslíme pouze na sebe, lidský druh. Ignorujeme svůj vztah k ostatním druhům, jež s námi sdílejí svůj život na této zemi. Můj příběh na dnešní odpoledne je o povinnostech vůči ostatním, od nichž jsme zdělili Zemi a na nichž závisí naše budoucnost.

Na sklonku šedesátých let mě skupina žen z vesnice, kde jsem žil, požádala, abych prokázal oprávněnost enormních nákladů na kosmický výzkum. Považovaly za extravagantní utrácet peníze na vesmír, když je ve světě tolik potřebných. Tenkrát jsem jim nemohl dát jinou uspokojivou odpověď, než že ony vynaložené peníze byly nepatrné ve srovnání s výdaji na skutečně škodlivé věci, například osobní dopravu a válku. Mám podezření, že jejich výběr kosmického výzkumu coby očerňovaného obětního beránka, pramení ze široce rozšířené nedůvěry k vědě a ze strachu z technologií. Kosmický výzkum se zdál být snadným terčem. Nyní, po třiceti letech, vidím, že jsme byli slepí k tomu, čeho se v naší vesnici báli. Vesnické ženy se oprávněně obávaly technologie: jejich společenství, které v nezměněné podobě existovalo bezmála tisíc let, bylo předurčeno k zániku v průběhu deseti let. Lidské srdce té vesnice a svěží příroda okolo ní měla být zničena agrotechnologií, nájezdem tak bleskovým a brutálním jako útok tanku. Staré farmy, zřejmě náročné na lidskou práci, zmizely. Byly sterilizovány, aby byly připraveny na obilí prosté všeho plevelu. A vesničané, společně s tisíci jiných po celé Anglii, byli přemístěni do blízkých měst. Z vesnic se stala dobře zachovalá útočiště pro obyvatele měst, příliš přízřusobivé na to, aby si všimli, že se přesunuli do zdevastované krajiny.

Mýlili jsme se však i v případě vesmíru. Nikdy jsme netušili, jak mnoho uvidíme shora, ani jak to změní náš úhel pohledu na věci. Hlavní hnací silou vesmírných technologií byla samozřejmě rivalita mezi světovými velmocemi. Jejich válečné technologie umožnily cesty do vesmíru v 60. letech a neočekávaným vedlejším produktem byla sklizeň znalostí o Měsíci a Marsu a, to především, o Zemi. Podobným způsobem vypustily velmoci hejno satelitů špehujících toho druhého. Tyto a další satelity nevyhnutelně spatřovaly události odvíjející se na povrchu pod nimi. Odhalily větry, mraky a měnící se složení vzduchu a pevniny. Poprvé lidé na zemi spatřili tři čtvrtiny povrchu tvořené oceány a nyní máme na dosah a na dohled vše, co se odehrává kdekoli na světě. Neustálý tok informací z vesmíru je pro naši budoucnost stejně důležitý, jako byly důležité ony oprávněné starosti vesnických žen v roce 1968.

Mars, Země a Venuše pravděpodobně započaly svou existenci coby vodnaté planety. Na Marsu a Venuši život, pokud vůbec kdy existoval, nerozkvetl. Tyto planety se vyvíjely způsobem vlastním planetám pozemského typu směrem k beznadějně neplodné poušti. Na Zemi se nevyhnutelný proces geologického vývoje pozdržel. Nevázaný život zabraňuje dosažení stavu životaprosté rovnováhy. Bez vzduchu bohatého na kyslík, vody v kapalném stavu a mírného klimatu jsme nádhernou anomálií sluneční soustavy. Na Zemi organizmy dělají více, než že se pouze přizpůsobují svému životnímu prostředí; ony jej mění. A tyto

změny nevyhnutelně ovlivňují evoluci jejich potomstva. Přítomnost života učinila z naší planety to, co je. Bez našich partnerů, ostatních živočišných druhů, nemáme žádnou budoucnost.

Jak řekl prezident Havel, nejsme tu jen sami pro sebe. Když přemýšlíme o budoucnosti, nesmíme zapomenout, že několik jedinců z vědecké komunity pochybuje, že naše současná civilizace změnila chemii a fyziku Země. Nevíme, jak v důsledku toho bude Země vypadat v příštím století. Můžeme jen hádat. Historie napovídá, že změny se objevují postupně a náhle, téměř bez předchozího varování. Čekáme na odpověď, kdo získá a kdo utrpí těmito následky. Pohled z vesmíru nejen že rozšiřuje náš pohled na Zemi, ale umožňuje nám vidět se v jasnějším světle. Význačný biolog E. O. Willson se k naší budoucnosti vyjádřil roku 1993 v článku v New York Times. Představoval si přírodovědce z nějaké civilizace mimo sluneční soustavu, jak navštíví Zemi a při pohledu na ni říká: "Jaká škoda, že prvním inteligentním živočišným druhem byli masožravci žijící v kmenech."

Jako jedinci můžeme být ušlechtilí, ovšem kolektivně, jako kmeny, jsme často brutální. Kvůli tomuto kazu v našem kolektivním charakteru máme sklon - ve fikci a fantazii - vidět Mars jako teritorium určené ke kolonizaci. Pro živé organismy je v případě jejich přemnožení přirozené vynaložit značné úsilí k nalezení lepšího domova pro potomky. Většina z nás pochází z předků, kteří osévali čerstvá pole a hledali nová. Dokonce i pampelišky vytvářejí maličké vzducholodě, aby roznášely jejich semínka po větru. Nyní, když na Zemi neexistují neobjevená místa, jež by bylo možno dobýt, nás instinkt nutí vzhlížet k Marsu. Pokud v sobě civilizace zahrnuje regulaci hrubých instinktů, potřebu ovládat nenasatnost a chtíč, možná bude rovněž třeba omezit náš pud dobývat vesmír a planety. Místo snahy učinit pustý Mars místem úniku z přelidněné Země by naše věda a úsilí jistě měly směřovat k porozumění a lepšímu životu na naší vlastní krásné a plodné planetě. Objevovat vesmír pro dobrodružství či k hlubšímu poznání Země je dobré. Ale pokoušet se kdesi kolonizovat mrtvou skálu je podle mne úchylka stejně obscénní jako nekrofilie. Až se naučíme společně žít na Zemi, snad tehdy budeme moci uvažovat o malé kolonii na Marsu, nikoliv však dnes.

Když se po západu slunce dívám na večerní nebe a vidím onu jasně červenou a načervenalou planetu Mars, myslím na kosmické lodi, které tam přistály. Nejdříve to byly dvě sondy Viking před více než dvaceti lety, nyní Pathfinder. Ještě stále cítím záchvěv pýchy, že jsem součástí toho vynikajícího výkonu inženýrství. Jenže skutečná hodnota oněch misí spočívá v odhalení opravdové tváře Marsu. Čím více víme o mrtvých planetách, tím více můžeme ocenit naše štěstí, že obýváme planetu, která se vyvinula k naplnění našich potřeb. Mars je inertním a neživým pozadím, které odkrývá naši nádherně živou planetu jako nějaký zářící klenot vystavený na jednobarevném sametu.

Žádná z těch, kdo se účastnily vesnického ženského sdružení v roce 1968, si neuvědomovala, kolik nám toho ukáže pohled z vesmíru. Také jsme nechápali, že lidská práva sama o sobě nestačí. Byl to pohled shora, který nám ukázal naše skutečné povinnosti, a to nejen vůči našim potomkům, ale vůči veškerým živým tvorům, kteří s námi sdílejí tuto planetu a kteří z ní učinili to, co je. Ať uděláme cokoli, život bude pokračovat, protože jsme houževnatý druh. Pokud však budeme myslet pouze na sebe, můžeme se stát jedněmi z mála, kteří znovu prožijí radosti lovu a sběru. Děkuji vám.

Joshua Lederberg

Děkujeme vám, zvláště za připomenutí některých velice vzrušujících okamžiků z mise sond Viking. Nyní se obrátíme na Michaela Novaka, sociologa, politologa, vykladače role spirituality a humanistu. Michael Novak.

Michael Novak

Mnohokrát vám děkuji. Budu stát u papíru, který jsem si připravil pro příležitost, která se

odehraje v přední místnosti. Domnívám se, že by nebylo správné nevzít v potaz, co jsem slyšel a nezařadit to do mých závěrečných poznámek. Proto, v zájmu tlumočnicka, přečtu první odstavec, s nímž jsem začal, načež přejdu k čerstvému textu.

V průběhu uplynulých 100 let přišlo jen v samotné Evropě o život sto milionů lidí kvůli násilí. Pod bombardujícími letadly, zavraždění samopaly na okrajích zákopů, které hloubili, záměrným - člověkem způsobeným - hladomorem, zbiti a vyhladověni v táborech smrti. Po mnoho let byl pojem lidská důstojnost jen zvukem vytvořeným rty. A přesto nebylo žádné století v historii tak opilé a utopické a tak morálně dezorientované hezkými obrázky budoucnosti. Vraždy byly páčány ve jménu myšlenek o lepší organizaci společnosti, myšlenky, které jsme se naučili nazývat ideologií. Stačilo přednést řeč o lepší společnosti pro lidskost, aby vzniklo podezření.

A přesto Forum 2000. Dva tisíce let po čem? Očekáváte, že budu mluvit jako teolog a jako křesťan, také budu, ale doufám, že to v jistém smyslu bude přístupné těm, kteří uplatňují jiný pohled, stejně jako křesťanům. Hovořím také jako někdo, kdo je žid a křesťan, protože zde existuje symetrie - každý křesťan musí být žid. Křesťanství bez židovství nedává žádný smysl. Židé však pochopitelně nemusejí být křesťany. Je zde symetrie a domnívám se, že vše co řeknu, se vztahuje stejně na židy i křesťany.

Každý příběh v Bibli je o tom, co se stane v centrální aréně na této planetě - v lidské vůli. V jedné kapitole je král David věrný svému Pánu, v další není. Napětí je vždy v tom, co bude příště. Drama svobody je ústředním dramatem lidí této knihy. Tato slova jsou převládajícími slovy v židovské i křesťanské teologii - svoboda, důstojnost, osoba, svědomí. Dokonce v případě Boha jsme byli naučeni používat nejbližší koreláty, které máme. Nikdo nevidí Boha jinak než skrze starozákonní žalmy a přísloví a mnohé další texty nás učí přemýšlet o Bohu jako o světlu, pravdě, tvůrčí inteligenci, jež rozumí každému pozorovanému detailu a nahodilé události - a, v jiné skupině pojmů, jako o lásce. Zásadním přikázáním v židovství i křesťanství je: miluj bližního svého. Jde však o zvláštní druh lásky. Dovolte mi použít latinského, nikoliv anglického slova. Existuje pět či šest různých druhů lásky, které v angličtině neumíme vyjádřit. Avšak latinské slovo 'charitas' znamená dar, ale také trpící lásku. Jednou zřejmou věcí v židovské historii je utrpení lidí a věrnost v utrpení, v exilu, v Jobovi, v každé části a samozřejmě v křesťanství Pieta. Toto bude důležité ve druhé části mých poznámek. Nezávisle na judaismu a křesťanství je obrovským úkolem 20. století nalézt cestu zpět k moraliře prostřednictvím nihilismu. Protože velká důvěra v rozum vlastní devatenáctému století se zhroutila. Kant mohl prohlásit, že bychom nikdy neměli zacházet s jinými lidskými bytostmi jako s prostředky. Jenže tisíce lidí, spíše miliony lidí, používaly jiné lidi jako prostředky, nástroje svých vlastních snů. A proč ne? Mnoho spisovatelů, spousta divadelních her a řada filmů tvrdila, že všechno je absurdní, neexistuje žádný smysl. A byl zde triumf vůle.

Neexistuje pravda. Jediné, co se počítá, je moc a lidé, kteří mají vůli ji použít a triumfovat. Myslím, že je důležité mít na paměti, že dokonce i před holokaustem jsme měli absurdno. Camus prohlásil: Ano, absurdno existuje, avšak je absurdno a absurdno a některé absurdity nemohou být tolerovány. A začal hledat cestu zpět skrze utrpení, k etice, kterou se celý život snažil ustanovit odděleně od náboženství. Cesta skrze utrpení je možná: když se utrpení stane nesnesitelným, řekneme ne, život není beze smyslu. Existují zásady, jež lze získat. Jde o jakousi via negativa. Můj dobrý přítel, Peter Berger, napsal významnou esej o tom, jak v našich dobách smysl pro lidská práva povstává ze strašlivých utrpení. A my máme snahu vyvodit z toho zásady: ne, toto již nikdy.

Ve dvacátém století je ještě jiná cesta z nihilismu. Je to cesta nelhaní. Mnozí lidé byli vězněni, trýzněni, mučeni, zaháněni do kouta, protože objevili, že mohou a musejí odmítnout lhaní. Musejí zůstat věrni pravdě. Bez ohledu na to, co jim slibovali, bez ohledu na to, co jim prováděli, objevili důstojnost ve věrnosti pravdě. Znamenalo to také, že existovalo místo, kde byli svobodní. Nikdo je nemohl nutit. Samozřejmě jste jim mohli podat drogy ovlivňující

vědomí, ale pokud jim byly ponechány jejich přirozené schopnosti, byli silnější než jejich mučitelé.

Domnívám se, že je podstatné chápat, že tato strastiplná cesta od nihilismu je možná díky etice a že již značně pokročila. Na konci druhé světové války již pro žida ani křesťana není překvapivé zjištění, jak klíčové je lpět na pravdě. Pravda je jiným jménem pro Boha a znovuoživení toho, čeho se předtím báli, pro ně bylo něčím významným.

Poslední věc, o které se chci zmínit, souvisí s institucemi. Některé typy institucí jsou kompatibilní s židovstvím a křesťanstvím, jiné nikoliv. A rád bych pohovořil o biblickém realismu. O těch institucích, které jsou zřízeny za účelem podporování objevů, které předpokládají, že lidé nejsou nikdy u konečného cíle: neustále putují, jsou stále v situaci, kdy se ještě neobjevil Mesiáš, kdy ještě nenadešel čas. Nicméně potřebují instituce, které jim umožní kritiku a korigování sebe sama. Židům a křesťanům je přikázáno, aby připravili cestu Bohu, až znovu přijde, aby ustavil království Boží, ale ten čas ještě nenastal. Sále ještě nenastává. A to je podle mne úlohou demokracie.

Proč demokracie? Trvalo dlouho, než byly metodou pokusu a omylu ustaveny správné instituce, protože demokracie není vládou lidí. Zakladatelé Spojených států měli alespoň jasno v tom, že nechtěli zakládat demokracii. Chtěli založit demokratickou republiku, aby ověřili schopnosti exekutivy. A tak vynalezli zastupitelskou vládu, rozdělení moci a řadu dalších nástrojů. Chcete-li vládu zákona a ochranu lidských práv, musíte počítat s lidskou hříšností, lidskými nectnostmi, zlem páchaným lidmi, lidskými ambicemi, nenasytností a tak dále.

Musíte proti nim zajistit ochranu. Pojem hříchu je mocným politickým konceptem.

Naproti tomu, druhá skupina institucí ve svobodné společnosti se váže k ekonomice, jediné naději chudých. V amerických městech či v Latinské Americe je, stručně a zjednodušeně řečeno, enormní díl práce odváděn ve městech. Přitom v Latinské Americe milionům lidí zatéká do příbytků, nemají doma elektrický proud, ledničky, světla. Ruku v ruce s tím je 50-80 milionů lidí bez práce či majících práci neodpovídající jejich kvalifikaci.

Kdo dává práci lidem, kteří práci hledají? Pouze podnikatelé. Musí existovat početná generace malých podniků, které postaví domy, zavedou do nich elektřinu, postaví malé lékárny, jež zabezpečí místní lidi, postaví pekárničky. Pokud nebudou malé podniky a firmy na vzestupu, chudí nemají žádnou naději. Velké společnosti je nezaměstnají a pracovat v zemědělství nebudou.

A konečně, svobodné politické zřízení či ekonomika volného trhu nemohou existovat bez lidí, kteří si dokáží sami vládnout. V prvních šesti návrzích pečeti Spojených států měli zakladatelé slovo ctnost. Pokud lidé nejsou schopni ovládat své soukromé životy, pokud nejsou schopni být čestní či tvrdě pracovat, spolupracovat a nést občanskou zodpovědnost, nikdy se jim nepodaří uvést svobodnou republiku v život. Nelze mít úspěšný svobodný stát, není-li lidí s určitými ctnostmi a určitým charakterem, lidí hodných svobody.

Snažím se říci, a dovoluji mi dospět k závěru, že trojjedinost musí existovat až do hořkého konce. Musejí existovat tři systémy svobody a naší úlohou pro 21. století je doufat - a podporovat takovou vizi - že stále více zemí si bude moci být jisto svobodným politickým zřízením, volným trhem a svobodným, silným a pluralitním morálním systémem, kde se všechny tyto prvky vzájemně vyvažují a korigují. Žádný z nich by neměl fungovat bezuzdně, ale každý z nich by měl být držen na uzdě těmi ostatními. Děkuji vám.

DISKUSE

Joshua Lederberg

Děkuji Michaelu Novakovi. Máme asi 15 minut na diskusi. Zmíním jen, že někdy v průběhu této doby je očekáván prezident Havel. Až dorazí, pochopitelně ohlásím jeho přítomnost. Jeden host z Kanady mne požádal o krátký vstup.

Neznámý mluvčí

Děkuji vám, pane. Budu velmi stručný. My lidé neničíme náš druh pouze usmrcováním v plynových komorách a na bitevních polích, ale také nesmyslnými potraty. Říkám nesmyslnými, poněvadž Bůh je veliký, je stvořitelem všehomíra a může nás naučit, jak podporovat ostatní život, ne jej omezovat. Obávám se, že mantra populační exploze, která nám dala čínskou politiku jediného dítěte, je nebezpečná.

Není snad základním právem každé ženy, čínské, cikánské či kanadské, mít tolik dětí, kolik se rozhodne žít? Život je dobrý sám o sobě, i pokud je méně materiálně bohatý. Věřím, že všechna slova o soucitnosti a štedrosti na tomto shromáždění by byla pouhým pokrytectvím, pokud bychom naše myšlenky nevěnovali i těm, kterým nebylo ani dovoleno se narodit poté, co byli počati. Děkuji vám.

John Polanyi

Kardinál Lustiger ve svém elegantním prohlášení řekl cosi o odděleném praktikování vědy a náboženství. Chtěl bych to velmi krátce rozvést. Máme pokušení přemýšlet o vědě jako o katalogu faktů a existuje pokušení se domnívat, že tato fakta, jak byla společností shromážděna, se jaksi vzdálila od duchovního života. Rád bych obě tato tvrzení komentoval několika slovy.

Je věda katalogem faktů? Když Johannes Kepler v roce 1619 vydal svou nejvelkolepější práci, nazval ji *Harmonicus mundi*, čímž se naznačuje skutečnost, že věda není toliko o faktech, ale také o harmonii. Je shromažďována komunitou, která se odtrhla od duchovního života? Neřekl bych, protože je na komunitě, aby postavila pravdu nade vše ostatní, chce-li dosáhnout efektivitu. A jak řekl Michael Novak, pravda je jiným jménem Boha. Mám na mysli to, že vědec, který pravdu nepovažuje za důležitější než svou kariéru, není vědec, ale sabotér.

Za druhé, a konečně, vědec je členem společenství, které musí uznat pravdu, jež je v každém z nás, aby přežil. Protože člověku, který napadá převládající vědecké názory, musejí být samozřejmě dány opatrné, čestné a zdvořilé odpovědi. Toto se může zdát překvapivé, když v tomto století byly páčány zločiny ve jménu vědy. Ale toto je století vědy. V jiných stoletích byly zločiny páčány ve jménu náboženství. Tato století bychom mohli nazvat stoletími náboženství.

Nakonec bych učinil shrnutí. Věřím, že bychom měli sledovat myšlenkový proud, který tvrdí, že jak věda, tak náboženství poskytují mocné nástroje v pohledu na charakter stvoření, stav lidstva. O tom jsme slyšeli od Jima Lovelocka, když hovořil jako vědec a hovořil poeticky o situaci lidstva. Slyšeli jsme o tom v projevu Michaela Novaka, kde se však poezie odvíjela z biblických textů. To je vše, co jsem chtěl říci, a děkuji vám.

Joshua Lederberg

Děkuji vám, profesore Polanyi. Víím, že mnoho vědců bude sympatizovat s Vašimi poznámkami.

Seizaburo Sato

Děkuji vám, pane předsedo. S mnoha dalšími účastníky tohoto setkání sdílím obavy týkající se silících tendencí k etnickým konfliktům. V některých částech světa však existuje jistá naděje, například v jižní Asii. Jak pan Evans z Austrálie včera zdůraznil, většina států jihovýchodní Asie je multietnická, a přesto bylo přinejmenším v průběhu poslední tří desetiletí patrné výrazné utlumení konfliktů mezi různými etnickými skupinami. Etnická nenávisť samozřejmě nadále přetrvává. To je zřejmé.

Vezměme si například případ Malajsie. Zhruba 45 % populace tvoří Malajci, 35 % Číňané,

zbytek jsou Indové a ostatní. Každá skupina vyznává jiné náboženství a má odlišný kulturní základ. Přesto existují jasné znaky vytváření jednotné Malajské identity.

Případ Indonésie je rovněž velice zajímavý. Přes dvě stě miliónů Indonésanů žije na jedenácti tisících ostrovů a mluví osmdesáti různými jazyky - nikoliv dialekty. Avšak, s výjimkou nešťastného vývoje ve Východním Timoru, za posledních třicet let nejsou žádná znamení nárůstu počtu vražd mezi příslušníky různých etnických skupin či mezi lidmi mluvícími rozdílnými jazyky a žijícími na různých ostrovech. Měli bychom si rozšířit obzory a pokusit se poučit z moudrosti těchto lidí.

Hazel Henderson

Chtěla jsem oslovit svého přítele, Michaela Novaka, obzvláště s ohledem na jeho analýzu ekonomiky a jeho prohlášení, že jedinou nadějí pro chudé v amerických městech a rozvojových zemích je podnikání a že podnikatelé přinášejí nezaměstnaným práci. Jsem ráda, že pocítil podnikatele, protože ti tvoří vskutku velice důležitý sektor, kde vzniká většina pracovních míst. A jsem ráda za jeho zjištění, že jsou to globalizující se velké korporace, jejichž význam klesá.

Existují však i jiné sektory vytvářející zaměstnanost. Jedním z nich jsou tradiční neoficiální sektory v celém světě. Kdyby se tyto zahrnuly do HNP, činily by 50 % veškeré produktivní práce. Máme na mysli tradiční živobytí, kde stále ještě není potřeba peněz. Máme také občanský sektor nevládních organizací a neziskový sektor, který ve vyspělých demokraciích stále roste. Sám pan Novak pracuje pro takovou neziskovou organizaci. Je tu samozřejmě i vládní sektor. Demokratická vláda má díky volebnímu procesu právo a autoritu zřizovat pracovní místa na základě přání lidí. Chtěl jsem se pouze ujistit, že pamatujeme na všechny tyto čtyři sektory, které vytvářejí pracovní místa. Děkuji vám.

José Ramos-Horta

Jak spějeme ke konci tohoto fóra, cítím hluboký vděk ke dvěma mužům - Elie Wieselovi a prezidentu Havlovi, možná těm nejnaivnějším mužům na světě, kteří mají stále naivní sny a přání, a přesto jejich naivní ideály přetrvávají. Jak řekl Elie Wiesel nedávno v New Yorku, myšlenka kontroly zbraní může být naivní pro pragmatiky - no a co?

Možná by se dnes v této místnosti odehrávala schůze politbyra. Ne naše setkání, setkání naivních lidí. Znovu mám pocit naivoty, když vznáším celou morální, etickou, ale strategickou otázku prodeje zbraní. Když jsem šel na britské velvyslanectví v Lisabonu, abych podepsal kondolenční listinu princezny Diany, připojil jsem se k mnoha lidem, kteří se cítili zdrceni její smrtí ne tolik proto, že byla princezna a krásná, ale proto, že byla lidskou bytostí. Současně jsem si nemohl přestat lámat hlavu nad tím, kdo oplakává ty, jež byli zabití nášlapnými minami, proti kterým vedla kampaň. Kdo oplakává zabitě ve Rwandě, Zairu, Východním Timoru?

A přesto znovu slyšíme o pragmatismu, že jsme příliš idealističtí, že musíme být realisty. Kdybychom naslouchali radám pragmatiků, nebyli bychom se zde dnes sešli. Kdyby bylo po vůli pragmatiků, těch, kdo provádějí reálnou politiku, nebyli bychom dnes svobodní a nezávislí. Pobaltské státy by dnes nebyly svobodné a nezávislé. Václav Havel by pokračoval v psaní her, místo aby řídil novou Českou republiku. Se smyslem pro naivitu hledíme ke konci tohoto století. Nevím, zda se budu účastnit příštích fór, ale na ty, kdo se zúčastní, bych rád apeloval, aby na přední místo své agendy zařadili problém transferu zbraní do rozvojových zemí, protože ten se týká každého aspektu pochybností, jimž čelíme.

Netýká se to jen nás v rozvojových zemích. Týká se to třiceti dětí ve skotské škole, které byly jednoho dne zabity spolu se svou učitelkou. Týká se to přibližně třiceti Australanů v Tasmánii, kteří byli před rokem zavražděni střelcem. Týká se to lidí ve Spojených státech a mnoha dalších. Takže pokud mluvíme o morálce, o naději, apeluji na nás, abychom neztráceli

ze zřetele zlo, které ovlivňuje skutečné lidské bytosti na světě.

A nakonec nejde jen o otázku morálky a slušnosti. Znovu se jedná o otázku strategického zájmu těch, kdo chtějí mír a demokracii - protože zbraně, které vložíme do rukou diktátorských režimů, se nakonec obrátí proti našim zájmům. Děkuji vám.

Claude Jasmin

Chtěl bych se vrátit k obecnému námětu této diskuse, kterým je věda a náboženství. Je pravda, že ve vědě a ve vědeckém světě můžeme číst, někdy též ve významných novinách, závěr či redakční otázku: jak může být vědec věřící osobou? Je položena, jako by mezi těmi dvěma existovala opravdová neslučitelnost. Když se však na toto rozlišení podíváme blíže, uvidíme dvě věci. Za prvé, vědu zřejmě charakterizuje pokrok. Takže jedete v rychlejších autě, letadle. Používáte-li mikroskop, můžete si realitu zvětšit o mnoho více, a tak dále a tak dále. Čili ve vědě je měřitelný pokrok. Jenže lidé mají sklon plést pojem pokrok, řekl bych, jako by šlo o něco pozitivního. Pokrok však jistě není vždy dobrý. V tomto smyslu je pokrok sám o sobě produkcí lidských bytostí, ale nedrží se etiky, etického vývoje.

Na druhé straně je náboženství, prostřednictvím lásky, hlavním strůjcem etického pokroku, řekl bych etické produkce. Mám jakýsi pocit, že i náboženství vytváří pokrok, který lze měřit. Například v židovském náboženství můžeme být pyšní, že máme jeden den odpočinku, to jest šabat. Přínos jednoho dne, kdy máme volno, do lidského života je dobrý - přestože dnes je šabat a my neodpočíváme. Ale v jistém smyslu jde o měřitelný vstup, řekl bych pokrok v člověku.

Takže když obojí porovnáme, myslím, že bychom se měli vyhnout myšlenkám, že věda vytváří pokrok a že si vytvoří i vlastní etiku, a na druhou stranu, že náboženství nevytváří, jen skrze lásku dělá etický pokrok. Vlastně tvrdím, že lze cítit silné spojení mezi vědou a náboženstvím. Ve vědě se pokoušíme udělat něco pro ostatní. V náboženství se pokoušíme dělat něco pro ostatní. Měli bychom se vyhnout vyvyšování jednoho nad druhé, protože na obou stranách cítíme prioritu etického vývoje.

Jean-Marie Cardinal Lustiger

Rád bych zdůraznil, že uplatnění myslí jedince není vždy limitováno pouze pozitivním či abstraktním použitím, ale také vpuštěno do jiných forem zkušenosti. Jednou těžkostí je fakt, že někdy stavíme vědu a náboženství proti sobě. Domnívám se však, že sjednocení těch dvou by bylo nebezpečné, kdyby mezi nimi nebyl žádný prostředník.

John Silber

Dámy a pánové, zahajují odpolední část našeho zasedání, které omezíme na jednu hodinu. Poté si uděláme desetiminutovou přestávku, po které jsou na řadě závěrečná slova pana Wiesela a prezidenta Havla.

Toto zasedání bych chtěl zahájit poznámkami vyslovenými panem prezidentem 1. ledna 1990 při nástupu do úřadu. Řekl: "Po mnoho let jste mohli od mých předchůdců slyšet mnoho variací na stejné téma; jak naše země vzkvétá, kolik tisíc tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastní, jak věříme své vládě a jaké jasné vyhlídky máme před sebou." Uzavřel to tvrzením: "Jistě mě nenavrhujete do tohoto úřadu proto, abych i já vám lhal."

Důležitost pravdy je jeden z důvodů, proč se tato konference koná. Cornel West hovořil o tom, že záměrem umělců je říkat pravdu. Ne vždy jsou schopni říkat pravdu, ale, stejně jako prezident Havel, se mohou lhaní vyhnout - o to jsme se snažili také na této konferenci: vyhybat se jakémukoliv lhaní vůči sobě navzájem, abychom mohli vyjádřit všechny své postoje a poučit se z nich. Otázky, které mi pokládali novináři při každém interview, zněly následovně: Co je účelem této konference? Co přinese? Co bude jejím výsledkem? Odpověděl jsem, že jejím účelem je rozšíření naší perspektivy pro nás, jednotlivce a využití této rozšířené

perspektivy při návratu k našim zaměstnáním, k profesorování a k dalším odpovědnostem. Prvním řečníkem dnešního odpoledne je Sulak Sivaraksa, sociální kritik, vědec a aktivista, profesor sociologie a buddhistický učenec z univerzity v Bangkoku. Velice usilovně bojoval proti morálnímu úpadku a ztrátě tradičních buddhistických hodnot v Thajsku - a za to byl vládou stíhán a trestán.

Sulak Sivaraksa

Během třech dní jsme vyslechli mnoho moudrých a také několik nepříliš moudrých slov. Avšak všechna tato slova pocházela většinou z našich hlav; nevěnovali jsme příliš pozornosti našim srdcím. Chtěl bych vás vyzvat, abychom chvíli klidně seděli a soustředili se na své dýchání, nejdůležitější životní funkci. Jestli mi nevěříte, zadržte na pět minut svůj dech. Poprvé se nadechneme v matčině lůně a naposledy vydechneme, když odejdeme z tohoto života. Přesto se o své dýchání příliš nestaráme. A proto vás žádám, abyste jednu minutu přemýšlivě a radostně dýchali.

(Minuta ticha.)

Předávám vám ušlechtilost buddhistické perspektivy. Pokud se vám ticho nelíbí, zkuste to znovu. Jestli se vám líbí, můžete takto dýchat častěji. Můžete v dobrém myslet na své srdce a hlavu, můžete lehce překonat zlost a podobně. Jakmile se nám podaří dosáhnout klidu v sobě, můžeme si vytvořit kritické sebevědomí, můžeme se přeměnit ze sobecké bytosti na bytost mnohem méně sobeckou. Potom se budeme na naši společnost dívat kriticky a chápavě. S nenásilným přístupem a soucitem můžeme přeměnit společnost v mírumilovnou a spravedlivou. A máje to na mysli chtěl bych říci, jak jsem vděčný za to, že jsem mohl přijet poprvé do Čech, země která byla za mého mládí mým snem. Nyní, když stárnu, stále ještě vkládám do České republiky naději. Česká republika je příkladem toho, že budoucnost je možná, zvláště v příštím tisíciletí. Čechům se podařilo vymanit se nenásilně z totalitního režimu a ustanovit demokratickou republiku v čele s moudrým a předvídavým prezidentem. Ačkoli jsem ubytován v hotelu Holiday Inn a někteří mí přátelé bydlí v Hotelu Intercontinental a jsme obklopeni reklamami na Nescafé, McDonaldu a jim podobné, jsem si jist, že místní lidé nedovolí, aby se kapitalismus a spotřební společnost staly po komunismu jejich novým pánem.

Byl jsem povzbuzen slovy prezidenta Havla, zvláště když říkal: "Nesmíme se bát snít o zdánlivě nemožném, chceme-li aby se toto zdánlivě nemožné stalo skutečností."

Mohu-li citovat dále, řekl, že je například dobře známo, že obří soukromé nadnárodní korporace jsou jako sociální státy. Spolu s industrializací, specializací, monopolizací a nakonec také automatizací a zaváděním počítačů se prvky odosobnění a ztráta smyslu života prosazují všude ve světě. S tím jde ruku v ruce manipulace lidských životů ze strany systému, bez ohledu na to, jak skrytá tato manipulace někdy může být ve srovnání se strašným totalitárním režimem. Samozřejmě bych mohl pokračovat dál, kdybych porovnával IBM se Škodou.

Chtěl bych tady také citovat knihu Kirkpatricka Salea "Rebelové proti budoucnosti" (Rebels Against the Future). Píše, že průmyslová revoluce v Anglii v minulém století zničila - kvůli z ní pramenícímu prospěchu vlastníků půdy a průmyslníků, kvůli růstu kapitalismu a rozpínavosti Britského impéria - britské farmáře. Dále tvrdí, že nové globální impérium spravované nadnárodními korporacemi, jejich megatechnologiemi a počítači způsobí, že stále více příslušníků střední třídy bude během následujících dvou desetiletí bez zaměstnání. Skutečně, globalizace je dnes novým démonickým náboženstvím. Využívá médií k vytvoření pocitu, že něco chybí. Jsme tudíž nuceni vydělávat více, abychom si mohli více pořídit, ale přesto nikdy nedosáhneme bodu spokojenosti. Od doby, kdy je globalizace pod kontrolou velkých korporací, média jsou využívána k tomu, aby nás slepě naváděla směrem k monokultuře Big Maců, rychlého občerstvení a Coca-Coly. Ale budeme-li pokračovat v

životním stylu vyspělých zemí, pak nezbude dostatek přírodních zdrojů pro všechny z nás. Většina z nás nebude spokojená a šťastná s tímto životním stylem, který škodí nám, našim rodinám, naší společnosti a životnímu prostředí.

Přizpůsobíme-li se způsobu života Indiánů, můžeme žít všichni jednoduše, mít čas na to, abychom se těšili ze života a stali se součástí komunity, ve které žijeme.

Indiáni hodně vytrpěli. Mohou nás však poučit, že je třeba dát přednost místní a vnitřní moudrosti na místo monokultury pocházející z globalizace. Naše rozhodování musí zahrnovat více než pouhý racionalismus a pragmatismus, jež způsobily, že je náš život více a více kategorizovaným. Měli bychom se od Indiánů učit celistvosti života a svatosti přírodního řádu; měli bychom se naučit žít s přírodou, žít s ptáky a zvěří, oceňovat přírodu a respektovat ji. Potom si uvědomíme, že intelektualismus nás nemůže osvobodit od utrpení. Musíme se vrátit ke svým nejlepším duchovním tradicím, k šamanismu, k meteorologii a tradičním rituálům, písním a tancům, abychom mohli prožít život takový, jaký ještě existuje, život mnohých indiánských komunit, který je nyní ohrožován velikými korporacemi.

Samozřejmě bych toho chtěl říci mnohem více, ale jsem omezen časem. Proto bych se s vámi nyní podělil o mé dva projekty.

Pokusil jsem se přiblížit k novému trendu rozvoje v mé části světa. Má země byla velice poničena špatným vývojem. Avšak lidé, kteří tolik trpěli, jsou nyní posíleni duševně. Od začátku pracovali s duchovní dimenzí, s opravdovými demokratickými přístupy a morálním vyzdvihováním utrpení lidí v Barmě a Kambodži. Asi o tom nevíte, ale v současné době se v Kambodži uskutečnil mírový pochod; a vy jste slyšeli pouze o válce.

Skutečně máme dva společné projekty. První se nazývá „alternativa ke spotřební společnosti“. Je to projekt, který rozpoznává nutnost konfrontovat novou démonickou víru a snahu znovu nastolit hodnotový standard vytvořený místní komunitou. Organizujeme shromáždění, která nabízejí lidem z různých komunit možnost vyměňovat si dojmy a dělit se o zkušenosti. Druhý projekt je zaměřen na ducha a výchovu. Je to vzdělávací projekt, který se snaží integrovat duchovní výchovu s naším chápáním světa. Nabízí alternativu úzkému a nespojitému přístupu moderní výchovy.

Jsou to projekty, které se řídí základní moudrostí pravdy. Demonstrují, jakým způsobem lze aplikovat moudrost na sociální podmínky, jež zahrnují spravedlnost, mír a ekologickou rovnováhu. Doufám, že v tomto rizikovém podniku budeme držet pospolu; chceme-li žít v moudrosti, pochopení a lásce, potřebujeme rozvinout hnutí proti globalizaci nadnárodními korporacemi a začít se spoléhat na místní kulturu a komunity. Děkuji.

John Silber

Dalším řečníkem je Khotso Makhulu. Narodil se v Jižní Africe, studoval na St. Andrew's College v Birminghamu. Od roku 1980 je arcibiskupem ve střední Africe a v letech 1983 a 1991 byl také prezidentem Světové rady církví.

Khotso Makhulu

Pane předsedo, pane prezidente, dámy a pánové. Je mi líto, že jsem ztratil své brýle a doufám, že to nebude znamenat, že slepci povedou dnes odpoledne slepce. Pocházím z kontinentu plného paradoxů a kontradikcí. Lidé zde v různých částech čelí nepřekonatelným výzvám, aby mohli žít rozumný život. Nedostatek podmínek k důstojnému životu vedl mnohé na samý pokraj existence. Jsme národem, který prošel obdobím kolonizace, otroctví a jiných forem poddanství. Přesto se však Afrika v současné době díky svému odhodlání těší politické nezávislosti. Zde bych trochu odbočil. Poté, co jsem vyslechl některé z příspěvků týkající se záměru a účelu, chtěl bych zmínit, že bylo naším záměrem bojovat svým odhodláním za nezávislost. Avšak nezávislost s sebou také přinesla celou řadu úkolů, a proto někteří vzpomínají na éru kolonialismu jako na lepší časy. Naše situace zpočátku přála občanským

vládám, ale zažili jsme také diktaturu vojenských režimů. Avšak naděje je věčná. Lidé neustále usilují o lepší zítřky. Dny otrockého prikazování ve státech s jednou stranou či slepý patriotismus a věnost starším státníkům se dostávají za svůj horizont. S úlevou se díváme na hledání míru a v jistých oblastech také na odmítavý postoj vůči vojenskému řešení problémů. Bylo učiněno mnoho, aby mohl být nastolen mír v Angole. Bohudík nastal mír v Etiopii, částečné stabilizace situace bylo dosaženo v Súdánu, byly podniknuty kroky proti vůdcům puče v Sierra Leone a mír se konečně vrátil i do Libérie. S úzkostí sledujeme oblast Velkých jezer, kde jsme svědky fenoménu, který je naprosto nepřijatelný - etnických čistek a genocidy. Snaha dosáhnout spravedlivého řádu byla do určité míry reakcí na porušování lidských práv, tedy reakcí na obrovský nárůst uprchlíků na našem kontinentě, na dislokaci a vytlačování národů. Současně jsme však svědky toho, jak se situace normalizuje a lidé se vracejí do svých domovů, aby znovu začali žít plni naděje. V tomto smyslu můžeme také vnímat nový rozvoj společností v Africe, které požadují občanskou vládu, respektování lidských práv a se zpožděním také uznání postavení žen ve společnosti.

S velkou radostí vítáme také rozhodnutí trestat výrobu min. Utrpení lidí v Mozambiku a Angole na následky zranění minami je nevyslovitelné. Pohled na mnohé lidi s amputovanými končetinami je smutnou vzpomínkou na naši nedávnou minulost. A současný teror, který je nám v různých částech Afriky hrozbou v důsledku přítomnosti zbraní AK47, je něčím, na co nikdy nezapomeneme.

Politická nezávislost musí být doprovázena i určitým stupněm ekonomické nezávislosti. Ve snaze najít řešení problému chudoby usilují některé země o udržitelný rozvoj. Současný světový ekonomický řád se staví proti soběstačnosti chudých zemí. Je dobře známým faktem, že mnohé země subsaharské Afriky trpí obrovským zadlužením, které brání jejich rozvoji. Zdroje, které mají, vydávají na úroky. Mezi tvorbou bohatství a sociální spravedlností musí existovat rovnováha. Doufejme, že se vstupem do příštího tisíciletí bude vzat v potaz biblický princip jubilea, který spočívá ve zrušení významnějších dluhů.

Neexistuje žádný způsob, který by chudým zemím umožnil splácet tyto enormní částky. Statistiky ukazují, že tyto země již přeplatily to, co si půjčily. K těmto nesnesitelným dluhům vedly složené úroky, nové půjčky na splacení úroku starších půjček i jiné faktory. Uvědomuji si, že některé supervelmoci nepřivítají myšlenku zrušení dluhů. A byl to prezident Clinton, který nedávno vyzýval k dalším investicím do Afriky, protože tamní ekonomiky byly na vzestupu. Zlepšení ekonomické situace je velice vítané. A doufám, že plodem těchto investic bude transparentnost a přísný dohled nad korupcí a veřejnými výdaji.

Obchod se zbraněmi stál mnoho lidských životů. Svět bude lepším místem, když se nám podaří vytvořit mírumilovnou kulturu a vzájemný respekt. Vzpomínám si na setkání v Soulu před pár lety - je vhodné se o tom zmínit zvláště ve spojitosti s aktuálními událostmi v Jeruzalémě a Libanonu - kde se v nezapomenutelném okamžiku svobodní mladí lidé z Izraele, Palestiny - křesťané, židé a muslimové - zavázali pracovat ve svých oblastech za mír. Nutně potřebujeme vzory, zvláště ve veřejném životě, lidí, kteří nám umožní znovu nabýt představu o lidské důstojnosti, vzájemné úctě a lidském soucitu. Je vhodné mluvit o těchto věcech právě dnes, kdy si připomínáme pohřeb princezny Diany a kdy jsme se dozvěděli také o smrti matky Terezy. Přejme si, ať je více Dian a matek Terez, osobností, ze kterých vyzařuje lidský soucit. Byla doba, kdy v africké kultuře, navzdory všem jejím neúspěchům, existovalo pravidlo respektování jiných a uznání společného lidství. Říkáme, že jedinec je opravdovým člověkem, když uzná lidskost ostatních. Toužím po dni, kdy všichni lidé budou mít stejné příležitosti realizovat svůj potenciál. V tomto ohledu bych vás chtěl vyzvat, abychom zvětšili své úsilí na podporu přiměřeného a udržitelného rozvoje zaměřeného na vymýcení chudoby. Domnívám se, že pokud nebudou podniknuta žádná opatření, budeme muset v příštím tisíciletí čelit obrovským problémům chudoby v mnohých částech světa.

Ženy jsou nejvíce zatíženy deprivací a snažíme-li najít prostředky a způsoby, které by

pomohly zlepšit kvalitu života, měli bychom tedy myslet v první řadě na ně. Kromě sociálních služeb - zlepšení zdravotního systému a výchovy, je nutno urychlit programy, které legislativně ochrání ženu, pomohou jí zaujmout plnoprávné místo ve společnosti a odbourat její podřadný statut. Musíme také chránit ženy před násilím a před zneužíváním, jak v jejich domovech, tak ve společnosti, a před vojáky v nasazení.

Nechci se vracet ke kontroverzním diskusím z Káhirské konference o populaci a rozvoji, ani ke konferenci o ženských otázkách v Pekingu. Chci vás ujistit, že jsem muž; včera v noci jsem neměl žádný pohlavní styk, nepředstavuji žádnou ženskou lobby. Avšak abychom mohli mít prospěch z rozvoje, je potřeba věnovat pozornost populační explozi. Muži a ženy víry a vy s dobrou vůlí, je před námi velký úkol a ten nemůžeme déle ignorovat. Nikdy, nikdy více nesmí být náboženství použito jako nástroj nebo příčina smrti. Příliš mnoho lidí přišlo o život bezdůvodně, ve jménu náboženství. Naše postoje a činy by měly potvrdit, že život je svatý. Materialismus se všemi svými užitky nemůže nikdy uspokojit všechny potřeby lidských bytostí. Konzumní společnost jako životní styl vylučuje mnohé, kteří jednoduše žádné prostředky nemají. Domnívám se, že k tomu, aby život na této planetě přežil tak jak ho známe, je zapotřebí kosmologie, která potvrdí a bude chránit život, bude uznávat propojenost ekosystémů a naši vzájemnou závislost. Budeme muset vybudovat efektivnější společnost národů, která by nás vzájemnou starostí a solidaritou vyvedla z restriktivních předsudků minulosti. Děkuji vám.

John Silber

Dalším řečníkem je Thor Heyerdahl, kterého není zapotřebí představovat nikomu staršímu třiceti let. Norský antropolog, archeolog a dobrodruh se samozřejmě proslavil expedicí KonTiki - 4300 mil za sto jeden den. Hledal stopy migrace starověkých obyvatel a testoval navigační schopnosti starobylých plavidel tak, že duplikoval tato plavidla a použil je k plavbě po jejich dávných cestách. Jeho zpráva o expedici KonTiki byla přeložena do 64 jazyků a on od té doby podnikl řadu dalších archeologických a antropologických výzkumů. Je nám potěšením ho zde vyslechnout.

Thor Heyerdahl

Pane předsedo, pane prezidente, budu hovořit o úloze přírody v budoucnosti lidstva. Fyzicky a duševně je lidská rasa čistým produktem přírody. Jen příroda má moc, anebo jí byla tato moc dána, vyvinout člověka s mozkem a s tělem a vymanit ho z říše zvířat. Od doby, kdy máme oči a uši a schopnost myslet a mluvit, my příslušníci lidské rasy - na rozdíl od svých předků - jsme nad přírodou žasli. Snažili jsme se pochopit tu velkou moc, která nás zplodila, dala nám ruce, abychom mohli uchopit předměty a darovala nám hlas, abychom mohli komunikovat mezi sebou navzájem.

Naši předchůdci, kteří žili v tom, co dnes nazýváme divočinou, viděli nádherné plody, které rostly z černé země a padaly zralé na zem. A automaticky pociťovali obrovskou úctu a obdiv k tomu, co nazývali velikým duchem. Ne proto, že byl neviditelný, ale proto, že byl ve viditelném životním prostředí příčinou změn a pohybů, které jim poskytovaly vše potřebné pro jejich existenci a přežití. Později, když se člověk odpoutal od přímé jednoty s přírodou a rané společnosti se ukryly za zdmi měst, byl tento veliký duch zanechán venku za branami. Byl přemístěn a spojován se Sluncem, Měsícem anebo se přesunul do lidské představivosti, pojmenován tolika jmény, kolik je jen na naší planetě jazyků.

Pak jsme vynalezli mikroskopy a teleskopy a věda převzala v materialistickém světě vedení. A přesto se nám nepodařilo nalézt Boha ani v nejmenším atomu, ani v tom největším třesku ve vzdáleném vesmíru. Začalo to mnohé z nás svádět k závěrům, že to, co vědci nemohou objevit, nemůže ani existovat, a proto neexistuje ani žádný velký duch či Bůh.

Přesto je příroda stále zde a kořeny jabloně i nadále vytlačují ze země kmen, na němž rostou

plody, a ty pak padají opačným směrem, dolů. Příroda vynalezla perpetuum mobile, které neumíme definovat. Potom to tedy musí být zázrak, ale věda nevěří na zázraky a tento problém řeší pojmenováním dvou sil, které pohybují hmotou dvěma opačnými směry. Ta síla, která hýbe dřevem směrem vzhůru se nazývá osmózou a opačná síla přitažlivostí. A všichni víme, co osmóza a přitažlivost znamenají, ale ve skutečnosti nerozumíme jejich původu o nic víc, než tomu rozuměli naši předci před tisíci lety.

Připusťme si to. Člověk nedokáže vytvořit perpetuum mobile, ale příroda ano. Úplným základem biologického života a jeho vývoje na této planetě je právě perpetuum mobile. Ani kapka vody nepřibyla na naší planetě od chvíle, kdy se objevily na povrchu naší Země světové oceány. Je to ta samá voda, která vypařováním stoupá z moře do nebe a opět jako déšť v důsledku přitažlivosti padá na zem, aby se dostala do stejného moře. Od dětství jsme již zvyklí považovat všechno, co příroda dělá, za přirozené. Je přirozené, že příroda dokáže umístit kuře s peřím a zobákem do pevné skořápky vajíčka, aniž by zvenku přidala cokoli jiného k žloutku, který už uvnitř byl. Cokoliv, co příroda dělá, je podle definice přirozené. Přijímáme proto jako přirozenou jakoukoliv změnu v našem životním prostředí způsobenou postupnou evolucí. Pouze stvoření by bylo nadpřirozené.

Jelikož kuře dokáže vyrůst ze žloutku ve vajíčku, je pro nás přirozené, že život na této planetě byl započat v jediné buňce v oceánu, která se s pomocí času během evolučního procesu postupně přeměnila v naše předchůdce. Díky přežití nejsilnějších, se tato jediná buňka změnila a přerostla v něco, co dokáže hrát na piano, stavět počítače a vést válku. Hlubším zkoumáním skrytých tajů přírody se moderní vědě podařilo učinit důležité kroky, které by v nás měly vyvolat pokoru a donutit nás uvědomit si, jak nesmírně málo rozumíme tvořivým silám přírody. S objevem genů a jejich funkcí již není těžké najít slova jako osmóza, přitažlivost, instinkt a pronikat k neviditelným silám, které umožňují, aby všichni živí tvorové dýchali, jedli a milovali, ať již mají plíce či žábry, ústa nebo zobák, nahou kůži nebo bodliny jako ježek.

Za těmito neviditelnými silami, které jsme různě pojmenovali, objevili genetici mikroskopickou centrálu sil vyšší moci, která kontroluje a řídí vývoj, dědičnost a chování. Všechno je naprogramováno v mikroskopických genech, které jsou připojeny k chromozomům. Geny jsou naprogramovány pro každý druh jinak, ale jak a proč jsou tak naprogramovány, nevíme. Nevíme ani, zda byly naprogramovány pro každý nový druh zvlášť, anebo zda byly naprogramovány všechny již na samém počátku v první živé buňce. Pro lidskou mysl je snazší přijmout teorii evoluce než věřit v teorii Stvoření. Nemůžeme však uniknout faktu, že před samým počátkem vývoje musí existovat něco, co by evoluci mohlo prodělat. Pokud nic takového není, pak i evoluce musí být stvořena. Slovo stvoření nemůže být výlučně ponecháno na použití v prehistorické mytologii. Kdysi dávno vytvořili bohové člověka z bláta nebo z čehokoliv. Dnes víme, že příroda vytvářela člověka z jedné buňky. Ale opět se vracíme k tvrzení, že dříve, než se objevila živá buňka, tu nebylo nic, čím by mohla být evoluce započata - kromě neplodného bláta.

Na počátku neexistovalo nic, co by mohlo vnést život na tuto planetu - kromě molekul, solí a minerálů rozpuštěných v mrtvém oceánu. Pouze výživné paprsky vzdáleného slunce mohla příroda využít na tvorbu genů a jejich programů. Bláto, které zahájilo stvoření člověka, bylo zcela neplodné. Planeta Země zahájila svou existenci jako ohnivá koule, která obíhala kolem Slunce. Darwinova teorie evoluce založená na přežití nejsilnějšího začala s první živou buňkou, ale neplodné bláto nemůže vytvořit živou bytost, která je schopna jíst a myslet. První živá buňka s programem evoluce musela být proto předem navržena a stvořena - a to byl první akt stvoření.

Podle moderních astronomů byla samotná planeta Země společně se zbytkem vesmíru stvořena Velkým třeskem. Název Velký třesk byl vybrán moderními učiteli, aby odlišili stvoření vesmíru od třesků předcházejících. Velkému třesku dáváme úplně stejnou a

omezenou tvořivou moc jako starodávným Bohům. Velký třesk vytvořil neplodnou přírodu, vložil do ní živou buňku s geny naprogramovanými pro budoucí evoluci. Evoluce byla velice dobře kontrolovaná. Nejen nejsilnější přežili; přežil i jistý počet primitivních tvorů, kteří dále produkovali kyslík nebo sloužili jako potrava silnějším. Všechno kolem nás pracovalo a navždy bude pracovat jako hodinky.

Příroda stále řídí chod věcí, dokonce i člověka. Musíme studovat práci těchto hodiněk kolem nás, abychom přírodu pochopili a respektovali ji dříve, než ji rozbijeme na kousky při pokusu ji vylepšit. Základním rozdílem mezi globální civilizací 20. století a všemi předcházejícími kulturami je oddělení vědy od náboženství. Osudným problémem lidstva by bylo přenesení tohoto oddělení do dalšího století. Žádný kostel nebo chrám ani vědecká laboratoř ve vesmíru nemohou zajistit bezpečnou budoucnost pro rolníky a pro pracující v průmyslu, pokud si neuvědomíme, že vědecký Veliký třesk je oním velikým duchem minulosti.

DISKUSE

Masakazu Yamazaki

Zhodnotím-li diskuse, které zde během tří dnů proběhly, nabudu přesvědčení, že my všichni kolem tohoto stolu, pod skvělým vedením prezidenta Havla a pana Wiesela, jsme idealisté. Idealismus je však srovnatelný s obzorem, který nás obklopuje, anebo s modrým nebem, které je nad námi. Jestliže se pokusíme ho chytit, unikne nám o kus dál.

Nechci být cynický. Chtěl bych navrhnout, abychom na příštím setkání Fóra 2000 sestoupili na konkrétnější úroveň a snad i změnili způsob pokládání otázek, abychom se ptali se obráceně. Jinými slovy navrhuji, abychom nemluvili o cílech našeho idealismu, ale o překážkách, které nám brání těchto cílů dosáhnout. Nemám tím v úmyslu pobízet vás hledat vnějšího nepřítele nebo lovit čarodějnice, které nás straší. To, co nám brání dosáhnout cílů idealismu, by se mělo nacházet přímo v nás, uvnitř našeho svědomí.

Abych to objasnil, dovoluji mi jako příklad položit vám otázku. Mnozí z nás zde opakovaně hovořili o náboženské snášenlivosti, pluralismu a fanatismu. Ale nikdo nezmínil, proč se křesťané, židé a muslimové nesnaží dosáhnout synkretismu. Ptám se vás, co jim brání, aby přijali současnou existenci více náboženství, když zaujímají odmítavý postoj k synkretismu? Průměrný Japonec se považuje za synkretistu: většina Japonců oslavuje svatbu a narození šintoistickým způsobem, vykonává pohřby podle buddhistické tradice a každý rok slaví Vánoce. Japonci jsou ateisté. Nejsem samolibý ohledně náboženských postojů Japonců, ale žádám vás, abyste přezkoumali hloubku svého vnitra a podělili se mezi sebou navzájem o to co tam objevíte. Děkuji.

Oscar Arias Sanchez

Chtěl bych vám pouze říci, že před třemi měsíci vydala skupina nositelů Nobelovy ceny mezinárodní úmluvu o transferu zbraní. Účelem této úmluvy je jednoduše zakázat prodej zbraní zemím s diktátorským režimem; zemím, které porušují mezinárodně uznávaná lidská práva; zemím, které se účastnily ozbrojené agrese proti jiným zemím a národům; zemím, které jsou zodpovědné za teroristické útoky a zemím, které nevyhovují registru OSN o konvenčních zbraních. Po vyslechnutí arcibiskupa Makhulua se domnívám, že je nesmírně těžké ospravedlnit fakt, že právě oněch pět stálých členů Rady bezpečnosti je zodpovědných za vývoz více než devadesát procent zbraní, a že se většina těchto zbraní dostává do nejchudších oblastí světa. Všichni již dávno víme, že neexistuje žádná méně produktivní investice než mrhání našich vzácných zdrojů do zbraní, které nepotřebujeme. Myslím si, že je důležité, abyste přednesli svým vládám - hlavně vy, kteří pocházíte ze zemí, které vyvážejí zbraně - že je na čase, abychom upřednostnili principy před zisky. Albert Einstein řekl, že pouze morálka v našich činech může našim životům dát krásu a důstojnost.

A chtěl bych říci, že další prodej zbraní do subsaharské Afriky, kontinentu, který je rozdroben, je zločinem a hříchem. Je nejvyšší čas říci to našim politikům, současným státníkům - a státník je člověk, který říká lidem to, co lidé potřebují vědět, ne to, co chtějí slyšet. Myslím si, že ti z vojenských komplexů by měli vědět stejně jako vládní představitelé, že to co děti ze subsaharské Afriky, Indie, Pákistánu, Kambodže, Vietnamu a celé Latinské Ameriky chtějí a potřebují, jsou školy, ne tanky a střely. Myslím si, že prodávat zbraně těm nejchudším zemím světa je skutečně špatné a nemorální. Děkuji.

Raimon Panikkar

V souvislosti s naší globální odpovědností bychom neměli zapomenout na to, že přibližně 50% životní úrovně vyspělého světa závisí přímo nebo nepřímo na zbrojním průmyslu. Jestli jsme za to odpovědni tak, jak o tom mluvíme, měli bychom být připraveni zaplatit za to skromností. Je to naprosto nezbytné a jsme-li realističtí, měli bychom být schopni zaplatit tuto cenu, abychom si zjednodušili život. Díky.

Takeaki Hori

Děkuji vám pane předsedo. Po třech dnech průzkumných výletů a cest za hledáním lidské moudrosti nyní, ke konci konference před sebou vidím blikat zelené světlo. Jinými slovy, komentáře byly velice futuristické, opustili jsme náš prostor, ale teď se zase musíme vrátit zpátky tam, kde spolu žijí lidstvo a příroda společně.

Bez lidského prvku se země sama udržuje a reguluje. Co se stane když se do toho vmísíme? Tragédie. Proto hovoříme neustále o jednom a tom samém, ale úsudky, které činíme, jsou především lidskými pohledy na svět - jenže příroda potřebuje ze strany lidí zvláštní péči. Pokud nedokážeme žít společně s přírodou, nemůžeme v žádném případě dosáhnout udržitelného rozvoje. Pokračujme tedy dále v našich průzkumných výletech i v budoucnosti. Děkuji.

Magda Vašáryová

Děkuji vám, pane předsedo, za to, že jste mi dal slovo. Nechystám se hovořit zkratkovitě o problémech ve své zemi, na Slovensku, ačkoli mám trochu obavy ze slov našeho pana premiéra. Zmínil se o možnosti vystěhování našich maďarských spoluobčanů do Maďarska. Každý, kdo je toho schopen, si to může přečíst v našich novinách.

Navrhla bych ještě jiné téma pro příští konferenci. Je pro mne velice důležité. Hovořili jsme o naší realitě, ekologických, sociálních a politických problémech. Ale pak je tu ještě jedna realita, velice skutečná realita, realita v médiích: svět a moc médií. Nestavím se proti médiím a zároveň nejsem ani romantická, ani naivní. Moc médií je obrovská. Je to místo, kde se vytváří veřejné mínění, a to je také realita. Najít místo a statut médií v našem světě a v novém století bude velice obtížný problém. Děkuji vám.

John Silber

Chtěl bych tento návrh podpořit. Kdybyste letmo nahlédli do Die Welt am Sonntag, zjistili byste, jakou relativní důležitost připisují média smrti matky Terezy před smrtí princezny Diany. Myslím si, že nám to prozrazuje rozsah, v jakém média veřejnost zavádí ve smyslu hodnot. A naše budoucnost bude záviset na provedení úprav v této oblasti, aniž bychom podkopali svobodu tisku.

Natálie Přibíková

Děkuji vám pane předsedo, že jste mi udělil slovo. Narodila jsem se v Praze, vyrostla jsem v Praze a chodila jsem v Praze do školy. Mám ruského otce a německou matku. Studovala jsem v Praze a v 60. letech jsem v Praze žila. 30 let jsem strávila v Německu. Chtěla bych

promluvit o feministické otázce, na kterou zde bylo poukázáno.

Ráda bych použila různé jazyky. Rusky: Ráda bych řekla něco o roli žen v Sovětském svazu za druhé světové války, o jejich roli po válce za sovětského režimu. Německy: Ráda bych také něco řekla o roli německých žen v poválečném období. A chtěla bych říct, že to byly ženy, kdo po válce znovu postavil svět. Několikrát se tu zmiňovalo, že je na našem zasedání přítomno pouze velice málo žen. Kde jsou všechny ty ženy, které postavily po válce svět na nohy? Proč je jich na všech úrovních života zastoupeno tak málo?

A nyní opět česky. Je ještě jedna věc, kterou pokládám na této konferenci za velice důležitou. Projev prezidenta Havla mě na začátku této konference velice povzbudil a doufám, že to bude program pro budoucnost. Myslela jsem, že zde bude více mladých lidí a že budeme více mluvit o změnách ve vzdělání. Naše děti navštěvovaly americkou školu, kde se naučily svobodnému projevu. To ve střední Evropě chybí. Později navštěvovaly francouzskou školu, kde nesměly mluvit vůbec. A mě chybí ve výchově mládeže a dětí určitý program výchovy k civilní kuráži, jako nebát se co nejdříve povstat a vznést námitky i třeba vůči učitelí. To by vedlo ke svobodnému projevu později v životě a spoluodpovědnosti, o které tolik mluvíme. Děkuji, že jste mě nechali zde promluvit

John Silber

Musím ještě říci, že reverend Khotso Makhula navzdory absence pohlavního styku skvěle artikuloval význam přítomnosti žen v našich budoucích myšlenkách o tisíciletí.

--

Závěrečné zasedání

Elie Wiesel

Pane prezidente Havle, můj příteli, kolegové, dámy a pánové. Protože se za pár hodin rozejdeme, je mou povinností jako spolupředsedy této velice zvláštní konference, abych ještě jednou vyjádřil, tak jak jsem to učinil na začátku před čtyřmi dny, své osobní uznání vám všem, umělcům, hudebníkům, účastníkům, tlumočnickům, organizátorům, zástupcům médií, hostům a těm krásným dívkám, které nás doprovázely z jedné místnosti do druhé - jinak bychom se v tomto nádherném a obrovském hradě ztratili - a také těm, kteří nás obsluhovali v restauraci a také policistům, kteří nám poskytli doprovod. Jsme velice vděční a tyto tři dny, které jsme společně strávili, si budeme dobře pamatovat.

Setkání s přáteli, diskuse mezi účastníky a také objevy, které jsme učinili uvnitř těchto sálů i mimo ně, všechny si je odneseme ve vzpomínkách. Děkujeme zaměstnancům vaší kanceláře, pane prezidente, za práci, kterou odvedli, děkujeme také různým nadacím, českým, japonským i naší vlastní. A děkujeme také skupině mladých francouzských přátel, jejichž práce se stala symbolem úspěchu a přátelství. Především bych chtěl poděkovat mimořádné dámě, která s půvabem a velice tvrdohlavě, využívaje veškerých svých znalostí, věnovala tolik svého času a úsilí tomu, aby Fórum a také dnešní koncert, ze kterého se budete moci těšit později, byl úspěšný, inspirující a okouzující. A hovořím o Marion Wieselové, mé ženě. To, co nás sem přivedlo, byla touha připravit další století pro naše děti - a také zajistit, aby se nestaly obětmi naší slepoty nebo zapomnětlivosti. Jako vždy, když se dostáváme ke konci takovýchto setkání, se ptáme, co jsme se od sebe naučili. Vyslechli jsme tolik myšlenek, návrhů, tolik slov, a všechno nové vstoupilo do našeho podvědomí. Ale některé přetrvávají, jsou to dvě slova - naděje a odpovědnost.

Samozřejmě bylo mnoho navrženo a frustracím byl dán volný průchod. Proč tu nebylo více žen, proč tu nebylo více mladých lidí a proč jsme více nezdůraznili jedno nebo druhé téma a

proč a proč a proč? To je běžné. Takové otázky se kladou vždy. Ale všichni víme, že nejsme dokonalí. Kdybychom byli dokonalí, tak bychom nepotřebovali takovou konferenci. Sešli jsme se zde, protože nám nejde o nalezení dokonalosti. Snažíme se pouze zlidštit osud, jestli to tak mohu říci. Snažíme se zabudovat lidský prvek do historie všech našich společností. Snažíme se vytvořit takovou náladu a atmosféru, aby až dojde k budoucím diskusím, možná na stejné téma, aby byly vedeny ve stejném ovzduší porozumění a přátelství. To, co se mi líbilo na této konferenci, je to, že tu nebyla ani jedna nepříjemná chvíle. Většinou když se sejdou akademici, politici nebo spisovatelé, tak se vždy dříve nebo později něco přihodí a to pak vrhne stín na ty ostatní hodiny, dny a noci. Ale zde se nic takového nestalo, žádná nepříjemná chvíle. Naopak, všichni poslouchali. A naslouchali jsme velice intenzívně: řekl bych téměř kreativně. Jistě to bylo také díky předsedajícím jednotlivých částí; někteří byli přísnější než jiní, ale všichni byli dobří. Pokaždé když jsme odcházeli ze zasedání, měli jsme dobrý pocit.

A co jsme vyslechl, co jste vyslechli vy? Poučili jsme se, jak je důležité s úctou naslouchat - i tehdy, když nesouhlasíme, obzvláště když nesouhlasíme. Otázky, které společně sdílíme, jsou důležitější, než na ně vymyšlené odpovědi. I když mají jednotlivci a komunity jednotné a stejné otázky, které je sjednocují, často zjišťují, že odpovědi je rozdělují. A přesto společnost nemůže žít jen z otázek. Potřebuje struktury, systémy, hodnoty a principy. Aby společnost mohla rozkvétat, musí být její cesta v souladu s transcendentálními příkázáními a naléhavými závazky. Ano, můj dobrý přítel Ramosi-Horto, musíme být naivní, ale naše naivita by měla být trvalá a okamžitá, aby se zbraně nestaly smrtícími nástroji, ale předměty, které se vystavují v muzeích. Koneckonců, v Praze nás dávný mistr poučil, že když zbavíme člověka pravdy, je ten člověk mrtvý. My všichni hledáme pravdu, ale způsob, jak se k ní dostat, může být odlišný a měl by být odlišný. Nazýváme to pluralismem. Ale pravda je jenom jedna a těch, kteří ji hledají, je mnoho. Co je to pravda? Nevím. Kéž bych věděl. Ale také vím, že máte právo říci o pravdě cokoliv chcete a já to přijmu s úctou a někdy i s obdivem, ale vždy s potěšením - protože se vzájemně od sebe učíme.

Mnoho zde bylo řečeno o dětech. Po desetiletí to byla má posedlost, která mě strašila - snad protože jsem viděl děti. Viděl jsem je bezmocné, bezbranné, izolované, děti poznamenané a odsouzené k smrti. A nikdo jim nepřišel na pomoc. A často bych rád věděl, jestli my sami jsme nebyli ochuzeni o jejich budoucnost a v důsledku toho zbaveni všech zázraků, které pro nás mohli učinit.

Slyšeli jste mého přítele Joshuu Lederberga hovořit o nebezpečí bakteriologických zbraní, ale možná, že některé z dětí, které byly usmrceny, by našlo odpověď na tento problém. Slyšeli jsme některé z našich kolegů hovořit o neduzích společnosti. Možná že dítě, které bylo jednoduše zabito, chladnokrevně a brutálně ve věku 6 měsíců, by napsalo skvělou báseň, která by odzbrojila onoho vraha. Myslím na děti, myslím na dnešní děti. Opakuji, jak moc děti miluji a vždy milovat budu, že každou minutu, kterou jsme zde strávili, zemře nějaké dítě v Africe, v Asii nebo někde jinde na následky nemoci, hladu, ponižování. Kvalita života, o které hovoří Claude Jasmin - jaký by to byl život, kdybychom dovolili, aby naše děti umíraly? Přemýšlejme o tom. To je náš cíl. A to byl cíl této konference; a cílem mnoha jiných bude působit na city lidí. To je to, co opravdu chceme udělat. Máte mezi sebou starého politického vězně, kterého bych rád poslouchal. Povězte mi, vy spisovatelé, vy filozofové, co víte o obyčejných lidech? Ano, obyčejných lidech. My chceme být těmi normálními lidmi: naivními, ale normálními. A snad i normálně naivními. A chceme také věřit tomu, že když se sejdeme kolem tohoto stolu, že z toho také něco vzejde. A v tom je naše naděje. Podaří se našim dědicům odstranit strach, utrpení a bolest? Samozřejmě že ne. I oni budou součástí lidské přírody. Ale věřím, že člověk dokáže zmenšit utrpení a bolest. Nemůžeme trpět za nemocné a sirotky, nemůžeme ani předstírat, že trpíme s nimi. Ale můžeme být u nich přítomni, být s nimi v hodinách jejich osamocení a strasti. Možná to je ta harmonie, o které

hovoříte, harmonie, která je posledním okamžikem úplně osamocenému člověka. Ten poslední okamžik s sebou přináší vzpomínky na světlo a vřelost. Mezi námi budou vždy oběti, oběti hladu, útisku a nespravedlnosti, ale musí existovat způsob, jak zmenšit jejich ponížení. Chce to jen, abychom s nimi byli solidárnější, abychom jim řekli, že jejich slzy zatěžují naše svědomí, že jejich volání zasahuje naše srdce. Chce to přesvědčit je, že nejsou samy. Jinými slovy musí zmizet ideologické hranice stejně jako zmizely hranice geografické; náboženský fanatismus musí zmizet společně s politickým uvěznováním; nadměrné násilí charakteristické pro včerejší svět nesmí být připuštěno v zítřejším světě; a stejně jako konec tohoto století přinesl tolik pokroku v technologii, vědě a medicíně, musíme dohlédnout na to, aby začátek jednadvacátého století charakterizován prohlubováním lidského vědomí a etického svědomí.

Prezidentu Havlovi a mně byla položena otázka, jestli toto fórum bylo náhodné, nebo či dojde k jeho opakování. Shodli jsme se, že budou další fóra, nejméně čtyři. Uslyšíte o podrobnostech a slibujeme vám, že vezmeme v úvahu všechny vaše návrhy. Zajisté jim budeme věnovat tolik pozornosti, kolik si zaslouží, protože nemám jinou volbu. Něco udělat musíme. Musíme udělat všechno. Chtěl bych, aby z této konference vzešla výzva občanům zítřka, dětem dneška, těm, kteří jsou na vysokých školách nebo ve školkách. Vyzvat je a říci jim, že naděje je možná, že víra je nezbytná, že lidství navzdory zkouškám a neúspěchům, které poznamenaly jeho dějiny, stojí i přesto za oslavu. Krásným přirovnáním bych chtěl skončit: Člověk se ztratil v lese. Utekl jeden den, utekl druhý den. Byl sám a zoufalý. Třetího dne spatřil člověka, běžel k němu a řekl: "Díky Bohu, že jste zde. Ukažte mi cestu ven z lesa." A ten člověk odpověděl: "Já ji neznám. Jsem ztracen stejně jako vy. Ale jednu věc vám povím. Tam už nechod'te, tam odtud jsem právě přišel."

Je to příběh o tom, že se opravdu snažíme komunikovat s těmi, kteří nás sem pozvali a s těmi, kteří nás budou poslouchat, protože všichni máme své studenty, čtenáře, obdivovatele a přátele. Když pomyslíme na dvacáté století, které právě končí a na jednadvacáté století, které právě začíná, zapamatujme si, že ať už bude jednadvacáté století jakékoliv, v mnoha rysech by nemělo být jako století 20. Mými vlastními slovy bych chtěl mladým lidem, mladým občanům zítřka sdělit, že nechci, aby se má minulost stala vaší budoucností. A proto jsme zde. Děkuji vám všem za to, že jste přišli.

Václav Havel

Vše, co mi zbývá na závěr, je poděkovat vám všem za to, že jste přijali pozvání zúčastnit se této konference. Z toho, co jsem slyšel, z toho co jsem vyslechl, z toho co jsem vypožoroval se mi zdá, že převládá jeden pocit. Je to pocit, jakoby v atmosféře této konference bylo cosi, co někteří nazývali "pozitivní energii".

Domnívám se, že tato konference byla naplněna duchem Boha. Považuji také za důležité zdůraznit, nebo vybědnout, ty události, které doprovázely tuto konferenci.

Například ekologický workshop nebo velice zajímavé setkání umělců, a musím přiznat, že na mě hluboce zapůsobila včerejší multireligiozní úvaha v katedrále sv. Víta - a jsem si jist, že mnozí z nás byli také stejně hluboce imponováni. Tato událost je neobvyklá a je to snad vůbec poprvé, kdy se v katedrále setkali představitelé největších náboženství dnešního světa a společně hloubali. Jsem velice hrdý na to, že se tato událost konala v našem městě, v Praze, v této velice staré Katedrále sv. Víta. Ta úvaha potvrdila mé přesvědčení, že základem každého náboženství je touha po míru, touha po dobru, soubor mravních a etických imperativů, které jsou si velice podobné. Zdá se mi, že právě toto jsme včera v katedrále cítili.

Co bylo účelem této konference? Nevzešlo z ní žádné společné usnesení, nebylo to účelem této konference. Ale jsem si jist, že se zde zrodilo několik velice důležitých věcí.

Za prvé tato konference připomněla veřejnosti význam jistých problémů, které se v současnosti vznášejí nad dnešní civilizací. Připomněla vzájemnou propojenost těchto

problémů a kolik práce budeme muset vynaložit, abychom je v budoucnosti odvrátili a vypořádali se s nimi. Tyto problémy jsou možná ještě trochu vzdálené, možná ani nebudou tvořit hlavní titulky v novinách, protože se nedotýkají lidské každodennosti. Ale o to důležitější je na tyto problémy upozorňovat a diskutovat o nich, protože to musí být všichni občané, nejen vybraní intelektuálové, kdo si musí uvědomit odpovědnost za budoucnost, odpovědnost za budoucí generace. A to platí i pro politiky, kteří se často, jak jistě víme, nechávají ovlivnit míněním veřejnosti.

Tato konference možná přinesla i řadu jiných věcí - byly vytvořeny nové kontakty, nová přátelství, nové vazby. Diskutovali jsme spolu o svých stanoviscích k různým věcem. Někdy jsme volili odlišnou terminologii, odlišný jazyk, ale bylo důležité, že jsme se vždy shodli na jedné a té samé věci. To jsme si vysvětlili nejen při těchto zasedáních, ale i při našich setkáních kdekoliv jinde.

Mezinárodní poradní výbor této konference, který se sešel, se jednomyslně přiklonil k názoru, že toto by měl být začátek tradice a že by se tato konference mohla opakovat v Praze přinejmenším čtyřikrát. Samozřejmě se poučíme z různých chyb, které se na této konferenci vyskytly. Využijeme této zkušenosti, budeme následovat rady, kterých se nám dostalo; například úmysl otevřít dialog s představiteli mladé generace. Měli bychom také dohlédnout na to, aby tu byla zřetelněji zastoupena ta méně bojovná polovina lidstva, tj. ženy. Možná by bylo dobré, kdyby některé setkání otevřelo i dialog s představiteli obchodu a průmyslu - dialog s velice mocnou skupinou lidí, kteří hrají v našem světě důležitou roli.

Chtěl bych si dovolit pozvat vás všechny na příští Fórum 2000 a doufám, že si najdete čas a zúčastníte se. Závěrem bych rád vyslovil naději, že si každý z této konference odnese jednu věc - že musí být posílen klid v duši a klid v srdci právě tak, jak o tom včera hovořil Dalajláma. Děkuji.